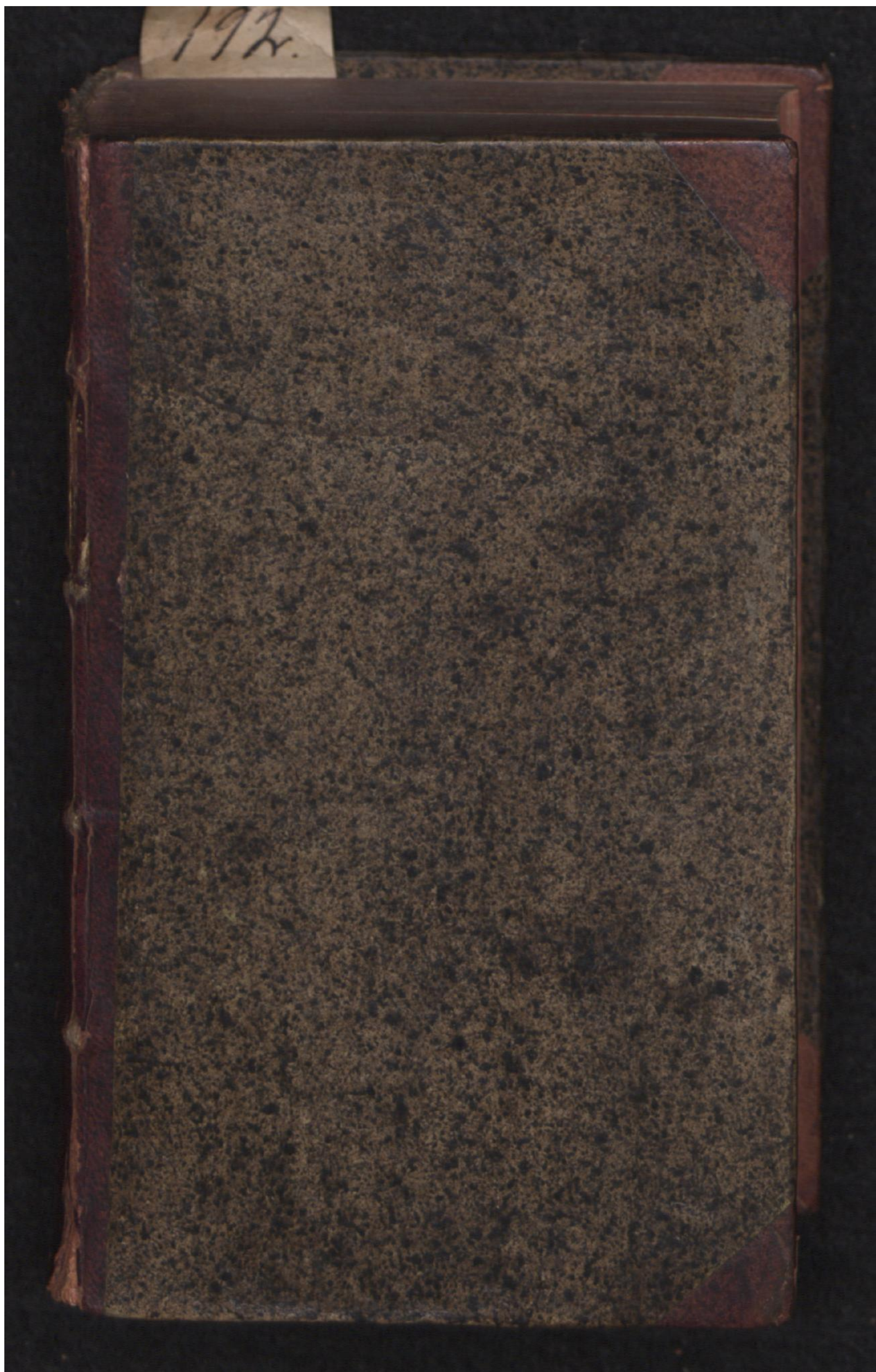
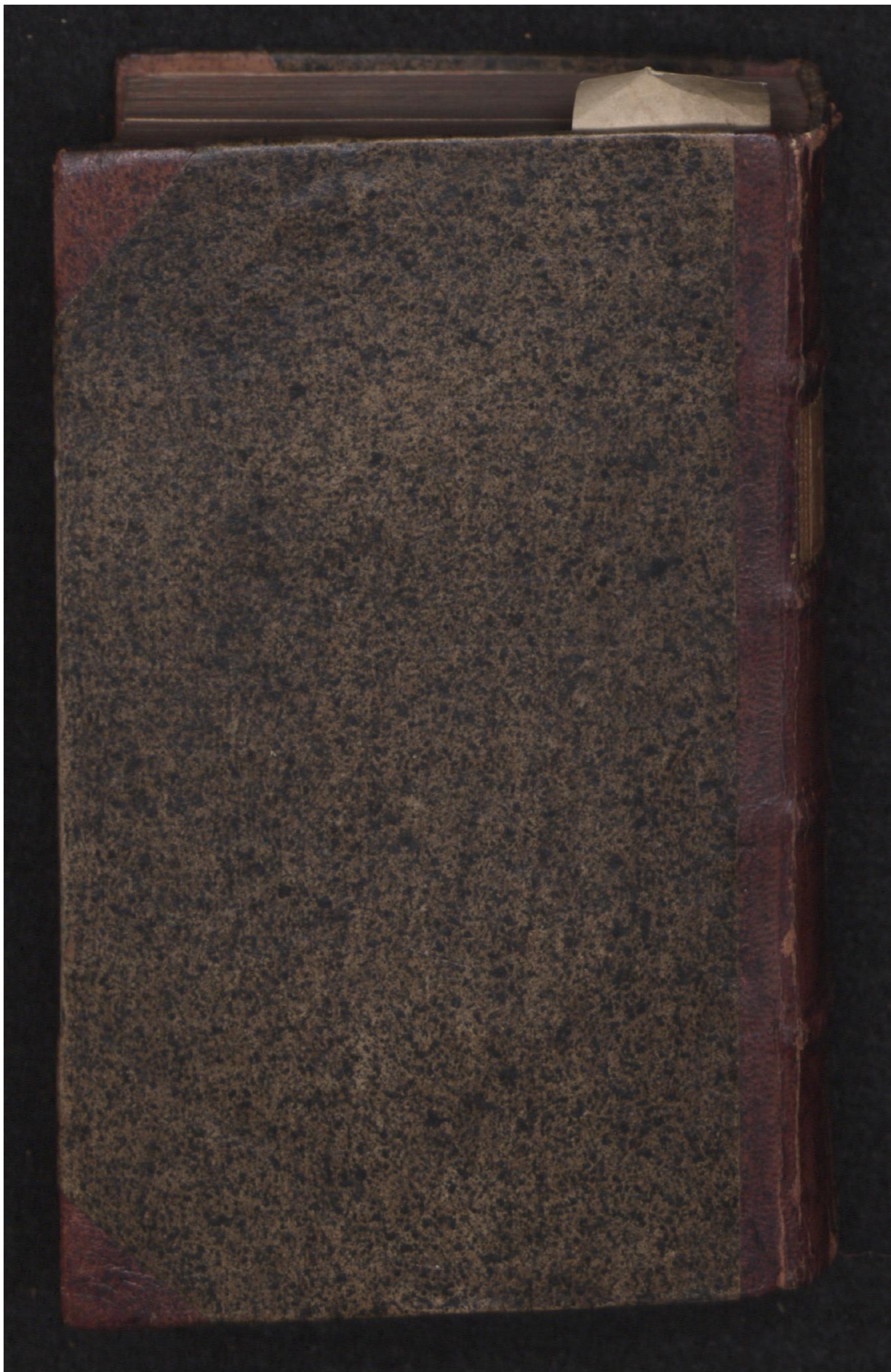
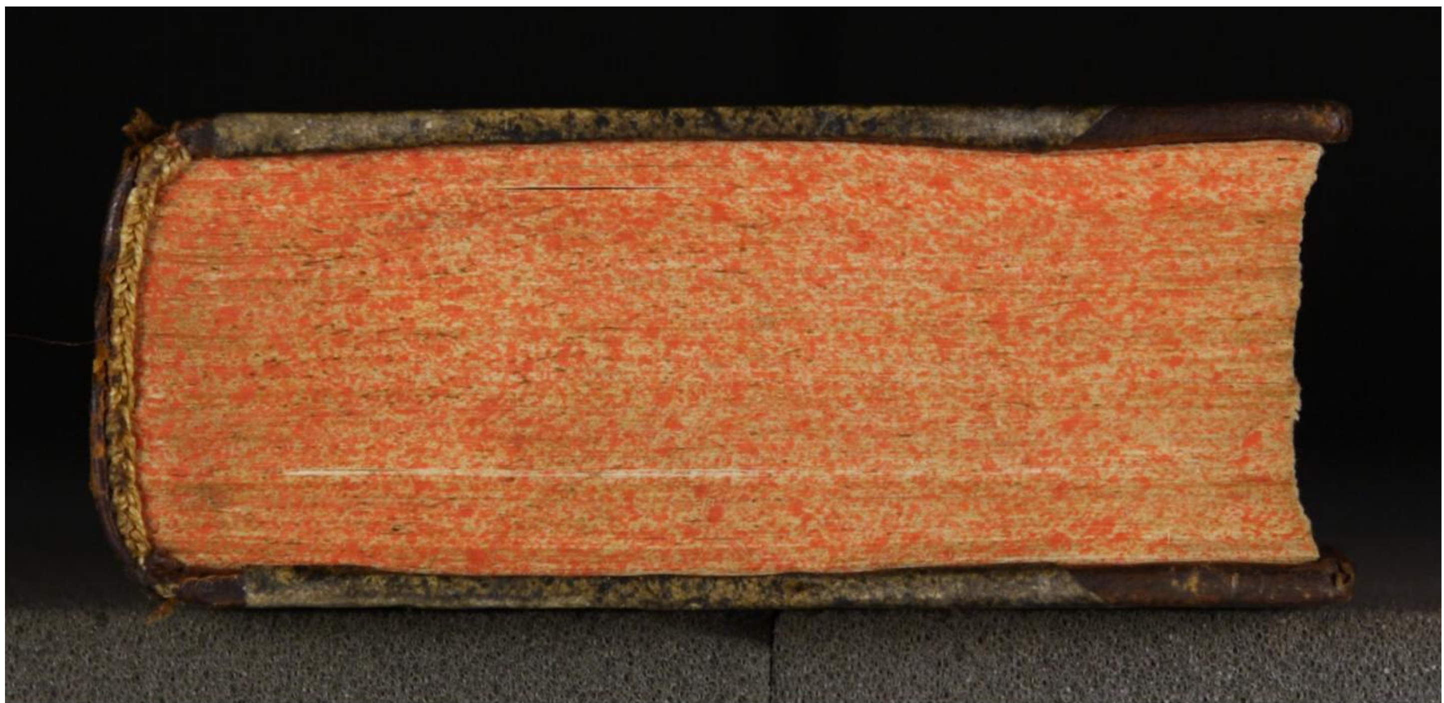

192.

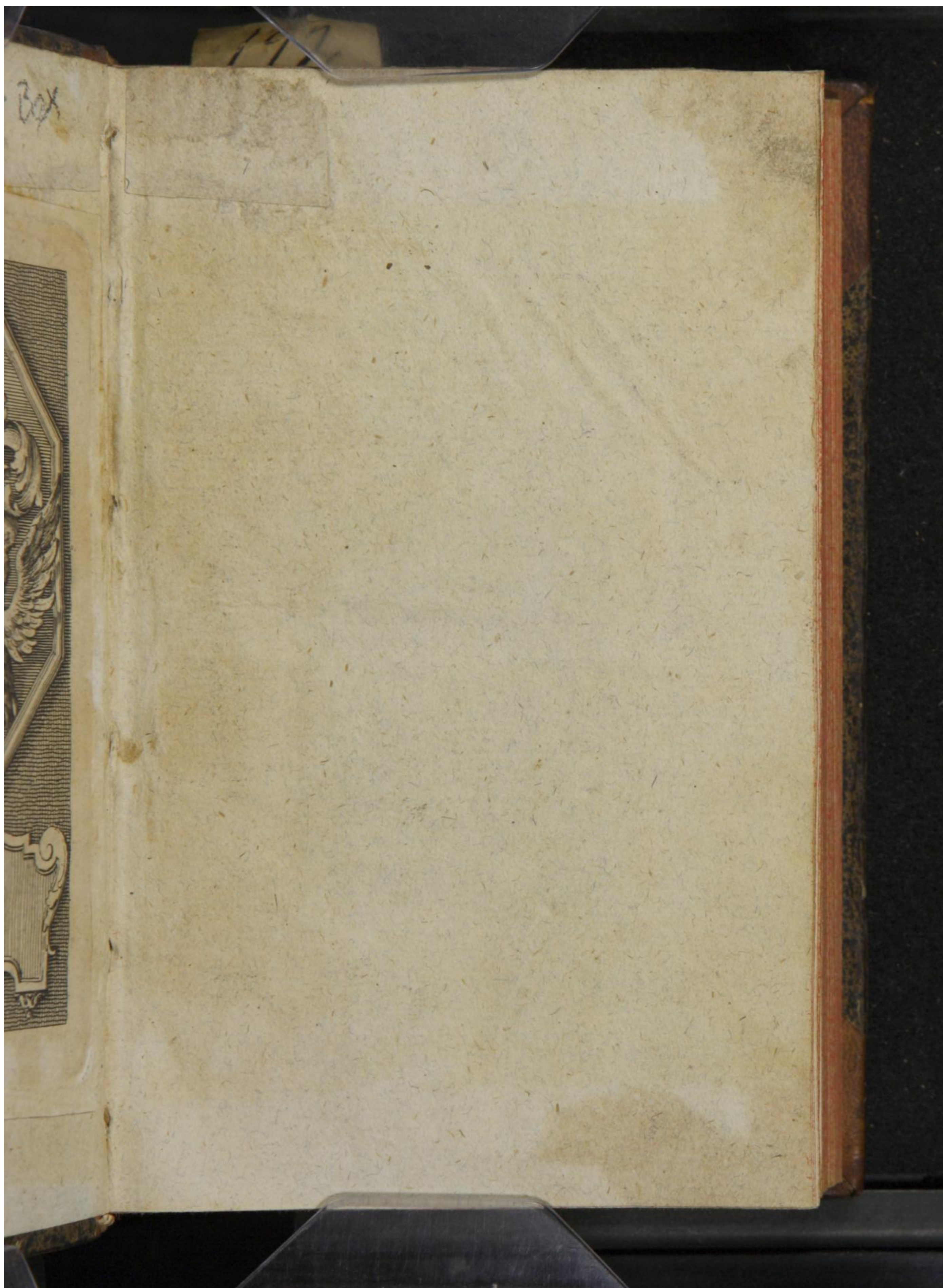

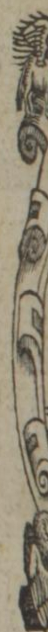

No 192.

COMMENTARIVS IN Epiſtolam Pauli ad Romanos,

SCRIPTVS A NICOLAO HEMMINGIO.

Galat. 1.
Si quis aliud Euangelium prædicauerit, anathema ſit.

LIPSIAE.

SPL
GEN
te ac piet
molao Tr
tori regni
no de He
Patro
pr

cingentes ea
vnde tamen
Ita Ecclesia
odorem ſp
veluti exhal
que nouis ſu
ſcit magis: i
gentibus o

SPLENDORE GENERIS VIRTVte ac pietate clarissimo viro D. Hermolao Trolle Equiti aurato, ac Senatori regni Daniæ sapientissimo, Domino de Herluffholm, suo Domino ac Patrono gratiam & pacem precatur Nicolaus Hemmingius.

CCLESIA FIlij Dei in hoc mundo, Rosæ inter spinas enatæ haud inepte comparatur. Nam vt spinæ circumquaque Rosam cingentes eam premunt & pungunt, vnde tamen illa fragrantior redditur: Ita Ecclesia vndiq; pressa duris, latius odorem spirat, ac suam fragrantiam veluti exhalando emittit efficacius: atque nouis subinde accessionibus augescit magis: id quod Ecclesiæ historia legentibus ob oculos ponit, & omnium

sanctorum testatur experientia. Spinæ autem quæ hanc rosam cingentes premunt & pungunt, sunt tribuli ac zizania hæreseon, tyrannidis, hypocrisis, flagitiorum, & variorum scandalorum in doctrina & moribus, vt interim taceam nothos, siluestres & aridos surculos, qui non leue damnum veræ ac germanæ Rosæ inferunt. Has spinas Sathan Christi hostis ἄσπονδος spargit & seminat, vt Rosam, quam Christus sua manu plantauit, premat, suffocet, planeq́ in nihilum redigat: aut, si id non potest, vt hoc saltem efficiat, ne late suos spargat flores ac surculos emittat. Hoc studium omnibus temporibus Sathanæ fuisse manifestum est. Quid non tentauit iacto primo huius Rosæ semine in paradiso? quid non machinatus est vt semen huius Rosulæ, hoc est, primam promissionem protoplastis nostris factam suffocaret? an non fratrem aduersus fratrem armauit? an non impulit degenerem surculum Cain, vt Abelem fra-

trem

trem occideret, idq́ nō aliam ob cauſ-
ſam vt Iohannes teſtatur, quam quod
opera Abel fuerunt bona, & contra
opera Cain fuerunt mala? nunquid
hoc parricidio ſuffocata eſt Roſa Chri
ſti? nullo modo. Nam ex ſanguine
Abel tanquam ex ſemine quodam pre
cioſiſſimo plures enati ſunt ſurculi.
Seth enim frater Abel ſurculi perpe-
tuo in æterna vita virentis, & multi ab
eo nati tanquam plantulæ nouæ ſup-
pullularunt: quas etſi Sathan ſuis ſub-
inde ſpinis punxit, vltra tamen mille
& quingentos annos, hoc eſt, vſq́ ad
diluuium (in quo collectis prius ger-
manis ſurculis in arcam Noë iuſti, ſpi-
nas ſuffocatas Dominus perdidit) con
ſeruata eſt Roſa. Quid? an hic fatiga
tus Sathan quieſcit? nequaquam. Nam
mox poſt diluuium nouas ſpinas ſemi
nat, Cham enim filium Noë ad ſe per-
trahit, vt transfuga factus Sem fra-
trem perſequatur: qui tamen perſecu
tione nequaquam fractus, conſtanter
retinuit primam promiſſionem, atque

ſemen huius Roſæ vſque ad tempora Abrahami quam latiſſime ſparſit. Etſi autem interea Sathan ſuis venenatis ſpinis maximam orbis partem oppleuerat, nihilominus tamen Roſa hæc ſuas vires retinuit, ac multos ſua fragrantia exhilarauit. Nam Chriſtus hortulanus Abrahamum de Hur Chaldæorum euocatum pulcerrimum huius Roſæ ſurculum in terra Chanaan plantauit, tametſi nec illic Roſa a ſpinis Sathanæ immunis erat. Nam ibi, nunc fame, nunc peregrinatione, nunc aliȷs modis tentatus Abraham, infracto tamē animo expectauit cōſolationem. Vnde factum quoqꝫ eſt, ꝙ Roſa hæc precioſa, maiora indies incrementa ceperit. Iſmaël quidem ſurculus aridus Iſaacum fratrem, qui fuit in hac Roſa tenerrimus ſurculus, perſecutus eſt, ſed fruſtra. Nam eo magis creuit & glorioſior eſt facta Roſa. Poſtquam enim vidit Iſaac enatam de ſe nouam plantulam, nempe Iacob, qui, tametſi nothi & aridi ſur-

culi

culi, hoc eſt, Eſau & Laban, vt ali-
os taceam, eum grauiter preſſerunt,
in radice manſit fœcundus ſurculus.
Ab hoc enim duodecim alij prodiere
ſurculi. Etſi autem omnes iſti ſur-
culi non manſerunt in radice. Nam
quidam exaruerunt, & in nothos &
adulterinos degenerauerunt: In ma-
gnum tamen numerum indies propa-
gati ſunt. Inter quos vnus tenerri-
mus, nempe Ioſeph in Aegyptum flo-
rentiſſimum regnum eſt translatus, vt
ibi fructificaret, ac ſua ſuauiolentia to
tum Aegypti regnum oppleret: id q̊d
non ſine magnis certaminib. præſtitit.
Quid enim non mali ſanctus hic ſurcu
lus in Aegypto pertulit, priuſq́ in tan
tam Roſam excreuit? Nã primum vrti
ca fœtida & ardẽs illum vrere tentat,
hoc eſt, turpiſſima fœmina eum ad ad-
ulteriũ ſolicitat: vt iſta ratiõe areſcat,
et de natiua excindatᷣ roſa. Sed fruſtra
hoc conatur Sathan. Ioſeph.n. manu
hortulani conſeruatur illęſus. Verum
cum hac via ſe fruſtra adortum eſſe

ſanctum virum cernit Sathan, alia eum aggreditur, ac ſpina tyrannidis ipſum omnino ſuffocare ſtatuit. Conijcitur itaq; opera Sathanæ caſtiſſimus hic ſurculus Ioſeph in carcerem, ac ibi inter ſpinas ſceleratorum hominum & in fœtorib. peſſimis præter omnem ſuam culpam iacet & premitur. Sed quid hîc Ioſepho caſtiſſimo Roſæ ſurculo contigit? idem plane quod magni autores de naturali Roſa ſcribunt. Vt enim naturalis Roſa iuxta cœpe vel allium ſata fragrantior redditur. Nam fœtor cœpe vel allij ad ſuauiolentiam Roſæ conferre dicitur: Ita Ioſeph iniuſta impudicæ fœminæ querela, obtrectationibus, iniurijs, fœtore carceris creuit, longeq; illuſtrior ac potentior euaſit. Nam e carcere eductus Ioſeph, ſecundus a Pharaone in regno Aegypti poſt interpretationem ſomniorum regis factus eſt, huius induſtria poſtea per totam Aegyptum infiniti ſurculi ſunt plantati & diſperſi, adeo quod ipſa Aegyptus facta ſit ve-

luti

luti quædam Paradiſus Domini. Nam hic fragrantiſſimus ſurculus Ioſeph ad ſe radicem, nempe Iacob patrem, cum tota ſua familia attraxit, qui ad aliquot annos in Aegypto nouos ſubinde ſurculos emiſerunt, & in regno Aegypti ſuauiſſime ſpirarunt. At quid interim Sathan? num ſtertit? num abijcit arma? nihil minus. Nam poſtquam Iacob, Ioſeph atq; alij plurimi ſurculi in paradiſum cœleſtem tranſlati ſunt, ſpinam quandam prægrandem plantat Sathan in Aegypto: quæ ſpina non parum preſſit ac punxit ſurculos qui in Aegypto remanſerunt, qui tamen quotidie ſub oneribus & æſtu creuerunt magis, & in medijs fœtoribus & laboribus multiplicati ſunt. Spina autem illa prægrandis fuit alius Pharao qui non nouit Ioſeph. Hic enim cum ſuis aulicis ſurculos Domini ſupra modum premere & pungere cœpit. Quare hortulanus iratus ingratis Aegypti incolis, ſuos ſurculos in alium tranſplantauit hortum, ac populum Iſraëli-

ticum tranſtulit per mare rubrum, in quo ſpinam illam pręgrandem, hoc eſt Pharaonem & eius Satellites oppreſſit. Deinde quia multi ex his ſurculis Ioſeph paulatim degenerare cœperũt, in deſerto quadraginta annis totus caſtigatus eſt populus. Vbi tamen noui ex illis enati ſurculi, translati ſunt poſtea in terram Chanaan. Vbi rurſus inciderunt in ſpinas non paucas, quo enim magis Roſa hæc creſcit, eo ſpinæ iuxta naſcuntur aſperiores: quibus iterum miſere lacerata, non tamen prorſus emarcuit. Nam ſubinde Hortulanus miſsis ſeruis, ſpinas, quantum fieri potuit, euulſit: ne penitus Roſa areſceret ſuffocata ſpinis & periret. Quid contra hos Dei ſeruos & cuſtodes huius Roſæ, hoc eſt, ſanctos iudices, Reges & Prophetas machinatur Sathan? alios ad ſe prorſus allicit, vt ſibi dent nomina, vt ex Regibus pleroſque: alios grauiter vulnerat, vt Dauidem,

Ezechi-

Ezechiam, &c. Deinde ſemina zizaniorum mittit, in agrum Roſarum, donec primum decem tribus transferantur in Babylonem, &c. poſtea reliquus populus in captiuitatem abducatur, incenſo templo & ſancta ciuitate Ieruſalem. An hic Roſa Domini omnino emarcuit? An hic omnino diſperijt? Nullo modo. Nam iſto peregrinationis labore, & Regum Chaldæorum tyrannide fatigata quidem eſt Eccleſia, attamen magis lucet ac illuſtrior efficitur, quam vnquam antea in terra Palæſtina fuit. Etſi enim graui premuntur ſeruitute corporis apud Babylonios, tamen animis piorum non defuit ſpiritualis libertas.

Excitat enim D E V S Prophetas, qui veluti diuini quidam Agricolæ Roſam hanc doctrina & conſolationibus erexerunt, vt ſeruitute Babylonica minime frangeretur, ſed vt potius inuicta manens

duris

duris quibus premebatur gauderet. Hoc cum ægre ferret Sathan, regem Babylonicum impellit, ut impium edi=ctum de adoranda ſtatua proponat, videlicet, vt omnes in certum locum campi collecti, clangente buccina, ſe coram ſtatua regis incuruarent: additis minis, vt qui hoc facere recuſarent, viui in ardentem caminum ad hoc paratum conijcerentur. Quid hic facerent pij? Multi ſane ſurculi huius camini ardore exaruerunt, adeo vt Roſa Domini omnino iam perire videretur. Non enim dubium eſt plurimos iſto impio edicto pertractos eſſe in andriolatriam, in qua & perierunt. An non hic palmam videtur obtinere Sathan? Habet regem ſocium ſummum orbis terrarum Monarcham, habet conſiliarios regis paraſtatas, habet regios ſubditos ſibi obnoxios, habet hoſpites Iudæos pleroſque ſub ſuo imperio captiuos. Actum igitur plane videtur de Roſa Domini. Verum euentum ſpecta. Clangitur buccina, incur-

uantur

uantur omnes coram idolo regio, exceptis tribus viris qui impio edicto parere recusarunt. Hos cum rex ira percitus curasset in paratum incendium mitti, ecce hortulanus ipse Filius Dei in caminum ignis simul descendit, & astans his tribus viris cohibet flammas, ne innocentes enecare possint. Hoc stupendo miraculo perterritus rex Babylonius, reuocat viros illos illæsos, ac Deum ipsorum verum Deum agnoscit & prædicat. idq; non solus, sed cum tota sua aula & subditis. Atque ita rex qui antea spina fuit pessima, fit surculus Rosæ præclarus. Vide quomodo Rosa Christi non solum inter tribulos, non inter fœtores tantum, verumetiam inter medias flammas fragrat floretq;. Hic Sathan sua spe frustratus an quiescit? immo magis furit, tanquam leo ereptis catulis, fortiusq; incumbit vt perdat hanc Rosam: quod vt faciat facilius, nobilissimum Rosæ surculum aggreditur, Danielem sanctissimum virum, ac suis artibus

artibus efficit tandem, vt propter pro-
ſtratum idolum Beel in ſpecum leo-
num deuorandus conijciatur. Sed
quid fit? contra omnem expectatio-
nem Sathanæ potenti Dei manu de-
fenditur Daniel, & alitur diuinitus ſe-
ptem dies in ſpecu, & deinde incolu-
mis e ſpecu prodit: Vnde factum eſt,
vt magis ſuos flores Roſa hæc emit-
teret, & plures in regno Babylonico
ſurculos faceret. Verum Sathan rur-
ſus furibundus nouas molitur inſidi-
as. Quendam enim nobilem virum
Aman nomine excitat, qui Regi fa-
cile perſuadet, non ſine periculo tot
hoſpites eosque captiuos in ſuo vaga-
ri regno, & impetrat literas Regis Ba-
bylonici ad omnes regios præfectos,
vt ſtatim acceptis literis ſurculos hu-
ius Roſæ omnes excinderent, vt iſto
pacto tandem Roſa extirparetur to-
ta, & periret radix. Sed hic iuxta
Prouerbium, malum conſilium con-
ſultori peſſimum fuit. Nam Aman,
vtut antea in ſummo Regis fauore
fuit,

fuit, & consilio suo perdendos Iudæos esse Regi persuasit, in patibulum suspensus infami morte periјt, & præmium suis dignum factis accepit. Post huius Tyranni & Ecclesiæ hostis interitum, rursus Rosa Domini erexit se magis magisq́; , adeo quod etiam Regum maximorum patrocinio tranquilla in exilio suo fuerit. Inter hos Reges Cyrus Persicus Rosæ insitus, mandatum dedit, vt Iudæi in suam redirent terram, templum ac ciuitatem Ierusalem iterum ædificaturi: quod mandatum, etsi aliquandiu absente Cyro impeditum fuit astu Sathanæ, tempore tamen Longimani rursus edictum proclamatum est, ut populus liber rediret, & vrbem ciuitatemque ædificaret. Hoc tempore Rosa Domini, in magnis ærumnis, floruit. Nam gaudet patientia duris. Quadringentis etenim & nonaginta annis usque ad Christum ducem, uerum Rosæ DOMINVM, uarijs ijsque uenena-

tissimis

tiſſimis ſpinis Roſam hanc præfocare conatus eſt Sathan, foris bello, intus hæreticorum paraſtrophis, donec in ſummas anguſtias iterum redacta ſit, ab omni parte eam prementibus ſpinis, adeo ut pauciſſimi germani ſurculi, adueniente Meſſia, ſuperfuerint, vt Zacharias, Simeon, Anna Prophetiſſa, Ioſeph, cum ſuis familijs. Hic rurſus Sathan haud immerito triumphare videtur. Nam & reges peregrini & impij dominabantur in populo Dei, & ſumma autoritas penes hæreticos, qui tum temporis cathedram Moſis occupabant, fuit. Venit itaque Dominus Roſæ, tempore olim a patriarcha Iacob, & poſtea a Daniele prædicto, ac Roſam ſuam proſtratam fere & conculcatam, doctrina erigit & fulcit conſolationibus: quod cum cerneret inimicus, extrema tentat, & primum aduerſus Chriſtum ſacerdotes ſummos & ſectarios ſophiſtica armat. Deinde ſenatores impellit, ut manus inijcere Chriſto cogitent. Poſtea Pilatum toparcham

parcham

parcham nomine Romani Imperato-
ris, & Herodem tetrarcham ſibi adiun
git, deniq; totum populum in eam ſen-
tentiam abducit, vt Chriſtum cruci af-
fixum interimant: quod & factum eſt.
ex quo rurſus in manu Sathanæ victo-
ria ſita fuiſſe videbatur. Verum & hic
ſua fruſtratur ſpe Sathan. Nam tertio
die reſurgens Dominus ſurculos pro-
ſtratos erigit, fractos cõſolidat, ac Ro-
ſam ſuam ſepimento munit firmiſſi-
mo, quam die Pentecoſtes aqua ſaluta-
ri rigatam ſuo ſancto ſpiritu fœcun-
dat. Emittit enim agricolas in vniuer
ſum orbem, qui huius Roſæ ſemina la-
te per orbem diſſeminent: ac interea
ſpinas ſurculósq; degeneres igni com-
burit. Nam Iudæos ingratos, qui ra-
dicibus ſpinarum quam ſanctæ huic
Roſæ inſeri maluerunt, magna ſtrage
per Veſpaſianum affecit, ac tandem
perpetua vaſtatione politiam Moſai-
cam, iuxta prædictionem Danielis, de-
leuit. Hæc cum in Palæſtina aguntur,
duodecim Apoſtoli & Paulus ſemina

Roſæ cœleſtis in multis locis ſpargunt,faciuntq; breui admodum tempore, vt Roſa totam fere terram ſuis ſurculis & floribus impleat. Verum ne ſic quidẽ Sathan toties profligatus & victus quieſcit, im̃o potius furibundus magis & ira æſtuans fremit,ſpinas ſeminat,tribulos & zizania tyrãnidis, hæreſeos & hypocriſeos iacit, quib. ad extirpandã hanc Roſam,iam plus quã vnquã antea florentẽ abutitur. Sed tamen victrix manſit roſa,noua ſubinde viriditate pullulãs,& ſurculos e ſanguine martyꝝ producens.Hęc cum cerneret Sathan,& poſtquã Roſam ſexcentis fere annis a triumpho Chriſti,tyrannide,hæreſi & ſophiſtica oppugnaſſet, noua ſtratagemata excogitat,ſtatuitq; regnũ Antichriſti ſtabilire. Excitat igitur Phocã tyrannum & parricidã, qui Romano Pontifici primatum & imperium ſuper omnes alios epiſcopos conceſſit. Quæ res Sathanæ nõ omnino infeliciter ceſſit. Nã Papa, hoc eſt Antichriſtus,nõ vt apertus hoſtis Roſę, ſed

vt

vt amicus & cuſtos, fraudulenter Ro-
ſam inuadit, ac vt olim Iudas Domi-
num: ita ipſe oſculo Eccleſiam prodit.
Nam cum mentitur ſe ſeruum ſeruoꝝ
Dei, qui re vera eſt ſeruus Sathanæ,
præterquam ꝙ ſibi ius vendicat in Ro
ſam Domini, innumeros lupos ouili
pelle tectos emittit, qui graſſantur in
Roſam, flores & ſurculos vaſtant: hoc
eſt, infinita monachoꝝ agmina aduer-
ſus hanc Roſam armat ſuperſtitiõe va
ria, & præcipue miſſatico idolo, vt tan-
quam veneno quodam Sathanico Ro
ſam inficiãt, vt ita infecta tandẽ ſponte
concidat. Deinde & aliud regnum Sa-
than inſtituit, nempe Mahumeticum,
q̊d aperte Chriſtum blaſphemat, Ro-
ſam premit, ſurculos euellit. Atq; ita
Papa Antichriſtus, ſimulatus Roſæ a-
micus, & rex Mahumeticus hoſtis pro-
feſſus, Chriſti Eccleſiam inuadunt, vt
hic aperto marte, ille ſubdolis artib. ro-
ſam hanc nobilẽ deſtruat. Hoc ſtrata-
gema, etſi nõ omnino infeliciter ceſſiſ-
ſe videt̃ Sathanę, vltra 900. annos tamẽ

Roſam hanc cœleſtem penitus extirpare non potuit, ſemper enim manet radix, etſi in ea pauci interdum germani ſurculi inueniuntur. Cæterum cum iam in immenſum creſceret Antichriſti imperium, adeo vt ſpinæ ſua amplitudinæ ſurculos Roſæ tegere viderentur, Dominus rurſus emittit ſeruum induſtrium Martinum Lutherum, qui ante annos quadraginta Antichriſti technas & inſidias mundo reuelare cœpit. Huic mox plurimos fideles ſeruos, inprimis vero Philippum Melanchthonem adiunxit, effecitq; vt Roſa hæc plures ſpiras & ſurculos per totam Europam emitteret, adeo vt a temporib. Apoſtolorum vix fragrantior fuerit hæc Roſa, quam nunc eſt. ſpirat enim odorem ſuum per Germaniam, Daniam, Angliam, Noruegiam, Scotiam & inſulas multas procul ſitas, & iam pullulare incipit in Polonia, Bohemia, & in florentiſſimo regno Galliæ, in quo regno magis ſuas vires intendit Sathan, vt ſubruat ſur-

culos Roſæ illic pullulantes, quam vſquam alibi. Nam non ignorat actum eſſe cum ſuo fideliſſimo ſeruo Papa, ſi ſemen Roſæ huius radices in regno Galliæ nobiliſſimo egerit.

Hæc clariſſime vir admonere volui, propoſita pulcerrima imagine de fortuna Eccleſiæ in hoc mundo, idque ideo: primum vt cogitetur dictum Domini: Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Vtut enim furit Sathan, nunquam hanc Roſam penitus extirpabit. Deinde vt conſolemur nos præſentia Chriſti in Eccleſia, & promiſſione permanſuræ Eccleſiæ in mundo vſq; ad iudicium, ne frangamur tot ſcandalis doctrinæ & morum, quæ hodie multos non peſſimos grauiſſime vulnerant, & ne abijciamus confeſſionem, & transfugiamus ad caſtra hoſtium, ſicuti multi omnibus temporibus fecerunt, & hodie non pauci fracti perſecutionibus & ſcandalis, faciunt. Poſtremo, vt de vera conſeruandæ Eccleſiæ ratione admo-

neamur: quæ ratio in omnib. Ecclesiæ historijs vna & eadem esse deprehendi tur, videlicet puritas doctrinæ, cui ancillatur sancta morum disciplina. Hæc enim doctrinæ puritas, fons est ille salutaris, vnde rigatur Rosa Domini, ne inter tot spinas tyrannidis, hypocriseos, sophistices & scandalorꝝ suffocetur & emarcescat. Hæc doctrinæ puritas aliunde petenda nõ est, quam ex fontibus Saluatoris, hoc est, scriptis Propheticis & Apostolicis: inter quæ non infimum locum obtinẽt Epistolę Paulinę, & præcipue ea, quã ad Romanos scripsit. Hæc enim pręcipua sincere doctrinæ capita monstrat & explicat, quare eam singulari diligentia ab omnib. pijs legendam & cognoscendã esse iudico. Verum vt cõmodius a simpliciorib. & tyronibus S. Theologiæ minus exercitatis intelligi possit, Cõmentarium qualemcunq; in eã publicare volui, sperãs bonos & pios viros consilium meum haud improbaturos. Etsi autem noui quorundã iudicia nobis aduersari: tamen

men nõ volui ꝓpter paucos ſiniſtre iudicantes, multos bonos, qui hanc meã opellã expetunt, defraudare. Cæterum quia, vir clariſſime, omnib. literatis hominibus patronus es conſtãs, & in me multa beneficia priuatim cõtuliſti, volui hunc Commẽtarium ſub tuo nomine ꝓdire in lucem, vt te patrono ſit acceptior multis, vtq́ extet aliq̊d meæ erga te gratitudinis teſtimonium. Etſi autem vilius forte videtur hoc munus, q̃ꝫ vt tanto viro offeratur: tamẽ cum animum tuum noui candidum, & ſincerum, nõ dubito quin potius animum donãtis quàm doni præſtantiã ſpectes, idq́ exemplo Chriſti (in quo ſolo pie gloriari ſoles) ꝙ pluris fecit mulierculę pauperis minuta æra miſſa in gazophylacium, q̃ ſplendidas diuitum donationes. Hic enim reb. precium nõ ex quantitate earum, ſed affectu donãtium imponere ſolet, iuxta vetus dictum, χαρίτων θύμος ἄριςος. Rogo igitur amanter, vt & tu hoc literarium opuſculum eo accipias animo, q̊ a me offertur. Vale

vna cũ vxore tua caſtiſſima D. Birgitta filia nobiliſſ. viri D. Magni Gbie, Domini de Krenkerup feliciſſimæ memoriæ, qui primus in hoc regno reuocatæ puræ doctrinæ autor fuit, ſed prius ſcriptis frequentibus ad ſe a beato Luthero miſſis recte inſtructus. Huius etiã patrocinio primi preçones reuocati Euangelij in his regnis ſecuri fuerũt: donec Deus ſanctiſſ. regem Chriſtianũ tertium, fideliſſimum Eccleſiæ Dei nutricium, & defenſorẽ excitauit, qui in hoc regno ſcholas reformauit, conſtituit Eccleſiarꝫ fideles miniſtros, ordinauit ſtipendia docentium & diſcentiũ religionẽ & alias artes: cuius veſtigijs inſiſtit filius Fridericus II. Rex noſter clementiſſimus, cui toto pectore cum omnibus pijs opto ſalutarẽ gubernationem, vt quietã & tranquillam vitam agamus in hoc mundo, in omni pietate & caſtitate. Iterum vale corpore, animo & ſpiritu integer patrone optime. Hafnia. Anno Domini 1562. Menſe Decemb.

Argumentum in Epiſto-lam ad Romanos.

T ARGVMENTVM ſeu generalis Periocha huius nobilis Epiſtolæ ad Romanos ſcriptæ, explicatius ab auditoribus intelligatur, quatuor nobis ordine expli-canda ſunt. PRIMVM, quis ſit huius epiſtolæ autor. SECVNDVM, quæ fuerit ipſi ſcribendi occaſio. TERTIVM, quæ principalis quæſtio ſeu quis ſtatus. QVARTVM, quis tractationis ordo ſeu œconomia totius Epiſtolæ, & methodus.

De primo.

CVm de autore huius Epiſtolæ Diuo Paulo nunquam dubitauerit Eccleſia, fruſtra ea quæſtio agitatur. Verum quis & quantus hic Paulus fuerit, operæprecium eſt indicare, vt quo in loco habenda ſint ipſius ſcripta intelligamus.

Sciendum eſt itaq; primum, vocationum ad miniſterium Eccleſiæ magnam eſſe diuerſitatẽ. Nam eſt & vocatio peculiaris, quæ immediata dicitur,

& communis, quæ mediata appellatur. Inter hæc genera vocationum maxima ſane eſt differentia. Nam peculiaris illa duas habet notas, quibus à communi diſtinguitur. Harum PRIOR eſt quod ſit vniuerſalis, Matt. 28. Mar. 16. POSTERIOR, quod habeat teſtimoniũ, nihil erroris ſuæ doctrinæ admiſtum eſſe. Huius teſtimonij partes ſunt quatuor: PRIMA, immediata vocatio. SECVNDA, immediata inſtructio. TERTIA, viſibilis donatio Spiritus ſancti (loquor enim de miniſterio noui teſtamenti.) QVARTA, virtus edendorum miraculorum, quibus Deus veritatem doctrinæ Apoſtolicæ confirmauit & obſignauit.

Vocatio COMMVNIS nec eſt vniuerſalis, ſed eſt alligata vel certæ nationi, vt Epiſcoporum apud nos, vel certæ prouinciæ, vt præpoſitorũ, qui Græcis προεστῶτες dicuntur, vel certæ ciuitati aut pago, vt parochorum & eorum, qui ſunt illis additi συνεργοὶ ſeu σύμμυσται, nec habet cõmunis vocatio & mediata infallibile teſtimonium de immota veritate, ſeu quod nihil habeat erroris admiſtum, ſicuti prior illa habet.

Porro Pauli vocationem priori generi ſubijci, ex eo manifeſtũ eſt, quod non ſolum ſit Apoſtolus, vniuerſalis Eccleſiæ doctor, vt ipſius profectiones ad varias gentes, acta Apoſtolica, & Epiſtolarum eiuſdem inſcriptiones teſtantur, verumetiã quod ſit immediate ab ipſo Chriſto ad miniſteriũ Euangelij vocatus,

vocatus, quod diuinitus ſit inſtitutus, quod viſibili Spiritus ſancti dono ſit inauguratus miniſterio, quod denique varijs miraculis ſuam vocationem & doctrinam confirmarit.

IMMEDIATA vocatio Pauli & vniuerſalis confirmatur Actor. 9. vbi Lucas narrat lucem de cœlo circumfulſiſſe Paulum, cum adhuc ſpiraret minas aduerſus Eccleſiam Chriſti, & cadentem in terram audiſſe vocem dicentem ſibi: Saule Saule cur me perſequeris? qui dixit: Quis es Domine? & ille: Ego ſum Ieſus quem tu perſequeris, durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Et tremens ac ſtupens dixit: Domine quid uis me facere? Et Dominus ad eum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Et paulo poſt: Dominus ad Ananiam dubitantem de Pauli conuerſione, Vide, inquit, quoniam vas electionis eſt mihi, vt portet nomen meum coram gentibus & regibus & filijs Iſraël. Hinc illa Pauli gloriatio de ſua vocatione ad Galat. I. Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per IESVM CHRISTVM & Deum Patrem. Proinde vocatio Pauli & immediata & vniuerſalis eſt.

DEINDE Paulum diuinitus inſtructũ eſſe de Euangelio, primũ teſtatur Ananias dicens ad Paulum: Deus patrum noſtrorum præordinauit te, ut cognoſceres voluntatem eius, & videres iuſtum illum,

illum, & audires vocem ex ore eius. Idem Epistola ad Galatas ostendit, vbi in hunc modum scribit de seipso Apostolus, contra aduersarios autoritatem Apostolatus sibi vendicans: Notum vobis facio fratres Euangelium quod Euangelisatum est à me, quod non est secundum hominem, Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici: Sed per reuelationem IESV CHRISTI.

Huc etiam pertinet raptus Pauli in tertium cœlum, vbi non solum ab ipso Domino Euangelium didicit, verumetiam vidit arcana, quæ reuelare hominibus fas esse negat.

Adhæc vt Apostolus Paulus in itinere Damascum versus visibiliter donatus est Spiritu sancto, & per eum nouo inauguratus est ministerio, Act. 9. ita eundem Spiritum postea alijs impetrat, & impositione manuum confert. Ita enim Lucas narrat Actor. 19. Cum Paulus imposuisset quibusdam discipulis manus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Hæc eo pertinent, vt Deus isto pacto & Apostolatum Pauli, & doctrinæ ipsius infallibilem veritatem consignet.

POSTREMO. De miraculis à Paulo editis, ipse in hunc modum testatur posterioris ad Corinth. 12. Signa Apostoli peracta sunt in vobis, in tolerantia, in signis, in prodigijs. Et ad Rom. 15. Non audebo loqui quicquam eorum, quæ non operatus est

Christus

Chriſtus per me, in obedientiam gentium, ſermone & opere in potentia Spiritus Dei. Huius rei & Lucas meminit, qui virtutes per Paulum editas teſtatur, adeo vt etiam ſuper languidos deferrentur à corpore ipſius ſudaria, & recederent ab eis languores, & ſpiritus nequam egrederentur. Acto. 19. Adoleſcentem mortuum excitat Actor. 20.

His & ſimilibus miraculis Deus obſignauit Apoſtolatum & doctrinam Pauli. His teſtimonijs accedit zelus Pauli in propaganda Euangelij doctrina, pericula plurima, quæ paſſus eſt terra & mari, & ſanguis tandem quo ſuam doctrinam confirmauit.

Hæc ideo copioſius a me dicta ſunt, vt pateat qualis quantusq́; ſit hic vir, quanta ſit illius autoritas: quàm certa & indubitata ſit eius doctrina: quanta denique reuerentia deceat docentes & diſcentes in hanc theſaurorum cœleſtium apothecam ingredi. Non enim ſecus accipienda ſunt quæ hinc promit DEI Spiritus per CHRISTI electum organum, per gentium Apoſtolum, atque vox cœleſtis, quam ipſe cœleſtis pater de cœlo ſonuit. Quapropter omnia quæ in hac Epiſtola atque adeo in alijs Pauli ſcriptis continentur, eius autoritatis eſſe ſciamus, vt quemadmodum in dogmatibus extruendis & confirmandis: ita in erroribus refutandis valeant non minus, quàm Moſis & Prophetarũ, adeoq́; Chriſti ipſius teſtimo-

testimonia. Huius rei vel ipsum Apostoli nomen nos admonere poterit. Nam cum Apostolus Christi dicatur Paulus, hæc quatuor simul cogitanda sunt, QVOD nobiscum loquatur vice Christi, QVOD afferat doctrinam cœlestem, QVOD nihil erroris sit doctrinæ ipsius admistũ, & QVOD non secus atq; voci cœlesti sit Paulo credendum.

Nec est quod quispiam obijciat Petri errorem, qui non minus Apostolus fuit quàm Paulus, & tamen eum errasse Paulus ostendit ad Galat. 2. Nam iste error vitæ fuit non doctrinæ.

De Apostolatu Pauli hactenus. De persona autem hoc quoq; sciendum est, quod fuerit natura vehementior, quo accessit solertia quædam singularis & heroicus zelus propagandi Euangelij & reprimendi errores. Quod ideo obseruandum est, quia inde disputationum aculei, anticipationes crebræ, & redargutiones acutæ, facilius intelliguntur. Nam qui paulò vehementiores sunt, haud raro medium disputationis cursum interrumpunt, nunc inuehentes in aduersarios, nunc anteuertentes quæ ab alijs obijci posse videbantur. Vnde sæpe oratio turbatior ac intricatior redditur. Verum admoniti nec huiusmodi interiectionibus offenduntur, nec quo minus Apostolum intelligant, impediuntur.

De secundo.

Occasio

Occasio huius Epistolæ hæc fuit. Paulus intelligens statum Ecclesiæ Romanæ turbulentissimum fuisse, vt gentium Doctor et Apostolus istud malum auertere conatur. Romani audiuerant doctrinam Euangelij, & fidem in Christum receperant: Sed hanc quidam rursus abijciendam suadebant. Quidam eam inficere & peruertere, partim errore, partim malitia conabantur. Fuerunt autem tum temporis Romæ & alibi tria doctorum genera, qui vt ueræ doctrinæ, ita Paulo quoq; Apostolo aduersabantur. Nam quidam ex Iudæis non conuersi, totum Euangelium repudiarunt. Quidam conuersi, Legem & Euangelium confuderunt, & gentium vocationem ad Euangelium oppugnarunt, falso putantes, Messiæ beneficia ad Iudaicum solummodo populum pertinere, in qua opinione olim fuisse Petrum, acta testantur Apostolica. Quidam ex Ethnicis & Philosophis Christiani facti, vt philosophiam addendam Euangelio putarunt: ita insultarunt Iudæis tanquam abiectis, seq; illis arroganter prætulerunt. Atque ita hi omnes purum Euangelij fontem, vnde aqua salutis haurienda erat, humanis turbauerunt opinionibus. His itaque malis vt occurrat Apostolus, hanc scribit Epistolam didascalicam.

Cæterum quia hæc tria Doctorum genera sciuit Paulus ex singulis fere verbis quæ scriberet

ret Romanis, aliquam absurditátem & calumniandi ansam quærere, quo doctrinam Pauli redderent inuisam Romanis. Ideo disputationem suam ita instituit, vt semper eorum anticipet obiectiones. Unde factum est, quod hæc Epistola tot amplificationibus & anticipationibus sit referta, quibus legitimus docendi ordo non parum turbari videtur. Habuit præterea Apostolus rationem infirmitatis piorum, cui, quoties animaduertit eos offendi, medetur, idq; nunc digressionis, nunc occupationis schemate. Qui hæc diligenter animaduerterit, multo facilius hanc nobilem Epistolam intelliget, quàm qui omnium veterum commentarios in hanc Epistolam scriptos peruoluerit. Quare hæc fusius admonenda duxi.

De tertio.

SCopus præcipuus Paulo est in hac Epistola, vt veram & immotam de Christi Mediatoris beneficijs doctrinam proponat Ecclesiæ, eamq; confirmet, hoc est, vt doceat ex Dei sententia & æterno decreto, sine lege absq; philosophia, beneficiorum Christi, hoc est, iustificationis & salutis fieri participes, quotquot in Christum crediderint, idq; nulla habita vel personarum vel nationum ratione. Est enim promissio gratiæ vniuersalis, qua offeruntur

beneficia

beneficia Christi omnibus absq; discrimine, sed fide accipienda & possidenda. Concluditur itaque status principalis huius Epistolæ hoc syllogismo:

Ea est iustificationis & salutis consequendæ ratio sola & vnica, quam Deus præscribit & approbat iuxta æternum suum decretum.

Dominus autem omnem qui credit, absque operibus & sine respectu personarum & nationum, gratiæ & salutis participem fore & iustificari pronunciat, idq; iuxta æternum suũ decretum de reparatione humani generis.

Proinde fide absq; operibus, & sine personarum & nationum respectu, iustificatio & salus contingit.

Huius syllogismi minor est κρινόμενον. Nam vt maior absq; omni exceptione ab omnibus recipitur: ita minor controuersa erat, cum à Iudæis plerisq;, tum à gentibus. Minorem itaq; inde vsq; à medio primi capitis ad finem vndecimi, firmissimis demonstrationibus ex veris principijs petitis probat. Nam cum eius partes sint plures, instituit Apostolus analysin, & eius partes seorsim persequitur: quæ tametsi sint plures, duæ tamen sunt præcipuæ, quibus reliquæ continentur.

PRIMA, Hominem credentem sola fide salutis fieri participem, seu quod idem est, hominem non iustificari operibus, sed fide absq; operibus.

SECVNDA, Hoc gratuitæ salutis benefi-

cium, non pertinere ad peculiarem aliquem populum, ita vt reliquæ nationes excludantur, Sed promiscue ad omnes homines, qui fide promissionem salutis gratuitæ amplectuntur, nullo habito personarum aut nationum discrimine, pertinere.

Ex prima parte duæ emergunt quæstiones. VNA, Vtrum homo iustificari possit ex operibus nec ne? cuius negatiuam thesin Paulus confirmat à medio primi capitis vsq; ad medium tertij.

ALTERA, Num homo iustificetur sola fide nec ne? cuius affirmatiuam thesin exponit in tertio, & cõfirmat, declarat, illustrat, anticipatis obiectionibus à principio quarti vsq; ad finẽ octaui.

Ex secunda minoris parte, plures quæstiones emergunt. Sed præcipua est. Num salutis promissio pertineat etiam ad gentes, Quod dum firmis rationibus conuincit, tractantur & vicinæ quæstiones: Quisnam sit verus Israël? Sintne Iudæi reiecti? Quænam sit reiectionis caussa? Hæ quæstiones tribus capitibus, nono, decimo & vndecimo explicantur, in reliquis quinq; capitibus de officijs Christianorum disseritur. Atq; hæc pars huic quæstioni subijcitur: Num Christi beneficiorum particeps & fide iustificatus, debeat porro vitam sanctam & inculpatam sine offendiculo viuere. Hæc de scopo, statu, & principalibus quæstionibus huius Epistolæ, Vnde ex quæstionum principalium numero, tres partes huius Epistolæ esse deprehenduntur,

duntur, quarum prima & secunda didascalicæ sunt, postrema parænetica.

De quarto.

DE ordine epistolari, qui epigrapha, salutatione, tractatione & clausula valedictionis absoluitur, non opus est admonere. Nam hic vel pueris notissimus est, quare de tractationis ordine tantum hoc loco dicturus sum.

EXORDIVM itaq;, quod est tractationis principium, ex proprijs locis beneuolentiæ, attentionis, docilitatis, & partibus, quæ sunt expositio, ratio, redditio, comprobatio, constat, ita vt iuxta Rhetorum præcepta finis exordij, qui comprobatio dicitur, sit primæ partis tractationis propositio, de vera iustificandi ratione, quam mox vnico argumento confirmat. DEINDE, priusquam accedit ad propositionis iustam confirmationem, duo præiudicia quæ caussæ obstabant, diluit. Nam & hoc præcipiunt Rhetores, cum alia quam nostra sententia persuasa est auditoribus, vt eam antequam ad nostræ sententiæ assertionem descendatur, diluamus. Donec enim contraria sententia animos auditorum occupat, frustra conamur, quod ipsi sentimus alijs persuadere.

PRÆIVDICIA autem hæc sunt. PRI-

MVM, Pseudoapostoli, qui ex gentibus erant conuersi, partim legem naturæ vrgebant, partim prætendebant ignorantiam. SECVNDVM, Pseudoapostoli, qui erant ex Iudæis conuersi, legis vrgebant opera, & potiorem iusticiæ partem operibus legis asscribebant. Hæc præiudicia euertit Apostolus, antequam iustam suæ caussæ confirmationem aggreditur, idq; facit hac demonstratione:

Quicunq; iustificantur operibus legis, factores sunt legis.

Nulli sunt factores legis.

Nulli ergo operibus legis iustificantur.

Maiorem, quia recipiebatur ab aduersariis, leuiter tantum attingit. Minorem verò, quæ est κρινόμενον, ab isto loco primi capitis: Reuelatur ira Dei. ad illum: Nunc autem iusticia Dei, argumentis ab experientia vniuersali, iudicio Dei iusto, naturæ conditione, & pronunciatis scripturæ confirmat. His præiudiciis amotis, Apostolus caussam aggreditur, ac primum iustificationis expositionem texit, in qua circunstantias omnes prosequitur, quod fieri in plenis expositionibus præcipiunt Rhetores.

Expositione absoluta, infert rem vniuersam de qua agit, in vnius propositionis formam contractam, hoc modo: Arbitramur igitur iustificari hominem per fidem sine operibus. Mox admonet hanc iustificationis gratiam, promiscue ad omnes

perti-

pertinere & stabilire legem, tantum abesse, vt eam aboleat iustificatio fidei.

Deinde in QVARTO capite, occupationis schemate ingreditur propositionis confirmationē, proponitq; Abrahæ exemplum, cum suis circunstantijs, vnde & vera iustificationis ratio & fidei definitio colligitur.

Mox in QVINTO, vt vis & ratio iustificationis clarius cognoscatur, eius effectus attingit, cui collationem caussarum damnationis & iustificationis subijcit, vt cui acceptum feratur iustificationis beneficium, innotescat.

Deinde vicinam quæstionem, idq; per occupationem, aggreditur in SEXTO capite, ne quis audiens ex operibus non esse iusticiam, vitæ licentiā ex iustificationis doctrina colligat, symbolo Baptismi Christianorum officium esse, sanctificationi studere, ostendit. Huc additur exhortatio, vt Christiani excusso peccati iugo, iusticiæ seruiant.

In SEPTIMO necessariam doctrinam addit Apostolus de lege Dei, in qua explicatur natura, finis & effectus legis, ostenditur quomodo ab illa liberati sint credentes. Nam homines non stupidi, audientes sine legis operibus credentes coram Deo iustos reputari, cogitant: Quid ergo lex vult? cur lata est?

Et quoniam videbat Apostolus adhuc maximè concuti fidelium animos duabus veluti machinis,

comminatione maledictionis & crucis acerbitate, quæ veluti suo quodam suffragio sententiam legis damnatoriam confirmare videtur, contra has machinas cõsolatur Apostolus credentes in octauo capite, ostendens, nec maledictionẽ legis nocere posse credentibus, nec vllam in mundo afflictionẽ tantã esse, vt queat nos separare à dilectione Dei, gratuito nos iustificantis & in suam fidem recipientis.

HACTENVS de tractatione primæ partis & vicinarum quæstionum, vnde prior pars iudicationis eius syllogismi, quo claudi dixi statum principalem huius epistolæ confirmata est: Sequitur SECVNDA pars, in qua ostenditur promiscue pertinere ad omnes beneficium Christi iustificãtis credentes, & confirmatur secundum iudicationis membrum, quæ omnia ad illud pertinent, quod in tertio attigit: An Iudæorum Deus tantum? An non & gentium? certe & gentium. Huius partis œconomia admodum prudenter instituta est, quod qui non animaduertunt, in multas stoicas absurditates præcipitãtur. PRIMVM sibi viam sternit nouo exordiolo, in quo primum suam beneuolentiã ostendit erga Iudæos. DEINDE, quia persuasum erat Iudæis, promissum Messiã pertinere ad Israëlitas omnes, Apostolus cõtrariam propositionẽ potius ex verbis suis cogitandã relinquit, quã exprimit, videlicet quod nõ omnes Israëlitæ sint filij promissionis, quã propositionẽ hoc syllogismo claudit:

Tantum

Tantũ veri Iſraëlitæ ſunt filij promiſſionis.

Plurimi ex carne Abrahæ nati non ſunt veri Iſraëlitæ.

Ergo, Plurimi ex carne Abrahæ nati non ſunt filij promiſſionis.

Huius ſuæ propoſitionis fundamentũ ſubijcit, videlicet, quod Dei conſilium fuerit & ſit, vt ex mera miſericordia homines per Chriſtum ſalutem conſequantur. Ex quo infert (prius aſſerta potentia Dei, qua is poteſt ſuos opprimere hoſtes) gentes quidem receptas eſſe, qui fide Chriſtum receperũt, quæ propterea dicuntur filij promiſſionis. Credunt enim promiſſioni, ſicut eorũ pater Abraham fecit. Iudęos vero reiectos, eo quod iuſticia operũ tumidi, & fiducia carnis Abrahæ inflati, in Chriſtum lapidem offenſionis impegerint, ac propterea nec filij promiſſionis, nec verum Abrahæ ſemen exiſtunt.

Huius rei cauſſas latius expoſiturus in DECIMO, Primũ fauorabili exordiolo Iudæos offenſos ſuperiori oratione mitigat, quibus tribuit quidẽ zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam. Deinde doctrinam fidei & iuſticiæ per collationẽ repetit & inculcat, admonens, nullũ qui crediderit à iuſticia fidei excludi, nec eſſe diſcrimẽ Iudæi & Græci, propterea quod Deus ſit diues in omnes. Atq; hæc ſententia principalis eſt propoſitio huius partis. Huc addit gradationẽ, vt vnde oriatur iuſticia fidei doceat, & ſcripturis conuincit, Iudæos propria culpa excidiſſe gratia.

Porro in VNDECIMO, ne desperent Iudæi, quasi prorsus essent reiecti, eos consolatur, & firmis rationibus ostendit, non esse penitus reiectum Iudaicum populum, nec Dei promissiones fore irritas ijs, qui eas fide amplectuntur. Posthæc conuertit orationem ad gentes, monens eas ne efferantur animo aduersus Iudæos, quasi digni essent tanta gratia præ Iudæis. Tandem hanc secundam partem in summam contrahit, quæ est, Quod gratia Dei exposita sit omnibus qui credunt, nullo nec personarum nec nationũ habito discrimine. Huic sententiæ subiungit exclamationem, in qua admiratur consilium Dei, & inexhaustam misericordiam volentis gentes idololatras, suæ gratiæ fore participes, quod sane mysterium aliquandiu latuisse Petrum, acta docent Apostolica. Atq; hæc est tractatio secundæ partis minoris propositionis in principali syllogismo huius Epistolæ, videlicet, quod à gratia iustificationis nemo excludatur propter vllam vel personæ vel nationis conditionem, modo firma fiducia in gratuitam promissionem recumbat.

Tertiam partem Epistolæ aggreditur Apostolus in capite DVODECIMO, vt autem superiores partes argumentatione, ita hanc maxima ex parte expositione tractat Apostolus. Hanc partẽ orditur ab officijs, inter quæ primum locũ occupat verus Dei cultus, cui congeries officiorũ additur.

Deinde in DECIMOTERTIO de obedientia erga Magistratum & eius officio agit, vbi in thesin fertur, & plurimas paræneses ex caritatis lege extruit.

Post hæc quia simultatem animaduertit inter Iudæos & gentes, propter ciborum & temporum discrimina, huic malo in DECIMOQVARTO medetur: commendans vtrisque caritatis regulam, quam in tota vita sequi conuenit. Monet igitur infirmitatem fratrum ferendam esse, repetens breuiter & ostendens vocationem gentium ad Euangelium esse factam Dei consilio. Ad hæc properans ad finem, libertatem orationis excusat, suam in ministerio fidem & beneuolentiam erga Romanos indicat, Cur hactenus non venerit ad Romanos ostendit, Petit pro se preces Romanorũ.

Postremo, Salutationes cumulat, & interiecta vtili admonitione de cauendis dissidiorum autoribus, Epistolam fausta imprecatione gratiæ & gratiarum actione claudit.

Hæc de tractationis ordine & methodo copiosius admonenda duxi, quo totius orationis œconomia perspecta, partium enarratio facilius ab auditoribus percipiatur.

PORRO in singulorum capitum enarratione hunc sequi ordinem constitui: PRIMO loco caput propositum in summam contraham, quo summatim comprehendi possit, quod fusiori Apostoli

oratione explicatur. DEINDE, eiuſdem partes & ordinem indicabo, quo materiæ membra conſpiciantur. TVM exegeſin, quo genus ſermonis & phraſes intelligantur, adijciam, vnà cum obſeruatione locorum communium, & accommodatione doctrinæ, ad iudicium firmandum, & mores formandos. Ad hæc enim duo vniuerſa ſcriptura referenda eſt.

Caput I.

Summa capitis primi.

VINDICATA Apoſtolatus ſui autoritate, ac ſimul monſtrata Euangelij dignitate, fauſta precatus Romanis, beneuolentiam & attentionem exordio captat Apoſtolus, ſuum erga Romanos animum declarans, nimirum quod ipſis quoq; Euangelium, quod fidei iuſticiam prædicat, annunciare ſit promtus, mox vniuerſum mundum peccati & iniuſticiæ arguens.

ORDO CAPITIS PRIMI.

PARTES capitis huius aptiſſimo ordine cohærentes, ſunt quatuor. PRIMA, Epigrapha. Secun-

SECVNDA, Salutatio. TERTIA, Exordiũ, in quo captata beneuolentia & attentione, principalem colligit propositionem de fidei iusticia. QVARTA, Demonstratio, qua mundum vniuersum peccato obnoxium esse demonstrat. Hæc propositione & copiosa confirmatione absoluitur, estq; vt in vniuersali periocha dictum est, præiudiciorum, quæ caussæ Apostoli nocere videbantur, refutatio.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS, CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Paulus seruus IESV CHRISTI, uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de Filio suo (qui natus est ex semine Dauid secundum carnem, qui declaratus est filius Dei in potentia secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum) IESV CHRISTO Domino nostro, per quem accepimus gratiam & Apostolatum, in obedientiam fidei in omnibus gentibus super nomine ipsius, in quibus estis & uos uocati

Iesu

IESV CHRISTI, omnibus qui estis Romæ dilectis Dei, uocatis sanctis.

Hæc PRIMA pars capitis est, nempe epigrapha, in qua sunt duo obseruanda, nempe partes epigraphæ & amplificationes. Partes indicant, quis quibus scribat, videlicet Paulus Romanis, Apostolus Christi gentibus.

Verum hoc loco tituli quibus cum scriptor ipse, tum illi quibus scribitur ornantur, sunt perpendendi.

Scriptor ipse Paulus, seruum se Christi fatetur, eumq́; minime vulgarem, Sed Apostolum diuinitus vocatum ac segregatum in Euangelium Dei. Cum autem se seruum Christi fatetur, religionis professio est, qua se dissentire a prophanis Ethnicis & incredulis Iudæis, & amplecti Euangelium Christi aperte agnoscit. Vnde nos admonemur confessionis ac publicæ protestationis religionis quam amplectimur, nec debemus pacis aut alicuius vtilitatis externæ gratia, vel colludere cum hostibus, vel nostram fidem dissimulare. DEINDE, se Apostolum scribit, vnde nos excitabimur in amorem & admirationem cœlestis doctrinæ, quam affert, de qua re supra in argumento admonui. Cum autem addit se vocatum, Græcè κλητὸν, id est, eum qui vocatione diuina cõstitutus sit Apostolus, cum Pseudoapostolos ipsum calumniantes,

quasi

quaſi inferior eſſet cæteris Apoſtolis, perſtringit, tum miniſtris Euangelij ſe exemplum ſtatuit, vt tantam atq; adeo auguſtam vocationem non attingant, niſi ad eam legitime vocentur. Quod ſequitur: Segregatus in Euangelium Dei: interpretatio eſt Apoſtolici muneris, quod eſt Euangelium Dei annunciare. Segregatus, id eſt, qui ante fuit inter Phariſæos & hoſtes Chriſti, iam de eo numero exemtus, deſtinatur Euangelio Chriſti prædicando.

Videmus qualis fuerit Paulus, cuius ſucceſſores illi tandē recte dici merentur, qui vt Paulus legitime ad prædicandum Euangeliū Dei vocati, munus ſuum ſincere obeunt. Nam qui Euangeliū Dei vel peruertunt, vel eius loco obtrudūt hominibus humanas traditiones de ſucceſſione in Pauli locum, fruſtra gloriantur: in quorum numero eſt Romanus Antichriſtus, cum ſuis raſis & vnctis Epicuris. Hic, quæ eſt eius impudentia, non veretur gloriari, ſe Pauli & Petri ſucceſſorem eſſe, cum tamen res ipſa teſtetur, eum Iudæ proditori potius ſucceſſiſſe, qui oſculo filium Dei prodidit.

Hactenus de priori parte Epigraphæ, ſequitur poſterior.

Omnibus qui Romæ eſtis, dilectis Dei, uocatis ſanctis. NB.

Hic primum obſeruandum eſt, quod Romanis

quos

quos inter gentes numerat, scribat Apostolus, vnde hæ quatuor hypotheses colligătur. PRIMA, Vocationem gentium ad Euangeliũ decreto diuino fieri. SECVNDA, Doctrinã quæ in hac Epistola Romanis proponitur, esse nobis cum illis communem. Nam & nos de gentib. sumus. TERTIA, Vocationem ad Euangelium esse gratuitam. Nullum enim meritũ nisi mortis afferre poterant prophanæ gentes. QVARTA, Vocationem ad salutem esse vniuersalem, nullo vel personarum vel nationum habito respectu. Sequitur descriptio Romanorum quibus scribit Apostolus, ita enim habet textus:

Dilectis Dei, uocatis sanctis.

Hic obseruemus tres vocationis nostræ caussas, EFFICIENTEM, quæ est gratuita dilectio Dei, qua nos pater cœlestis in filio caros habet. FORMALEM, quæ est vocalis Euangelij prædicatio certissimum dilectionis paternæ testimonium. Et FINALEM, quæ est sanctitas, quæ segregatione ab impuro mundo, purificatione cordis ex fide profecta, & sanctimonia vitæ, pijsq; exercitijs cõstat. Hæ tres caussæ, quotiescunq; vel nobis vel alijs prædicatur Euangelium, vel cum nos ipsi legimus aut cogitamus Euangelium, veniant nobis in mentem, cogitemus vocem Euangelij testimonium dilectionis Dei erga nos esse, cogitemus Deum velle nos

nos vocali prædicationi obedire, cogitemus quod hæc adeo augusta vocatio requirat sanctitatem, quæ & fructus & finis vocationis nostræ existit.

Hactenus de partibus epigraphæ. Nunc amplificationes interiectas videamus.

PRIMA est commendatio Euangelij, in quã dilapsus est hac occasione: Dixit se segregatum in Euangelium Dei, huc iam apponit amplificando: Quod ipse ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. Verum, vt studiosi locos commendationis Euangelij in promtu habeant, quos sparsim Apostolus attingit, in vnum breuiter colligam, hoc modo. PRIMVS sumitur ab autoritate diuina. Habet enim Euangelium Deum ipsum autorem. SECVNDVS ab antiquitate. Non enim hodie aut nudiustertius est notum. Sed iam olim à Deo promissum, Genes. 3. TERTIVS, à Prophetarum testimonijs, qui Prophetæ acti Spiritu Dei locuti sunt. Nemo rem vilem, inquit Ambrosius, magnis præcursoribus nunciat. QVARTVS, ab obiecto. Est enim Euangelium doctrina de filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO. QVINTVS, à fructu, nempe quod Euangelium sit organum annunciandæ gratiæ DEI & salutis, quæ offertur prædicatione Euangelij in filium Dei, credentibus. SEXTVS, ab amplitudine, nimirum quod Euangelium non tantum Iudaico populo, sed etiam omni-

omnibus gentibus sit destinatum. SED *quæ fuit amplificationis huius caussa? Iudæi calumniaban tur & reijciebant Euangelium tanquam doctrinam recens natam, ignotam Prophetis & Patriarchis. Horum criminationi opponit autoritatem Prophetarum, per quos ipse Deus iam olim prænunciauerat Euangelium de suo Filio. Si modum quæris, quo Deus per Prophetas suos ante promiserat hoc de filio suo Euangelium. Respondeo, Quod id fecit & signis & verbis. Signorum sunt alia sacrificia, alia sacramenta, alia typi. Verbis Prophetæ concionantur nunc de persona filij Dei, nunc de officio, regno & sacerdotio, nunc de aduentu & tempore aduentus, nunc de factis ex quibus agnosci deberet aduenieus Messias, nunc de beneficijs Messiæ erga homines.*

SECVNDA *amplificatio prosopographia est, & manat ex prima. Facta enim mentione obiecti Euangelij, qui est Iesus Christus, in personæ Christi descriptionem excurrit, quæ sint eius naturæ, quæ gloria, quodq́; officium ostendens. Qui natus est, inquit, ex semine Dauid secundum carnem. Hic humanitas vera Christi asseritur, in qua assertione mentionem Dauidis facit, propter promissionem Dauidi factam. Promisit enim Deus, vt Christus de semine, hoc est, posteritate Dauidis nasceretur. Hæc promissio primum facta est Dauidi, 2. Samuelis 7. vbi promittitur filio Dauid,*

solium

solium regni perpetuum, & thronus firmus vsq; in seculum. Deinde, hæc promissio sæpius inculcatur, vt Psalmo 72. Deus iudicia tua regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et paulo post, versu quinto: Timebunt eum dum sol & luna splendebunt, hoc est, perpetuo. Psalmo 89. In seculum custodiam ei misericordiam meam, & pactum meum firmum erit ei, & ponam in seculum semen eius, & thronum ipsius sicut dies cœli. Huc Psalmus 110. *Dixit Dominus Domino meo, pertinet. Item, Psalmus* 131. *Memento Domine Dauid. In hoc Psalmo expresse dicitur: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*

Ex his scripturæ locis tritum erat apud Iudæos, quod Messias esset nasciturus de semine Dauidis. Hinc cæci apud Matthæum: Miserere mei Domine fili Dauid. Atq; hæc caussa est, cur Matthæus capite 1. *& Lucas cap.* 3. *adeo diligenter genealogiam Christi recenseant.*

Qui declaratus est filius Dei.

Id est, certis & infallibilibus testimoniis & operibus diuinis ab eo editis comprobatum est, quod re vera sit filius Dei. Huc illud elogium 1. *Timoth.*3. *Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu &c. Sed quomodo hæc declaratio est facta.*

In potentia ſecundum ſpiritum ſancti-ficationis ex reſurrectione mortuo-rum.

Per potentiam intelligit miracula diuina, quibus I E S V S *ſe verum eſſe Deum comprobauit, dum hic in terris viſibilis inter homines verſaretur, cæcis viſum reddidit, claudis vt ambularent, leproſos ſanauit, mortuos excitauit. Huc illud ad Iudæos: Si mihi non creditis, operibus meis credite.*

Secundum ſpiritum ſanctiſicationis ex reſurrectione mortuorum.

Hoc eſt, Declaratus filius Dei ex eo, quod poſt reſurrectionem ſuam ex mortuis dederit die Pentecoſtes ſuis diſcipulis Spiritum ſanctum, quæ Spiritus donatio aperte teſtatur de omnipotentia Chriſti, & diuina eius natura. Habemus ergo hic tria, quæ I E S V M *Nazarenum filium* D E I *eſſe conuincunt.* P R I M V M, *eſt miraculorum varietas, quæ edidit cum adhuc viſibilis verſaretur inter Iudæos.* S E C V N D V M *eſt, quod ſua virtute reſurrexerit à mortuis.* T E R T I V M, *Quod reſuſcitatus à mortuis, diſcipulis ſuis dederit Spiritum ſanctum, idq; viſibiliter, Actor. 2. Extrema potiſſimum Apoſtolus vrget, vt quæ in omnium oculos incurrebant. Capita teſtimoniorum*

rum de vtraque natura Chriſti complecti hoc diſticho poterimus.

Dictum, cultus, opus, confeſſio, munera, quinq; hæc
Quæ ſint naturæ Chriſti nos rite docebunt.

Ex hoc præterea loco licebit colligere QVATVOR, *quæ pios de Chriſto ſcire omnino neceſſarium eſt. Horum* PRIMVM *eſt, quod noſter Meſſias ſit verus Deus.* SECVNDVM, *quod ſit verus homo.* TERTIVM, *quod non ſint duæ perſonæ vt duæ naturæ, Sed vna perſona in duabus naturis diuina & humana ſubſiſtens.* QVARTVM, *quod ſit ſanctificator, & victor mortis, hoc eſt, Sacerdos & Rex, qui populum ſuum liberat à peccatis eius. Hæc quatuor ſimul fides intuebitur, ne vllis Sathanæ inſidijs ſuccumbat.*

TERTIA *amplificatio ex ſecunda naſcitur, hanc ideo appoſuit, vt ſuum Apoſtolatum aduerſus aduerſarios ſuos Pſeudoapoſtolos tueretur ac defenderet. Vt ergo illi extenuarunt Pauli Apoſtolatum: ita ipſe Paulus contra aſſerit, ſe Chriſti gratia factum eſſe Apoſtolum, idq; in obedientiam fidei inter gentes ſuper nomine* CHRISTI, *hoc eſt, vt prædicet Paulus gentibus Euangelium, & gentes prædicato Euangelio obediant, credantq; in nomen* CHRISTI. *Cum autem dicit, Super nomine eius, materiam Euangelij exprimit, quæ eſt nomen* CHRISTI. *Significat autem nomen relationem ad prædicationem*

Euangelij. Talem ſiquidem Chriſtum credamus oportet, qualis nominatur, hoc eſt, prædicatur nobis in Euangelio. Cum autem dixiſſet, in omnibus gentibus, addit hypotheſin, inquiens:

Inter quas eſtis & uos uocati Ieſu Chriſti.

Id eſt, qui Euangelio IESV CHRISTI *obtemperatis. Nam qui de Dei filio recte ſentiunt, hi vocati & ſancti dicuntur, vt inquit Ambroſius.* DEINDE *cum dicit: In obedientiam fidei in omnibus gentibus, inter quas eſtis & vos, rationem reddit cur Romanis ſcribat, quæ ratio hoc ſyllogiſmo clauditur. Ego Paulus à Chriſto deſignatus ſum Apoſtolus, vt Euangelium inter gentes prædicem. Quare cum vos ſitis ex gentibus, Apoſtolatus meus requirit, vt vobis etiam Euangelium prædicem.*

Gratia uobis & pax a Deo patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Mos eſt ſcribētibus ad amicos antiquiſſimus & humaniſſimus à ſalutatione incipere. Verū hoc eſt diſcrimē inter ſalutationes ciuiles & Apoſtolicas, Illæ quidē ſunt φιλικαὶ, *teſtantes de beneuolentia erga eum cui ſcribitur, vt* τὸ χαίρειν, τὸ εὐπράττειν, τὸ ὑγιαίνειν *apud Græcos. Et apud Latinos, Salutem, ſalutem dicit, iubet ſaluere. Hæ vero ſunt*

non

non ſolum φιλικαὶ, ſed etiam religioſæ, ſummã beneficiorum Euangelij continentes. Nam gratia eſt hoc loco fauor Dei & beneuolentia, qua Deus pater in Chriſto nos complectitur, recipit nos, & nobis remittit peccata. PAX effectus gratiæ, videlicet gaudiũ Spiritus ſancti, tranquillitas conſcientiæ, breuiter omniaq́ proſpera adeoq́; ſalus ipſa. Vt hæc gratia & hæc pax Romanis multiplicetur optat Apoſtolus, idq́; à Deo patre noſtro & à Domino IESV CHRISTO. Vt Gratiæ & Pacis vocabula fidem requirunt: ita Patris & Domini voces nos adoptionis & obedientiæ admonebunt, quæ omnia vni IESV CHRISTO accepta ferri debent. Habemus ergo in hac ſalutatione tria. PRIMVM, ſummam doctrinæ Euangelij, quæ gratiæ & pacis nomine ſignatur. SECVNDVM, confutationem Pſeudoapoſtolorum, qui ex operibus ſalutem quærunt. TERTIVM, Admonitionem de officio noſtro, hoc eſt, de fide & obedientia erga Deum. In Epiſtolis ad Timotheum & Titum, inter Gratiam & Pacem interponit Apoſtolus Miſericordiam, quæ prima origo noſtræ ſalutis eſt. Ita ergo ordinandæ ſunt cauſſæ ſalutis. MISERICORDIA, qua afficitur Pater cœleſtis intuens in miſeriam generis humani. GRATIA, qua donatur Filius, vt ſit victima & λύτρον pro peccato. PAX, quæ eſt reconciliatio fide accipienda ad prædicationem Euangelij.

Hanc pacem comitantur fructus vberrimi & suauissimi, cum in hac vita tum in futura.

Exordium.

Hoc Exordium iuxta normas Rhetorum formatum est. Præcipiunt autem Rhetores, vt exordium iustum, plenum & perfectum, quatuor ex partibus, Expositione (quæ & propositio exordij dicitur) Ratione, Redditione & Comprobatione componatur. Has partes ita institui oportet, vt non solum loci exordij, qui sunt beneuolentia, attentio & docilitas aspergantur prudenter, Verumetiam vt oratio sponte in ipsam propositionem, quæ exordij finis esse debet, feratur. Has leges Paulum in hoc suo seruasse exordio in explanatione patebit.

Primum quidē gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus uobis, quod fides uestra annunciatur in toto mundo.

Expositio exordij est, per quam à suo studio erga Romanos beneuolentiam captat. Est enim certissimum indicium beneuoli animi, ob alicuius felicitatem & commoda, Deo gratias agere. Cum itaq; Paulus testatur, se Deo gratias agere, quod fides,

fides, hoc eſt, religio ſeu profeſſio fidei Romanorum annunciatur in toto mundo, id eſt, paſſim per omnes Eccleſias, ſe Romanis optime velle, & ſalutem eorum ex animo cupere ſignificat. Quod autem dicit, Deo meo, per pronomen, MEO, *non excludit alios, quaſi ipſi Deum eundem non haberent, Sed quod eſt commune, ſibi per fidem applicat. Eſt igitur hæc adiectio,* MEO, *fiduciæ argumentum, non excluſionis indicium.* DEINDE *in verbo* καταγγέλλεται *eſt emphaſis, qua ſignificatur, nec addendum nec detrahendum eſſe quicquam Euangelio prædicato Romanis. Angeli enim, id eſt, nuncij munus eſt, ea tantum quæ ſibi commiſſa ſunt, narrare. Quare & ſacerdotes Angeli dicuntur, id eſt, nuncij, quia non ſua, ſed eius qui ipſos miſit, nunciant. Porro hæc expoſitio quatuor nobis ſuppeditat hypotheſes.* PRIMAM, *omnia bona ad Deum autorem referenda eſſe, & præſertim annunciationem Euangelij.* SECVNDAM, *Oportere eos qui beneficia Dei ſentiunt, datorem & agnoſcere & celebrare.* TERTIAM, *Omnia bona per Chriſtum hominibus dari, atq; ideo per eundem gratias Deo agendas eſſe.* QVARTAM, *Miniſtrorum verbi Dei eſſe, atq; adeo omnium piorum, congratulari ijs, quibus Deus ſuum de filio Euangelium patefacit, idq; non ſine gratitudine mentis & beneficij prædicatione.*

Teſtis enim mihi eſt Deus (cui ſeruio in ſpiritu meo) in Euangelio filij ipſius, quod indeſinenter mentionem ueſtri faciam, ſemper in precibus meis rogans, ut (ſi aliquo modo tandem proſperum iter nactus fuero per uoluntatem Dei) ueniam ad uos.

SECVNDA pars exordij, quæ eſt expoſitionis ratio, à ſigno certiſſimo ſumta, vnde expoſitio concluditur hoc modo. Paulus ſemper mentionem facit Romanorum in ſuis precibus, cupitq; vt ſibi proſperum ad illos iter contingat &c. Ergo procul dubio Paulus gaudet atq; Deo gratias agit, ob Romanorum fidem ac religionem. Verum vt rationi huic, quæ per ſe non magis firma videbatur quam expoſitio, fidem adhibeant Romani, iureiurando eam fulſit Apoſtolus, inquiens: Teſtis mihi eſt Deus, ac ſi dicat, Deum qui ſolus corda ſcrutatur & nouit omnia, vindicem cupio, ſi hæc ita non ſunt vt dico. Verum ne quis iuſiurandum hoc leuitati aſſcribat, apponit argumentum conſtantiæ, & inquit: Cui ſeruio in ſpiritu meo (id eſt, promtiſſimo animo & colo ſpirituali cultu) In Euangelio filij ipſius, Nam diligentia mea & labor indefeſſus in vocatione ad prædicandum Euangelium ſatis me à leuitate uindicat. Quod additur in ratione: Si quo modo tandem proſperum

iter

iter nactus &c. Argumentum eſt admodum expetentis occaſionem proficiſcendi ad Romanos, quare rurſus ſuam erga ipſos teſtatur beneuolentiã.

PORRO ex hac ratione aliquot vtiles admonitiones extruamus. PRIMAM, iuramentum aliquod licitum contra veterum quorundam errorem, & Anabaptiſtarum inſaniam. SECVNDAM, iurantibus fidem habendam eſſe, modo Deum timere eos vitæ ratio atteſtetur, alias minime. TERTIAM, cultum Dei ſpiritualem eſſe, docere & diſcere Euangelium, modo fides prælucent. QVARTAM, officium miniſtrorũ verbi Dei eſſe, non ſolum Eccleſiam docere & verbo Dei paſcere, verumetiam pro Eccleſia orare. QVINTAM, Stoicam neceſſitatẽ euerti. Nam ſi felix in rebus ſucceſſus precibus impetrari poteſt, profecto non omnia eueniunt ineuitabili neceſſitate. SEXTAM, rerum proſperum ſucceſſum à Deo eſſe, quæ res nos timoris Dei & seriæ inuocationis admonebit.

Deſidero enim uídere uos, ut aliquod impertiar uobis donum ſpirituale ad uos ſtabiliendos, hoc eſt, ut communem exhortationem percipiam apud uos, per mutuam fidem ueſtram ſimul & meam.

Redditio rationis eſt TERTIA exordij pars

à caussa finali sumta. Paulus expetit imperti-ri Romanis aliquod donum spirituale ad eos stabiliendos. Ergo Paulus cupit venire ad Romanos. At ne quis ex aduersariis Pauli hoc dictum arrogantius interpretaretur, metriasmo vtitur, ac exponit, quod illa spiritualis doni collatio, non sit aliud quam vt Paulus & Romani se mutuo exhortentur, idq; per communẽ fidem, quo animi vtrinque confirmatiores reddantur. Ac si dicat, Donum illud spirituale, quo vos cupio stabiliri, huiusmodi est, vt ego vos mea fide exhorter, & vos me vestra fide vicissim exhortemini, vt ita mutua fide confirmati, proficiamus in vera & sincera Christi religione.

Ex hac pericopa aliquot colligamus hypotheses, harum sit PRIMA, doctoris præsentis vox multo efficacior est ad docendum et confirmandũ, quam lectio scripti absentis. Vnde monemur, vt auide audiamus docentes in Ecclesia, nec putemus cum nauseantibus, ad verbum Dei sufficere nobis domesticam lectionem & meditationem priuatam. Habet, inquit Hieronymus, nescio quid latentis energiæ viua vox, & in aures discipuli de autoris ore transfusa, fortius sonat. SECVNDA, commendantur hic officia mutua doctorum & auditorum, videlicet vt se mutuis exhortationibus confirment & stabiliant in fide & pietate. Nam mutua exhortatio, est fidei communis ful-

crum ac ſtabilimentum quoddam. TERTIA, Quanta ſit externi miniſterij verbi dignitas ex eo colligitur, quod ſit inſtrumentum, quo Chriſtus offert & confert hominibus ſua ſpiritualia dona, quæ ideo miniſtri impertiri dicuntur, quia ſpiritus Chriſti organa ſunt, per quæ illa hominibus diſtribuuntur. QVARTA, Confutantur hic Enthuſiaſtæ, quales ſunt Anabaptiſtæ, Stenchfeldius & ſimiles, qui externo miniſterio & vocali verbo ſuam detrahunt efficaciam. QVINTA, Exemplo Pauli deprimitur hic faſtus & arrogantia eorũ, qui velut ex alto deſpiciunt eos, qui minoribus donis præditi eſſe videntur, & parum ſe decere putant, vt ab alijs aliquid diſcere videantur, Cum tamen Paulus tantus Apoſtolus, fateatur ſe vel à neophytis Romanis confirmari & fulciri poſſe. Intuentes igitur Pauli exemplum, diſcamus quicquid nobis donorum collatum eſt, conferre ad commune Eccleſiæ Chriſti ædificium, vt ita mutuis officijs inter nos coaleſcamus.

Nolo autem uos ignorare fratres, quod ſæpe propoſui uenire ad uos (& impeditus ſum uſq; adhuc) ut fructum aliquem haberem etiam in uobis, quemadmodum & in reliquis gentibus.

Comprobatio hæc eſt & præſumtio. Vt enim redditionis cauſſam ponit, & rem totam manifeſtius tangit, vnde in propoſitionẽ principalem dilabitur:

labitur: ita anteuertit obiectionem eorum, qui ipsius aduentũ anxie expectarunt, idq́; per translationem caussæ. Ego quidem, inquit, proposui ad vos venire, sed prohibitus fui. Impedimentum autem hoc, videtur fuisse arduum certamen, quod habuit cum Pseudoapostolis, quorum ora obstruenda erant, ne semen verbi cœlestis quod iecerat ipse in varijs locis, spinis Iudaicis suffocaretur. Addit finem aduentus: Vt, inquit, fructum aliquem haberem in vobis. Hic fructus absq; dubio fuit propagatio Euangelij, & confirmatio Romanorum in sana doctrina, ne Iudaicis corruptelis locum darent. Exemplum hoc Pauli sinceri ministri Dei imitentur, quo nouis quotidie accessionibus augeatur Ecclesia, & seruetur doctrinæ puritas.

Et Græcis & barbaris, cum sapientibus tum insipientibus debitor sum, itaque promtus sum ego, uobis quoque qui Romæ estis, euangelizare.

Dixit se fructum quærere in Romanis, quemadmodum & in reliquis gentibus, iam idem enthymemate concludit, sumta ratione ab Apostolatus proprietate. Est ergo hic sensus: Ex Apostolico munere à Domino mihi imposito, teneor quibusuis hominibus Christum annunciare, itaque promtus sum etiã vobis Romanis euangelizare. Distributionis PRIMA *antithesis ad nationes re-*

ferenda

ferenda eſt. Barbarorum appellatione intelligun-tur omnes qui non ſunt Græci. Huc illud pertinet: Ite in mundum vniuerſum &c. ALTERA *di-ſtributionis antitheſis, qualitatem perſonarũ quæ ſunt in nationibus, reſpicit, quorum alij ſunt ſapi-entes, alij rudes. Hinc* PRIMVM *colligamus prædicationem Euangelij, qua homines promiſcue vocantur ad gratuitam ſalutem, eſſe vniuerſalem, Communis enim, inquit Chryſoſtomus, prædicatio propoſita eſt omnibus, non dignitatis nouit diſcri-men, non gentis eminentiam, neq; aliud quicquam huiuſmodi.* DEINDE *Euangelium eſſe diſtin-ctum doctrinæ genus à Philoſophia. Eſt enim ignotum ſapientibus mundi.* TERTIO, *requiri à miniſtris Euangelij ſingularem animi promtitu-dinem in prædicando Euangelio.*

Non enim pudet me Euangelij Chriſti.

Dixit ſe promtum ad Euangelizandum Roma nis, nunc eius rei cauſſam affert, & ſimul obie-ctioni quorundam occurrit. Cauſſa promtitudinis ſic applicabitur :

Euangelium eſt glorioſum & honorifi-cum. Igitur,

Ego promtus ſum ad prædicandum omni-bus Euangelium.

Obiectioni eorum reſpondet qui pro ludibrio ha buerunt Euangelium, quaſi nulla ex parte reſpon-

deret splendori Romani imperij, inter hos fuit Nero & alij multi Romæ. Atq; ideo vtitur contrario per negationem, quasi dicat: Sunt quos pudet Euangelij, Sed ego illud gloriosum & honorificum duco, tantum abest vt me eius pudeat. Monentur proinde hîc ministri verbi, vt hominum iudicia, qui de ministerio Euangelij parum sincere sentiunt, fortiter contemnant.

Nam potentia Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum ac Græco.

Aetiologia est gloriæ Euangelij, & ratio præsumtionis.

Vere gloriosum & minime erubescendum est organum, per quod Deus efficax est ad dandam salutem omni credenti.

Euangelium est tale organum. Proinde,

Euangelium nequaquam erubescendum, sed gloriosum potius habendum est.

Potentia Dei hic nihil aliud est, quam instrumentum quo Deus exerit suam virtutem in saluandis ijs, qui Euangelio obtemperãt, ne ipsos peccatum, mors, diabolus, infernus in damnatione detineant: Sed vt in eis gratia, remissio peccatorum, iusticia, vita & salus locum habeant. Huc illud Pauli pertinet: Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sui dilecti, in quo habemus redemtionem per sanguinem

nem eius, remiſſionem peccatorum. Diſtributi-uncula quæ ſubiungitur generi, opponitur imaginationi Iudæorum, qui gentes à gratia Euangelij excludendas putarunt. GRÆCVS *hîc ſynecdochicè ponitur, pro omni eo qui non eſt Iudæus, idq́; ideo, quia maxima pars orientis tum Græcè loquebatur. Quod autem dicit: primum Iudæo tum etiam Græco, non dignitatis eſt, ſed diſpenſationis, quia ex Iudæa prodijt primum ſalutis verbum, quod eſt Euangelium, iuxta vaticinium Eſaiæ: De Zion exibit Lex, & verbum* DOMINI *de Hieruſalem. Porro hæc breuis ſententia multas hypotheſes continet, harum* PRIMA *eſt, quod* DEVS *ſit autor Euangelij.* SECVNDA, *Quod Euangelium ſit inſtrumentum per quod* DEVS *vult efficax in auditoribus eſſe.* TERTIA, *Quod hoc inſtrumentum, hoc eſt, prædicatio Euangelij deſtinetur ſaluti hominum.* QVARTA, *Quod prædicatio Euangelij ſit vniuerſalis.* QVINTA, *Quod beneficia quæ offeruntur per Euangelium, fide accipiantur & poſſideantur.* SEXTA, *Quod ſine prædicatione Euangelij homines hæreant in damnatione.* SEPTIMA, *Quod ſalus hominis non pendeat ex operibus aut meritis humanis, ſed ſit gratuitum* DEI *donum.* OCTAVA, *Quod Euangelium ſit aliud doctrinæ genus quam Lex. Nam Lex peccatum oſtendit, Euangelium*

uangelium gratiam: Lex morbum, Euangelium remedium indicat: Lex mortis ministerium est, Euangelium vitæ & pacis: Lex virtus damnationis est, Euangelium virtus salutis: Lex ad pœnam peccatores vocat, Euangelium eosdem ad pœnitentiam inuitat, vt sit locus gratiæ. Hæc omnia ex antithesi salutis & damnationis, & eorum quæ ad ea pertinent, intelligi possunt.

Iusticia enim Dei in eo reuelatur, ex fide in fidem.

Encomium Euangelij quod sit potentia Dei in salutem omni credenti, confirmat argumento ab effectu sumto.

Euangelium patefacit & proponit iusticiam fidei quæ Deo probatur.

Ergo Euangelium affert salutem omni credenti.

Consequentia à consequentibus contrariorum pendet. Iusticia caussa est perditionis & damnationis. Ergo iusticia quam offert Euangelium est caussa salutis. Proinde Euangelium recte dicitur potentia Dei in salutem omni credenti. Vocatur autem iusticia Dei hoc loco, non qua ipse iustus est in se, vel qua ipse iustos punit & insontes tuetur, Sed quæ ipsi probatur, placet, seu accepta est, & cuius ipse autor existit. Quod autem hæc Dei iusticia non sit essentialis Dei iusticia, sicut

Osiander

Osiander docet: Sed potius ea iusticia, qua Deus noster IESVS CHRISTVS suo Patri obediens fuit vsq; ad mortem, assumta humana natura, patet ex ea collatione, quæ est ad Romanos 5. his verbis: Sicut inobedientia vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Ergo iusticia quæ patefit per Euangelium, est obedientia Christi imputata credenti.

Hæc explicatio firma & immota est. Deinde verbum Reuelandi significat hanc Dei iusticiam absconditam esse, donec reueletur hominibus per Euangelium. Si ergo reuelatur per Euangelij prædicationem, sequitur, quod omnino sit tecta, occulta & incognita, vbi vox Euangelij non sonat, qua de caussa Euangelium dicitur mysterium absconditum, Sequitur & hoc, quod hæc Dei iusticia nec sit philosophica nec legalis. Nam vtraq; nota est sine Euangelio. SED quomodo contingit homini hæc iusticia Dei, quæ reuelatur in Euangelio? Ex fide in fidem. Hoc est, ex fide perpetuo crescente, & subinde vires maiores acquirente. Hanc esse Hebraicæ phrasis veram enarrationẽ, PRIMVM ex similibus locutionibus scripturæ manifestum est, Psalm. 84. De victoria in victoriam ibunt, hoc est, subinde maiores victorias consequentur. Ieremiæ 9. De malitia in malitiam exierunt, hoc est, paulatim peiores facti sunt. 2. Corin. 3. Trans-

formemur ex gloria in gloriam, hoc eſt, ex minori gloria in maiorem. DEINDE hanc interpretationem confirmat Clemens Alexandrinus Stromateon 5. pag. 225. in Florentino exemplari. Videtur, inquit, Paulus geminam fidem facere, cum tamē vnam tantum ſtatuat, quæ augmentū & perfectionem recipit. Non eſt ergo diſtinctio rei in repetitione vocis fidei per antanaclaſin, vt Ambroſius vult, cui priori loco fides pro fide Dei, id eſt, promiſſione gratiæ, poſteriori pro fide hominis accipitur. Sed eſt diſtinctio modi tantū vnius & eiuſdē fidei. Hac loquendi forma ſingulari conſilio vſus eſt Apoſtolus. Aduerſarij ipſius Pſeudoapoſtoli ex Iudæis conuerſi, partim vrgebant iuſticiā operum, partim fabricarunt iuſticiam ex fide & operibus, ſeu ex fide in opera, vt ex fide inciperet iuſticia, quæ poſtea abſolueretur operibus, quaſi opera eſſent fidei perfectio, quemadmodū etiā nugantur Papiſtæ. Contra hos Paulus dicit, iuſticiā Dei reuelari ex fide in fidem, nō ex fide in opera, quaſi hæc iuſticia initium ſumeret à fide, & conſummaretur operibus. Vult ergo Paulus, quod hæc fidei iuſticia, ſola fide abſq; operibus recipiatur & poſſideatur, quemadmodū ipſe ſe interpretatur infra cap. 3. vbi hanc propoſitionem copioſius confirmandam repetit. Diligenter itaq; obſeruetur hæc ſententia, quia continet ſummam Euangelij, quæ eſt prædicatio iuſticiæ Dei, quæ fide apprehenditur.

Deinde

Deinde hic breuis aphorismus refutat omnes errores de iusticia, qua consistimus coram Deo, alio modo quærenda quam per solam fidem. PORRO quantum ad ordinem attinet, sciendum est quod hæc sententia: Iusticia Dei in Euangelio reuelatur ex fide in fidem, sit finis comprobationis exordij, & propositio principalis, seu status huius Epistolæ, ad quam propositionem paulatim & veluti per gradus, iuxta Rhetorum præscriptum, vt supra admonui, descendit Apostolus.

Quemadmodum scriptum est: Iustus ex fide uiuet.

Ratio propositionis est. Vt autem hæc ratio recte intelligatur, retexenda est propositio in duas quæstiones, quarum VNA est: Num iusticia sit ex fide. ALTERA, Num iusticia quæ est ex fide Dei iusticia sit, hoc est, Deo accepta. Prioris thesin affirmatiuã concludit à coniugatis, hoc modo:

Qui iustus est ex fide iustus est,
Igitur iusticia ex fide est.

Posterioris autem thesin affirmatiuam à coniunctis colligit, hoc pacto:

Iustus ex fide viuet, Ergo
Iustus ex fide acceptus est Deo. Atq; adeo iusticia ex fide, Dei est iusticia, vt quæ Deo probatur, illiq; accepta est. Consequentia manifesta est. Nam habere promissionem vitæ & Deo proba-

ri & acceptum esse, sunt natura coniuncta. Deus enim nequaquam promitteret vitam & benedictionem sibi displicentibus.

Hæc est rectissima huius rationis accommodatio ad probandum id quod propositum erat. Quærebatur enim, Num ex fide sit iusticia, Non, an qui iustus est viuat? Nam lex ipsa ait: Qui fecerit ea viuet in eis. Quod autem in dicto Prophetæ: Iustus ex fide viuet, determinatio Ex fide, principaliter ad subiectum Iustus pertineat, non solum ex eo patet, quod ita requirat argumenti Paulini necessitas, Verumetiam ex eo conuincitur, quod verba Prophetæ contineant promissionem, in qua iustis ex fide promittitur liberatio, quæ vitæ nomine apud Prophetam designatur. In Prophetæ ergo dicto duo tribuuntur fidei, nempe iusticia principaliter, & vita quæ ex fide manat. Est enim fides velut anima noui hominis, quæ vitæ actiones edit per nouum spiritũ, qui est Christi.

Porro Prophetæ dictum non vnum tantum vsum habet. PRIMVM enim confirmat, veluti hîc Paulus ostendit, quòd iusticia quæ Deo placet, sit ex fide. DEINDE, confutat operum iusticiam, hoc est, quod iusticia non sit ex operibus, vt ad Galat. 3. vbi ita colligit Apostolus. Quod autem per Legem nullus iustificatur apud Deum manifestum est, quia iustus ex fide viuet, Lex autem non est ex fide, Sed qui fecerit ea homo viuet

in eis, Hoc eſt, Lex non ſpectat fidem in iuſticia, ſed opera, Seu, Lex non pronunciat iuſtos qui credi derint, ſed qui fecerint. Sunt itaq; contrariæ viæ Lex & fides. Lex enim in nobis quærit quod nunquam in nobis inueniet, ideoq; occidit. Fides offert quod nobis deeſt, vt nobis imputetur quod in ſolo Christo eſt. Ideoq; hoc reſpectu fides iuſtificat et viuificat. TERTIO, *Hoc dictũ Propheticum conſolatur pios, qui in hac vita ſub cruce & ærumnis varijs gemunt, & in hunc vſum dictatur Prophetæ ab ipſo Deo. Hinc ad Hebræos 10. Tolerantia (inquit) opus habetis, vt voluntatem Dei faciendo feratis promiſſionem, adhuc enim tantillum, tantillum inquam & qui venturus eſt veniet neq; tardabit, iuſtus autem ex fide victurus eſt. Atq; ita vna* γνώμη *multis rebus ſeruit, quod eſt diligenter obſeruandum.*

Reuelatur enim ira Dei de cœlo aduerſus omnem impietatem & iniuſticiam hominum, qui ueritatem Dei in iniuſticia detinent.

Ratio propoſitionis eſt à contrario ſumta. Paulus enim duas vias ad conſequendam iuſticiam indicat, Legem & Fidem: quarum illam impoſſibilem, hanc vero expeditam & facilem docet. Propoſuit iuſticiam eſſe ex fide, id quod Prophetæ

teſtimonio confirmauit. Nunc idem aſtruit hoc dilemmate: Omnis qui iuſtificatur, aut fide aut lege iuſtificatur, Sed nemo lege iuſtificatur, Proinde iuſticia eſt ex fide. Minorem probat pronuncians omnes homines & impios & iniuſtos eſſe. Certum eſt enim impios aduerſus Deum, & iniuſtos contra homines non iuſtificari lege, ſed potius condemnari à lege. Poteſt & hæc ratio hoc pacto colligi:

Nulli impij & iniuſti iuſtificari poſſunt niſi ex fide (hoc eſt, Nulli impij & iniuſti iuſtificari poſſunt propria iuſticia, ſed aliena, nempe Chriſti, quæ fide recipitur, eos iuſtificari oportet.)

Omnes homines in ſe ſunt impij & iniuſti.

Igitur, Nulli homines poſſunt propria iuſticia iuſtificari.

Quare opus habent aliena cuius credentes fiunt participes. Proinde nulla alia iuſticia hominis poteſt eſſe plena & ſolida quàm fidei. Sola minor loco totius argumenti ponitur, quæ quia eſt κρινόμενον, fulcitur vtrinque à principio & à fine. A principio enim per ſignum, à fine per effectum confirmatur. SIGNVM eſt: Deus iraſcitur omnibus hominibus non iuſtificatis fide. Ergo omnes homines fide deſtituti ſunt impij & iniuſti. EFFECTVS eſt, Omnes homines fide non iuſtificati detinent veritatem in iniuſticia. Proinde omnes

homines in se sunt impij & iniusti. Hactenus argumentum Apostoli explicauimus, iam vocabula & phrases videamus. Vt impietas violatio est primæ tabulæ: ita iniusticia (etsi postea vtrunque complectitur) secundæ tabulæ est transgressio. REVELARI *iram Dei de cœlo, est Deum testari pœnis quibus puniuntur homines, Omnes homines in se impios & iniustos esse. Cum enim iustum sit Dei iudicium, nemo profecto innocens est, qui vlla diuinitus castigatur pœna. Proinde cum constat omnes homines morti & alijs calamitatibus obnoxios esse, certo certius conuincit hoc Dei iudicium, omnes homines esse peccatores & reos coram tribunali Dei, ideoque non posse suis viribus aut operibus iustificari. Ponitur hîc vocabulum iræ pro vltione seu pœna, vsitata Hebræis metonymia.*

DETINERE *veritatem in iniusticia est, quicquid lucis in hominibus relictum est de pietate erga Deum, & iusticia erga homines, iniuste obruere per impietatem & iniusticiam, adeo vt nec Deo cultum præstent homines, nec hominibus quod ipsis debent, reddant.*

Cæterum obseruandum est, quod quemadmodum præsens pericopa continet rationem à contrario sumtam, vt iam dictum est, ita ad ea quæ sequuntur relata, noua est propositio, videlicet confutationis præiudiciorum Pseudoapostolorum

lorum qui iusticiam quæ est ex sola fide impugnarunt. Atq; ita hîc incipit QVARTA pars huius capitis, qua vniuersus mundus reus peragitur coram Dei iudicio, idq; in eum finem, vt agnito peccato & iusta nostri damnatione iuxta vocem Euangelij agamus pœnitentiam, & iustificemur aliena fide, nempe Christi, quæ omnibus credentibus imputatur.

Iam ex præsenti loco aliquot colligamus hypotheses. PRIMVM itaq; hîc probatur quod Deus non velit peccatum, Nam irascitur peccato. Nemo enim offenditur ea re quam probat, Huc illud Psalmi 5. Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos, odisti omnes qui operantur iniquitatem. DEINDE hîc docemur omnes calamitates, quibus obnoxium est genus humanum, esse testimonia iræ Dei ob peccatum. PRÆTEREA hîc docemur, omnes homines in se esse impios & iniustos, vt qui detinent, iniuste reprimunt & cohibent sponte veluti erumpentem veritatem Dei. ADHÆC impietatem & iniusticiam hominum, esse veritatis Dei repudium, quo scelere nullum maius cogitari potest. POSTREMO, reliquias legis naturæ quæ in homine remanent hîc dici veritatem, sicut infra δικαίωμα Dei, quod sane encomium legis naturæ maximum est. Huic veritati Dei cum impietas & iniusticia ab

Apostolo

Apoſtolo opponuntur, facile eſt intelligere duas hîc ſtatui partes legis naturæ ſeu veritatis, videlicet pietatem erga Deum & iuſticiam, qua & nobis & alijs reddimus quæ debemus. Hæ quinque hypotheſes in hac breui pericopa continentur, ex quibus aliæ plurimæ tanquam ex primis quibuſdam axiomatis extrui poſſunt, quas breuitatis cauſſa omitto.

Propterea quod id, quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit, Siquidem inuiſibilia ipſius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, conſpiciuntur, æterna ſcilicet eius tum potentia, tum diuinitas, in hoc ut ſint inexcuſabiles.

Aetiologia eſt, Dixit iram Dei palam eſſe è cœlo aduerſus impietatem & iniuſticiam hominum, huius propoſitionis rationem attexit, videlicet quod homines detineant veritatem Dei in iniuſticia, huc Aetiologiam addit per occupationem, ne quis ignorantiam prætexere poſſit, & eſt ſenſus: Homines naturaliter habent noticiam Dei, Ergo cum Deum iuxta hanc noticiam non colunt, detinent veritatem Dei in iniuſticia. Quare iniuſti ſunt, & merito iræ Dei ſubiacent. Hæc eſt ſen-

tentia huius loci, quantum ad argumenti summam attinet. Verum si hanc ætiologiam retexis, plura in ea obseruanda occurrunt. PRIMVM enim hîc exponitur quænam sit prima pars veritatis Dei, quam dixit homines detinere & cohibere per iniusticiam, nempe noticia tanta, quantam per naturam habere possunt. DEINDE, quod hanc de se noticiam ipse Deus hominibus patefecit, idq; per res creatas. PRÆTEREA, quod res creatæ nos introducant in cognitionem æternitatis potentiæ & diuinitatis opificis. POSTREMO additur finis patefactionis diuinæ, non essentialis, qui est Deum agnoscere conditorem, & agnitum colere, sed accidentalis, qui videlicet ex hominum culpa accidit, non ex natura rerum creatarum, videlicet vt homines sint inexcusabiles, vt qui nihil prætendere possunt in iudicio Dei, quin iure sint damnabiles, qui Deum agnitum non coluerunt. Nam cum ex perpetuitate creaturarum conditor intelligitur æternus, ex magnitudine omnipotens, ex ordine & dispositione sapiens, ex gubernatione & rerum vsu optimus, merito damnantur, qui ei laudem æternitatis, omnipotentiæ, sapientiæ & bonitatis non tribuunt, & iuxta hæc debitum cultum non præstant. Plura de hac pericopa legant studiosi in Enchiridio in primo loco primæ classis.

Propterea

Propterea quod cum Deum cognouerint, non ipsi tanquam Deo gloriam dederunt aut grati fuerunt.

Dixit Deum se patefecisse per res creatas, vt homines ipsum non colentes, sint inexcusabiles, iam cur sint inexcusabiles rationem reddit argumento à necessaria connexione caussæ & effectus sumto: Homines Deum cognitum non glorificauerunt, nec ei debitam gratitudinem exhibuerunt. Igitur homines (gentes potissimum intelligit) sunt inexcusabiles. Nam à cognitione Dei non debet eius celebratio & gratitudo erga ipsum separari.

TANQVAM, hoc loco, non est improprietatis nota, sed solidæ approbationis, vt Iohannis primo: Vidimus gloriam eius gloriam tanquam vnigeniti.

Sed uani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est desipiens cor eorum, cum se profiterentur sapientes esse, stulti facti sunt.

Vnde prouenerit quod Deum agnitum non tanquam Deum glorificauerint & gratæ fuerint gentes exponit, ac si diceret: Gentes quidem principia vera de Deo & eius cultu habent. Verum

rum cum ventum fuerit ad praxin, ibi à ſuis principijs aberrant, adeo vt & à vero Deo & ab eius vera colendi ratione per ſuas ratiocinationes abducantur. Nam cum dicit eos vanos eſſe factos per ſuas ratiocinationes, ſignificat eos ratiocinando aberraſſe. Huius rei cauſſam facit tenebras cordis (id eſt mentis, ſeu τῆς διανοίας*) deſipientis, id eſt, minime ad comprehendendum id quod quærebatur apti, vnde & factum eſt, quod cum ſe ſapientes profiterentur, eorum ſtulticia ſit deprehenſa. Hoc quam verum ſit docet ſuperſtitio omnium gentium. Socrates, Plato, Ariſtoteles, & alij ſapientes, immo etiam maxime barbari teſtantur principia hæc, Quòd Deus ſit, & quòd Deus ſit colendus, & opifex rerum ſumme ſapiens & ſumme bonus, tenuerunt. Sed poſtea ſuis ſtultis ratiocinationibus eò deuenerunt, vt animalia, aſtra & idola loco veri Dei ſuperſtitioſis & prodigioſis cultibus coluerint, omiſſo vero Deo. Nam ex communibus noticijs inter ratiocinandum deficientes in teterrimam idolomaniam prolapſi ſunt. Iſtorum ergo lapſu & cæcitate admoniti, nihil tribuamus rationi extra verbum Dei in negocijs ſalutis, Sed potius cum Dauide dicamus: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Sit ergo nobis ſuſpectum quicquid non habeat facem clari verbi Dei prætenſam, præſertim cum negocia religionis aguntur.*

Et mutauerunt gloriam incorruptubilis Dei, similitudine imaginis corruptibilis hominis & uolucrum, quadrupedum & serpentum.

Vanitatem & stulticiam hominum ratiocinantium de Deo & eius cultu describit, quæ est crassa illa & prodigiosa idololatria, in quam totus terrarum orbis prolapsus erat. Neq; alia occasio inuentorum idolorum & imaginum fuit, quàm falsa opinio, quod homines putarint prostratos se coram idolis seu imaginibus verum Deum colere, neq; tamen existimandum est, quod autores imaginum adeo crassi fuerint, quod ligna & lapides Deos existimarint, sed istis adminiculis se excitari dixerunt ad verum Deum colendum, atq; ideo oraturi se coram illis prostrauerunt, quem ritum colendi Deum hîc Spiritus sanctus damnat, vnde prudens & pius Christi discipulus facile intelligere poterit, quo in loco habendæ sint istæ Ethnicæ & Diabolicæ abominationes, quas in contumeliã Euangelij Christi quidam hodie tuentur, adeo vt earum caussa persequantur ministros Euangelij.

Quapropter tradidit illos Deus in concupiscentias etiam cordium eorum, & immundiciem, ut ignominia afficerẽt corpora sua inter se.

Pœna idololatriæ describitur, quæ est desertio, qua Deus deserit idololatras, & sinit vt ferantur in omnem turpitudinem, prout rapiuntur à turpibus affectibus.

Vocabulum TRADENDI, *permissionem significat & non efficacem impulsionē, id quod ipse textus conuincit. Nam Deus dicitur tradidisse gentes in concupiscentias cordium eorum. Proinde concupiscentiæ istæ quas dicit fuisse cordium eorum non sunt à Deo illis traditæ, sed cum antea in cordibus latuissent, Deus permisit vt isti pro cæco suo impetu ferantur in immundiciem, hoc est, vt impuri forent & immundi.*

Obseruetur itaq; hic locus, quo docemur, quod Deus suam manum amoueat ab idololatris, quo facto, ruunt in omne genus turpitudinis.

Qui commutauerunt ueritatem Dei mendacio, & coluerunt & uenerati sunt creaturam potius quam creatorē, qui est laudandus in sæcula, Amen.

Amplificatio est sceleris idololatrarum à comparatis sumta. Gentes mendacium, hoc est, cultum idolorum prætulerunt veritati, hoc est, luci naturali de Deo & eius cultu. Deinde creaturam prætulerunt creatori, illam colentes hunc contemnentes, qui tamen solus laudandus existit.

Propterea tradidit eos Deus in affe-
ctus ignominioſos. Nam & fœminæ
illorum mutauerunt naturalem uſum
in eum qui eſt præter naturam. Simi-
liter & maſculi relicto naturali uſu
fœminæ, exarſerunt per appetentiam
ſui alius in alium, maſculi in maſcu-
los fœditatem perpetrantes, & præmi-
um (quod oportuit) erroris ſui, in ſeſe
recipientes.

Supra dixit, Deum tradidiſſe gentes in concupiſcentiam cordium eorum in immundiciem, hîc eaſdem concupiſcentias definit eſſe ignominioſos affectus, quibus ſe mutuo contaminauerunt homines ignominioſiſſimè.

Hic locus PRIMVM *docet, quòd homines deſerti à Deo, plus quam beſtiæ rationis expertes impuras impuri Dæmonis ſuggeſtiones ſequantur, Qui enim non ducuntur ſpiritu Dei, impuro Dæmonis ſpiritu eos agi neceſſe eſt. Hinc Chryſoſtomus: Cum Deus homines reliquerit, omnia ſurſum & deorſum feruntur.* DEINDE *analogia peccati & ſupplicij hîc obſeruetur, Gentes ſpirituale adulterium commiſerunt, & ſua corpora ignominioſe idolis proſtituerunt. Proinde iuſto Dei iudicio permittuntur gentes in hanc fœditatem ruere, à qua vel beſtiæ*

nonnullæ

nonnullæ abhorrent, adeo vt ſupplicij qualitas ſceleris turpitudini reſpondeat. Huc illud Sapientiæ 11. Per quæ peccat quis, per ea cruciatur. Monemur proinde nos timoris Dei ne proprijs cupiditatibus laxantes frena, permittamur in horrendiſſima ſcelera ruere. Vocabulum Tradendi accipitur vt ſupra, non pro efficaci impulſione, ſed pro permiſſione, id quod vel ipſe textus, vt ſupra admonui, conuincit.

Et quemadmodum non probauerunt Deum habere in cognitione, (ita) tradidit eos Deus in reprobam mentem, ut facerent quæ non decent.

Dixit gentes præmium quod oportuit erroris ſui in ſe recepiſſe: Nunc id confirmat argumento à iuſticia Dei ſumto. Eſtq́; ſenſus: Homines non probauerunt Deum habere in cognitione, hoc eſt, hominibus non placuit Deum agnoſcere iuxta noticiam illis naturaliter inſitam. Ergo iuſta Dei permiſſione factum eſt, vt iudicium Dei naturale de colenda virtute & iuſticia inter homines corruperint, adeo vt omnis iudicij quodammodo expertes eſſe videantur. Eſt enim mens ἀδόκιμος, *quæ nihil recte probat, & quæ quod exploratum eſt, minime comprobat, ſed peruerſe ſcelera pro virtutibus amplectitur, adeo mens peruerſa eſt, & conſcientia contaminata. Quod hic ſit ſenſus verborum*

rum Pauli oſtendit fructus reprobæ mentis, qui eſt, ea facere quæ non decent. Obſeruetur hoc loco quod malarum concupiſcentiarum origo ſit mens ipſa, & non carnis ſubſtantia, quemadmodum quidam hæretici exiſtimarunt. Poſtquam enim mens facta eſt reproba, omnia ſecum trahit. Hæc horrenda pœna contemtus Dei nos timoris Dei admoneat, ne cum maxima parte mundi reprobæ tradamur menti, & efficiamur, vt Paulus loquitur, ἀπηλγηκότες, *id eſt, dedolentes conſcientia cauterio inuſta.*

Oppleti omni iniuſticia.

Effectum reprobæ mentis dixit facere quæ non conueniunt, ſeu vt Paulus habet, facere τὰ μὴ καθήκοντα, *hoc eſt, quæ officio cuiuſque aduerſentur. Eſt enim* καθῆκον *officium quod cuiq; pro ſuæ perſonæ conditione conuenit. Huius officij violati genus facit iniuſticiam, cui mox ſubiungit congeriem ſeu enumerationem ſpecierum.* Oppleti, inquit, omni iniuſticia, *Iniuſticia, hoc loco, vt ex membris enumeratis patet, violatio eſt vtriuſque tabulæ, qua fit, vt nec Deo nec nobis nec proximo reddamus* τὰ καθήκοντα, *hoc eſt, quæ debemus naturali iure. Ex antitheſi colligitur, quod iuſticia vniuerſalis ſit, qua Deo, nobiſipſis & hominibus alijs ea, ad quæ natura obligamur, reddimus, hoc eſt, pietas erga Deum, ſanctimonia vitæ ſeu*

puritas & caritas proximi, qua ei τὰ καθήκοντα reddimus.

Scortatione.

In enumeratione specierum iniusticiæ primo loco ponit eam speciem, qua homo sibiipsi iniustus est, non reddens corpori suo debitum honorem, sed illud fœde contaminans & exponens omni immundiciæ. Scortationis voce synechdochicôs omnem illicitam Venerem intelligit. Quanta sit huius vitij grauitas lege 1. Corin. 6.

Prauitate.

Πονηρία *Græcè, quæ propriè est studium malefaciendi, & magis ad actum refertur quàm ad habitum.*

Auaricia.

Latius patet vox πλεονεξία, *quàm Latinè auaricia. Nam præter auariciam complectitur fraudulentas & astutas artes, præcipuum in quauis re quærendi, siue in laboribus, siue in lucris, siue in honoribus, Vnde* πλεονεκτικοὶ *dicuntur qui hoc vitio laborant.*

Malicia.

Hæc animi habitus est virtuti contrarius.

Pleni inuidia, cæde, contentione, dolo.

Fructus

Fructus hi ſunt maliciæ animi, ex malicia oritur inuidia, hæc cædem parit & dolum, qui eſt contentionis origo.

Peruerſitate.

Κακοήθεια *Græcè eſt vitium multis innatum, quo fit vt omnia in deteriorem partem accipiant, hoc eſt, ſtudium calumniandi & deprauandi rectè facta, & opponitur candori.*

Suſurrones.

Hi ſunt qui clanculum aliorum vitam rodunt, & ſemina diſcordiarum inter homines ſpargunt.

Obtrectatores.

Verbo Græco ſignificantur omnes qui maledicendi laborant morbo, & linguam effrenem in abſentes ſtringunt.

Dei oſores.

Hoc eſt: Palam in Deum blaſphemi, qualis Senacherib fuit, & multi omnibus temporibus.

Contumelioſi.

Græcè ὑβρισταὶ, *qui alijs violenter iniuriam inferunt.*

Superbi, glorioſi.

Hæ duæ voces apud Græcos ita diſtinguuntur, vt ὑπερήφανος *ſit qui de donis*

ſuis quæ habet gloriatur, & propter ea vult alijs videri ſuperior & melior. ἀλάζων verò, qui falſo gloriatur & iactat ſe ea habere, quæ non habet, qualis Thraſo Terentianus fuit.

Inuentores malorum.

Hoc eſt, aſtuti ad inuenienda noua aucupia, quales ſunt adulatores principum, qui immodicas expilationes excogitant, & noua grauamina publicæ vtilitatis prætextu ſubditis imponunt.

Parentibus immorigeri.

Hoc eſt, ſuperioribus nec debitam reuerentiam nec gratitudinem referentes, ſed potius aduerſus eos contumaces.

Intelligentiæ expertes.

Hoc eſt, inſipientes vel minime ad comprehendendum apti, vt ſupra ἀσύνετος καρδία dicitur cor imprudenter ratiocinans ſeu minime aptum ad comprehendendum aliquid.

Fœdifragi.

Etſi συνθήκη generaliter pro quolibet pacto accipitur, propriiſſime tamen eſt pactum quo lites componuntur, & offenſi in gratiam redeunt, vnde ἀσύνθετοι dicuntur, qui pacta violant, & furioſe vlciſcendi libidine inflammantur.

Carita-

Caritatis expertes.

Hoc eſt, qui vacui naturalibus ſtorgis, quibus ſe mutuo complecti maritus & vxor, parentes & liberi atq; amici deberent, inſtar beſtiarum ſe inuicem petunt.

Implacabiles.

Hoc eſt, qui nec legibus nec pactis, ſed affectibus ſe regi permittunt.

Immiſericordes.

Hoc eſt, qui non ſolum in afflictos nulla tanguntur miſericordia, verumetiam ſunt in illos crudeles, afflictis addentes afflictionem.

Qui cum ius Dei nouerint, (nempe, quod qui talia faciunt, digni ſunt morte) non ſolum ea faciunt, uerumetiam aſſentiuntur ijs qui talia faciunt.

Exaggeratio eſt grauiſſima flagitiorum, quorum Paulus gentes reas peragit, quæ hoc ſyllogiſmo concluditur. Qui norunt ius Dei, & non ſolum ipſi contra faciunt, ſed etiam contra facientibus aſſentiuntur, vere ſunt iniuſti, iure damnabiles, & morte digni.

Gentes norunt ius Dei, & non ſolum ipſæ contra faciunt, verumetiam contra facientibus aſſentiuntur.

Proinde, Gentes verè impiæ ſunt iure damnabiles & morte dignæ. Quid autem hîc aſſentiri ſignificet, ex Græco petendum eſt. Dicuntur autem συνευδοκοῦντες, *qui apud ſe & in ſuo animo comprobant, quo afficiuntur & veluti titulantur. Significat ergo Paulus gentes, quæ non externam illam turpitudinem perpetrarunt de qua locutus eſt, iiſdem tamen inclinationibus fuiſſe obnoxias. Quapropter merito coram tribunali Dei reas eſſe eorundem flagitiorum.*

Ex hac pericopa tria colligamus. PRIMVM, noticiam naturalem de honeſtis actionibus & contrariis inſitam eſſe hominibus diuinitus, quod ſignificat Paulus dum legem naturæ ſeu ius gentium δικαίωμα τοῦ θεοῦ *appellat.*

SECVNDVM iudicium conſcientiæ approbantis honeſte facta & damnantis contraria eſſe iudicium diuinum.

TERTIVM, Hominum horrendam deprauationem, qua non ſolum ruunt in ea quæ norunt à Deo prohibita eſſe, verumetiam exemplo delectantur peccantium, eſſe maximam & præcipuam cauſſam ac veluti pabulum graſſantium ſcelerum.

Caput II.

Summa

Summa capitis ſecundi.

VT reos peragit Apoſtolus eos qui alios iudicant & reprehendunt, ita iudicium Dei, quod Deus ipſe abſque perſonarum acceptione exercet, in omnes iuſtum eſſe declarat, & ſicuti gentes fruſtra confugere ad ignorantiæ prætextũ, ita Iudæos vtut magnificè de lege & circumciſione gloriantur, reos eſſe firmis conuincit demonſtrationibus.

Ordo & partes capitis ſecundi.

QVATVOR ſunt huius capitis partes eundem ſcopum ſpectantes, nimirum, quod totum genus humanum reum ſit coram Deo. Harum PRIMA eſt, illatio ex principio in fine primi poſito, videlicet quod noſcentes ius Dei, & nihilominus contra facientes ſint inexcuſabiles, horum cum ſit duplex genus, ALII enim aperte legem violant flagitioſa vita, ALII foris quidem ſpecioſi ſunt & reprehendunt alios, cum tamen illorum affectus ſunt impuri. Contra primum genus egit in fine primi capitis, aduerſus alterum in principio huius ſecundi acturus.

SECVNDA pars continet argumentum à iusto Dei iudicio sumtum, qui reddit vnicuique iuxta opera sua.

TERTIA pars deprimit Iudæorum supercilium, qui etsi legis erant transgressores, de lege tamen non parum gloriabantur.

QVARTA πρόληψιν habet, qua gloriationem de circumcisione amouet, ostendens non externum Iudæum, sed internum laudem habere apud Deū.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS CVM OBSERVATIONE DOCTRINARVM.

Quapropter inexcusabilis es o homo quisquis es qui iudicas.

Dixit duo genera hominum ex vno principio damnari. Principium hoc est: Noscentes ius Dei nihilominus contra facientes sunt inexcusabiles. PRIMVM genus hominum eorum est, qui non solum manifestis flagitijs se polluunt, verumetiam assentiuntur peccantibus. ALTERVM genus est eorum, qui externe iusti apparent, & flagitiosos damnant, cum tamen mentem sceleratam gerunt. Ex principio itaq; proposito aduersus hoc secundum genus sic colligit: Qui nouit ius Dei, &

nihilo-

nihilominus contra facit, eſt inexcuſabilis. Tu homo quiſquis iudicas, id eſt, reprehendis & damnas alios tanquam legis diuinæ præuaricatores, noſti ius Dei & contra facis. Proinde es inexcuſabilis quiſquis alios iudicas. Obſeruetur hoc loco quod non ſolum rei ſint coram Deo qui flagitijs externis polluti ſunt, verumetiam hypocritæ, qui externam ſimulant ſanctitatem, cum interim fide, qua ſola corda purificantur, vacui ſint.

Nam hoc ipſo quod iudicas alterum, teipſum condemnas, eadem enim facis quæ iudicas.

Propoſitionem quam intulit ex principio poſito, nouis rationibus confirmat, & ſumitur prima ratio à cauſſa ad effectũ, quæ hoc pacto colligitur: Qui iudicando alium ſeipſum condemnat eſt inexcuſabilis, Tu quiſquis alios iudicas, iudicando alios teipſum condemnas. Igitur quiſquis iudicas es inexcuſabilis. Minor confirmatur, Quia eadem ipſe facis qui alios iudicas. Iam autem cum nemo non videt eum qui damnat in alijs quod ipſe perpetrat, ſeipſum condemnare: Sequitur quod hypocritæ, quorum mens & conſcientia polluta eſt, ſeipſos condemnant, ſententiam damnationis ferentes aduerſus eos, qui externis ſceleribus ſunt polluti. Hæc cum ad conſcientias hominum pertinent, coram tribunali Dei, non tollunt iudicia

ciuilia, in quibus condemnātur flagitiosi & legum ciuilium transgressores.

Nouimus uero quod iudicium Dei est secundum ueritatem in eos qui talia agunt.

Quia probatio minoris proximæ rationis (quæ est, eadem enim facis qui iudicas) poterat ab hypocritis negari cum eorum vita externa sit irreprehensibilis, prouocat Apostolus ab externa larua ad iudicium Dei, quod sane cum verum sit & iustum, non potest fallere. Hinc ergo in hunc modum colligit:

Iudicium Dei tantum exercetur in reos. Est enim iustus iudex. Iudicium Dei exercetur in hypocritas. Igitur hypocritæ sunt rei, id est, ea faciunt motibus cordis quæ damnant in aliijs. Maior cum asseueratione ponitur tanquam ab omnibus confessa. Nam si illa vera non esset, sequeretur maxima absurditas, videlicet quod Deus esset iniquus & iniustus iudex.

Putas autem o homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis eadem, quod tu effugies iudicium Dei?

Procatalepsis est. Nam cum hypocritæ ex proximo argumento poterant contra Paulum

excipere hoc modo: Tu Paule dicis iudicium Dei exerceri in eos qui talia agunt, at in nos non exercetur iudicium Dei, Quare vel tuo proprio testimonio rei non sumus. Paulus anticipans hanc obiectionem, asserit iudicium Dei manere ratum, etiamsi ad tempus differatur. Hic proinde locus nos admoneat timoris Dei ne propter dilatas pœnas accersamus nobis maiorem condemnationem. Hic locum habet illud Valerij Maximi: Lento quidem gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, sed tarditatem grauitate supplicij compensat.

An diuitias benignitatis illius ac tolerantiæ lenitatisq; contemnis, ignorans quod benignitas Dei te ad pœnitentiam inuitat?

Translatio caussæ est, ac si diceret: Tu putas ô hypocrita, quod tua innocentia caussa sit, quod aduersus te Deus suum iudicium non exerceat, sed erras. Nam benignitas Dei inuitantis te ad pœnitentiam differt iudicium, vt tibi pœnitentiæ locum relinquat.

Obseruandus hic locus inprimis est, quod dilatio pœnæ sit inuitatio ad pœnitentiam, quæ habet caussam benignitatem Dei erga homines.

Sed

Sed iuxta duriciem tuam & cor pœnitere nescium thesaurizas tibiipsi iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

Ne quis lenitate Dei abutatur ad peccandum, addit comminationem de futuris pœnis, nisi anteuertantur pœnitentia. Obserua hoc loco ex dilatione pœnitentiæ cor obdurescere, vt tandem cor nesciat pœnitere, vnde cumulantur peccata tanquam thesaurus pessimus, quo veluti comparantur æternæ pœnæ. Imitemur itaq; exemplum diui Hieronymi, qui hac cogitatione se in timore Dei continebat, Siue, inquit, comedam siue bibam, siue aliquid aliud faciam, semper vox illa videtur sonare in auribus meis: Surgite mortui & venite ad iudicium. Obseruetur & hoc, quod duratio cordis non à Deo sit, sed ab homine ipso, quæ crescit peccandi consuetudine: Auferam (inquit Dominus) cor lapideum, & dabo vobis cor carneũ.

Qui reddet unicuique secundum opera ipsius.

Quia Apostolus prouocauit ad iudicium Dei, exponit qualisnam feretur sententia, quando sistemur coram iusti iudicis tribunali, tunc, inquit, iustissimus iudex absq; personarum acceptione reddet vnicuiq; secundum opera ipsius. Pontificij hunc locum torquent aduersus gratuitam fidei iustifica-

ſtificationem, hoc modo: Paulus dicit: Deus in extremo iudicio reddet vnicuiq; iuxta opera ſua, Igitur, Operibus iuſtificamur. Sed falluntur facientes ex non cauſſa cauſſam. Exiſtimant enim Paulum hoc loco opera, cauſſas ac merita ſeu formale, vt ipſi loquuntur, iuſtificationis ſtatuere. Verum illi facile refutantur, PRIMVM enim iſta Sophiſtarum interpretatio pugnat cum præſentis loci ſcopo & periſtaſi. Tota enim hæc diſputatio ſuſcepta eſt, vt conuincat omnes homines reos eſſe peccati, quo iuſticiam, quæ eſt ex fide, ſciamus vnicam eſſe, qua conſiſtere coram Deo poſſimus. DEINDE vim vocabulorum quibus Paulus vtitur, non recte conſiderant. Paulus enim dicit ἀποδώσει, non ἀντιδώσει. Vt autē ἀποδοῦναι ſignificat abunde reddere. ἀπὸ enim in compoſitione ſæpe epitaſin ſignificationis eius vocis, cui additur, ſignificat, ita ἀντιδοῦναι ſignificat condignā mercedem operibus reddere. DEINDE ſecundū opera non ſignificat pro dignitate operum vel iuxta operum merita, ſed iuxta qualitatem operum, quæ ſi bona ſunt teſtātur de fide, ſin mala diffidentiæ & impœnitentis cordis ſunt indicia. Quare cum Deus dicitur redditurus eſſe cuique ſecundum opera, ſignificatur quod Deus redditurus ſit iuxta opera quatenus ſunt teſtimonia vel fidei vel diffidentiæ, non quatenus ſunt vel merita vel cauſſa vel formale iuſtificationis. Præterea iuſticiarij vel

hoc

hoc dilemmate refutari possunt. Propositio, Homines iustificantur operibus, vel de non regeneratis, vel de regeneratis intelligenda est. De non regeneratis scriptum est, Quod ira Dei de cœlo aduersus eos reueletur. Item, Qui non credit in filium, manet ira Dei super eum. Item, Impossibile est placere Deo sine fide. De regeneratis autem hoc constat, quod ipsis vita æterna contingat ex solo dono Dei, Ita enim Paulus ait: Donum Dei vita æterna per IESVM CHRISTVM, idem testatur legem fidei excludere gloriationem, & pronunciat de Abrahamo (cuius exemplo omnes alij iustificantur) quod non habeat de quo glorietur coram Deo. Firmum itaque hoc principium teneamus, quod solus Christus nostra sit iusticia coram Deo, cuius spiritu donati sanctificamur, quæ sanctificatio cum innouatio vitæ sit, testimonium erit fidei nostræ in extremo die, iuxta quod testimonium sententiam feret iustus iudex.

Iis quidem qui perseuerantes in benefaciendo gloriam & honorem & immortalitatem quærunt, uita, Contentiosis uero & inobedientibus quidem ueritati, obedientibus uero iniusticiæ, indignatio & ira.

Distributio est generis propositi. Dixit Deum reddi-

redditurum eſſe vnicuiq; iuxta ſua facta, nunc duobus generibus hominum, hoc eſt, bonis & malis ſententiam generalem accommodat. Bonis, inquit, reddet Dominus vitam æternam, malis indignatio & ira (quibus ſupplicia æterna ſignificantur) reddetur. In vtroque membro operum cauſſas ponit, in bonis ſtudium quærendi gloriam & honorem & immortalitatem: quæ quia quæri nequeunt ſine fide in Chriſtum, aperte ſignificat Apoſtolus, ſe loqui de operibus quæ fidei fructus ſunt & teſtimonia. In malis ponit contentionem, quæ facit vt perpetuo hæſitent & veritati ſe opponant, & iniuſticiæ, hoc eſt, ſenſui carnis ſe accommodent. Atq; ita aperte cauſſas malorum operum contentionem & diffidentiam facit.

Hinc rurſus manifeſtum eſt quod Deus iudicaturus ſit ſecundum opera, quatenus ſunt vel fidei vel diffidentiæ teſtimonia, hinc, vt ait Chryſoſtomus, diſcas, quod lapſus ſit προαιρέσεως nulla neceſſitatis culpa.

Afflictio & anxietas aduerſus omnem animã perpetrantis malum cum Iudæi inprimis tum & Græci. Gloria uero & honor & pax omni operanti bonum, tum Iudæo inprimis tum & Græco.

Repetitio diſtributionis per exaggerationem, ac ſi dicat, Quæ dico de retributione bonorum & ma-

& malorum operum, ad omnes homines ita pertinere pronuncio, vt ne vnum quidem excipi velim de toto humano genere, quin huic Dei iustissimo subijciatur iudicio. Hæc eò pertinent, vt seriò cogitemus de æqualitate, quam seruabit iustissimus iudex, deq; futuro iudicio, quod nemo euadere poterit. Deinde, vt agamus peccatorum pœnitentiam, & pœnitentia dignos fructus edamus, secundum quos pronunciabit iustus iudex: nisi malimus cum hostibus Christi æternum perire. Hîc rursus reuocemus in memoriam principium illud, quod vita æterna sit donum Dei per IESVM CHRISTVM *Dominum nostrum. Præterea teneatur hæc regula: Quod Deus det præmia non propter dignitatem operum ex debito, sed propter suam paternam promissionem ex gratia, neque enim vlla proportio esse potest bonorum operum & vitæ æternæ. Quare falluntur qui hoc Pauli dictum torquent contra gratuitam iustificationem & salutem. Falluntur & illi, qui fidem iactant sine vera resipiscentia, quæ est mutatio prioris vitæ & meditatio nouæ per mortificationem & uiuificationem.*

Non enim est personarum acceptio apud Deum.

Ratio iusticiæ diuinæ in iudicando, sumta ab

officio iusti iudicis, apud quem non est προσωποληψία. Est autem προσωποληψία talis personarum respectus, quo iudex magis vni quàm alteri fauet, non ob caussæ, sed personæ discrimen. Hæc enim duo offeruntur iudici, persona & caussa. Iustus iudex personam non respiciens, caussam examinat, & iuxta eius qualitatem iudicat de homine. Contra iniustus iudex caussam non respiciens, personam intuetur, & prout erga eam affectus est, de homine iudicat. Argumentum Apostoli hac forma concludi potest: Omnis iudex qui non est personarum acceptor, reddit vnicuiq; secundum facta sua. Deus iudex non est personarum acceptor. Ergo Deus reddit vnicuique secundum facta sua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege etiam peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Quod apud Deum non sit acceptio personarum probat ab euentu iudicij, in quo Deus reddet omnibus peccatoribus iuxta sua facta, interitum & damnationem, Hoc est, Deus sine discrimine puniet omnes peccatores, siue sunt gentes, quæ scriptam legem non habent, siue sunt Iudæi, qui legem à Deo acceperunt. Proinde apud Deum non est acceptio personarum.

Non enim auditores legis iusti apud Deũ, sed factores legis iustificabuntur.

Aetiologia est posterioris partis distributionis à remotione non caussæ, & assignatione veræ caussæ iusticiæ, iuxta quam iustus iudex feret sententiam. Audire, inquit, legem, non est iusticia, sed præstare factis legem, est iusticia. Quare non qui audiunt legem, sed qui legem præstant, iustificantur. Hunc Pauli locum Papistæ torquent, & eius præsidio euertere conantur gratuitam iustificationem, quam prædicat Euangelium. Horum opinionem PRIMVM *refutat loci præsentis peristasis. Nam cum Paulus in hac longa contentione hunc vnicum scopum habeat, vt ostendat neminem operibus iustificari posse, perperam faciunt qui verba Pauli in alienam torquent sententiam ex diametro pugnantem cum mente Pauli & disputationis serie.* DEINDE *deberent Papistæ animaduertere, quod Paulus hîc non quenquam facere legem pronunciet, sed sub conditione loquatur implicita. Verissimum quidem est factores legis iustificari, si tales vlli inueniuntur. Scriptum est enim: Qui fecerit ea homo viuet in eis. Quod autem sub tali conditione loquatur Apostolus, conuincitur etiam ex conclusione huius contentionis, quæ conclusio est in tertio capite his verbis: Ex operibus ergo legis non iustificabitur omnis*

omnis caro coram Deo. Præterea tenendum eſt diſcrimen duplicis iuſtificationis, quod Paulus in quarto huius epiſtolæ tradidit. Eſt enim QVÆDAM iuſtificatio debita, vt quæ ſequitur obedientiam legis vt debitum, QVÆDAM eſt gratuita, vt quæ ex gratia imputatur credenti. Iam quoniam illam quæ ex debito eſt, de qua hoc loco diſſerit Apoſtolus, nemo mortalium habet: Euangelium proponit iuſtificationem gratuitam, de qua in fine tertij capitis, & in quarto & in quinto agitur. Nos igitur iuxta Pauli mentem ſic ratiocinemur ex præſenti loco.

Soli factores legis iuſtificantur coram Deo ex debito.

Sed nulli ſunt factores legis, Igitur,

Nulli ex debito iuſtificari poſſunt.

Eſt proinde opus alia iuſtificatione, nempe gratuita, quæ fide accipitur. Ad hoc enim argumentum tota præſens diſputatio pertinet.

Cæterum quia cum gentes tum Iudæi habebant, quod contra obijcerent, Paulus prudenter cogitans, anteuertit vtrorumque obiectiones, easque diluit. Ac primum quod gentes nihil habeant quod iure prætendant, oſtendit hiſce verbis:

Nam cum gentes quæ legem non habent, natura quæ legis ſunt faciant,

isti legem non habentes, sibijpsis sunt lex.

Anteuertit obiectionem gentium, quæ ex eo excusationem petere poterant, quod vt Iudæi non haberent legem sibi diuinitus impositam. Verum harum excusationem tribus refellit argumentis, quorum PRIMVM ab effectibus, MEDIVM à signo, POSTREMVM à conscientiæ iudicio sumtum est. PRIMVM huiusmodi est: Gentes quæ legis sunt, natura (hoc est, naturali instinctu & intelligentia) faciunt. Ergo gentes legem habent, etsi non scriptam, impressam tamen mentibus diuinitus. Quare ipsis vice legis naturalis intelligentia esse debet. Sed quid est quod dicat gentes legem non habentes quæ legis sunt facere? Apostolus hîc non loquitur de plena obedientia erga legem, sed tantum de operibus quibusdam externis, quę in oculos hominum incurrunt, & tantum ad externam disciplinam pertinent, quæ aliunde proficisci non potuerunt, quàm à naturali legis intelligentia.

Vt qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis.

SECVNDVM argumentum quod dixi à signo sumtum. Gentes manifeste ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus suis. Igitur frustra prætendunt ignorantiam. Sed quodnam est opus istud

istud legis, & qualisnam illa operis ostensio? Opus legis est agnitum Deum colere, & iusticiam inter homines non violare. Hoc legis opus in suis cordibus scriptum ostendunt gentes, quando religiones instituunt, & quando puniunt iniusticiam, quæ sanè facta euidenter indicant, hominibus naturaliter impressam noticiam quandam de Deo colendo, & naturalem quendam affectum de iusticia inter homines seruanda.

Simul attestante illorum conscientia & cogitationibus inter se accusantibus aut etiam excusantibus.

TERTIVM argumentum à iudicio conscientiæ cuiusque petitum: quod sane iudicium cum Dei sit, infallibile est & immotum. Conscientia in gentibus vt facta iuxta legem approbat: ita contra legem perpetrata accusat. Igitur gentes noticiam legis naturaliter sibi impressam habent. Hic obseruemus PRIMVM, quod conscientia cuiusq; præbeat testimonium legi diuinæ mentibus hominum diuinitus impressæ. DEINDE, quænam sit vera ratio conscientiæ indicatur. Definitur enim hîc conscientia, quod sit cogitatio seu iudicium mentis damnans aut excusans nos. Conscientia enim est motus cordis cum scientia facti naturaliter coniunctus. Ab hac copula, videlicet motus cordis & scientiæ facti, conscientiæ nomen

factum eſt. Verum quia vt facta ſunt duplicia, bona, videlicet ac mala, ſeu congruentia cum lege & pugnantia cum lege, ita motus cordis ſunt duplices, nempe læticia quæ comitatur recte facta, & triſticia quæ ex male factis naſcitur: fit vt alia dicatur conſcientia bona, alia mala. Vt bona quidem ſit iucundus motus cordis coniunctus cum ſcientia recti facti, mala uero ſit motus cordis crucians ſeu triſtis cum ſcientia praui facti coniunctus.

In die quando iudicabit Dominus occulta hominum (ſecundum Euangelium meum) per Ieſum Chriſtum.

Dixit fore, vt qui lege peccarunt, per legem damnentur, iam circumſtantiam temporis addit propter hypocritas, qui ſecure viuentes contemnunt iudicium, & occultam cordis impuritatem tegunt hypocriſi: quæ impuritas patefiet omnium creaturarum conſpectui, quando Dominus iudex mortuorum & viuorum ad iudicandum venerit. Cum autem dicit: Secundum Euangelium meum, ſignificat partem Euangelicæ prædicationis eſſe, ſicuti & ſymbolum noſtrum teſtatur, prædicare Chriſtum eſſe iudicem viuorum & mortuorum. Suum hoc Euangelium vocat Apoſtolus, non quod eius autor ſit, ſed quod ſit præco &

Apoſto-

Apoſtolus ad prædicandum Euangelium diuinitus vocatus.

Ecce tu cognominaris Iudæus.

Dilutio ſeu refutatio ſecundi præiudicij eſt, quod cauſſæ ſuæ aduerſari animaduertit Apoſtolus. Ingreditur autem huius præiudicij refutationem conceſſionis ſchemate, enumerans ea quibus maximè confidebant Iudæi. Deinde oſtendit aperte eos nihilo meliores eſſe factos. Summa autem huc redit: Iudæi vtut de lege glorientur, non tamen ſunt iuſti lege, Sed ſunt & iſti peccatores ac rei non minus quàm gentes. Particula (ECCE) Iudæos placide indormientes legi, excitat vt apertum & proximum periculum cernant.

Cognominaris Iudæus.

Hoc eſt, Ex eo ſuperbis quod ſis in populo Dei peculiari, & veluti domeſticus Dei: quod ſane magnum eſſe non inficior, modo te tali familia dignum præſtiteris. Obſerua quod non titulus, ſed fides pium ab impio diſcernat.

Et acquieſcis in lege.

Hoc eſt, Delectaris in eo, quod Deus tibi legem dederit, idq; in contemtum gentium facis,

Deuteron. 4. dicitur: Quæ est gens cui sunt leges, vt est gens ista. Et Psal. 147. Annunciauit verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israël, non fecit taliter omni nationi.

Et gloriaris in Deo.

Hoc est, Deum tuum esse prædicas, idq; vanæ ostentationis caussa, sine viua in ipsum fiducia.

Et nosti eius uoluntatem.

Quæ scilicet in lege ipsius cernitur.

Et probas eximia, institutus ex lege.

Hoc est, lege Dei edoctus iudicium habes de discrimine eorum quæ excellunt, & quæ minus excellunt. Hìc enim probandi verbum non ad approbationem, sed tantum ad iudicium refertur. Nam duplex est vsus verbi δοκιμάζειν. Aliâs enim significat explorare rem aliquam, aliâs rem exploratam approbare, illud iudicij, hoc proæresios est. Vox κατηχούμενος satis nota est, & dicitur à κατηχεῖν, quod est voce doctrinam aliquam tradere.

Confidisq; te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem informationem cognitionis & ueritatis in lege.

Exag-

Exaggerat ea quæ dixerat, vt magis ſupercilium Iudæorum deprimat. Eandem ſententiam alijs atq; alijs figuris repetens. Per formam ſeu informationem intelligit rationem methodicam inſtruendi alios in cognitione legis, quam & Timotheo ſuo commendat Apoſtolus. Nam in docendo qui certam rationem non tenet, non tam docere quàm dedocere cenſendus eſt.

Qui igitur doces alium, te ipſum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, ſacrilegium committis? Qui in lege gloriaris, per transgreſſionem Deum inhonoras?

Retorquet in Iudæos illud ipſum, de quo maxime gloriari ſolebant hoc argumento:

Quicunq; legem habent, eamq́; docent alios, ipſi tamen eandem non præſtant, iniuſti ſunt, & fruſtra legem prætendunt.

Iudæi legem habent, eamq́; docent alios, ipſi tamen eandem non præſtant. Igitur,

Iudæi ſunt iniuſti & fruſtra legem prætendunt.

Sola minor ponitur, idq́; interrogatiuè, vt acrior ſit oratio, & magis hypocritas pungat. Minori

ſubijcit probationem duplicem. PRIMVM *aſſerit eos violare ſecundam tabulam furto & adulterio.* DEINDE *primam ſacrilegio & contumelia, qua læditur honor & gloria Dei. Cum Iudæos reos peragit furti, adulterij, ſacrilegij ac contumeliæ, non externa reſpicit facta præcipue, ſed magis internam cordis impuritatem, vnde externa facta vt effectus impuri cordis proueniunt.*

Nam nomen Dei propter uos blaſphematur inter gentes, ſicuti ſcriptum eſt.

Quod in extremo loco in probatione minoris poſuit, non recipiebatur à Iudæis. Igitur adiungit confirmationem ex capite 52. Eſaiæ, & 36. Ezechielis. Eſaias enim ait: Iugiter toto die nomen meum blaſphematur. Et Ezechielis: Nomen meum ſanctum polluiſtis in gentibus ad quas intraſtis. Quid autem ſit blaſphemare nomen Dei, ex antitheſi ſic collige. Sanctificat nomen Dei qui pie de Deo loquitur & ſentit, qui vero cultu Deum colit, qui ſanctimonia vitæ alios ad pietatem inuitat. Proinde is dicitur blaſphemare nomen Dei, qui vel impie de Deo loquitur & ſentit, vel ſuperſtitioſis cultibus Deum colit, vel vitæ impuritate alios à confeſſione auocat. Vocabulum blaſphemiæ Græcum eſt, & dicitur à βλάπτω *noceo, &* φήμη *fama. Eſt*

ergo

ergo blaſphemia omne id, quo nomen & fama Dei læditur inter homines, cuius tria genera poſuit, videlicet, Erroneam doctrinam, Superſtitioſum cultum, & Impuram vitam. Obſeruetur hoc loco diligentiſſime, quòd ſpiritus DEI *in Paulo pronunciet blaſphemiam & contumeliam* DEI *eſſe, ſi quis ſibi locum vendicat in populo & familia* DEI *ſancta, qui ſceleſtam degit vitam.*

Nam circumciſio quidem prodeſt, ſi legem ſeruaueris, Quod ſi tranſgreſſor legis fueris, circumciſio tua in præputium uerſa eſt.

Anticipat obiectionem Iudæorum, qui meritis nitebantur externorum cultuum & præcipuè circumciſionis. Nam aduerſus exæquationem Iudæorum & gentium ita ratiocinabantur Iudæi: Si nihil eſt diſcriminis inter Iudæum circumciſum, & gentilem incircumciſum, inutiliter profecto videtur à Domino Iudaico populo circumciſio commendata. Quod ſane cum abſurdum ſit, non eſt affirmanda Iudæorum & gentium exæquatio. Paulus reſpondet primum per conceſſionem, cui mox ſubiungit correctionem. Circumciſio, inquiens, prodeſt quidem, ſi legem ſeruaris. Hæc conceſſio eſt. Sequitur

tur correctio. Quod si transgressor fueris legis, circumcisio tua pro præputio reputabitur.

Cæterum hîc duæ quæstiones excutiendæ sunt, VNA, cur dicat Paulus circumcisionem vtilem esse, cum aliâs manifeste contrà dicat. ALTERA, cur requirat obseruationem legis, vt circumcisio prosit, cum constet, legi neminem posse satisfacere. Ad PRIOREM quæstionem ita respondendum est: Circumcisio suo tempore profuit, non vt cultus per se, sed vt testimonium & signaculum externum fauoris Dei, symbolum vitæ & tessara quædam professionis. Loquitur igitur Paulus de circumcisionis natura, qualis erat antequam est per Christi mortem abolita. Ad POSTERIOREM quæstionem dico, quod lex circumcisionis sit peculiaris, quæ circumcisis data fuit, de qua hîc loquitur Paulus. Hæc requirebat fidem promissionis, videlicet quod Deus in semine Abrahæ, hoc est, in Christo velit benedicere eis, qui in semen Abrahæ fiduciam collocant. Requirebat præterea ex fide obedientiam, quæ tametsi perfecta non erat, placuit tamen propter fidem in promissum Abrahæ semen. Hæc interpretatio sumta est ex 17. & 22. cap. Genes.

Hinc vniuersalem doctrinam petamus de Sacramentis nostris, de quibus frustra gloriantur qui legem eorum non seruant. Baptismus quidem prodest, prodest & sacra Cœna, Sed si legem baptismi

baptiſmi, ſi legem Cœnæ ſeruaueris, hoc eſt, Si credideris in Chriſtum, ſi pœnitentiam ſeriam egeris, ſi Deo ex fide obedientiam præſtiteris.

At ſi transgreſſor fueris legis Baptiſmi, ſi violaueris legem Cœnæ, vt baptiſmus tuus ſit tibi immundicia, ita cœna tua profana tibi redditur. Ruit igitur opinio eorum, qui vſu Sacramentorum ſe iuſtificari putant, & meliores eſſe alijs, niſi viua in Chriſtum fiducia accedat.

Ergo ſi præputium iuſticias legis cuſtodiat, nonne præputium ipſius pro circumciſione reputabitur? & iudicabit quod eſt ex natura præputium, ſi legem ſeruauerit, te qui per literam & circumciſionem transgreſſor es legis.

Ex ratione poſita infert exæquationem Iudæorum & gentium, & prærogatiuam externi ſigni tollit. Quia autem phraſis Hebraica paulò eſt obſcurior, hanc pericopam periphraſticôs reddam, hoc modo: Si gentilis legem circumciſionis, quæ eſt promiſſioni gratuitæ credere, & ex fide Deo obedire, fecerit, cenſebitur in populo Dei circumciſus, & damnabit ſuo honeſto exemplo ac vitæ innocentia Iudæum, qui de externa legis ceremonia gloriatur, ſine viua fide & obedientia erga Deũ.

Hic

Hic ſenſus eſt huius pericopæ, Nunc vocabula quædam explicemus. Antanaclaſis eſt in voce Præputij, ter repetita. Nam extremis locis metonymicôs pro ſubiecto ſumitur, hoc eſt, pro homine habente præputium, medio loco proprie accipitur, & carnis opponitur circumciſioni. Deinde cum dicit, per literam & circumciſionem, hendiadis eſt, vocat enim literam & circumciſionem literalem & externam circumciſionem ſine vera hominis conuerſione.

Non enim qui eſt in aperto Iudæus, is Iudæus eſt, nec quæ in aperto eſt circumciſio in carne, ea eſt circumciſio, ſed qui eſt in occulto Iudæus, & circumciſio cordis in ſpiritu non litera, cuius laus non ex hominibus eſt, ſed ex Deo.

Ratio exæquationis Iudæorum & gentium à differentia veri & falſi, ſeu externi & occulti Iudæi, ſimiliter à differentia carnalis ſeu literalis & ſpiritualis circumciſionis, quæ & cordis dicitur. Senſus autem huius loci eſt: Qui tantum profeſſione externa & nuncupatione eſt Iudæus, non coram Dei iudicio cenſetur Iudæus, ſed is ſolus quacunq; tandem de ſtirpe fuerit, qui & fidem promiſſionis habet, & Deum ex fide vera obedien-

obedientia colit. Eadem eſt ratio literalis & ſpiritualis circumciſionis. Literalis, quæ & carnis dicitur, eſt ea ſolummodo quæ fit in corpore, Spiritualis vero, quæ & cordis dicitur, eſt quæ in fide purificante corda & amputante veterem hominem conſiſtit. Non eſt igitur verus Iudæus qui eſt litera tantum Iudæus, non eſt circumciſio vera, quæ eſt litera tantum circumciſio. Sed vt verus Iudæus eſt qui eſt ſpiritu Iudæus: ita vera circumciſio eſt quæ ſpiritu fit. Vt litera hoc loco ſignificat, quicquid foris apparet ſine vera animi pietate: ita ſpiritus ſignificat motum Spiritus ſancti in corde & puram religionem, quæ eſt fides cum vero Dei timore coniuncta. Quod autem dicitur: Cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt, opponitur peruerſo Iudæorum iudicio, qui externa circumciſione tumebant, cum interim de vera cordis circumciſione nihil erant ſoliciti. Quæ hîc à Paulo de Iudæo & circumciſione diſputantur, rectiſſime multis hodie accommodari poſſunt, qui de Sacramentis ac Chriſtiano titulo ſine animi pietate Thraſonicè gloriãtur. Iis enim rectè obijci poteſt: non qui eſt in aperto Chriſtianus is Chriſtianus eſt: nec qui eſt in aperto tantũ baptiſmus is baptiſmus eſt, ſed qui eſt in occulto Chriſtianus is Chriſtianus eſt, & baptiſmus cordis, quo conſcientiæ mundantur ab operibus mortuis, verè eſt baptiſmus. Hæc nihil detrahunt dignitati

Sacramentorum, nec veteris nec noui Testamenti, quemadmodũ in quarto copiosius explicabitur.

Caput III.

Summa capitis tertii.

EVersa prærogatiua Iudæorum exæquat Iudæos & gentes ex eo, quod omnes sint sub peccato: qua exæquatione confirmata, Propheticis testimoniis colligit conclusionẽ refutatoriam præiudiciorum, videlicet quod nemo nec Iudæus nec gentilis operibus legis iustificetur coram Deo. Deinde infert expositionem gratuitæ iustificationis quæ ex fide est, quam contractam in vnius propositionis summam, ad omnes homines Iudæos & gentes promiscue pertinere contendit.

Ordo & partes capitis tertij.

PARTES huius capitis sex constitui possunt, quarum PRIMA est concessio prærogatiuæ Iudæorum, quantum scilicet ad dona gratuita attinet.

SECVN-

SECVNDA, est correctio in qua exæquat Iudæos & gentes, quantū ad merita attinet. Vtrosque enim sub peccato esse pronunciat.

TERTIA est confirmatio secundæ per dicta Prophetica, ex quibus tota superior disputatio de reatu totius generis humani concluditur.

QVARTA, est expositio gratuitæ iustificationis circumstantijs caussarum & effectuum illustrata.

QVINTA, collectio est expositionis in vnam propositionem, vnde infertur omnis gloriationis euersio.

SEXTA, est ostensio amplitudinis gratuitæ iustificationis, videlicet quod promiscuè pertineat ad omnes qui eam fide apprehendere non recusant. Et ne quis existimaret hac doctrina legem aboleri, pronunciat fide legem stabiliri.

Exegesis tertij capitis cum obseruatione doctrinarum:

Quid igitur habet in quo præcellat Iudæus? aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum.

Hæc obiectio ex eo orta est, quod dixerat Apostolus

ſtolus in fine ſecundi capitis, Iudæos nihilo meliores gentibus eſſe propter externum titulum & circumciſionem carnis: quod quia Iudæi intolerabile iudicabant, confert duplicem ſententiam, videlicet quod Iudæi præſtent gentibus, & quod non præſtent. Præſtare quidem eos, ſi dona gratuita reſpicias, Non verò præſtare, ſi merita ſalutis ſpectes, affirmat. Vt enim vtrique ſimul rei ſunt, ita neutri habent merita quibus niti poſſunt coram tribunali Dei.

Nam primum quidem quia concredita ſunt illis oracula Dei.

Ratio reſponſionis, qua dixit præcellere Iudæos, ſumta à beneficijs Dei erga ipſos:

Iudæis concredita ſunt oracula Dei, & non gentibus.

Igitur Iudæi præcellunt gentibus.

Græci diſtinguunt inter λόγια & χρησμοὺς. λόγια *vocant oracula quæ à Deo dicuntur familiari ſermone, ſeu vt Græci loquuntur,* καταλογάδην, *id eſt, oratione ſoluta.* χρησμοὺς *autem appellant oracula verſibus edita, quos furentes vates fundebant, quales ſunt Apollinis. Intelligit igitur Paulus per oracula Dei, leges Dei, & promiſſiones Adamo primum, deinde ſequentibus patribus Abraham, Iſaac, Iacob, & multis alijs factas.*

Hoc

Hoc loco obſerua collationem Iudæorum & Chriſtianorum. Nam vt Iudæis prærogatiua, qua tumebant aduerſus gentes, ipſis inutilis erat ſine vera animi pietate, ita & Chriſtianis hodie inutilis eſt prærogatiua, qua gloriantur ſe præſtare Turcis, niſi vitam & mores iuxta profeſſionem exprimere conantur.

Quid enim ſi quidam illorum fuerunt increduli, num incredulitas eorum fidem Dei faciat irritam? Abſit.

Obiectio hæc naſcitur ex proximo reſponſo. Neque eſt quorumuis, ſed infirmorum & titubantium de promiſſionibus Dei ob incredulorum multitudinem & ingratorum. Senſus autem obiectionis hic eſt: Plurimi Iudæorum fuerunt ingrati & increduli. Ergo fides Dei facta eſt irrita, id eſt, non compleuit promiſſionem factam patribus. Sed Paulus conſequentiam negat abominationis particula, Abſit. ac ſi dicat: Indignum hoc eſt cogitatu. Nequaquam enim promiſſiones Dei propter hominum ingratitudinem irritæ fiunt. Nam nullo modo ob multos malos paucos bonos abijcit. Neque enim promiſſiones editæ ſunt alio conſilio, quàm vt earum tantum participes fiant, qui eas fide receperint, alij comminationibus ſubiacent.

Sit autem Deus uerax, omnis autem homo mendax.

Confirmat responsum datum argumento sumto à Dei proprietate:

Qui verax est, præstat promissa.
Deus est verax, Igitur
Promissa præstat.

Sola minor ponitur amplificata antithesi Rhetorico more, ac si dicat: Longe aliter iudicandum est de Deo quàm de homine. Nam homo qui temere sæpe promittit, sæpe etiam non stat promissis, Sed Deus nihil promittit temere, & quicquid promittit, præstare absque omni dubio decreuit. Nam ipsa veritas est. Vt ergo prior huius antitheseos pars commendat nobis fidem Dei, hoc est, constantiam Dei & veritatem, cum in promissionibus tum in minis, Vnde consolatio nobis petenda est, si promissionibus fide adhæreamus, & iudicium est timendum, si à promissionibus recedamus per incredulitatem: Ita posterior, hominis ingenium nobis depingit, quale sit sua natura, vt quod & mentiri & fallere & falli possit. Neq; tamen hoc ita accipiendum est, quasi nullus homo verax inueniatur, sed de eo quod fieri potest, loquitur Apostolus, vt longe aliud de Deo, qui immutabilis est, statuamus.

Quemadmodum scriptum est: Vt iustificeris

ſtificeris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris.

Aetiologia eſt reſponſi à teſtimonio ſcripturæ, & exemplo Dauidis ſumta: Dauid peccauit, ſed nihilominus Deus præſtat illi quod promiſerat, Promiſit autem ſe ſeruaturum promiſſiones ijs, qui eas fide amplectuntur, idq́; vt iuſtificetur in ſermonibus ſuis, hoc eſt, vt ipſius ſingularis bonitas & fides in promiſſis præſtandis appareat. Nam de hac iuſticiæ forma hoc loco agitur, & vincat cum iudicatur, hoc eſt, quando fit de eo iudicium collatis promiſſionibus & euentibus, verax deprehendatur.

Quod ſi iniuſticia noſtra Dei iuſticiam commendat, quid dicemus, num iniquus eſt Deus qui infert iram? ſecundum hominem dico, Abſit.

Hæc obiectio oritur ex reſponſo dato ad præcedentem obiectionem. Si Deus glorificatur, & iuſtus ex eo declaratur, quod promiſſa ſeruet peccatoribus, profecto videtur iniuſtus qui punit peccatores. Quis enim iuſte iraſcitur ijs per quos & glorificatur & agnoſcitur iuſtus eſſe? Paulus particula abominationis conſequentiam reijcit, argumentum tamen non directe ſoluit, ſed tantū per inſtantiam. Solui autem directe poteſt hoc modo:

Si dicatur paralogiſmum committi ſecundum non cauſſam vt cauſſam. Non enim cauſſa glorificationis & declarationis iuſticiæ Dei eſt peccatum noſtrum, ſed Dei potius veritas, qui promiſſa ſeruat reſipiſcentibus. Deinde non recipit Dauidem Dominus quia peccauit, ſed quia reſipuit. Ira pro pœna hîc ponitur idiotiſmo Hebraico. Secundum hominem dico, id eſt, iuxta carnis ſenſum & humanam ſapientiam, non iuxta meam ſententiam.

Alioquin quomodo iudex erit Deus mundi.

Hæc inſtantia oppoſita obiectioni præcedenti, ſumta à contrariorum conſequentibus.

Deus erit iudex mundi. Igitur,

Deus iniuſtus non eſt. Nam iuſticia mundum componere, & ea quæ inordinata ſunt in optimum ordinem reducere, atque ſimul iniuſtum eſſe, nequaquam vnà ſtare poſſunt. Quare cum Deus mundum iudicabit, iuſtus eſt, & nequaquam iniuſtus. Reſpicit autem Paulus ad locum qui eſt Geneſ. 19. Nunquid qui iudicat vniuerſam terram, non faciet iudicium? Iudicare ſeu iudicem eſſe, eſt propriè iure & iuſticia res componere, quare qui iniquum iudicat, non proprie, ſed catachriſticôs iudex dici poteſt.

Si enim ueritas Dei per meum menda-

cium

cium abundabit in gloriam ipsius. Quid ego adhuc tanquam peccator iudicor? Ac non potius (quemamodum de nobis male loquuntur, & sicuti quidam aiunt nos dicere) faciamus mala ut ueniant bona? Quorum dam natio iusta est.

Duo absurda colligunt aduersarij Pauli ex responsione proxima. PRIMVM, si veritas, hoc est, constans promissio Dei fit illustrior per meum mendacium, id est, per meum peccatum, non debeo propter peccatum accusari, puniri aut damnari. Nihil enim quod gloriam Dei illustrat, merito damnabitur. ALTERVM, si veritas Dei per peccatum fit illustrior, peccandum est multum, quo magis gloria Dei deprædicetur. Nam si ex malo bonum eueniet, malefacere prodest, quo cumulatiora bona reddantur. Verum Paulus exuthenismo hanc obiectionem tollit, & affirmat eos, qui hoc obijciunt, iuste damnari. At Dialecticè dixeris recte committi fallaciam secundum non caussam vt caussam. Nam peccatum per se nequaquam caussa est quod illustrior reddatur gloria Dei, neq; mala per se caussæ sunt bonorum, sed per occasionem tantum.

Quid ergo præcellimus? Nequaquam.

Redit ad quæstionem in principio capitis positam, & negat Iudæos præstare gentibus, quantum quidem ad iusticiam & meritum attinet, cuius responsionis plurimas ex scriptura rationes subijcit.

Nam antea caussis redditis, ostendimus & Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.

Confirmat responsionem datam superius de exæquatione Iudæorum & gentium, & simul repetit propositionem, videlicet, Quod omnes homines sint sub peccato, & rei coram Deo: idq; ideo facit, vt nouam confirmationem petitam ex scripturæ testimonijs ingrediatur.

Quemadmodum scriptum est: Non est iustus, ne unus quidem, non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum. Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Ratio propositionis repetitæ à pronunciatis scripturæ per locum à contrario. Nulli sunt iusti. Ergo omnes sunt peccatores. Antecedens probatur per remotionem caussarum iusticiæ: quæ sunt rectum iudicium, voluntas & conatus siue præstandi facultas. Nam hæc tria ad iustas actiones requi-

requiruntur. Cum enim dicit: Non est intelligens, regula iusticiæ tollitur, quæ est rectum iudicium. Cum additur: Non est requirens Deum, negatur voluntas. Cum subiungitur: Omnes declinauerunt (scilicet à recta iusticiæ via) & inutiles facti sunt, videlicet quod non sit qui faciat bonitatem, (scilicet iuxta sententiam legis) & ne vnus quidem, conatus seu præstandi facultas adimitur.

Loquitur autem hîc Paulus de homine qualis sit per naturam, non per gratiam. Deinde loquitur non de iusticia fidei sed operum. Dauid enim cum hæc diceret, absq; omni dubio iustus fide fuit, etsi legis operibus non fuit iustus. Obseruetur hoc loco validissimum argumentum aduersus assertores liberi arbitrij, quod ad iusticiam spiritualem attinet. Quatenus enim homo sibi relinquitur extra gratiam, nullum ei prorsus in actionibus salutis liberum relinquitur arbitrium. Quare monemur nostræ corruptionis, vt agnita naturali infirmitate, confugiamus ad verbum, quo formetur iudicium nostrum, petamus Spiritum sanctum, vt & voluntatem flectat, & vires præstandi quæ ipsi grata sunt, suppeditet.

Sepulcrum apertum guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

Alio testimonio ex Psalmo 5. desumto, propositionem

sitionem confirmat. Expressit autem Apostolus sententiam Prophetæ ad verbum, nisi quod pro dolose agebant, ex Hebræo vertendum erat partientur vel blandientur, sed Paulus secutus septuaginta interpretes, genus pro specie posuit. Blandiciæ enim dolis & fraudibus destinantur. Sensus autem Psalmi hac comparatione absoluitur. Quemadmodum ex cadauere putrido, aperto sepulcro fœtores pestilentes exhalant: ita ex corde impiorum per guttur, quasi per apertum ostium mala proficiscuntur.

Venenum aspidum sub labijs eorum.

Hoc testimonium ex Psalmo 140. desumtum est, cuius sensus est: ita impiorum perniciosa & lethifera est oratio, vt veneno aspidum oblita labra videantur. Afflatur enim exitium & mors per impiorum mendacia, maledicta, calumnias, obtrectationes &c.

Quorum os maledictione & amaritudine plenum.

Hoc testimonium ex Psalmo 10. est desumtum, quo id quod figuratè dixit, ex Psalmo 140. sine figura dicit.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio & calamitas in

uijs eorum, & uíam pacis non nouerunt.

Hoc Esaiæ testimonium est ex cap. 59. quo testimonio impiorum studium describitur. Græcus habet ὀξεῖς, id est, acuti, vt sit metalepsis. Nam per acutum penetrabile, per hoc velox intelligitur.

Non est timor ante oculos eorum.

Hoc admodum appositè ex Psalmo 36. adiungitur, vt impietatis fons monstretur, qui est carere timore Dei.

Iam in summam contrahamus descriptionem, in qua Paulus deprauatæ naturæ imaginem proponit.

PRIMVM, adimitur homini iusticia. SECVNDO, intelligentia. TERTIO, tribuitur homini deprauata voluntas. QVARTO, omnes eadem turpitudine inuoluuntur. QVINTO, metaphoricis picturis ostenditur, quibus potissimum uitijs laborent homines nondum renati. SEXTO, adimitur homini fons omnis virtutis timor Dei. Tametsi autem in singulis hominibus hæc flagitia non emergunt, hydra tamen ista in singulorum pectoribus, quæ nondum sunt fide purgata, latet.

Scimus autem, quod quæcunque lex dícit, ijs quí in lege sunt, dícat.

Anthy-

Anthypophora occurrit exceptioni Iudæorum, qui adducta testimonia Prophetica in gentes torserunt, quasi ad se non pertinerent. Verum istam hypocriticam exceptionem euertit hoc modo:

Lex quæ dicit, ijs dicit quibus est lata.
Est autem Iudæis lata. Proinde
Quæ dicit lex Iudæis dicit. *Prophetica ergo testimonia adducta, non solum ad gentes, verumetiam ad Iudæos redarguendos pertinent. Lex hoc loco generaliter accipitur pro doctrina Mosis & Prophetarum. In lege esse dicuntur quibus lex lata est.*

Vt omne os obstruatur, & obnoxius fiat totus mundus Deo.

Finis cur vniuersum genus humanum reum peccati peragat scriptura, videlicet vt mundus reus esse comperiatur, vt qui nihil possit prætendere quin iure sit damnabilis.

Obstruere os, metonymicè est ita reum aliquem rationibus & testimonijs conuincere, vt ne verbum quidem habeat quod contradicat, & excusationem iustam se habere nullam fateatur.

Propterea ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram Deo.

Conclusio refutationis præiudiciorum, & repetitio propositionis vniuersalis, quæ est: Nullus homo

homo iustificabitur ex operibus legis coram Deo, cuius propositionis ratio est, quod opera legis à nullo mortalium perfecte præstentur, quemadmodum copiose hactenus in refutatione præiudiciorum demonstratum est. Opera legis sunt, quæ lex siue scripta siue non scripta præcipit & requirit ab omni homine, quæ si præstarentur, verè iustificarent. Nam sunt ipsissima iusticiæ norma. Qui hæc interpretantur de ceremonijs nihil afferunt. Nam Paulus in hac tota confutatione de pietate erga Deum & iusticia inter homines locutus est. Nemo ergo iustificatur operibus vllis, hoc est, nemo est qui operum perfectione & integritate ita satisfacit legi, vt ob opera sua merito censeatur iustus coram Deo. Hæc sententia est verborum Pauli. Verum cum Iacobus dicit: Hominem iustificari operibus, sentit hominem non fieri, sed declarari iustum per opera, quod verissimum est, iuxta illud: Qui facit iusticiam, iustus est. Item, Arbor bona facit bonum fructum. Vt ergo fructus bonitatem arboris indicat: ita opera bona, fidei iusticiam ostendunt.

Per legem enim agnitio peccati.

Ratio propositionis à contrario effectu. Per legem est agnitio peccati. Igitur per legem non est iusticia.

Obserue-

Obſeruetur hîc vſus legis diuinæ, qui eſt reuelare peccatum, & cum peccato iram Dei & damnationem meritam. Verum ne legis damnatoriæ ſententiæ obnoxij pereamus, ſuccurrit Euangelium: quod hortatur nos ad pœnitentiam ſeu conuerſionem, proponit iuſticiam gratuitam, de qua pleniſſima diſputatio ſequitur.

Nunc uero abſque lege iuſticia Dei manifeſtata eſt.

Apoſtolus refutatis præiudicijs, quæ ſuæ cauſſæ, hoc eſt, gratuitæ iuſtificationi obſtare videbantur, & collecta concluſione: Quod omnes homines ſint rei, nec poſſint ex operibus legis iuſtificari, principalem propoſitionem de iuſticia fidei (quam in fine exordij attigit) aggreditur, ac PRIMVM *iuſta expoſitione docet, qualis ſit iuſticia fidei.* DEINDE *eandem in propoſitionem colligit, ac eam methodo confirmatoria munit. Quoniam autẽ inſtituta expoſitio multas circumſtantias, quas Rhetores elementa expoſitionis appellãt, continet: eas, priusquam ad textus enarrationẽ accedam, nudè & breuiter recenſebo, quo diſtinctius myſterium iuſtificationis gratuitæ, intelligi poſſit: quod prorſus rationi humanæ occultũ manet, donec face verbi cæleſtis prætenſa, Spiritus ſancti gratia mens noſtra illuminetur, quod cum ſit, hæc diſputatio*

tatio de gratuita iustificatione suauissima & facilima redditur.

PRIMA igitur circumstantia distinctionis est, qua iusticia legis à iusticia fidei separatur. Iusticia legis est ex lege, iusticia fidei est absq; lege.

SECVNDA circumstantia est caussæ, videlicet quod iusticia fidei dicatur Dei iusticia, vt quæ Deo probetur, & quæ Deum autorē habeat.

TERTIA circumstantia est comprobationis. Asserit enim Paulus, fidei iusticiam habere testimonium Mosis & Prophetarum.

QVARTA circumstantia est instrumenti, quo homini hæc Dei iusticia applicatur. Eam enim fide obtineri affirmat.

QVINTA circumstantia vniuersalis beneficij est. Affirmat enim Apostolus, ad hanc Dei iusticiam omnes credentes sine discrimine admitti.

SEXTA circumstantia, est exæquationis omnium hominum, quo ad meritum attinet, videlicet quod omnibus sit meritum mortis & damnationis, atq; ideo non esse caussam, cur vnus alij in gratiæ perceptione præferatur.

SEPTIMA circumstantia, est exclusionis omnis meriti humani, adeo quod omnes destituantur gloria Dei.

OCTAVA circumstantia, est caussæ principalis efficientis, quæ est gratia & fauor Dei.

NONA circumstantia, est formæ iusti-

cia

ciæ fidei, quæ est ἀπολύτρωσις per Iesum Christum, quæ fide possidetur.

DECIMA circumstantia est materiæ. Est enim huius iusticiæ materia sanguis Christi, hoc est, victima cum tota obedientia cum crucis tum legis.

VNDECIMA circumstantia est temporis duplicis, hoc est, & eius quod præcessit aduentum Christi in carnem, & eius quod postea secutum est, & sequetur vsq; ad consummationem sæculi. Nam vt homines ante Christum exhibitum quotquot crediderunt, hac fidei iusticia placuerũt Deo: ita post Christum exhibitum eadem fidei iusticia Deo probatur.

DVODECIMA circumstantia & vltima, est finis duplicis huius iusticiæ, PRIORIS quidem, vt soli Deo tribuatur laus iusticiæ, POSTERIORIS verò, vt omne humanum meritum conticescat, & omnis gloriatio humana excludatur.

Has circumstantias omnes continet hæc Pauli expositio, quibus rite perpensis à pijs lectoribus, gratuitæ iustificationis doctrina facilius intelligi & iudicari poterit, quarum singulas in textus enarratione fusius explicabimus.

Nunc autem absque lege iusticia Dei manifestata est.

Hisce

Hisce verbis prima & secunda circumstantia exprimitur. PRIMA, quod iusticia legis sit diuersa à iusticia fidei, id quod differentia hac significatur, Absq; lege, ita enim colligit Apostolus: Postquam ex lege non est iusticia, proponitur in Euangelio alia iusticia, quæ ex lege non est. Teneatur ergo omnium primum hæc differentia inter iusticiam legalem & iusticiam Euangelicam, quod illa ex lege sit, hæc absq; lege. Vnde hæc certissima doctrina sequitur: quod lex seu legis opera, neq; sint principium, neq; caussa, neq; pars, neq; forma, neque consummatio iusticiæ Euangelicæ, qua credentes iustificati consistunt coram Deo. SECVNDA circumstantia hîc expressa est, quod Euangelica iusticia sit iusticia Dei, vt quæ Deo accepta sit & probetur, Deumq; autorem habeat non hominem. Hoc Paulus ad Philippenses 3. hisce verbis declarat: Non habens meam iusticiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide IESV CHRISTI, quæ est Dei iusticia in fide. Quod autem Osiander interpretatur hîc Dei iusticiam, qua Deus ipse essentialiter est iustus, refellitur in hac ipsa expositione in nona circumstantia, vbi Paulus formam huius iusticiæ facit ἀπολύτρωσιν, quæ est in Christo Iesu, & infra vbi apertissime dicit, nos iustos fieri imputatione obedientiæ Christi. Cum autem audimus Dei iusticiam nobis promitti, duo obseruemus, VNVM, quantum decus sit,

quantaq́; dignitas iuſticiæ fidei, quæ ab ipſo Deo proficiſcitur autore. ALTERVM, *quod illam facile conſequi valeamus, cum à Deo gratis conferatur, cui omnia ſunt poſſibilia.* IAM *particulas, quibus Paulus annectit hanc expoſitionem, concluſioni proximæ videamus, ita enim ait: Nunc autem abſq; lege, ac ſi dicat: Cum iam palam eſt, omnes homines eſſe peccatores & iniuſtos, atque adeo nullam homini contingere ex lege iuſticiam, ſequitur aliam quærendam eſſe iuſticiam, ijs qui nolunt in ſuis peccatis perire, atq; hanc Dei eſſe debere hac ratione manifeſtum euadit: Quiſquis iuſtificatur, aut propria iuſticia, aut Dei iuſticia iuſtificetur oportet. Nam alias iuſticiæ formas verbum Dei non agnoſcit, ſed iam oſtenſum eſt, neminem iuſtificari ex operibus, Proinde neceſſe eſt, vt quicunq; iuſtificabitur, Dei iuſticia opus habeat, qua ſibi imputata, iuſtus coram Deo cenſeatur.*

Manifeſtari, hoc loco eſt rationibus & teſtimonijs ſcripturæ oſtendi, ſicut ipſe Apoſtolus ſe interpretatur verbis ſequentibus.

Teſtimonium habens a lege & Prophetis.

Tertia circumſtantia expoſitionis Paulinæ de gratuita iuſticia, videlicet quod ſit comprobata teſtimo-

testimonio legis & Prophetarum. Est autem hæc circumstantia addita propter eos, qui doctrinam iustificationis gratuitæ tanquam nouam aspernabantur, quorum obiectionem anticipat Paulus, ne absentis doctrina in calumniam ab hostibus raperetur. Admoneamur igitur exemplo Pauli, ne quicquã in Ecclesia doceamus, nisi quod testimonio Prophetico & Apostolico comprobare poterimus. Admoneamur quoq;, quod doctrina iusticiæ gratuitæ nõ sit recens nata, sed quod fuerit perpetua Ecclesiæ doctrina omnibus temporibus.

Obseruetur ἀνταπάκλασις *in vocabulo legis. Nam cum dicitur, sine lege, opera legis intelliguntur, cum rursus dicitur: Testimonium habens à lege, legis nomẽ opponitur Prophetis, & ipsum Mosen seu penteteucon complectitur, cuius vniuersa doctrina ad quatuor capita reuocari potest, quæ sunt historia, regula vitæ, promissiones & comminationes legales, & fœdus gratiæ cum suis Sacramentis, in quo fœdere huius gratuitæ iusticiæ promissio continetur. Habet autem Moses de hac gratuita iusticia tria testimoniorum genera.* PRIMVM, *Aperta dicta, quale est hoc: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* DEINDE, *typos, quibus adumbratur hoc Dei donum, vt sacrificia patrum, quæ fuerunt aspectabiles quædam con-*

ciones de materia huius iusticiæ, videlicet Christi victima. TERTIO, exempla vt Abel, Enoch, Noë, Abraham &c. de quo scriptum est: Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam. plura de testimonijs legis & Prophetarum in quarto dicentur.

Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Hæc est quarta expositionis circumstantia, de instrumento quo apprehenditur gratuita iusticia. Est autem instrumentum apprehendens seu recipiens fides Iesu Christi, hoc est, fiducia promissionis quæ nititur merito Christi. Obseruetur proinde hic discrimen inter illud quod nos iustificat, & inter instrumentum, quo apprehendimus iusticiam. Illud quod nos iustificat est iusticia Dei Iesus Christus, qui nobis natus est à Deo iusticia, huius enim iusticia, quæ & Dei dicitur, credenti imputatur. Instrumentum autem quo hanc iusticiam apprehendimus est fides, hoc est, fiducia promissæ misericordiæ seu promissæ iusticiæ. Fides itaq; proprie loquendo neq; est principium, neque materia neq; forma iusticiæ gratuitæ, sed tantum instrumentum ac veluti manus quædam, qua iusticia hæc gratuita per verbum oblata accipitur.

In omnes & super omnes qui credunt.

Hæc quinta circumſtantia beneficium gratuitæ iuſticiæ vniuerſale eſſe docet. Nemo enim à gratuita iuſticia excluditur, qui eam fide amplecti non recuſat. Offertur quidem omnibus promiſcue fide accipienda, ſed fide vacui, ſua culpa & ingratitudine pereunt, iuxta illud: Qui non credit in filium, ira Dei manet ſuper eum. Conſolabitur ergo nos hæc circumſtantia contra tentationem particularitatis.

Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt & deſtituuntur gloria Dei.

Hæc ſeptima circumſtantia rationem continet quintæ. Dixit iuſticiam Dei extendere ſe in omnes & ſuper omnes qui credunt, quo dicto excludit non credentes, cuius excluſionis ratio eſt exæquatio omnium hominum, quo ad meritum mortis quod eſt peccatum. Nam omnes peccauerunt & rei ſunt, nec eſt quiſquam qui ſuis viribus aſſequi poterit metam propoſitam, immortalitatis gloriam, ſed omnes veneno peccati infecti, in ipſo curſu deficiunt. Hæc interpretatio ſumta eſt à propria ſignificatione Græcæ vocis qua hîc Paulus vtitur.

Iuſtificantur autem gratis ipſius gratia.

Septima & octaua circumſtantiæ, quæ ſunt meriti excluſio à parte noſtra & cauſſa iuſtifica-

tionis in Deo. Cum gratis nos iuſtificari dicit, meritum excludit, non Chriſti, ſed noſtrum. Semper enim hæc particula, Gratis, noſtro opponitur merito, non Chriſti. Græca vox δωρεὰν, accuſatiuus eſt, & ſubintelligitur κατὰ, vt ſit ſenſus: Iuſtificamur dono gratuito ſine omni noſtro merito, cauſſa in Deo ſequitur, cum ait: Ipſius gratia. Vt autem vox, Gratia, ſolum fauorem Dei & miſericordiam iuſticiæ cauſſam facit: ita omne humanum meritum excludit. Nam vt vere Auguſtinus ait: Gratia eſt nullo modo, quæ non gratuita omni modo. Quod enim eſt ex gratia, donum, quod ex operibus, eſt debitum.

Oberuetur hîc prima & principalis iuſtificationis noſtræ cauſſa, gratia Dei, quæ gratia eſt vltronea beneuolentia & εὐδοκία Dei. Vnde piè admodum hoc loco Ambroſius, Iuſtificati, inquit, ſunt, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, ſola fide dono Dei iuſtificati ſunt. Baſilius Magnus in oratione de humilitate, in qua homini adimit omnem gloriandi materiam, dicit, quod nulli gloriari poſſint de iuſticia μόνῃ πίστει δικαιούμενοι, & Chryſoſtomus non minus eleganter in hunc ipſum locum: Non homo eſt qui operatur hoc vt defatigetur: Sed Deus qui omnia poteſt. Hinc patet, quod ſanctis patribus hæ orationes: hominem iuſtificari gratis, & hominem ſola fide iuſtificari, æquipolleant. Præterea obſeruetur

etiam

etiam refutatio illustris omnium hominum, qui vlla opera, siue præcedant fidem, siue sequantur, inter caussas iustificationis ponunt.

Per redemtionem quæ est in Christo Iesu.

Nona circumstantia, quæ est forma iustificationis gratuitæ, nempe redemtio per Iesum Christum, quæ consistit in absolutione à peccato, in imputatione iusticiæ Christi, & acceptatione credentis ad vitam æternam. Vox Græca ἀπολύτρωσις *significat proprie redemtionem captiui, persoluto pro eius capite precio. Quare per redemtionem tota obedientia Christi intelligenda est crucis & legis. Vnde redemerit nos Christus explicat Paulus ad Galatas: Christus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Patri igitur precium soluit, quod iusticia Dei requirebat, à potestate Diaboli nos eripuit, tanquam è lictoris manu, qui hominem tantisper reum mortis detinet, donec iussu magistratus iubetur eum dimittere, soluto non lictori, sed ei qui læsus erat, precio.*

Quem proposuit Deus propiciatorium in sanguine eius.

Exponit quomodo per Christum parta sit

redemtio, nimirum quod ſuo ſanguine emundauerit nos à peccatis, atq; hæc eſt decima circumſtantia præſentis expoſitionis, in qua notatur materia iuſtificationis, videlicet ſanguis Chriſti, hoc eſt, victima atq; adeo tota obedientia Chriſti, quæ nobis fit meritoria ad ſalutem, quando eam fide apprehendimus, tum enim filius Dei peccata noſtra tegens ſuo ſanguine placat offenſum patrem. Hæc eſt ſumma ſententiæ Paulinæ, quæ vt nobis magis dulceſcat, analyſi quadam retexenda eſt. Primo itaq; loco ait, Deum propoſuiſſe Chriſtum propiciatorium, quibus verbis typum veteris propiciatorij, de quo Exodi 25. Chriſto dulciſſime accommodat. PRIMVM mandat Deus, vt Moſes faciat propiciatorium ex auro mundo, hoc eſt, laminam auream. Deinde eius vſum oſtendit, dum inquit: Pones propiciatoriū ſuper arcam ſuperne, & in arca pones teſtimonium quod dabo tibi. Hunc typum Iohannes primo primæ, & in 4. primæ explicat, quod & Paulus hoc loco facit: Quemadmodum enim operculo illo ſeu propiciatorio tegebatur lex in arca, ita Chriſtus in Eccleſia tegit, abſcondit & expiat peccata noſtra, vt lex amplius non accuſet nec damnet eos, quorum peccata expiat ſanguis Chriſti. Illi enim Deum patrem propicium & placatum propter hoc propiciatorium habent. Admonet igitur appellatio propiciatorij nos de duabus rebus, nempe de ira

Dei, & de remedio aduersus iram Dei in propiciatore Iesu Christo. DEINDE verbum, Proposuit, significat quod Christus Deus & homo sit ordinatus & constitutus à Deo Pontifex. Sicuti enim Mosis propiciatorium ordinatione & mandato Dei arcæ impositum erat, ita hic noster Dominus IESVS CHRISTVS sacerdos Ecclesiæ à Deo constitutus est, idq; in æternum, secundum ordinem Melchizedech, vt Dauid & Epistola ad Hebræos testantur. PRÆTEREA hîc fit mentio sacrificij huius sacerdotis, & simul fœderis quod sanguine ipsius sancitum est: Meminit autem sanguinis Apostolus, vt ad typum respiciamus. In veteri enim populo nulla fiebat remissio sine sanguine, & sanguine populus in confirmationem fœderis aspergebatur: Ita hunc typum accommodat Apostolus ad Christum, qui suo sanguine intrat in sancta sanctorum redemtione æterna inuenta, quemadmodum fuse & luculenter hic typus in Epistola ad Hebræos explicatur. Ad hæc applicationis meminit Apostolus, cum inquit: Per fidem. Nam applicatio sacrificij Christi ac aspersio sanguinis, huius noui fœderis super nos fit, quando in hunc propiciatorem credimus, qui offert pro nobis sua merita, persoluit pœnam, & applicat sua merita omnibus credentibus. Huc illud Iohan. 17. Ego me pro eis sanctifico.

Ex his veluti elementis definitio sacerdotis

Christi huiusmodi extrui potest: Christus est sacerdos à Deo constitutus, vt sua victima propiciũ nobis reddat patrem, ac sanguine suo tegat & aboleat reatum omnium, qui ad ipsum firma fiducia confugiunt, ac tandem eos vita æterna & immortalitatis gloria donet. Non inutile videtur hoc loco distinguere quasdam appellationes, quibus etsi eadem res significatur, rationis tamen aliqua est distinctio. Appellationes autem hæ sunt: Sacerdos, Mediator, Propiciator, Redemtor, quæ appellationes gradibus quibusdam Christi officium & merita nobis ob oculos ponunt.

SACERDOTIS appellatio generalis est, quæ significat quod Christus sit constitutus in ijs quæ ad Deum pertinent, vt ex epistola ad Hebræos patet: Nam illud commune veterum sacerdotum officium fuit.

MEDIATORIS appellatio, propriam sacerdotis Christi notam indicat, quæ est vt se inter Deum offensum, & homines qui offenderunt, interponat, vt qui consors sit vtriusque partis, Deo enim vera diuinitate, hominibus vera humanitate coniunctus est.

PROPICIATOR dicitur ab effectu sacrificij sacerdotis. Nam Deum iratũ placat, ipsum nobis conciliat, factus propiciatio pro peccatis nostris.

Postremo REDEMTOR dicitur ob fructum, qui ad nos homines venit, ex eo quod Deus placatus

tus sit. Per Christi enim sacrificium placato patre manumittimur à iure peccati, liberamur à morte & damnatione, & tandem donabimur æterna vita, idq; nullis alijs meritis quàm vnici nostri Sacerdotis, Mediatoris, Propiciatoris & Redemtoris beneficio.

Ad declarandam iusticiam per remissionem peccatorũ prius factorum, quæ Deus tolerauit ad declarandam iusticiam suam in præsenti tempore.

Vndecima circumstantia de efficacia victimæ Christi, eam enim non solum efficacem esse dicit ad peccata eorum, qui post Christum exhibitum fuerunt delenda. Verumetiam ad delenda peccata prius facta, hoc est, eorum hominum qui fuerũt ante Christum exhibitum. Atq; hoc est, quod in Apocalypsi dicitur: Agnus occisus est ab initio mundi. Etsi autem hoc in typo, id est, in sacrificijs factum est: Virtus tamen eius infinita est, qui finito est passus tempore. Peræquè enim patres qui fuerunt in testamento veteri, & eos qui in Christum exhibitum credunt, idem Christi sanguis à peccato mundat.

Vocat itaq; hoc loco peccata præterita seu prius facta, peccata omnium patrum qui fuerunt ante Christum exhibitum, quæ Deus tolerauit,

id est, remisit propter Christi victimam. Est proinde Monachorum insomnium de lymbo patrum detestandum, vt contumeliosum in sanguinem Christi, & verè statuendum æquè saluatum esse Abelem atq; Cornelium.

In hoc ut sit ipse iustus, iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Duodecima circumstantia, vt Deo soli tribuatur iusticiæ laus, qui solus iustificat, id est, absoluit à reatu imputata Christi iusticia, eum qui credit in Christum propiciatorem.

Hic obserua vnde, per quem, & quomodo contingat iusticia homini, qua homo acceptus est coram Deo, videlicet iusticia Christi à Deo patre imputata credenti.

Vbi igitur gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? operum? non. Sed per legem fidei.

Duas conclusiones ex superioribus colligit. VNAM, neminem posse gloriari coram Deo ob iusticiam operum. ALTERAM, iusticiam esse ex fide sine operibus. Priorem interrogationis schemate infert: Vbi, inquiens, est gloriatio? Exclusa est. Hac subiectione veluti parta victoria insultat aduersus eos qui de legis iusticia gloriabantur,

bantur, & præ se gentes contemnebant. Infert enim ex dictis: omnem gloriationem carnis exclusam esse, vt statuatur iusticia fidei, quæ fides non de suo gloriatur merito, sed alienum prædicat beneficium. Figurata hæc locutio perinde valet ac si dixisset simpliciter: Nemo potest gloriari coram Deo, propterea quod nemo iustificatur operibus legis. Nam cum gloria sit decus virtutis seu factorum præclare gestorum, gloriatio hoc loco est fiducia meriti & operum. Facit hîc Paulus duplicem legem, vt illustrior sit antithesis, VNAM *operum, quam decalogus docet,* ALTERAM *fidei, quam Euangelium docet. Neque enim hîc aliud lex operum est, quàm opera, neq; lex fidei aliud quàm fides. Hic ergo obseruetur vnum ex præcipuis axiomatis doctrinæ Ecclesiæ, videlicet quod omnis meritorum fiducia in iustificatione hominis coram Deo exclusa sit.*

Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis.

Secunda conclusio ex superioribus collecta, quæ & principalis propositio est, & status primæ partis Epistolæ. Hanc propositionem antea in primo attigit, & deinde in hoc tertio longa expositione tractauit, Nunc verò ipsam colligit & validius infert, postquam declarauit, & firmissimis rationibus conuicit, neminem ex operibus legis iusti-

ficari posse. Hæc enim vis verbi Græci est, quo in collectione Paulus vtitur. λογιζόμεθα, inquit, hoc est, colligimus, & subductis rationibus concludimus, ac si dicat: Cum verbum Dei tantum duplicem iusticiam proponit homini, nempe legis & fidei, hominis & Dei, quarum altera hominem peccatorem iustificari necesse sit, Et iam immotis rationibus demonstratum est, neminem posse legis seu propria iusticia iustificari coram Deo, Sequitur omnes qui iustificantur, fidei iusticia, quæ est Dei, iustificari. Atq; hæc sententia simplicissima est huius conclusionis, quæ vt nobis magis dulcescat, aliquot colligam ex ea hypotheses, quibus illustrior hæc de iustificatione doctrina fiat. Harum PRIMA sit, de qua aliquoties supra dictum est, quod alia sit legis, alia fidei iusticia, quarum illa ex operibus, hæc sine operibus contingat. Cum enim hominem dicit iustificari absq; operibus, manifeste discrimen facit inter legis & fidei iusticiam, Unde & nos discamus non confundere operum iusticiam cum iusticia fidei.

SECVNDA hypothesis, quam hæc conclusio nobis suppeditat, est quod Christiana iusticia non partim operibus, partim fide nitatur, sed quod sit fidei tantum. Cum enim dicit: absq; operibus, manifeste docet Apostolus iusticiam Euangelij ex fide & operibus, tanquam ex partibus eam constituentibus, minime constare. Hac ergo hypothesi

aperte refutantur pontificij, qui iusticiam Christianam ex fide & operibus componunt.

TERTIA hypothesis, quod omne meritum humanum ab hac Euangelij iusticia excludatur. Meritum enim aliunde prouenire nõ potest quàm ex operibus, quæ cum excluduntur ab hac iusticia, manifestum est meritum excludi. Non enim fieri potest, vt sit effectus sine caussa.

QVARTA hypothesis, quod iusticia Euangelij sit ex fide, hoc est, fiducia Mediatoris. Hæc hypothesis testatur hanc fidei iusticiam non esse qualitatem in nobis, sed donum Dei, nempe imputationem iusticiæ Christi, quæ fide accipitur.

QVINTA, Quod hæc fidei iusticia omnibus promiscue offeratur, Cum enim dicit ἄνθρωπον, indefinitè sine aliquo articulo neminem excludi ab hac iusticia, qui eam fide amplecti non recusat, significat.

SEXTA, Quod hominẽ iustificari fide sit cum absolui à peccato, donari iusticia Christi, et acceptari ad vitam æternã gratis propter Christũ. Nam cũ dicit hominẽ iustificari absq; operibus legis, clare docet, iustificari nõ significare iustũ ex iniusto fieri per suã iusticiã, quæ sanè esse nequit sine operibus legis. Cũ ergo id fide tantũ fieri dicat Apostolus, Christi iusticiam proponit, quam in conuersione fides apprehendit. Hæc hypothesis latius in quarto, quinto, decimo capitibus huius epistolæ

explica-

explicatur, similiter in epistolis ad Galatas & Ephesios.

SEPTIMA hypothesis est confutatio erroris eorum, qui per opera legis tantum ceremonias Mosaicas intelligunt, cum præsentem conclusionem Apostolus ex superioribus colligat, in quibus homines ita reos peregit, quod ne vnus quidem sit, qui ex operibus legis iustificari possit. Nam cum dicit λογιζόμεθα, *non significat opinionem incertam, sed persuasionem firmam, quæ quasi rationibus subductis & explicatis, deducta est.*

An Iudæorum Deus tantum? an non & gentium? certe & gentium. Quandoquidem unus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

Prolepsis est. Nam anticipat obiectionem Iudæorum, qui sibi solis hanc vendicarunt gloriam, quasi Deus solos Iudæos respiceret, eosq; tantum suos agnosceret, atq; ideo pertinere ad se solos gratuitæ iustificationis beneficium, gloriabantur. Verum hanc inanem fiduciam adimit Apostolus Iudæis, ostendens nullum discrimen esse, nec in Deo, qui vnus est tantum, nec in hominibus, qui eiusdem Dei sunt populus. Quare gratuitæ iustificationis beneficium non minus ad gentes quàm

ad Iudæos pertinere concludit, Atq; hoc eſt quod ſupra in expoſitione quoq; in quinta circumſtantia attigit, vbi aſſerit Apoſtolus, iuſticiam Dei per fidem Ieſu Chriſti extendere ſe in omnes & ſuper omnes qui credunt. Hoc ipſum iuſta diſputatione proſequitur in 9. 10. & 11. capitibus. Nam iſtorum capitum ſcopus eſt, vt doceatur beneficium Chriſti vniuerſale eſſe. Porro metonymia qua circumciſio pro Iudæis, & præputium pro gentibus ponitur, vſitata eſt Hebræis, qui ſæpiſſime nomen ſigni ad rem ſignatam, nunc præſentem cum ſigno, nunc tantum ſigno repræſentatam transferunt.

Obſeruetur hoc loco diligenter hæc Pauli diſtributio, qua & occurrit tentationi particularitatis, & admonet nos fidei, qua promiſcuè omnibus oblatum beneficium accipitur & poſſidetur.

Legem igitur inanem facimus per fidem? Abſit. Sed legem ſtabilimus?

Obiectionis huius hic eſt ſenſus. Si fidei doctrina veram iuſtificandi rationem & vnicam continet, videtur irrita lex, quæ operum iuſticiam requirit, & promittit vitam omnibus obſeruantibus eam. Paulus hanc conſecutionem negat, & aſſerit legem ſtabiliri per fidem. Sed huius aſſertionis hic nullam cauſſam reddit, ne confirmatio-

nem nimirum à propositione diuellat. Verum in decimo capite hanc rationem reddit, quia Christus est finis legis (id est, quod lex quasi extremum requirit) in iusticiam omni credenti. Hoc autem vt intelligatur clarius, sciendū est quod finis legis & quasi vltima eius voluntas sit, iustificare eos, qui ipsam obseruant, quo iustificati vitam ingrediantur, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Verum quo minus assequatur lex quod quærit, non impedit legis vlla qualitas, sed communis naturæ humanæ corruptio, & carnis nostræ viciositas. Quomodo igitur stabilitur lex? Viciositati carnis nostræ & communi corruptioni ita medetur Christus, vt eius iusticia nobis imputata per fidem, finem legis consequamur, propterea quod Christus pro nobis legem impleuit, factus sit nobis iusticia, 1. Corinth. 1. Hanc esse sententiam Pauli loci peristasis ostendit, & testimonium Chrysostomi, cuius verba hæc sunt: Quodnam igitur legis opus est? & cuius caussa omnia agit? Vt hominem faciat iustum, Sed illa quidem hoc non potuit, Omnes enim (ait) peccauerunt, fides verò veniens ipsum perfecit. Nam cum aliquis credit, simul iustus est. Igitur fides legis voluntatem statuit, & propter quod omnia lex egit, hoc fides in finem perduxit. Non igitur legem irritam facit fides, sed stabilem reddit. Et Theodulus Syriæ Episcopus: Ecqua ratione

tione

tione fides stabilit legem, quia lex salutem impartire volens, non potest hoc præstare, fides autem saluat & æternum beat.

Caput IIII.

Summa capitis quarti.

VT exemplo Abrahæ alijsq; testimonijs iusticiam ex fide esse docet, ita & filios Abrahæ describit, & fidei naturam seu indolem in Abrahamico exemplo depingit.

Ordo & partes capitis quarti.

Hoc caput duabus absoluitur partibus, Argumentatione & Expositione. Argumentatione quidem confirmatur iusticia fidei, Expositione vero filij Abrahæ depinguntur & vis fidei ostenditur.

Exegesis quarti capitis cum obseruatione doctrinarum:

Quid ergo dicemus patrem noſtrum inueniſſe ſecundum carnem.

Confirmationem orditur ab exemplo Abrahæ per procatalepſin. Nam Iudæi qui impenſe Abrahami nomine intumeſcebant, oppoſuerunt Paulo Abrahamum, quem falſò arbitrabantur operibus legis iuſtificatum. Verum iſtud exemplum ἀντιστροφῇ *Rhetorica Paulus retorquet in ipſos, & inde primam & præcipuam ſuæ propoſitionis (contra eorum expectationem) confirmationem depromit. Quid, inquit, dicemus patrem noſtrum Abrahamum inueniſſe & adeptum eſſe ſecundum carnem, hoc eſt, ex operibus, quaſi dicat, nihil prorſus ex operibus, Sed inuenit prætenſa face promiſſionis diuinæ, & accepit iuſticiam manu fidei, non poſſedit per opera. Vocat autem hîc Apoſtolus, ſecundum carnem, iuſticiam operum, quandoquidem per ipſam carnem & vires carnis operamur. Quod autem quidam, Secundum carnem, referunt ad Patrem, non congruit huic loco, Nam Paulus ſeipſum interpretatur, inquiens:*

Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus fuit, habet quo glorietur, At non apud Deum.

Ratio eſt ſubauditæ inficiationis. Quærit quid inuene-

inuenerit Abraham ſecundum carnem? ſubintelligitur inficiatio, videlicet, quod nihil inuenerit ſecundum carnem, ſeu quod non fuerit iuſtificatus ex operibus. Huius inficiationis confirmationem petit à remotione effectus ad remotionem cauſſæ, per argumenti modum à deſtructo conſequente. Si, inquit, Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriationem. Sed non habet gloriationem apud Deum. Proinde non eſt apud Deum operibus iuſtificatus.

Verum cum iam Abraham iuſtus à Deo pronunciatur, & operum iuſticia coram Deo deſtituitur, ſequitur ipſum fide iuſtificatum eſſe, Cum tantum has duas iuſticiæ formas, legis videlicet & fidei, verbum Dei agnoſcat.

Sed quomodo hoc argumentum particulare, pronunciatum vniuerſale confirmare poterit? Ad hoc ita reſpondendum eſt, quod firmiſſima ſit conſecutio: Abraham eſt iuſtificatus fide abſq; operibus. Ergo quotquot iuſtificantur, iuſtificari fide abſq; operibus neceſſe eſt.

Argumentum quidem videtur infirmum, vt quod ex particulari concludat vniuerſale contra Dialecticorum leges, Verum conſecutionis ratio pendet à cauſſæ conſtantia & æqualitate. Deus enim qui iuſtificauit Abrahamum credentem, cum non ſit perſonarum acceptor, æqualis eſt omnibus. Proinde omnes credentes iuſtificauit non

secus quàm Abrahamũ iustificauit. Perinde igitur valet argumentum Pauli, ac si dixisset: Eadem est ratio iustificandi in omnibus. Sed Abraham est iustificatus absq; operibus, Igitur & reliqui absq; operibus iustificabuntur.

Quid enim dicit scriptura: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei in iusticiam.

Secundum argumentum à testimonio scripturæ & exemplo probato sumto. Vt autem primo concludebatur iusticiam non esse ex operibus: ita hoc secundo iusticiam esse ex fide colligitur. Argumentum hoc ideo valet, quia & exemplo approbato in subiecto approbatur res in genere, ex quo fit quod concinne ab exemplo per locum coniugatorum concludatur hoc modo:

Abraham credens Deo est iustus reputatus apud Deum. Ergo iusticia qua Abraham Deo approbatus est, ex fide prouenit. Hæc hypothesis ad thesin transferenda est hoc modo: Quemadmodum Abraham iustificatus est, ita & alij iustificabuntur. Sed Abrahæ credenti fides imputata est ad iusticiam, Ergo & alijs credentibus fides imputatur ad iusticiam. Est enim eadem iustificationis ratio, & Deus est æqualis omnibus, iuxta normam suæ iusticiæ & misericordiæ.

Porro ad clariorem huius argumenti explicationem obseruandum inprimis est, cur fides dicatur imputari in iusticiam, & quid sit imputari in iusticiam. Cum itaque dicatur fides imputari in iusticiam, seu reputari pro iusticia, nequaquam ita accipiendum est, quasi fides ipsa, qua Euangelio creditur, in se reputetur ita pro iusticia, vt ea tanquam qualitate aut actione seu habitu aliquis sit iustus coram Deo, Verum ita intelligi oportet, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa apprehendit iusticiam Christi, & eam vt suam sibi à Deo imputatam amplectitur, hoc etiam imputandi verbo confirmatur, quod ab Arithmetica sumtum est. Quemadmodum enim calculus non æstimatur ex materia, nec per se quicquam valet, sed respectu lineæ in qua ponitur, æstimationem capit: ita fides per se non habetur pro iusticia, sed respectu Dei, qui credenti filij sui iusticiam assignat quasi eius propria esset. Non est ergo imputare attribuere quod ex debito dandum est, sed est gratuito dare & assignare, quemadmodum Paulus ipse se declarat, cum inquit: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, &c. Deinde in quinto definitur illa iusticia, quæ nobis imputatur esse obedientia Christi. Sicuti ergo Plinius loquitur, cum ait: Culpam nostram illi imputamus, id est, asscribimus

illi culpam nostram, ita hîc, cum Deus dicitur nobis imputare iusticiam, intelligendum est non de nostra quam habemus ipsi, sed de ea quæ nobis à Deo asscribitur.

Habemus quæ sit uis & quis sit sensus argumenti Paulini: Nunc autem, quia duabus calumnijs hoc pulcerrimum argumentum eludi solet, illis occurrendum est. PRIOR calumnia est Iudæorum, Papistarum POSTERIOR.

IVDÆI accusant Paulum malæ fidei, quod hoc testimonio ex 15. capite Geneseos desumto conetur probare iusticiam ex fide esse. Dicunt enim istum locum perperam torqueri ad Christum & vitam æternam, qui de terrena promissione, & multiplicatione seminis super terram concionatur. Sed inuidi isti falluntur committendo fallaciam compositionis & diuisionis. Malè enim separant præcedentia à sequentibus, non obseruantes plenam historiam, nec principale membrum historiæ, videlicet promissionem Dei, qua Deus Abrahamum in suam tutelam recipit, promittit salutem & benedictionem per semen promissum. Non ergo Abraham in promissionem multiplicandi seminis sui super terram tantum respexit, vt Iudæi cauillantur, sed eam includit in illa priori tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum euadit, calumniam Iudaicam vt sycophanticam

ticam

ticam deteſtandam eſſe. Prouenit enim partim ex inuidia, partim ex ignorantia promiſſionis principalis, in qua aliæ continentur.

Poſterior calumnia eſt PAPISTARVM & iuſticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt vt iuſticiam componant ex fide & operibus ſimul. Proferunt autem ex Iacobo hæc verba: Si autem ſcire vis ô homo inanis, quod fides abſq; operibus mortua eſt? Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt? offerens filium ſuum ad altare, vides quod fides cooperata fuerit operibus eius, & ex operibus perfecta fuerit, & impleta eſt ſcriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt illi ad iuſticiam, & amicus Dei appellatus eſt. Videtis igitur quod ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum.

Hoc teſtimonium Iacobi Papiſtæ opponunt Paulo, & toti Euangelio, & audacter reijciunt λύτρον perſolutum pro genere humano. Verum ne videantur contra Paulum iſta dicere, interpretantur Paulum de operibus ceremonialibus, Sed quàm fœdè hallucinentur paucis oſtendam.

PRIMVM omnium obſeruandus eſt ſcopus Iacobi, qui non diſputat de iuſtificationis cauſſa, cum ſtatus quæſtionis apud ipſum ſit, quo in loco habenda ſit fidei profeſſio & iactatio ſine operibus bonis. Quare hanc propoſitionem ſtatuit: Fides abſq; operibus eſt mortua, hoc eſt, iactatio

ſeu gloriatio de fide, cui non adiuncta ſunt bona opera, vana & inanis eſt.

Hanc eſſe ſententiam propoſitionis oſtendit compellatio. Vis autem ſcire homo κενὲ *inanis & vacue, qui nulla viua fide præditus es. Hanc propoſitionem confirmat exemplo Abrahæ deſumto ex 22. cap. Geneſ. vbi manifeſte loquitur ſcriptura non de iuſticia gratuita quæ credenti Abrahæ imputata eſt, Sed de declaratione iuſticiæ à ſuo proprio effectu, quæ in hominũ oculos incurrit. Nam iuſticiam gratuitam quindecim annis ante natum Iſaac obtinuerat fide. Cum igitur Papiſtæ quocunq; ſe vertant non poſſunt efficere contra naturæ ordinem, vt ſua cauſſa prior ſit effectus, fruſtra ex hoc loco contendunt, iuſticiam qua iuſtificamur coram Deo, in operibus conſiſtere. Verum quo omnis tollatur ambiguitas, placet exactius locum Geneſ. quem Iacobus adducit, examinare. Sunt autem hæc Moſis verba:*

Vocauit angelus DOMINI Abraham ſecundo de cœlo, Per memetipſum iuraui dicit DOMINVS, quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo vnigenito, propter me benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas, & veluti arenam quæ eſt in littore maris, poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur omnes gentes terræ in ſemine tuo, quia obediſti voci meæ.

Hoc

Hoc teſtimonio confirmat Iacobus propoſitionem ſuam, ex quo firmiſſime colligam, quid iuſtificare Iacobo ſignificare poſſit. Prædicatur Abraham ob obedientiam ſuam quod paratus fuerit offerre filium, fit promiſſio ſeminis & poſteritatis numeroſæ, neq; aliud habet iſte locus in Geneſi. Cum itaq; Iacobus confirmat Abrahamum iuſtificatũ operibus, profecto aliud intelligere non potuit quàm Abrahamum fuiſſe iuſtificatum, hoc eſt prædicatum, ornatum, & ampliſſima promiſſione remuneratum propter obedientiam ſuam ex fide præſtitam. Quod autem ab exemplo propoſito infert Iacobus: Vides quod fides cooperata ſit operibus illius, & ex operibus conſummata eſt fides illius. Nihil aliud vult quàm ſignificare opera neceſſario fidem comitari, atq; fidem conſummari operibus, id eſt, manifeſtari hominibus ſeu demonſtrari apud homines per obedientiã erga Deũ, atq; ideo fidem ſine operibus eſſe inane ſpectrum, quod nequaquam meretur fidei appellationem. Quod autẽ addit, impletam eſſe ſcripturam quæ dicit: Credidit Abraham Deo, & imputatũ eſt ei ad iuſticiã, & amicus Dei appellatus eſt, Nihil aliud ſignificat, quàm declaratã eſſe iuſticiam fidei per obedientiã operũ. Impleri enim dicuntur idiotiſmo Hebraico, quæ plenius exhibentur & oſtenduntur & palam fiunt. Hinc tandem concludit Iacobus: Videtis quod ex operibus iuſtificatur homo, hoc

eſt,

est, ex fructu cognoscitur & approbatur iustus, & non ex fide tantum, hoc est, nuda & inani cognitione Dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei ex scopi consideratione & testimonij ex Genesi adducti vero sensu, breuiter colligam firmam paralogismi papistici solutionem. Cum ergo obijciunt contra gratuitam iustificationem:

Fides absq; operibus est mortua.
Ergo homo non iustificatur fide coram Deo absq; operibus.

Respondeo duplicem paralogismum committi, & vtrumq; æquiuocationis esse. PRIMVM *enim fides in doctrina Pauli de iustificatione non significat tantum noticiam & assensum, sed proprie fiduciam in Deum, quod verè velit nobis præstare quod promittit per Euangelium, id quod ex descriptione fidei, quæ sequitur in fine huius capitis, plenius constabit. Sed in Iacobo significat noticiam tantum historiæ & assensum, id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumtis, ostendam, quarum* PRIMA *sumitur ex his verbis: Si fidem, inquit, quis dicat se habere, opera autem non habeat. Quid aliud quæso hoc loco potest Iacobus intelligere per fidem, quàm inanem professionem & iactationem fidei, Vera enim fides & iustificans est, qua uiuit iustus, & est efficax ad operandum.* SECVNDA, *Diaboli, inquit, credunt, & contremiscunt. Quid iam certius est quàm*

Diabo-

Diabolos nullam misericordiæ Dei fiduciam habere, Non enim habent promissionem. Quare nequaquam veram fidem habere possunt, sed historicam tantum, vnde contremiscunt, exhorrentes iustum Dei iudicium. TERTIA, *Iacobus fidem, de qua agit, vocat mortuam, eamq; confert corpori exanimi, Sed fides Paulo est, qua credentes viuunt in fide filij Dei, Galat. 2.* QVARTA, *Tu, inquit Iacobus, credis quod sit Deus, Ita sane credere est tantum historiæ noticiam habere, qua homines minime iustificari & nos testamur. Cur, inquies, Iacobus ita vtitur voce fidei? Respondeo. Loquitur ex hypothesi hypocritarum, qui suam inanem de fide iactantiam fidei nomine ornarunt.*

ALTER *paralogismus committitur in voce iustificandi, Paulus enim de iustificatione imputationis, Iacobus autem de iustificatione declarationis loquitur, ex quo clare apparet, Paulum & Iacobum non inter se pugnare, & friuolum esse commentũ Papistarum, qui in Paulo per opera tantum ceremonias intelligunt. Verum Papistæ hac solutione non contenti, vt hostes gratuitæ iustificationis, similem loquendi figuram ex quarto Mosis libro proferunt, vbi opera imputari in iusticiam asseruntur. Scriptum est enim de Phinea, quod zelo quodam heroico occiderit scortatorem & scortum, quod factum Dauid Psalm. 105.*

affirmat

affirmat Phiniæ fuisse imputatum ad iusticiam. Hæc Dauidis verba torquent Pontificij cōtra gratuitam iustificationem, Sed qua fide id faciant facile est iudicare. Non possunt sane Sophistæ isti inficiari, quin ad legis iusticiam requiratur plena legis obedientia, Sed in Phinea non videmus nisi particulare factum ex zelo peculiari profectum, quod sane plenam legis obedientiam fuisse nemo dixerit, nisi qui partem et totum confuderit. Quid ergo dicendum, clara sunt Dauidis verba, qui affirmat hunc zelum Phiniæ fuisse imputatum ad iusticiam? Si qualitatem facti Phiniæ respicimus, ex eo non est iustificatus Phinies, at si qualitatem personæ cuius erat hoc factum attendimus, constat ex historia quod Phinies fuerit iustus fide antea. Ex fide enim exarsit hic zelus in sancto viro, ad impediendam turpitudinem in populo Dei, ne nomen Dei propter illam male audiret inter gentes. Opus igitur ab eo factum, imputatum est ei ad iusticiam, hoc est, habitum est iustum ac Deo placuit, quia ex fide profectum à iusta persona editum est in gloriam Dei. Ad hunc modum iudicandum est de aliorum sanctorum operibus ex fide factis. Multum enim refert attendere quæ sit persona quæ facit opus, quidq; opus per se valeat, & quo in loco censeatur post stabilitam fidei iusticiam.

Porro regulæ quarum obseruatio prodest ad refutan-

refutandas Papistarum argutias, alibi expositæ sunt & declaratæ.

His ita breuiter annotatis, ad exemplum Abrahæ redeamus, ex quo omnia ferè, quæ in hoc capite sequuntur, extructa sunt. Paulus vt artifex duo considerat & examinat in exemplo proposito, videlicet factum in se, & circumstantias personæ & facti: vnde, vt ad summam omnia reuocem, tria docemur, PRIMVM, quænam sit vera iustificandi ratio. DEINDE, quænam sit veræ fidei indoles. POSTREMO, qualis vita credentis personæ esse debeat. Etsi autem his tribus capitibus reliqua omnia continentur: tamen factum & circumstantias personæ distinctius examinabimus, vt non solum habeamus vitæ speculum in sancto Abrahamo patre nostro, verumetiam vt obseruatio studiosis seruiat in aliorum exemplorum tractatione & accommodatione ad vsum.

Factum itaq; Abrahæ in se docet sicut antea etiam dictum est, quod iusticia vera, qua Deo probamur, sit ex fide, qua gratuitæ promissioni credimus. Nam vt Abraham iustificatus, ita & alios iustificari est necesse. Non enim potest diuersa esse iustificationis ratio, cum Deus æqualis sit omnibus. Circumstantiæ iustificati Abrahæ de pluribus & grauissimis rebus nos admonent, quarum præcipuas recitabo.

PRIMA est professionis vitæ Abrahæ ante iustificationem, quæ testatur Abrahamum nullis suis meritis aut præparantibus suis operibus, sed sola gratia Dei receptum esse in gratiam. Quare & Paulus omnem ipsi materiam gloriandi ademit. Quid enim quæso potuit idololatra mereri? Quæ potuit merita congrui habere quibus Deus moueretur ad conferendam ipsi gratiam? Confutat igitur hæc circumstantia dogma de operibus præparantibus & meritis congrui.

SECVNDA circumstantia est temporis, quo Abraham est fide iustificatus. Hæc docet quod circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham antea iustificatus quàm circumcisus, quod minime verum esset, si circumcisio iustificationis aut caussa aut meritum aut pars aut consummatio fuisset.

TERTIA circumstantia est etiam temporis, quæ docet iusticiam, quæ ex fide est, promiscue ad omnes pertinere. Nam Abraham fide iustificatus est, antequam vllis notis externis discreti sint homines. Ex hac circumstantia, Prophetæ haud dubie conciones suas de vocatione gentium extruxerunt.

QVARTA circumstantia similiter est temporis, quæ docet ritus Mosaicos non requiri ad iustificationem. Vt enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustificabuntur,

eos non requirant ad iusticiæ vel caussam vel complementum.

QVINTA circumstantia etiam est temporis, quæ docet sine lege morali & operibus in decalogo præceptis contingere iusticiā gratuitam. Nam cum Abrahæ exemplo iustificamur, qui fuit iustificatus annis multis, hoc est, 430. ante legem moralem diuinitus commendatam populo Israëlitico, fieri non potest, vt ex lege morali sit iusticia. Verum si quis obijciat legem moralem perpetuam esse, ideoq; ea non caruisse Abrahamum? Responsio facilis est: Nulla merces debetur operibus nisi ex pacto Dei. Non enim existimandum est opera hominum intrinseca aliqua dignitate meritoria esse, sed acceptatione Dei & ratione pacti interpositi. Quare immota est hæc ratio: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus, videlicet, Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Proinde fide & non obedientia legis moralis est iustificatus Abraham.

SEXTA circumstantia est fidei Abrahæ, quæ non est fortuita opinio aut inanis persuasio, sed certa πληροφορία, quæ nullis rationis argumentis cedit, immo contra omnem rationem assurgit, constantia promittentis Dei firmissime nitens.

SEPTIMA circumstantia est adiunctorum fidei Abrahamicæ, quæ docent Abrahami fidem non fuisse vacuam bonis operibus, sed adiun-

ctam habuisse obedientiam erga Deum. Etsi enim sola fides apprehendit gratuitum beneficium: tamen suis naturalibus proprietatibus non est spolianda fides, quemadmodum in Abrahamo videmus, qui & gloriam Deo tribuit veritatis, & ei obediuit, paratus ad mactandum filium vnicum. Unde discat pius, nihil sibi carius esse debere obedientia erga Deum, & studio bonorum operum, atq; ideo Paulus dicit, Christum eripuisse nos à præsenti sæculo malo, & addit finem, Ut simus zelotæ bonorũ operum. Proinde Abrahami obedientia nobis imitanda est, modo iure de patre nostro Abrahamo gloriari voluerimus.

OCTAVA circumstantia, est vitæ œconomicæ in Abrahamo. Vocatus enim diuinitus Abraham, non abiecit curam familiæ, sed magis industrium se præbuit cum domi tum foris: quæ res docet, œconomicam administrationem, diuitiarum iustum acquirendarum modum, contractus & legitima bella non impedire quo minus placeamus Deo, modo in earum rerum vsu vestigijs patris nostri Abrahami institerimus.

NONA circumstantia, est fortunarum Abrahæ, quæ impij dogmatis Monachorum, qui perfectionem Christianam in mendicitate collocant, est refutatio. Nam cum Abraham testimonio Dei perfectus est pronunciatus, etsi facultates haud mediocres habuerit, Sequitur perfectionem

Chri-

Chriſtianam nequaquam in poſſeſſionum ablicatione ſitam eſſe, immo hoc Abrahæ exemplum clare docet, in quo vera Chriſtianaq́; perfectio ſita eſt. Nam cum voci Dei obtemperat, paratus ad mactandum filium vnigenitum, ſatis docet, eam demum perfectionem eſſe Chriſtianam, cum quis credens Deo, omnia obedientiæ erga ipſum poſtponit, quemadmodum Abraham fecit.

DECIMA circumſtantia eſt perſecutionis Abrahæ, quæ docet Eccleſiam cruci ſubiectam, vt exerceatur fides & inuocatio.

VNDECIMA circumſtantia, eſt inuictæ fiduciæ Abrahami aduerſus varia ſcandalorum genera. Hic enim doloribus, hoſtium multitudine, & paucitate piorum non eſt fractus, ſed ſe fiducia liberationis glorioſæ in medijs ærumnis ſuſtentauit.

DVODECIMA circumſtantia, eſt communis ſortis piorum, videlicet quod tametſi amicus Dei prædicetur: tamen communi ſorti hominum, videlicet morti ſubiectus erat: qui quidem non mortis aſpectum timuit, ſed gloriæ cœleſtis meditatione in media morte ſe erexit, ac animam ſanctam ſpe immortalitatis Deo commendauit.

HÆC de circumſtantijs perſonæ Abrahæ adijcere placuit, vt nobis conſtet, qua ratione Abraham dicatur credentium pater, nimirum

vt fidem & obedientiam huius ſancti Patriarchæ Chriſtiani exprimant.

Operanti autem merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, Verum non operanti, ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides eius in iuſticiam.

Tertium argumentum ſumtum à differentijs ſeu contrarijs definitionibus mercedis operum & iuſticiæ fidei. Ponit autem hîc Paulus duas propoſitiones, quæ cum propoſitioni probandæ accommodantur, hic conficitur ſyllogiſmus:

Imputatio gratuita non eſt operantis merces.

Iuſticia credentis eſt imputatio gratuita.

Ergo, Iuſticia credentis non eſt merces operantis.

Maior probatur per contrarium. Merces operanti, id eſt, ei qui aliquid operibus promeretur, datur ex debito. Igitur non eſt gratuita imputatio. Probatio hæc per conceſſionem Rhetoricam intelligenda eſt. Nequaquam enim Paulus ſentit, quod quiſquam ex debito fiat iuſtus reuera, ſed quæ ſit natura rerum indicat. Minor teſtimonio Moſis: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam, nititur.

Ex

Ex conclusione infertur propositio probanda, nempe quod iusticia sit ex fide. Consequentia ex superioribus manifesta est, vbi proposuit Apostolus, iusticiam aut ex fide aut ex operibus esse. Cum itaq; ex operibus non sit, sequitur eam ex fide esse. Hæc vis est argumenti Paulini. Verum nos plures colligamus hypotheses ex verbis Apostoli. Harum PRIMA *sit, de qua hîc potissimum agitur, quod iusticia, qua iustificatur homo corám Deo, sit imputatio iusticiæ, quæ fide accipitur.*

SECVNDA, *Quod imputare sit aliquid ex gratia conferre, non ex debito tribuere. Imputare enim ex gratia, & ex debito tribuere, ex diametro pugnant.*

TERTIA, *quod merces propriè sit, quod debebatur ex merito, hoc est, debiti solutio. Etsi pro genere, idq; frequentissime* συνεκδοχικῶς *capitur, hoc est, pro quauis compensatione. Hoc genus, compensatio, quia duas habet formas, fit vt merces nunc pro debita, nunc pro indebita compensatione accipiatur. Cum dicitur, merces datur operanti, significatur debita compensatio, idq; intelligendum est & de bono & de malo opere. At alibi dicitur, Merces vestra copiosa est in cœlis, significatur compensatio indebita, & gratis propter promissionem collata.*

QVARTA, *Quod gratia & debitum apud*

Paulum ita opponantur, vt de eodem dici non possint. Habent enim caussas immediatè contrarias.

QVINTA, Quod vt duplex iusticia est operum & fidei: ita illa debita, hæc gratuita appelletur. Hæc distinctio non habet hunc sensum, quod aliquis possit consequi iusticiam illam ex debito, sed rerum differentias facit, vt supra admonui, vt fidei iusticia intelligatur diuersa esse à legis iusticia. Habent enim hæ iusticiæ formæ differentias specificas.

SEXTA, Quod impium iustificare sit remissis peccatis illum iustum facere per imputationem alienæ iusticiæ, nempe Christi. An non scriptura clamat: Qui condemnat iustum, & iustificat impium, vterque abominatio est coram Deo? Hoc igitur quomodo Deo conueniet? An is facit quod in aliijs abominatur? Nullo modo. Aliud enim Paulo aliud Prophetæ significat iustificandi verbum. Nam apud Prophetam iustificare est, sententia iudiciaria nocentem absoluere, ne pœnas debitas luat, & nihil præterea. Verum apud Paulum, iustificare non solum est absoluere reum, ne sui reatus caussa pœnas luat, verumetiam significat ex iniusto iustum facere, imputatione iusticiæ Christi.

SEPTIMA, Hac oratione: Qui iustificat impium, significatur & qualis homo sit ante iusti-

ciæ imputationem, nempe impius, & quod nulla merita congrui præcedant iuſtificationem, ſed vt à parte hominis mera præcedat impietas, ita à parte Dei ſola paterna beneuolentia in filio.

OCTAVA, Euertitur hîc dogma eorum, qui clamant, opera neceſſaria ad ſalutem, quæ ſalus, cum à iuſtificatione ſeparari nequit, non habet alias cauſſas aut merita, quàm ipſa iuſtificatio. Hoc tamen fatendum eſt, quod opera neceſſario requirantur in iuſtificatis, vt iter inter medium, non vt cauſſæ aut merita.

NONA, Cum hîc non operans & operans opponuntur, ſciendum eſt, quod vt operans dicatur hoc loco, is qui ſuis operibus meretur iuſticiam: ita non operans dicatur, qui operibus ſuis non meretur iuſticiam, ſed qui in gratuitam Dei bonitatem recumbit fide, quo iuſtus fiat, Cuius rei pulcerrimum exemplum proponitur in Paulo ipſo ad Philippenſes tertio, qui de ſeipſo ſcribit hoc modo: Omnia vt detrimentum reputo propter excellentem cognitionem CHRISTI IESV DOMINI mei, propter quem omnium iacturam paſſus ſum, & omnia reputo vt reiectamenta, vt CHRISTO lucrifaciam & inueniar in eo non habens meam iuſticiam, quæ eſt ex lege, ſed eam quæ eſt per fidem IESV CHRISTI. Hic Apoſtolus

ſtolus non ſpoliat ſeipſum operibus bonis, ſed fiduciam operum abijcit, quo locus ſit iuſticiæ Dei, quæ fide in IESVM CHRISTVM accipitur & poſſidetur.

Quemadmodum & Dauid finit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iuſticiam abſque operibus. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, Beatus uir cui non imputauerit Dominus peccatum.

Quartum argumentum ab autoritate Dauidis & definitione iuſtificationis ſumtum, cuius maior tantum ponitur cum ſua probatione à coniugatis deſumta, hoc modo:

Beatitudo hominis eſt imputatio iuſticiæ abſque operibus.

Iuſtificatio eſt beatitudo hominis.

Proinde, Iuſtificatio eſt imputatio iuſticiæ abſque operibus.

Probatur maior hoc pacto: Beatus eſt, cui eſt remiſſum, tectum, & non imputatum peccatum. Ergo, Beatitudo eſt remiſſio, tectio & non imputatio peccati. At cui non imputatur peccatum, ſed eſt remiſſum, illi verè iuſticiæ imputatio imputatur ex gratia. Proinde, Beatitudo eſt imputatio iuſticiæ abſque operibus.

Porro

Porro Psalmus Dauidicus, vnde sumtum est hoc testimonium, didascalicus est, in quo & expositione & exemplo docetur, quænam sit vera iustificandi ratio. Sunt autem huius Psalmi partes plures. In PRINCIPIO enim definit, quænam sit vera coram Deo beatitudo. DEINDE ostendit, cuinam remittatur peccatum, nempe illi soli, qui sine dolo peccatum agnoscit, & confugit ad misericordiam. TERTIO loco vniuersalis doctrina additur, nempe quod omnes teneantur peccati reatu, ideoq; debere peccatorum veniam petere etiam sanctos. QVARTO, ostendit quod consecuti remissionem peccatorum, obedientiam debeant Deo præstare iustificati. QVINTO, Quia Ecclesia cruce premitur, finis crucis piorum assignatur, nimirum vt veluti camo & freno coërceantur, ne in peccata ruant, & peccatis inuoluti pereant. SEXTO loco pœna impiorum indicatur. SEPTIMO, effectus veræ beatitudinis significatur esse gaudium spiritus, quo in Domino lætantur & exultant iusti.

Postquam œconomiam Psalmi ostendimus, paulo altius verba Dauidis, quæ ex hoc Psalmo desumsit Paulus, perpendamus & examinemus. PRIMO ergo loco meminit remissionis peccatorum, Vnde docemur, quod nemo pro peccato satisfacere Deo possit, Nemo enim debitum remittit quod soluitur. Huius remissionis pulcerrima

imago proposita est Matth.18. in debitore 10000. talentorum. SECVNDO docemur hoc loco voce remissionis, quod Deus non amplius irascatur homini, cui peccatum remisit, Vt enim pater filium prodigum Lucæ 15. summa beneuolentia com plexus, postquam confugienti ad se remiserat peccatum: ita Deus Dauidem, remisso peccato, summo fauore prosecutus est.

Verum quid vberioris doctrinæ contineat vox Remissionis, vide in Catechismo nostro.

DEINDE Psalmus definit aliquo modo remissionem peccati, cum inquit: Et quorum tecta sunt peccata, hoc peccati tegumentum de duabus maximis rebus nos admonet. PRIMVM, quod non ita tollatur peccatum, quin vicium remaneat in natura, donec in hac mortali vita sumus. Quod enim tegitur, non prorsus tollitur, sed absconditur tantum. Verum sciendum est, in peccato duo esse, formale videlicet, ipse reatus, qui remittitur & tollitur simul, & materiale, quod tegitur & non imputatur. DEINDE monemur hoc loco, vt qualenam sit illud vmbraculum peccatum tegens, cogitemus. Est enim hoc vmbraculum nihil aliud quàm Christus Dominus cum sua victima expiatrice, cuius vmbraculi seu tegumenti symbolum fuit olim vestitus Adæ, Genes. 3. Nam cum Adam à Deo pellibus vestitus scribitur, figura signatur, quod etsi peccatum manet in homine:

homine: tamen Christi vmbraculo tegatur, ne imputetur credenti. Et hoc vmbraculum etiam figuratum fuit in aurea lamina (quæ dicebatur propiciatorium) qua tegebatur lex ipsa cum sua maledictione in arca testamenti, hoc est, Christi victima tegit peccatum, ne sententiæ legis obnoxij damnemur.

PRAETEREA in Psalmi verbis adductis ab Apostolo additur: Beatus homo cui non imputauerit Dominus iniquitatem, quo dicto significatur, quod Dominus peccatũ remissum & tectum nequaquam punire velit, præsertim æternis pœnis. Quod autem Dauidem corporalibus pœnis punierit post remissum peccatum, non fuit iudiciaria pœna, sed paterna disciplina, qua clementissimus pater filium in officio continuit.

Discrimen iniquitatis & peccati ex Græcis appellationibus hoc statui debet: Iniquitas est, quicquid cum lege Dei pugnat, Græcè enim ἀνομία *dicitur. Peccatum uero proprie errata & commissionis delicta notat, Græcè* ἁμαρτία.

Beatitudo ergo hæc ad circumcisionem an etiam ad præputium? Dicimus enim quod imputata sit Abrahæ fides in iusticiam, quomodo ergo imputata est? In circumcisione an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

Quia dixerat beatos, quibus imputatur per fidem iusticia, commode quæstionem mouet de circumstantia, ad quosnam pertineat ista beatitudo, an ad solos circumcisos Iudæos, an etiam ad non circumcisos, hoc est, ad gentes. Ponitur autem hîc circumcisio & præputium metonymicè pro subiectis, hoc est, pro Iudæis & gentibus, vt supra in tertio capite. Ad quæstionem autem respondet Apostolus, videlicet quod ista beatitudo, quæ imputatur credentibus, pertineat promiscuè ad omnes cum Iudæos tum gentes, quicunque eam fide recipiunt. Est enim gratia hæc vniuersalis. Verum quia potissimum in quæstione versabatur, an illa gratia beatitudinis pertineret ad gentes etiam, hoc syllogismo Apostolus concludit eam ad gentes quoq; pertinere.

Abraham credens reputatus est iustus.

Abraham credens fuit incircumcisus.

Ergo, Incircumcisi modo crediderint reputantur iusti.

Pertinet igitur hæc beatitudo etiam ad gentes.

Maior & minor expresse ponuntur. Verum vt oratio fieret acrior, & validius inferret conclusionem, vsus est Apostolus subiectionis schemate.

Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticiæ fidei, quæ fuerat in præputio.

Occupa-

Occupatio neceſſaria eſt, qua anteuertit eos, qui ex dictis inferre poterant circumciſionem, vel plane inutilem eſſe, vel eſſe complementum iuſticiæ antea per fidem inchoatæ. Hanc obiectionem diluit Apoſtolus, monſtrato vero circumciſionis vſu hoc modo: Circumciſio eſt ſigillum quo obſignatur iuſticia fidei. Ergo circumciſio nec eſt inutilis, quia eſt obſignatio iuſticiæ per fidem acquiſitæ, nec eſt complementum iuſticiæ, quia aliud eſt res, aliud rei obſignatio.

Porro quia hic locus admonet nos de vſu Sacramentorum, volo, idq́; breuiſſime, rationem Sacramentorum in genere excutere. PRINCIPIO itaq; quo pacto Deus ſuam Eccleſiam inde vſque ab edita prima promiſſione ſeminis, rexerit & adminiſtrauerit, operæprecium eſt obſeruare. Ea enim obſeruatio, & quæ ſint miniſterij partes, & quomodo inter ſe conſentiant, clariſſime manifeſtabit. Semper inde à mundi exordio hunc morem ſeruauit Deus, quod promiſſionibus ſuis vel recens propoſitis, vel ſolenniter repetitis, adiecerit externa ſigna, tanquam aſpectabiles ſuarum promiſſionum conciones, quæ ſigna ob res ſacras quas ſignificant, à Latinis Sacramenta dicta ſunt, à Græcis μυστήρια appellata, eò quod ſub rebus aſpectabilibus res arcanæ & ſpirituales continentur. Atq; hac de cauſſa Auguſtinus veriſſime dicit: Sacramentum eſſe viſibile verbum.

Nam

Nam quod Dominus verbo offert, id ſacramento tanquã viſibili teſtimonio obſignat. Vtrumq;, hoc eſt & verbum & ſacramentum fidem requirit, quia vtrumq; eſt promiſſionis alicuius concio. Ex his facile intelligi poteſt, ad ſubſtantiã cuiuſq; ſacramenti hæc ordine requiri. PRIMVM mandatum Dei & inſtitutionem. DEINDE externum ſignum, idq; non ſimplex, ſed ſymbolicum. TVM promiſſionem gratiæ. POSTREMO fidem promiſſionis. Hæc quatuor Paulus hîc coniungit, cũ ait: Et ſignum accepit circumciſionis ſignaculum iuſticiæ fidei, Cum dicitur Abraham accepiſſe, notatur mandatum & inſtitutio diuina, de quibus Geneſ. 17. Cum nominatur circumciſio, externum proponitur ſignum. Cum ſubiungitur ſignaculum iuſticiæ, ſignificatur illud externum ſignum promiſſionis gratuitæ iuſticiæ eſſe obſignationem quandam. Cum poſtremo loco additur, fidei, indicatur promiſſam iuſticiam fide accipiendã eſſe. Quatuor ergo ad rationem cuiuſq; ſacramenti concurrunt, Mandatum ſeu inſtitutio diuina, Signum analogicum ſeu ſymbolicum, Promiſſionis verbum, & Fides promiſſionis. Nec aliud vult illud breue Auguſtini dictum in 15. caput Iohan. Accedit verbum ad elementũ & fit ſacramentũ. Verbum intelligit inſtituentis Dei & promittentis, quod verbũ requirit fidem & obedientiã, elementum eſt res externa incurrens in ſenſus. His

ita

ita constitutis ex dictis extruamus definitionem Sacramenti generalē, hoc modo: SACRAMENTVM est visibile signum mandatū & institutum à Deo, quo vt Deus hominibus suam gratiā testatur et obsignat: ita homines vicissim suam in Deū fidem profitentur, eamq; vsu Sacramenti confirmant. Hinc etiam apparet quis sit principalis finis sacramentorū, videlicet obsignare promissam gratiam, quæ fide accipitur & possidetur. Quod autem supra dictum est, signum externum oportere esse analogicum seu symbolicū, diligenter est obseruandum. Dicitur autem analogicum seu symbolicum propter finem. Debet enim hoc signum esse velut aspectabile verbum, hoc est, quod doctrinam similitudine aliqua subijcit sensibus, atq; ideo rectissime symbolum dicitur, id est, signum, quod comparatione (quam habet res visibilis ad rem promissam et oblatam in sacramento) docet. Hinc Augustinus: Si sacramenta comparationem ad eam rem quam significant non haberent, sacramenta non essent. Circumcisio externa symbolo docuit hoc modo: Vt genitalis membri præputiū præscindebatur in circumcisione: ita figurabatur veterem naturam in regeneratione abscindendam esse. In baptismo analogia seu symbolica ratio est inter aquam et sanguinem Christi in effectibus. Vt enim aqua abluit sordes corporis: ita eius aspersione significatur sanguinis Domini virtus,

tus, quo homines emundantur à ſuis peccatis. In Cœna eſt analogia euidens inter panem & corpus, & inter vinum & ſanguinem. Sicuti enim pane nutriuntur corpora noſtra, & vino reficiuntur: ita corpore & ſanguine DOMINI *in Cœna, modo fides aſſit, ſpiritualiter paſcimur. Hæc ſint in genere de Sacramentis dicta, plura petantur ex aliȷs ſcriptis.*

Vt eſſet pater omnium credentium in præputio, quo ipſis etiam imputetur in iuſticiam.

Hic finis eſt cur Abrahamo imputata ſit fides in iuſticiam, cum adhuc eſſet incircumciſus, nimirum vt eſſet pater & typus gentium, quæ circumciſæ non ſunt. Nam cum gentes credunt promiſſionibus Dei de gratuita miſericordia, Abrahamum imitantur, quare eius filȷ imitatione ſunt. Quare cum credunt vt Abraham, imputatur fides ipſis ad iuſticiam, quemadmodum Abrahamo credenti fides ad iuſticiam imputata eſt. His monemur, vt Abrahamum nobis proponamus fidei & vitæ exemplum, Vnde Auguſtinus: Si filȷ Abrahæ eſtis, factis probate, non verbis.

Et pater circumciſionis non ȷs qui ſunt ex circumciſione tantum, ſed

etiam ijs qui inſiſtunt ueſtigijs fidei pa
tris noſtri Abrahæ, cum adhuc eſſet in
præputio.

Reddit cauſſam cur Abraham iuſtificatus acceperit circumciſionem, nimirum vt circumciſorum etiam pater haberetur, præſertim eorum qui inſiſtunt veſtigijs fidei Abrahæ. Habet ergo *Abraham duplices filios, videlicet carnales, iuxta originem carnis, & ſpirituales, iuxta cordis fidem, vt loquitur Auguſtinus. ad hos pertinet promiſſio, ad illos minime. Spirituales filios Abrahæ definit ipſe Apoſtolus, eſſe omnes homines, cum ex Iudæis oriundos, tum ex ipſis gentibus, quicunque inſiſtunt veſtigijs fidei Abrahæ, hoc eſt, qui recto ordine incedunt iuxta exemplum Abrahæ, & fidem promiſſionibus Dei habent, ſicuti Abraham habuit. Hæc vis eſt græcanicæ vocis* στοιχοῦσι. *Nam* στοιχεῖν, *ordine procedere, & veluti in verſus rectos porrigi, ſignificat.*

Non enim per legem promiſſio Abrahæ aut ſemini facta eſt, ut eſſet hæres mundi, ſed per iuſticiam fidei.

Sextum argumentum à cauſſis iuſtificationis ſumtum, idq́; per collationem. Formari *autem poteſt argumentum hoc modo: Illud iuſtificat*

per quod facta est promiſſio Abrahamo. Promiſſio autem Abrahamo facta est non per legem, ſed per iuſticiam fidei, hoc est, promiſſio iuſticiæ facta est non operanti, ſed credenti. Igitur non lege, ſed fide obtinetur iuſticia. Sola minor ponitur loco totius argumenti. Verum quia minor hæc est κρινόμενον, atque adeo συνέχον totius huius diſputationis de iuſtificatione, ſubijcitur probatio partium eius, quæ ſunt duæ, VNA, per legem non est facta promiſſio. ALTERA, per iuſticiam fidei est facta credenti. Harum partium probationes gignunt noua argumenta, quæ ſi accommodantur propoſitioni, eam per ſe confirmant. Sed quid est, quod dicit Abrahamum per fidem factum hæredem mundi? An vnquam Abraham mundi hæres factus poſſedit terram, an tantum terrena bona per fidem obtinuit Abraham? Reſpondeo ſynecdochen eſſe. Hæres enim mundi ponitur pro hærede terræ Canaan, quæ erat hæreditatis æternæ vitæ externus typus, ac veluti ſacramentum quoddam. Nam Abraham nullo pacto acquieuit in iſtis terrenis & momentaneis bonis, ſed ſemper ad principalem promiſſionem reſpexit. Est & concinna eorum interpretatio, qui Mundum accipiunt pro hominibus, qui in mundo ſunt, Atque ita ſenſus erit: Abraham hæres est mundi, id est, pater est multarum gentium.

Si enim ij qui sunt ex lege, hæredes sunt, inanis facta est fides, irrita facta est promissio. Lex enim iram operatur.

Septimum argumentum à destructione consequentis, seu ab absurdo, quod formabitur hoc modo:

Si ij qui sunt ex lege (hoc est, si illi qui operibus legis nituntur, vt per ea consequantur iusticiam) sunt hæredes, scilicet vitæ æternæ, inanis est fides, & irrita facta est promissio, hoc est, frustra creditur promissioni gratuitæ iusticiæ, seu vt Chrysostomus interpretatur, non opus erit gratuita salute. Sed nec fides est inanis, nec promissio irrita, hoc est, iusticia & hæreditas contingit credenti promissioni gratuitæ iusticiæ. Ergo ex lege, hoc est, propter opera legis non contingit hæreditas.

Maior probatur à contrario effectu legis. Lex, inquit, iram operatur, hoc est, quia nemo legi satisfacit, lex subijcit omnes iræ Dei & damnationi, sicuti ostensum est in tribus primis capitibus. Ergo lex non facit hæredes, quod est gratiæ opus. Vbi enim est ira, ibi gratia non est, quæ gratia est promissionis & hæreditatis caussa. Sublata itaq; promissione, tollitur & fides. Nã fides ex pro

missione pendet. Duo hoc loco de fide diligenter obseruemus. VNVM, quod fides non sit tantum noticia historiæ & assensus, sed etiam fiducia promissionis, eaq; firma. ALTERVM, quod fides habeat se correlatiue ad promissionem Dei, ita vt sublata promissione, fides esse nequeat.

Siquidem ubi non est lex, ibi nec transgressio est. Propterea ex fide (est hæreditas) ut sit secundum gratiam, quo firma sit promissio omni semini.

Octauum argumentum, quo vt posterior pars superioris argumenti, quæ est per fidem facta promissio, confirmatur: ita eodem ipsa principalis propositio concluditur. Quare hîc ordinem probandi spectantes octauum argumentum constituamus, à connexione caussarum & effectuum sumtum, quod in Soriten concludi potest hoc modo:

Vbi non est lex, ibi nec transgressio.

Vbi non est transgressio, ibi fides.

Vbi fides, ibi gratia.

Vbi gratia, ibi quoq; firma promissio.

Proinde, Vbi non est lex, sed fides, ibi firma promissio.

Nam si ex lege penderet hæreditas, promissio omnino irrita esset propter iustam iram iudicis punientis peccatum, & damnantis reos. Poterit

etiam commodissime & hoc pacto formari argumentum.

Quicquid debet esse firmum, est ex gratia per fidem.

Hæreditas promissa debet esse firma.

Ergo promissa hæreditas est ex gratia per fidem.

Probatur maior: Vbi est fides? vbi lex non est, scilicet accusans & damnans, hac sublata, nulla est peccati imputatio, sed gratia ibi regnat, ex qua firmitas promissionis dependet, quæ fide accipitur. Poterit quoque concinne hoc modo formari argumentum.

Vbi non lex, neq; transgressio.

In promissione non est lex.

Ergo, In promissione non est legis transgressio. Et per consequens firma est promissio, quæ si penderet ex conditione legis, omnino irrita esset.

Non solum ei quod est ex lege, sed etiam ei quod est ex fide Abrahæ.

Dixit promissionem esse firmam omni semini, id est, omnibus credentibus: Nunc seminis distributionem addit. Semen ex lege vocantur Iudæi credentes, qui orti ab Abrahamo, lege circumcisionis ab aliis hominibus erant distincti. Semen ex

fide vocantur gentes credentes. Supra opponuntur esse ex lege & esse ex fide simpliciter. Nam ibi esse ex lege dicuntur, qui ex lege quærunt iustitiam, & ex fide, qui ex gratia sine lege gratuitam iustitiam accipiunt. Verum hîc opponuntur esse ex lege & esse ex fide, κατά τι, hoc est, quatenus fidei adiuncta est, aut non est adiuncta circumcisio. Nam totum semen supra vocauit, Omnes credentes, quod hîc in duas has formas distribuit, vt aliud sit ex lege, aliud ex fide Abraham.

Qui est pater omnium nostrum, quemadmodum scriptum est (patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit, qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non sunt, tanquam sint.

Ratio distributionis à relatiue oppositis. Si enim Abraham pater est noster, nos certè eius semen, hoc est, filij sumus. Esse autem Abrahamum patrem nostrum, testimonio scripturæ Genesis decimoseptimo probatur, vbi promittit DOMINVS *quod Abraham sit futurus pater, non vnius tantum populi, sed multarum gentium. Antea quidem dictus est Abram, hoc est, pater excelsus, verum vt nomen admoneret*

ipsum

ipſum perpetuo promiſſionis diuinæ de multitudine gentium, quarum pater eſſet futurus Abraham, mutat DOMINVS nomen, qui vt antea dicebatur Abrám, pater excelſus, iam dicatur & ſit Abraham, quaſi Abram hamon, hoc eſt, pater excelſus multitudine, ſcilicet ſeminis, ſeu pater magnæ multitudinis. Fuit ergo hoc nouum nomen Abrahamo, veluti μνημόσυνον perpetuum huius magnificæ promiſſionis. Ex hoc tempore cœperunt infantibus nomina dare in circumciſione, hoc eſt, octauo à natiuitate die, vt nomen tum inditum eſſet illis initi cum Deo fœderis teſtimonium.

Hoc exemplum poſtea imitati ſunt Chriſtiani, qui in Baptiſmo, qui ſucceſſit circumciſioni, nomina ſuis infantibus imponunt, in teſtimonium ſuſcepti Baptiſmi. Merito proinde noſtra nomina deberent nos admonere & fœderis quod cum Deo iniuimus, & abiurationis qua renunciauimus Sathanæ & eius operibus, accepta candida veſte in ſignum ablutionis peccatorum, & candidæ, hoc eſt, nouæ vitæ in poſterum agendæ.

Sed hîc oritur quæſtio: Geneſis videtur polliceri carnale ſemen, quod & euentus confirmare videtur. Ex Iſmaële enim, qui natus eſt Abrahamo ex Hagar ancilla, prodierunt duodecim potentiſſimæ & nobiliſſimæ familiæ. Ex Ne-

pote Abrahæ Iacob prodiêrunt duodecim tribus Iſraël, Ex Nepote Eſau prodiêre Idumæi, Ex Chetura multi populi nati ſunt, vt habetur Geneſ. 25. Hanc quæſtionem diluit Paulus, cum dicat Abrahamum patrem noſtrum coram Deo cui credidit: quo dicto PRIMVM diſcernit inter filios Abrahæ ſpirituales & carnales. DEINDE modum propagationis oſtendit. Vt enim carnales filij iuxta originem carnis ab Abrahamo deſcendunt, ita ſpirituales, qui filij coram Deo dicuntur, ſunt qui non naturæ propagatione, ſed fidei imitatione naſcuntur filij. Quare omnes, qui Abrahæ fidem imitantur, eius filij rectè dicuntur, idq; coram Deo, vt hîc Paulus loquitur.

Sed quid ſibi vult adiecta amplificatiuncula: Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint? Hæc amplificatio ideo adiecta eſt, vt Paulus doceat potentiam Dei fundamentum eſſe complendarum promiſſionum, atq; adeo totum ſalutis beneficium ſoli bonitati Dei aſſcribendum eſſe. Sicuti enim Abraham effœtum, & Saram natura & ætate ſterilem fœcundos reddidit: ita & alios ſua dignatur gratia, dum vocat ex gratia. Cum itaq; dicit: Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt tanquam ſint, periphraſis eſt omnium hominum, qui cum ſteriles ſunt in ſe, eos tamen ſua gratia fœcundat. Obſeruemus itaq; in omnibus promiſſionibus Dei ad diuinam

diuinam potentiam reſpiciendum eſſe, qua poteſt Dominus omnia quæ vult, & vult omnia quæ ſuo verbo promittit, quantumuis abſurda ſenſui carnis videantur.

Qui præter ſpem ſub ſpe credidit, ut fieret pater multarum gentium.

Confirmatæ propoſitioni ſubiungit Apoſtolus expoſitionem paradigmaticam, in qua fidei naturam in illuſtri exemplo tanquam in tabula proponit. Poſtquam enim tantum fidei tribuit, quod ea ſola iuſticiam Dei apprehendat, qua ornati, ſententiæ legis damnatoriæ non amplius ſumus obnoxij, ſed potius iuſti effecti imputatione diuina, æternæ vitæ hæredes inſcribimur, merito quæri poteſt, quænam ſit ratio fidei. Nam vocabuli huius uis ampla eſt, & quænam ſit illa iuſticia, qua iuſti reputamur. Paulus itaq; veluti analyſin propoſitionis inſtituens, ſingulas eius partes ſeorſum tractat, ne dubia ſententia vocum fluctuent lectores. Proponit autem Apoſtolus exemplum idem, quo propoſitionem potiſſimum confirmauit, Vnde per locum à coniugatis, quæ ſit vera fidei iuſtificantis ratio, oſtenditur. Eſt enim hoc Dialecticorum præceptum, vt, cum quæritur de abſtracti definitione, eius concretum in illuſtri exemplo adhibeatur in conſilium, vt ex concreti huiuſmodi acti-

onibus & officijs perſpiciamus, & eruamus quæ ſit abſtracti propoſiti ratio. Sic, quid prudentia ex prudentis perſona, actionibus & officijs eruit Ariſtoteles libro 6. Ethicorum, cum ita ait: Prudentiam ita demum intelligemus, ſi quales prudentes dicantur, conſiderauerimus. Eſt autẽ prudentis officium, habere facultatem rectè deliberandi de ijs, quæ non ex parte vt ſanitatem aut robur efficientia: ſed in genere ſibi vtilia bonaq; ſunt, & ſpectant ad vniuerſam vitam. Hinc Ariſtoteles per locum coniugatorum hanc prudentiæ definitionem extruxit. Prudentia eſt habitus verus cum ratione coniunctus & idoneus ad ea, quæ proſunt humanæ vitæ, gerenda. Neq; alia ratio eſt exemplorum, Nam illa concretorum loco ponuntur, & magis incurrunt in oculos.
Hac Dialecticorum norma ſeruata, ſi quæritur quid ſit ſanctitas, quid pietas, quid perfectio Chriſtiana, quid patientia & alia huiuſmodi, facile eſt reſpondere propoſitis concretis, hoc eſt, harum rerum illuſtribus exemplis. Hanc regulam & Paulus ſecutus, fidei rationem explicandam aggreditur hoc modo: Qui præter ſpem ſuper ſpe credidit. Pauca quidem ſunt hæc verba, ſed totam fidei naturam ſummatim exprimunt. Abraham, inquit, vbi nulla rationi & carnis ſenſui affulſit ſpes, nixus tamen promiſſionibus Dei credidit. Eſt ergo fides fiducia promiſſionum

num diuinarum contra omnem carnis ſenſum & expectationem.

In voce, SPEI, antanaclaſis figura eſt, PRIORE enim loco obiecta ſpei, quibus mouetur ratio, notat. POSTERIORE verò, promiſſionem diuinam ſignificat. Nam ſuper ſpe credere, eſt veluti ſuper fundamento rei ſperatæ fidem ædificare. Obſeruandus proinde eſt hic locus inprimis, qui docet apertiſſime, quod fides ſit certa fiducia rerum ſperatarum propter promiſſionem Dei, etiamſi tota rerum natura repugnare videatur. Refutantur igitur Papiſtæ, qui dicunt fidem, de qua Paulus loquitur, eſſe tantum hiſtoriæ noticiam & aſſenſum, qualis eſt in Diabolis & in impijs, qui articulos fidei norunt & profitentur voce. Quod autem dicitur: Vt fieret pater multarum gentium, pars eſt quædam benedictionis, quæ facta eſt Abrahamo, & in ſe includit ſynecdochicôs totum ſalutis beneficium.

Secundum id quod dictum ei fuerat: Sic erit ſemen tuum.

Rationem ſeu naturam fidei generatim in illuſtri exemplo propoſuit. Nunc, vt fiat fidei ratio illuſtrior, particulatim id facit. Nam quæ generatim dicuntur obſcurius, explicata, particu-

particulatim illustriora redduntur. Enumerat autem sex fidei siue partes seu conditiones, ac PRIMO loco eius proprium obiectum ponit, quod ipsa intuetur, vnde & nomen habet suum, hoc autem obiectum est ipsa Dei promissio. Sic erit semen tuum, in qua principalis promissio inclusa est de semine, qui est Christus. Hinc ergo conficitur quod promissio sit fidei correlatiuum. Est itaque fides cognitæ promissionis fides, tolle promissionem, fides sublata est. Et contra, vbi nulla promissio, nulla fides. Hinc etiam sequitur, differentias fidei pendere ex promissionum varietate. Est promissio legalis, cum conditione impossibili, si nos ipsos respicimus: Qui fecerit ea homo, viuet in eis. Huic promissioni legali fides legalis respondet, quam & Decalogus requirit. Est promissio gratuitæ iusticiæ, cui fides Euangelica ancillatur. Est fides remunerationis obedientiæ à sanctis præstitæ, quam fides remunerationis intuetur, sed semper extra iustificationis negocium. Sic Moses dicitur respexisse ad remunerationem. Qui ergo dicunt fidem iustificantem esse opus exactum lege Dei, vt caritas & alia officia, modos fidei non rectè discernunt. Porro si fidei differentias ab ipsis subiectis in quibus est petamus, alia fides Dei est, alia hominum, alia Diabolorum. Fides Dei est vel ipsa Dei promissio, vel veritas & constantia dictorumq; factorumq; in Deo. Fides hominum alia est

est Christianorum propria, alia hypocritarum, alia communis Christianis & hypocritis. Diabolorum fides est, cum noticia promissionum & comminationum diuinarum tremor quidam propter impendens iudicium.

Ac fide minime debilitatus non considerauit suum ipsius corpus iam demortuum, cum centum circiter natus esset annos, nec emortuam uuluam Saræ.

SECVNDA descriptionis fidei pars. Quemadmodum Abraham exclusit omnes rationis & carnis obiectiones, dum facta est ei promissio seminis: ita vera fides omnem carnis sensum, dum intuetur promissiones Dei, secludit. PRIMVM etenim ratio in Abrahamo statuit impossibile esse vt effœtus senex fieret pater. DEINDE obiecit ratio præclusionem Saræ, eamq; duplicem. Nam & natura erat sterilis, & tempore iam grandior, quàm vt concipere, vel aluum gestare potuerit. His rationis argumentis non succumbit Abraham, immo potius inuictus factus, constantissime in fide promissionis perstitit. Atq; hoc est quod dicit, minime debilitatus, id est, fortissimus factus. Est enim liptote vsitata Hebræis, qui contrarium eius quod negant, fortissime asseuerant. Hac ergo oratione exponit quid sit quod supra

ſupra dixit: Præter ſpem ſub ſpe credidit. Docet & hic locus, quod fides non ſit tantum noticia & aſſenſus, ſed etiam firma fiducia, quæ nullis rationis argumentis ſuccumbit.

Aduerſus promiſſionem autem Dei non diſceptauit infidelitate.

TERTIA *pars deſcriptionis fidei. Quemadmodum Abraham non hæſitauit de promiſſione diuina ob incredulitatem, ita fides vera verbo promiſſionis acquieſcit, & pendet tota ex promiſſione Dei, omnem dubitationem excludens. Obſeruetur hoc loco confutatio dogmatis Papiſtici de dubitatione, quam illi cum fide coniungunt. Sed Paulus eandem à fide prorſus alienam eſſe teſtatur. Vbi enim ſunt diſceptationes, quibus moti, nunc in hanc, nunc in illam partem ferimur, ibi vera & firma fiducia eſſe nequit.*

Sed robuſtus factus eſt fide.

QVARTA *fidei conditio, videlicet, quod fides veluti collectis viribus luctetur aduerſus incredulitatem, & dubitationem vincat. Eſt ergo in ſanctis lucta carnis & ſpiritus, & ſpiritus collectis viribus opponit ſe carni. Probat itaq; & hoc*

hoc dictum quod fides non sit tantum noticia historiæ, sed etiam firma promissionis fiducia.

Tribuens gloriam Deo.

QVINTA fidei conditio est. Quod fides Deo verum cultum tribuat, qui sine fide præstari nequit. Obseruetur hæc fidei proprietas, quæ sibi nullam, sed Deo omnem tribuit gloriam.

Et plene persuasus, quod quicquid promisit, posset etiam præstare.

SEXTA fidei conditio, quod fidei ea constantia & certitudo esse debeat, vt nullo pacto patiatur se auelli à promissionibus diuinis, sed semper incrementa sumat, certissima fiducia sibi persuadens, quod qui promisit, & possit & velit promissa præstare.

Ideo & imputatum est illi in iusticiam.

Exposuit qualis fuerit fides Abrahæ. Nunc quid ea fides ei profuerit, adiungit, ac pronunciat eam fuisse Abrahamo imputatã ad iusticiam, hoc est, quod Abraham fide apprehenderit Christi iusticiã, qua illi imputata, iustus et acceptus fuit Deo. Hactenus Apostolus proposuit in illustri exemplo veram fidei indolem, nunc per locum à coniugatis

gatis definitionem fidei absolutam extruamus hoc modo: Fides est noticia & firma fiducia diuinarum promissionum, excludens carnis sensum, ac rationis argutias pugnantes cum verbo promissionis diuinæ, atq; adeo omnem hæsitationem, acquiescens in verbo promissionis diuinæ, sua constantia omnem incredulitatem vincens, quæ cum verè Deo gloriam tribuat, plenissima fiducia promissa Dei expectat.

Hæc fidei iustificantis ratio est, quæ breuius in hanc summam cogi potest: Fides est noticia, assensus, expetitio & certa fiducia promissæ salutis propter Christum. Huc adyciam memorabile dictum Bernardi de fide: Transgreditur, inquit, fides rationis fines, humanæ naturæ vsum, experientiæ terminos.

Non scriptum est autem propter illum tantum, quod imputatum sit illi, Sed etiam propter nos quibus imputabitur credentibus in eum, qui excitauit Dominum nostrum Iesum a mortuis, qui traditus fuit propter peccata nostra, & excitatus est propter iustificationem nostri.

Translatio hypothesis ad thesin, seu accommodatio exempli Abrahami ad credentes. Hanc accommoda-

commodationem amplificat Apoſtolus ab obiecto fidei, & ſimul quæ ſit materia noſtræ iuſticiæ expo nit, ſed breuius, quia hoc in quinto capite proſequitur latius. Obſeruetur hîc catholica doctrina de beneficijs Chriſti, qui morte quidem ſua, hoc eſt, obedientia tota crucis expiauit peccatum. Eſt enim victima, λύτρον & σῶστρον, quo homines à iure peccati abſoluti & redemti æterna donantur ſalute, reſurrectione verò iuſticiam nobis parauit. Nam niſi reſurrexiſſet Dominus, victima ipſius nequaquam fuiſſet ſatis nobis à iure peccati redimendis. Nam tum non victor mortis, ſed ſuperatus à morte fuiſſet.

Hoc loco obſeruemus ſynecdochen vſitatam in ſcripturis, qua parti ſæpe tribuitur quod eſt totius. Hîc tribuit reſurrectioni Chriſti iuſtificationem noſtri, in quinto eandem ſanguini Chriſti, hoc eſt, victimæ Chriſti aſſcribit. Hinc docemur beneficium ſalutis cùm toti obedientiæ Chriſti, tum ſin gulis eius partibus tribuere. Rectè proinde dicitur: Chriſtus natus, circumciſus, oblatus in templo, paſſus, excitatus à mortuis propter noſtra peccata, Et rurſus ſingulis actionibus Chriſti idem effectus tribui poteſt, vt Chriſtus ſua natiuitate nos redemit, & ſic de alijs. Pendet ergo ſalus noſtra tota, non ex noſtris, ſed ex Chriſti meritis: quorum verè participes ſumus, quando Chriſtum fide induimus, tunc enim fit nobis &

vmbraculum quo tegitur peccatum nostrum, & iusticia qua placemus Deo dilecti in dilecto.

Caput V.

Summaria comprehensio quinti capitis.

FRuctus iustificationis enumerando amplificat Apostolus caritatem Dei erga homines, & vt doceat quæ sit materia iusticiæ, de qua hactenus disputauit, instituit collationem Adæ & Christi, ostendens, quod vt Adæ lapsus fuerit nobis iniusticiæ, mortis & damnationis caussa, ita Christi obedientia sit nobis iusticiæ, vitæ ac salutis materia.

Ordo & partes quinti capitis.

Absoluta confirmatione iustificationis ex fide, commode Apostolus in principio huius capitis, quæ beneficia cum iustificatione coniuncta sunt, enumerat, vt sunt, pax cum Deo per Christum, accessus ad Deum, spes gloriæ Dei, consolatio sub cruce, & gloriatio in Deo. Horum omnium caussam

ſam principalem interponit, caritatem Dei erga homines, quam caritatem à ſignis & comparatis amplificat. Deinde tertio loco, vt doceat quænam ſit illa iuſticia Dei, qua iuſtificatur qui credit, monſtrat, Quod vt ab Adam peccatum, mors & damnatio, ita à Chriſto proficiſcatur iuſticia, vita & ſalus.

Exegeſis quinti capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus apud Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Hunc PRIMVM effectum iuſtificationis infert ex fine quarti capitis, ibi enim ratio ponitur, cur iuſtificati ex fide, habeant pacem cum Deo, videlicet quod eorum peccatum ſit expiatum morte Chriſti. Fecit enim peccatum Deum nobis inimicum & hoſtem. Quare eo ſublato, inimicitia quoq; tollitur, & pax ſtabilitur, quæ pax fundatur in voluntate Dei, caros nos habentis in filio expiatore peccati, & terminat in fide noſtra recipiente oblatam gratiam.

Porro hæc breuis ſententia continet & vberrimam doctrinam, et conſolationem dulciſſimam. Doctrinæ partes ſunt plures. PRIMA, Quod iuſticia ſit ex fide. SECVNDA, Quod iuſtificatio ſit recōciliatio noſtri cum Deo. TERTIA, Quod hæc reconciliatio ſit facta per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM Mediatorem, cuius victimæ merito abſoluti à reatu, donamur iuſticia ipſius, & acceptamur ad vitam æternam gratis, propter Chriſtum. QVARTA, Quod ſine fide rei ſimus coram Deo, hoſtes Dei, & ſubiecti damnationi, vt qui adhuc ſub ira Dei detinemur captiui. QVINTA, Refellitur falſiſſimum dogma eorum, qui fingunt homines meritis congrui ante gratiam præparari ad iuſtificationem. Quid enim quæſo mereri poteſt iniuſtus, reus, damnatus, ſub ira Dei conſtitutus? Talis eſt omnis, qui non eſt iuſtificatus ex fide.

Conſolationis ſumma eſt, quod credentes ſciant ſe habere Deum propicium, ſciant ſe acceptos eſſe fide, etſi adhuc ſentiunt peccatum. Non enim ſua merita, ſed CHRISTVM Mediatorem intuentur. Contra autem nunquam poſſunt tranquillo eſſe animo, qui opera & merita ſpectant, & ea tanquam mediatores inter ſe & Deum collocant, quod ſane omnes illi faciunt, qui ſuis operibus iuſtificari volunt.

Per

Per quem etiam fide habuimus accessum in gratiam hanc, in qua stetimus.

SECVNDVS effectus fidei primo necessario coniunctus, nempe accessus in gratiam Dei. Hic accessus non pedibus corporis, sed fiducia fit Mediatoris, dum ex fide Mediatoris Deum inuocamus. Gratia fauor Dei est, cuius fundamentum est gratuita beneuolentia in Deo, qui nos in Christo charos habuit. Terminus est persona placens fide. Atque ita hoc loco vox gratiæ omnino accipienda est. Interdum gratiæ vox per metonymiam pro effectibus fauoris Dei sumitur, idq; tripliciter. AVT enim accipitur pro imputatione iusticiæ, vt infra, vbi gratiam & donum coniungit. AVT pro infusis donis, vt sunt fides, gaudium spiritus, pax, tranquillitas conscientiæ &c. AVT pro donis ad hanc vitam potissimum spectantibus, qualia sunt animæ & corporis dotes variæ & multiplices. Cum his etiam conuenit Augustini distinctio, qui duplicem gratiam facit, quarũ vna gratia gratis dans, altera gratia gratis data appellatur. Gratia gratis dans, est ipse fauor Dei, seu Deus ipse. Gratia gratis data est, quicquid ex fauore Dei nobis datur, vt illa sit caussa, hæc effectus. Opponitur autem gratia merito, vt infra cap. 10. & debito, vt supra cap. 4. Merito quidem, quia nulla in nobis sunt merita fauoris

Dei. Debito verò, quia Deus ex ſola gratia in nos liberalis eſt, non expectans vllam noſtram compenſationem. Rectè igitur Auguſtinus. Gratia eſt, inquit, nullo modo, quæ non eſt gratuita omni modo. Dicitur enim gratia, vt idem teſtatur, quia gratis datur, Gratis autem datur, quia merita non præceſſerunt, ſed beneficia Dei te præuenerunt. Eiuſdem Auguſtini eſt & hæc diſtinctio, vt ſit gratia Vna operans, Altera cooperans. Illa præparat hominis voluntatem vt velit, hæc adiuuat ne fruſtra velit. Sed hæc diſtinctio eſt gratiæ gratis dantis, eſtq; non formæ, ſed modi diſtinctio. Hæc de Gratiæ vocabulo admonere hoc loco volui, vt ſtudioſi in lectione ſcripturæ ſignificata huius vocis rectè applicent. Iam quæ potiſſimum hîc obſeruanda ſunt, annotabimus.

PRIMO itaque loco obſeruetur effectus fidei, qui eſt non ſolum acceſſus ad Deum, verumetiam perſeuerantia in gratia, quæ ſignificatur ſtandi vocabulo, vt fides ſit perſeuerans in gratiæ fiducia.

SECVNDO loco obſeruetur teſtimonium, quod fides ſignificet non tantum noticiam hiſtoriæ & aſſenſionem, ſed etiam fiduciam. Nam per hiſtoriæ noticiam & nudam aſſenſionem nemini patet acceſſus ad Deum. Vnde ad Epheſios 3. Per quem habemus audaciam & acceſſum in fiducia per fidem ipſius.

Obſerue-

Obſeruetur PRÆTEREA *maxima credentium conſolatio, quæ ex hoc loco peti poteſt. Credentes enim non in ſe, non in vllis ſuis meritis & dignitate, ſed in ſolo* CHRISTO *habent fiduciam accedendi ad Deum, obtinendi gratiam, & in diuino fauore perſeuerandi. Huc pertinet illud Auguſtini: Totius fiduciæ certitudo in precioſo ſanguine* IESV CHRISTI. PRÆTEREA *confutatur hoc Pauli dicto peſtilentiſſimus Papiſtarum error, qui iubent quærere alios mediatores & patronos, quàm vnicum* IESVM CHRISTVM. *Dicunt præſumtionem eſſe ſine patrono accedere ad* DEVM, *qua re vt contumelia afficiunt* CHRISTVM *Mediatorem, & ſtabiliunt idololatriam: ita ſumma conſolatione ſpoliant homines, eos auocantes à vero Mediatore, ad inuocationem Sanctorum, quod eſt Antichriſti proprium.*

Et gloriamur ſuper ſpe gloriæ Dei.

TERTIVS *effectus fidei, gloriatio ſancta, quæ eſt cum pij non ſolum æquo animo & moderato ſunt: ſed etiam cum magna læticia perfuſi, placent ſibi de hæreditate cœleſti, quæ ipſos manet. Hæc gloriatio nititur ſpe certiſſima, quæ eſt conſtans & firma expectatio promiſſæ hæreditatis,*

quæ hæreditas hîc gloriæ voce significatur, quam Deus olim iuxta suam promissionem pijs donabit. Accipitur enim hîc gloria Dei actiue. Hanc gloriam etiam iustificationi subiungit Apostolus, infra cap. 8. Quos, inquit, iustificauit, hos & glorificauit. Est proinde iustificationi proximus gradus gloria hæc seu gloriatio, qua resuscitatis corporibus glorificabimur. Hic Pauli locus aperte pugnat cum dubitatione Papistica. Qui enim fieri potest, vt is glorietur super spe gloriæ Dei, qui dubitat an sit in gratia, nec ne. Porro quod in tertio capite dictum est, gloriationem exclusam esse, non cum hoc loco pugnat: Illic enim gloriationis fundamentum est meritum humanum seu opus, hîc verò fiducia in Deum, quæ nititur constantia promissionis diuinæ, & hæc est gloriatio in Domino, de qua Paulus 1. Corinth. 1.

Non solum autem hoc, sed etiam gloriamur in afflictionibus.

QVARTVS effectus fidei, gloriatio in præsentibus ærumnis, quæ sane gloriatio magnum est paradoxum sensui carnis & sapientiæ humanæ. Vis veræ & viuæ fidei tanta est, quod in media morte animum erigat, consoletur, atq; inuictum infractumq́; reddat. Dominus in Euangelio iubet, vt sui discipuli gaudeant, quando ab ingrato

mundo affliguntur, id quod etiam fecerunt flagellati à principibus ſacerdotum, vt teſtantur acta Apoſtolica. Verum hæc gloriatio ſuper afflictione non ex eo prouenit, quaſi afflictio per ſe eſſet expetenda vt bona, Sed gloriationis huius cauſſæ, ex quibus æſtimabitur, aliunde proueniunt.

PRIMVM enim pij, ſub cruce conſtituti, intuentur Chriſtum, qui pependit in cruce, cui cum ſe conformes fieri per crucem animaduertunt, ex illa conformitatis cogitatione non parum conſolationis capiunt. DEINDE Chriſtum glorificatum intuentur, vnde ſpem concipiunt de futura glorificatione ſibi promiſſa, quæ ſuo tempore reuelabitur. PRÆTEREA, patris clementiſſimi voluntatem conſiderant ſancti, qui caſtigat filios ſuos paterno animo, non vt perdat, ſed vt cruce veluti excoctos puriores reddat. Proinde non gloriantur pij de cruce, ac ſi ſuo genere eſſet bonum, ſed propter euentum. Verum quia caro & ſanguis longe aliter de cruce iudicant, addit huius dicti: Gloriamur in afflictionibus, confirmationem.

Scientes quod afflictio tolerantiam operatur, Tolerantia probationem, Probatio ſpem, Spes non confundit.

Dixit iuſtificatos gloriari in afflictionibus: Nunc eius paradoxi rationem ſubijcit ab vſu cru-

cis. Vtitur autē Apostolus Rhetorica gradatione caussarum & effectuum, quæ quoniam nuda proponitur, non indiget quoad formam attinet nostra explicatione, nisi quod liptote sit in postrema propositione: Spes non confundit, hoc est, spes gloriam affert. Iam connecte subiectum primæ propositionis cum prædicato postremæ, & concluditur hoc modo: Ergo afflictio est gloriosa. Atq; ita sententia fit magis perspicua mutatione Rhetorica gradatione in Soriten Dialecticum. Iam materiam excutiamus. Quid sit afflictio notum est. Tolerantia est, qua patienter afflictio suffertur. Probatio est, qua multa tolerando probati facti sumus. Spes est fiducia probatione firmata, qua pius expectat promissam immortalitatem. Hæc est rerum harum non naturalis consecutio, sed supernaturalis, siquidem in solis renatis locum habet. Nam cum pij cernunt bonam Dei voluntatem & præsentiam in aduersis, augetur in illis patientia. Huius occasio est afflictio, vbi enim non est afflictio, ibi nec patientia locum habet. Contra in prophanis & epicureis hominibus afflictio fremitum aduersus Deum, impatientiam, ac tandem desperationem ac mortem parit, tantum abest, vt patientiam operetur.

Huius diuersitatis ratio hæc est. In pijs prælucet cum fide doctrina de caussis, quare Deus velit Ecclesiam subiectam esse cruci, quarum cogitatione

spiritus in renatis se erigit aduersus crucem. Hæ caussæ epicureis & impijs sunt ignotæ, qui tantum quæ carnis sunt, sapiunt. Verum hîc aliquis merito obiecerit Abrahamum, Dauidem, atq; multos alios pios non raro gemuisse sub cruce, atq; ardenter precatos fuisse mitigationem. Respondeo. Duplex effectus crucis est in pijs, secundum duplicia principia. Nam si externum hominem respicis, hic tristatur, dolet quoties cruce premitur, vt in Dauide & Iob videmus. Contra, si internum intueris hominem, hic exhilaratur & exultat sub cruce. Caro enim infirma est, inquit DOMINVS, spiritus autem promtus. Item, Tristis est anima mea vsq; ad mortem. In Iob videmus luctam carnis & spiritus sub cruce. Secundum carnem tristatur adeo, vt maledicat diei in quo natus est. Secundum spiritum autem exultat in redemtore & cogitatione futuræ immortalitatis, Scio, inquit, quod Redemtor meus viuat, & quod in extremo die resurrecturus sim, &c. Quod ergo per se pœna peccati est, & suo genere malum, hoc pijs fit bonum & salutare, iuxta illud: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Porro patientiæ seu tolerantiæ effectus est probatio, qua aliquis exploratus & probatus declaratur. Passiuè enim vox probationis accipi debet. Nam græcè est δοκιμὴ, quæ est effectus patientiæ. Verũ cum Iacobus contrario modo videtur loqui, cum ait:

ait: Probatio fidei veſtræ operatur patientiam, non intelligendum eſt de probatione paſſiua, ſed actiua. Nam Græcè eſt τὸ δοκίμιον, hoc eſt, quod probat & explorat. Nam loquitur de tentatione quæ probat & explorat fidem, vt ignis aurum, vnde naſcitur patientia, ex qua δοκιμὴ, qua ſentitur fides non ſimulata, ſed vera potius ac viua, atq; ideo ſpem operari ab Apoſtolo dicitur. Nam vt fides eſt fiducia præſentis gratiæ: ita ſpes eſt fiducia futuræ gloriæ.

Quia caritas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Ratio certitudinis ſpei iuſtificatorum à cauſſa infallibili ſumta, videlicet à caritate Dei erga iuſtificatos. Concluditur autem hæc ratio aptiſſimè hoc ſyllogiſmo:

Qui diliguntur à Deo non ſua fruſtrantur ſpe.

Iuſtificati fide diliguntur à Deo. Igitur,

Sua non fruſtrantur ſpe.

Maior per ſe euidens eſt. Nemo enim qui diligit alium, ſincerè fallit amicum, qui de ſe bona ſperat, præſertim vbi acceſſit conſtans & voluntaria promiſſio. Minor probatur arrhabone ſpiritus. Is enim reddit iuſtificatorum cordibus teſtimoniũ

dilectio-

dilectionis Dei erga ipsos, iuxta illud 2. Corinth. 1. Dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris. Atq; hæc est argumenti sententia.

Caritas Dei hic accipi actiuè debet. Nam de ea loquitur caritate Apostolus, qua Deus pater in filio nos prosequitur. Hæc effusa est, inquit, per Spiritum sanctum in cordibus nostris, hoc est, Spiritus sanctus inexhaustam bonitatem Dei nostris obsignat cordibus, quando in eis accendit fidem, inuocationem, læticiam cordis, patientiam, & alios motus congruentes cum voluntate Dei. Hæ Spiritus sancti flammulæ certissima sunt indicia præsentis Spiritus sancti, qui datus est, vt sit testimonium dilectionis Dei erga nos. Obseruetur ergo hoc loco testimonium præsentiæ Spiritus Dei in homine, ab euidentissimo signo, quod est effectus ipsius spiritus in homine, qui effectus carnis spiritui ex diametro aduersatur, & potissimum in eo situs est, quod homo retineat fidem & bonam conscientiam. DEINDE, quod hæc Spiritus præsentia sit testimonium caritatis Dei paternæ erga nos. TVM, quod hinc, hoc est, ex testimonio caritatis Dei spes nostra confirmari & excitari debeat, vt iam firmissimi & certissimi simus de promissa hæreditate cœlesti. PRÆTEREA admonemur hoc loco humilitatis & sanctitatis, ne vel superbia vel impuritate expellamus castissimum hunc Spiritum, & excidamus gratia præsenti, &

gloria

gloria futura. Papistæ hunc locum perperam interpretantur de caritate qua nos Deum diligimus, ac si nostra dilectio caussa spei esset. Quorum errorem refutat & argumenti series, & Paulus ipse se clarè interpretatur, cum ait: Commendat autē suam caritatem erga nos Deus &c. Præterea si hoc Apostoli dictum intelligendum esset de dilectione nostra, ac si illa fundamentum esset spei, omnium hominum conscientiæ cogerentur contrarium fateri, videlicet quod potius desperationis caussa esset dilectio nostra quàm spei: Cum constat nostram dilectionem perquam exiguam esse & immundam, & quæ contaminatur alijs impuris affectibus. Quid præterea consolationis haberet hoc argumentum. Nos diligimus Deum, Ergo non frustrabimur spe, Præsertim cum dilectio sit opus legis, quod habet annexam conditionem implicitam, sed impossibilem, Tum enim redditur promissio legalis, vbi legi satisfactum fuerit.

Christus enim cum adhuc essemus infirmi, ipso tempore pro impijs mortuus est.

Aetiologia est ab effectu caritatis Dei. Nam affectus ex actionibus cognoscitur:

Christus mortuus est pro infirmis & impijs, vt eos à morte æterna liberaret.

Ergo, Maxima est Dei caritas erga nos,

qua

qua vnicum ſuum filium dedit, vt ſolueret λύτρον pro nobis.

Huc illa ſententia Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Quod autem addit, κατὰ καιρὸν, ſecundum tempus, ſeu vt nos vertimus, ſuo tempore, Significat tempus illud opportunum, quo pater apud ſe conſtituerat filium in mundum mittere, vt fieret victima pro mundo. Huc illud ad Gal. 4. Quando venit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Pertinet & huc Prophetia Iacob patriarchæ, & Danielis de tempore aduentus Chriſti. Porro quod Apoſtolus dicit: Cum adhuc eſſemus infirmi ſeu inualidi, deſtituti omnibus viribus (nam hæc vis eſt Græcæ vocis ἀσθενῶν) relationem habet duplicis temporis, videlicet ante conuerſionem & poſt conuerſionem. Ante conuerſionem omnes homines ſunt & ἀσθενεῖς & ἀσεβεῖς. ἀσθενεῖς quidem, hoc eſt, omnibus viribus deſtituti & minime apti ad intelligenda & capienda quæ Dei ſunt. Nam vt alibi dicit Apoſtolus ψυχικὸς homo nō capit ea q̃ ſunt Spiritus Dei, cuius ratio redditur ad Epheſ. 4. vbi tribuit τῷ νῷ, hoc eſt, principi animæ parti ματαιότητα, vanitatem, τῇ διανοίᾳ, tenebras ſiue caliginem. Quare neceſſe eſt in non renatis ignorantiam rerum diuinarum eſſe. Deinde tertio loco tribuit cordi, hoc eſt, voluntati

&

& affectibus πώρωσιν, hoc est, obdurationem, hoc est, summam contumaciam qua aduersus Deum ruunt homines indulgentes suis prauis affectibus. ἀσεβεῖς verò, id est, sine cultu, scilicet Dei. Non enim Deum coluerunt, sed multiplici idolomania se contaminauerunt. Hæc duo epitheta hominibus ante conuersionem tribuit Apostolus, vt inde illustrior appareat caritas Dei erga nos, qui pro talibus filium suum in mortem tradere voluit. DEINDE significat Apostolus, quod in conuersione donentur homines nouis viribus, vt iam conuersi, etsi legi plenam obedientiam præstare non possint: tamen possint aliqua Deo grata facere. Nam & donantur noua luce, & adiuuantur à Spiritu sancto, vt Deum veris cultibus iam colere incipiant. Sed quomodo hæc simul Deo conueniunt, vt & intime amet homines, & tamen eosdem vt hostes persequatur nondum conuersos? Duo in homine intuetur Deus, VNVM, quod ab ipso est, ALTERVM, quod ab homine & à Diabolo. Amat quidem nos, quia eius sumus creatura ad ipsius imaginem conditi, Persequitur vero vt hostes, idq́; propter peccatum. Amor ex misericordia est, persecutio ex iusticia. Misericordia vult homines saluare Deus, iusticia vult eosdem punire. At sapientia Dei fecit & misericordiæ & iusticiæ locum. Misericordiæ quidem, dum perditorum hominum miseria afficitur Deus, &

ad iuuan-

ad iuuandum mouetur. Iusticiæ verò dum filium mittit, qui nostra caussa in se recepta satisfacit iusticiæ Dei, vt omnis qui credit in hunc filium, non moriatur, sed viuat vita æterna, in alios autem exerceatur iudicium iustum absque misericordia.

Enimuero uix pro iusto quisquam moriatur. Nam pro bono forsitan aliquis mori sustinet.

Amplificat Dei erga nos caritatem duplici collatione. PRIOR est, vix pro iusto quopiam homine quisquam velit mortem subire, At Deus filium suum dedit, qui pro nobis non modo non iustis, sed etiam sceleratissimis moreretur. POSTERIOR, eius caussa, à quo quisquam beneficium acceperit, forsan sustineat mori, At Deus, cum non modo nullis à nobis beneficijs esset affectus, sed etiam nos sibi infensissimos hostes esse non ignoraret: tamen filium vnigenitum in mortem pro nobis tradidit. Quare necesse est ardentissimā dilectionem esse, qua nos est prosecutus. Hæc videtur simplicissima huius loci sententia. Nam vt infirmo opponit iustum, ita impio bonum & alijs commodum. Nec mutatio numeri quenquā offendet, quæ est frequentissima apud Hebræos, qui sæpe numerum singularem collectiue accipiunt. Quidam interpretes Bonum & iustum accipiunt

piunt in neutro genere, vt pro iusto mori, sit pro re iusta mori, hoc est, cum quis legibus mortem debet, & pro bono, hoc est, pro re bona, vt si quis mortem oppeteret volens pro patria aut liberis, Sed peristasis loci facit, vt priorem interpretationem præferam, quæ & autoritate veterum, Chrysostomi, Athanasii, Ambrosii, Selæ, & aliorum nititur.

Commendat autem suam caritatem erga nos Deus, Quod cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit.

Accommodatio est collationis propositæ, cuius hæc vis est, Si quis sustineret mori pro iustis & bonis, certè maximam suam erga ipsos declararet dilectionem, At nunc Christus filius Dei mortuus est pro nobis non iustis, sed iniustis, non bonis, sed malis, Nihil enim commodi aut vtilitatis à nobis expectauit. Ergo necesse est immensam & ineffabilem caritatem Dei fuisse, qua motus, filium suum vnigenitum pro nobis dederit. Hæc Pauli concio de caritate Dei erga nos, diligenter obseruetur. Continet enim & doctrinam vtilissimam, & consolationem vberrimam, & confutationem iusticiariorum validissimam. DOCTRINA *est, quod Christi mors impieta-*

impietatis hominum expiandæ gratia ſit facta, quodq́; ea ſola ſalutis meritoria ſit. CONSOLATIO *hîc proponitur contra iram Dei ſummam, videlicet quod filius Dei adeo homines dilexerit, vt in ſe deriuarit iram patris, ne humanum genus conditum ad imaginem Dei, æternum periret.* CONFVTATIO *eſt erroris phariſaici omnium temporum, quo putatur quod alijs medijs liberentur homines à peccato & morte, quam ſola filij Dei victima.*

Multo igitur magis iuſtificati nunc in ſanguine eius ſeruabimur per ipſum ab ira.

Illatio à minori ad maius. Confert autem homines eoſdem pro duplici eorum ſtatu. Aut enim adhuc peccatores ſunt, hoc eſt, rei æternæ mortis propter peccatum, aut ſunt iuſtificati fide. Iam Deus dilexit nos peccatores, Igitur, Multo magis iuſtificatos diligit, Si diligit, certè non damnabit. Neq; enim damnare poteſt quos à reatu abſoluit. Eſt enim reatus damnationis cauſſa. In voce Iræ, eſt metalepſis. Nam ex ira damnatio intelligitur. Obſeruetur igitur hîc rurſus beneficium reparationis totum vni CHRISTO *aſſcribendum eſſe. Nam hic Apoſtolus diſertè iuſtificationem & glorificationem, quæ*

est liberatio ab ira & damnatione, adeoq; integra salutis possessio vni Christo tribuitur.

Nam si cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per mortem filij ipsius. Multo igitur magis seruabimur per uitam ipsius.

De mortis Christi efficacia per collationem effectuum dixit: Efficax fuit mors Christi ad abolendum peccatum eorum, qui adhuc erant inimici Dei. Proinde multo magis est efficax ad abolendam iram Dei aduersus eos, qui iam non sunt peccatores amplius, Sed iustificati, hoc est, absoluti à peccato: Nunc autem addit argumentum ab efficacia vitæ Christi, idq; per collationem virtutis, mortis & vitæ Christi. Mors caussa est reconciliationis, Vita caussa est salutis seu acceptationis ad vitam æternam. Concludit autem hoc modo à minori ad maius:

Mors Christi fuit efficax ad reconciliandos nos Deo.

Multo igitur magis vita Christi, hoc est, resurrectio Christi efficax erit ad communicandam reconciliatis vitam æternam, quæ vita æterna reconciliationis & iustificationis finis est.

Obseruentur ergo distincta Mediatoris beneficia,

ficia, qui vt morte sua expiat peccatum, & reconciliat nos Deo: ita vita sua, hoc est, resurrectione iustificat, ac in integram salutis possessionem nos introducit. Quid hinc sequitur? Id quod confirmandum proposuit Apostolus: Videlicet spem iustificatorum non fore irritam, vt quæ nititur firmissimis fundamentis caritate Dei patris, obsignatione Spiritus sancti, morte & vita filij, Siquidem morte expiatum est peccatum, vita autem parta est iusticia & salus.

Neque id solum, sed etiam gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Hic QVINTVS iustificationis seu fidei effectus est, gloriari in Deo, quæ gloriatio est spiritualis quædam παῤῥησία, qua non solum gloriamur super spe gloriæ Dei, Sed etiam in ipso fundamento spei, hoc est, in ipso Deo, videlicet quod sit noster Deus, qui nos tuetur & defendit. Hinc consolatio petenda est in omnibus aduersis. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Si Deus iustificat, quis est qui condemnat. Verum vt abducat Apostolus nos à cogitatione siue dignitatis siue indignitatis nostræ, caussam huius gloriationis non in nobis, sed extra nos ponit, cum inquit: Per Dominum nostrum Iesum Christum.

Per quem nunc reconciliationem asse-
cuti sumus.

Aliquoties dixerat Apostolus nos reconciliatos esse Deo per Christum, iam ideo idem repetit, vt paret sibi viam ad declarandam eam iustificationis partem, quã in propositione attigit, quæ est iusticiæ Christi imputatio. Hactenus enim partim in genere de iustificatione disseruit, partim de prima eius parte, videlicet de expiatione peccati, seu absolutione à peccato, quæ est remissio peccatorũ, partim etiam de acceptatione reconciliatorum ad vitam æternam, idq́; gratis propter Christum. Verum quia & remissio peccatorum, & acceptatio personæ nititur Christo fundamento et autore, cuius iusticia credentibus imputatur, vt appareant iusti coram Deo, iam de ea iusticia disputationem aggreditur. Nam cum merito quæri posset, quænam sit illa Dei iusticia de qua hactenus toties dictũ est, & cum ea Christi propria esse definitur, adhuc quæri posset, quomodo vnius iusticia multis sufficere possit & imputari. Eam ergo iusticiam explicandam nunc aggreditur, & modum imputationis vsq; ad capitis huius finem ostendit, idq́; pulcerrime per collationem caussarum & effectuum. Confert enim inter se peccatum & iusticiam, Christum & Adam, mortem & vitam, legem & gratiam, ex quorum collatione non

ſolum modus iuſtificationis noſtri apertè concluditur, Verumetiam alij multi loci, ijq́; in ſcriptura præcipui offeruntur: quorum noticia admodum vtilis eſt, ad declarationem myſterij ſalutis & reparationis noſtræ apud Deum. Hæc ergo pars inprimis cognoſcenda & obſeruanda eſt, non ſolum quia continet præcipua doctrinæ cœleſtis capita, Verumetiam quia valide refutat Oſiandricum errorem, & aliorum veterum & recentium ſcriptorum, qui à vera noſtræ iuſtificationis materia aberrarunt.

Propterea ſicut per unum hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: Et ſic in omnes homines mors peruaſit, quatenus omnes peccauerunt. Vſq; ad legem enim peccatum erat in mundo. At peccatum non imputatur quando non eſt lex. Sed regnauit mors ab Adam uſque ad Moſen, etiam in eos, qui non peccauerunt, iuxta ſimilitudinem tranſgreſſionis Adæ, qui eſt typus eius, qui erat futurus.

Quoniam dixit Apoſtolus reconciliationem factam eſſe per Chriſtum, Nunc modum oſtendit, quomodo id fieri potuerit. Videtur enim parum

conuenire, aſſerere vnius Chriſti factum multis imputari poſſe. Hoc autem vt explicet Apoſtolus, collationem facit cauſſarum & effectuum. Confert enim Adam & Chriſtum, & oſtendit quid vterq; fecerit. Confert autem eos tum in re ſimili, tum in contraria. Similes enim ſunt in eo, quod vterq; quod eſt ſuum, cum ſuis communicat. Rurſus in eo plane diſſimiles ſunt, quod Adam peccatum in ſuos natura deriuat in mortem, Chriſtus vero ſuam iuſticiam cum ſuis per gratiā communicat in vitam. Non eſt ergo mirum vnius Chriſti iuſticiam imputari multis in vitam, cum vnius Adæ lapſus imputatus ſit multis in mortem. Atq; hæc eſt argumenti præſentis ſumma. Verum vt textum Paulinum plenius intelligamus, PRIMVM collationem ipſam verbis Pauli proponam, & ἀπόδοσιν collationis adiungam integre, quam attigit tantum Apoſtolus. DEINDE verba textus ordine explicabo. Eſt autem hæc collatio: Quemadmodum per vnum (Adamum) peccatum, (hoc eſt reatus) in mundum intrauit, & per peccatum mors (hoc eſt, corruptio & damnatio) & ſic in omnes homines (ab illo vno Adamo per naturalem propagatos generationem) mors peruaſit, etiam in eos qui non peccauerūt ſimili tranſgreſſione cum Adam: Ita per vnum Chriſtum iuſticia in mundum intrauit, & per iuſticiam vita, & ſic in omnes homines

mines

mines (à Christo per regenerationis gratiam propagatos) vita peruasit etiam in eos, qui non fuerunt iusti simili obedientia cum Christo. Hæc integra est collatio. Sed Paulus pro apodosi posuit hæc verba: Qui est typus eius, qui erat futurus, hoc est, Christi. Typus autem ad propagandi similitudinem, non ad res ipsas propagatas pertinet. In eo enim, vt Ambrosius ait tantum forma Adæ Christus, qui quod vnus peccauit, vnus emendauit. Iam verba textus particulatim excutiamus: Quemadmodum, inquit, per vnum ho minem peccatum in mundum intrauit, & per pec catum mors. Per vnum hominem intelligit primum hominem, videlicet Adam, qui fuit veluti massa, vnde cæteri homines sunt desumti. Per hunc, inquit, peccatum intrauit in mundum. Peccatum originis sentit. Sunt autem duo in peccato originis consideranda, Reatus scilicet & Corruptio: quæ duo, etsi non possunt separari, tamen accuratè distingui debent. Sicut enim Adam, admisso peccato, primum reus factus est iræ Dei. Deinde, quia reus erat, pœnam peccati, id est, corruptionem illam tum animi tum corporis subijt. Atq; hoc est quod Paulus dicit. Et per peccatum mors. Sic quoq; in posteros naturam transmisit tum ream inprimis, tum corruptam. De reatus igitur propagatione proprie agit hoc loco Apostolus, cui opponitur imputatio iusticiæ Christi. Nam

cum Christus morte sua reatum eluit, simul fideles iusticia imputata induit. Quod autem ad corruptionem attinet, ea diuersum habet remedium, nempe sanctificationem humanæ naturæ in Christo, de qua in octauo agitur.

Porro obseruandum est hoc loco, Adam considerari dupliciter. PRIMVM simpliciter sine respectu ad posteros: qua ratione nullus est reus ipsius delicto. DEINDE relatiuè, quatenus est prima radix naturæ humanæ, in quo totum humanum genus quodammodo fuisse manifestum est, atque hac ratione reatus Adæ cum sua pœna, quæ est corruptio, deriuatus est in omnem eius posteritatem. Quapropter vt leprosi parentes generant leprosos liberos, qui liberi & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita Adam reus & corruptus, generat ream & corruptam posteritatem, atque id est quod Paulus ait: Sic in omnes homines mors peruasit, scilicet cum reatu. Caussam apponit: in quo, scilicet Adamo, Omnes peccauerunt, hoc est, rei fuerunt imputato posteritati reatu patris, cum quo coniuncta est & pœna, scilicet corruptio. Complectitur itaque vtrunque peccatum originis, reatum & corruptionem. Nam vtrunque propagatur ab Adam in posteros, Sed alterum caussæ, alterum effectus rationem habet.

Vſque enim ad legem peccatum erat in mundo.

Quid hoc ſibi vult? Abſurdum videri poterat homines condemnari vt reos ante datam legem. Si enim peccatum eſt legis tranſgreſſio, neceſſe eſt legem eſſe ante peccatum. Hanc obiectionem anteuertit Apoſtolus prolepſi Rhetorica, & aſſerit peccatum omnino fuiſſe in mundo ante legem, contra eos, qui ab Adamo non voluerunt propagari peccatum: Sed tum demum incœpiſſe, quando lex data, ab hominibus eſt violata. Sed effectus peccati oſtendit, peccatum etiam fuiſſe ante legem datam in monte Synai. Nam fuit alia lex data Adamo in paradiſo, quam nos omnes in Adamo tranſgreſſi ſumus, ſicuti docet pœna, quæ peccatum eſt conſecuta.

At peccatum non imputatur, quando non eſt lex.

Hæc etiam aduerſariorum obiectio eſt, quæ ex eo prouenit, quod primam legem, quam tranſgreſſi ſumus in Adamo, non attendant. Eſt autem hæc obiectio:

Peccatum eſt legis tranſgreſſio,

Ergo, Quando lex non eſt, neque peccatum eſſe poteſt.

Nam

Nam accidens non cadit nisi in subiectum. Sed Paulus dat instantiam hoc modo:

Mors regnauit ab Adam vsq; ad Mosen,

Ergo, Necesse est fuisse peccatum ante Mosen.

Nam mors sequitur peccatum vt iusta pœna. Sumitur autem hæc responsio à iusticia iudicis Dei.

Deus puniuit peccatum morte ante datam legem, Ergo,

Reus fuit homo ante datam legem per Mosen.

Cuius ergo legis fuit reus? Primum eiusdem, quam Adam transgressus est. Deinde legis non scriptæ in libris, sed insculptæ in natura, de qua supra cap. 2.

Etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta similitudinem transgressionis Adæ.

Hæc verba coniungi debent cum principio huius pericopæ, hoc modo. Propterea sicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors peruasit, etiam in eos qui non peccauerunt, iuxta similitudinem transgressionis Adæ, Hoc est, Etsi non omnes peccauerunt gustu pomi vetiti, sicut Adam fecit: tamen qui ab eo tanquam à viciosa

radice ſunt propagati, peccatores ſunt & ipſi & damnati.

Ex hac deſcriptione Apoſtolica concludamus definitionem peccati originis, hoc modo: Peccatum originis eſt, cum reatus, quo naſcentes rei ſunt ob peccatum Adæ, tum corruptio humanæ naturæ propagata ab Adamo, obnoxia morti & damnationi, niſi fiat remiſſio.

Sed non ſicuti delictum, ita & donum.

Hæc propoſitio eſt diſſimilitudinis inter Adamum & Chriſtum. Dixit Chriſti typum fuiſſe Adamum, At ne quis eandem rationem in typo & antitypo ſtatueret, dicit Apoſtolus maximam diſſimilitudinem factorum Adæ & Chriſti eſſe. Ab illo enim delictum, ab hoc donum, hoc eſt, iuſticia quæ nobis imputatur.

Nam ſi unius delicto multi mortui ſunt, Multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ eſt unius hominis Ieſu Chriſti, in multos abundauit.

Ratio & declaratio diſſimilitudinis inter delictum & donum. Si lapſus Adæ ceſſit τοῖς πολλοῖς, *id eſt, multis illis, hoc eſt, toti poſteritati Adæ in mortem, Multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ eſt vnius Ieſu Chriſti,*

cedet

cedet multis in vitam. Hæc argumenti propositio eſt.

Aſſumtio eſt :

Sed lapſus Adæ ceſſit toti poſteritati ipſius in mortem. Hinc ſequitur concluſio: Igitur, Multo magis gratia Dei, & donum per gratiam, cedet multis in vitam.

Gratiam opponit Apoſtolus iræ Dei vt donum reatui. Eſt enim GRATIA fauor Dei, quo cœleſtis pater nos complectitur in filio. DONVM autem eſt ipſa obedientia CHRISTI, qua nobis imputata, abſoluimur à reatu. Differunt ergo Gratia & Donum, vt cauſſa & effectus, Gratia enim doni cauſſa eſt. Quidam per gratiam intelligunt remiſſionem peccatorum, & per donum ſanctificationem & nouitatem. Sed horum ſententiam refutat non ſolum ſeries argumenti, verumetiam Apoſtolus ipſe ſatis indicat, quid per donum velit ſignificare. Nam vt paulo antea delictum oppoſuit dono, ita poſtea ait: Qui acceperunt abundantiam gratiæ & doni inſticiæ. Porro hæc iuſticia CHRISTI nunc ab Apoſtolo dicitur χάρισμα, *nunc* δώρημα, *nunc* δωρεὰ, *quæ tria Latinus interpres vna latina voce reddidit, nempe DONI. Sed diſcrimen hoc eſt:* Δωρεὰ *genus eſt ad* χάρισμα *&* δώρημα. Χάρισμα *autem dicitur, reſpectu Dei nobis iuſticiam imputans.* Δώρημα, *reſpectu noſtri, qui ea iuſticia*

iustitia donati sumus. Proinde χάρισμα ipsius δωρήματος caussa est, quod δώρημα paulo infra δικαίωμα vocatur, quia donum illud, quod est obedientia Christi, nos iustos efficit.

Et non sicut per unum qui peccauit donum.

Secundæ differentiæ inter delictum & donum propositio. Oratio autem hæc deficiens ita completur: Et non sicut delictum per vnum qui peccauit, ita donum, per vnum qui iustus fuit se habet. Sensus proinde est huius propositionis: Non est eadem ratio delicti, quod per vnum peccatorem in alios permanauit, & doni quod per vnum iustum ad alios peruenit. Hæc differentia ideo obseruanda est, ne quis ex eo, quod dixerat, Adam typum esse Christi, inferret hanc similitudinem propagationis delicti & doni, Quemadmodũ Adam vno peccato originali coniecit mundum in mortem & damnationem: ita Christus ab vno illo peccato Adami, hoc est, originali sua iusticia homines liberat. Verum huic obiectioni occurrit Paulus, statuens discrimen in typo & antitypo. Adam per vnum peccatum damnauit mundum, Sed Christus ex gratia per suam iusticiam à multis delictis mundum liberat, hoc est, non solum ab originali, verumetiam ab omni-

bus aliis credentes absoluit. Obseruetur igitur contra Monachorum somnia hæc insignis sententia, quam verba Pauli offerunt. Non quemadmodum vnus Adam peccans vno peccato conicit mundum in damnationem: ita Christus ab vno tantum peccato liberat, sed à pluribus.

Nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, At donum ex multis delictis in iustificationem.

Ratio propositionis, continens discrimen inter reatus propagationem, & doni. Completur & hæc oratio hoc modo: Nam iudicium quidem ex vno delicto introiit in condemnationem, at donum ex multis delictis, hoc est, post multa delicta venit in iustificationem, quæ est absolutio & liberatio à reatu. Hîc primum obseruemus iudicium hoc loco significare reatum, Nam ex reatu oritur condemnatio. Præterea quod per donum Apostolus intelligat iusticiam Christi, qua nobis imputata, non amplius rei coram Deo, sed iusti apparemus. Adhæc, quod iustificatio hominis sit imputatio iusticiæ Christi, & absolutio à reatu & damnatione, quæ damnatio ob reatum contingit. Nam Apostolus iustificationē opponit κατακρίματι, hoc est, condemnationi, quæ antithesis satis ostendit, quid Paulus per iustificationem intelligat.

Nam si unius delicto mors regnauit per unum, Multo magis ij qui abundantiam gratiæ & doni iusticiæ accipiunt in uita, regnabunt per unum Iesum Christum.

Aetiologia est sumta à virtute caussarum efficientium, per collationem minoris & maioris. Si tanta fuit delicti & reatus Adami vis, vt in totam eius posteritatem dimanarit in condemnationem, Multo profecto maior erit vis gratiæ & iusticiæ Christi, vt qui eius reddantur participes per fidem, vitam viuant æternam.

Obseruetur hîc Hebraismus, quo abundantia gratiæ ponitur, pro abundante gratia, quæ opponitur iræ Dei: & abundantia doni iusticiæ pro abundante & donata, hoc est, imputata Christi iusticia. Rursus hîc gratia & donum, vt caussa & effectus se habent, & aperte donum definitur iusticia, quæ donatur ex gratia, hoc est, gratis imputatur.

Itaque quemadmodum per unius delictum (iudicium uenit) in omnes homines in condemnationem, Sic etiam per unius iustificationem (donum abundauit) in omnes homines in iusticiam uitæ.

Conclusio est dissimilitudinis inter Adamum & Christum, quantum ad effecta contraria attinet. Erasmus in priori membro ex suo: propagatum est malum. in posteriori, propagatum est bonum adiecit, deprauata sententia Apostoli. Nam si admiserimus propagari bonum in iustificationem: sophistæ intrudent nobis suam inhærentem qualitatem, qua homines iustos fieri fingunt. Rectius ergo complebitur sententia, si id quod deest restituimus ex versu, qui paulo ante præcessit: Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: at donum ex multis in iustificationem. Ex hoc versu subiecta, iudicium & donum sumamus. Deinde verbum quod respondebit priori subiecto, sumatur ex versu, Sicut per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, Quod posteriori respondebit, petatur ex illo dicto: Gratia & donum in multos abundauit. Hanc interpretationem facile approbabit is, qui accuratius totam hanc disputationem contemplatur. Vocabulum iustificationis bis positum, vt apud Græcos variat paraschematismo, ita etiam hoc loco variat modo significandi. Nam PRIORI loco iustificatio Græcè δικαίωμα, ipsam iustificationis nostræ materiam declarat, hoc est, iustificationem, qua ipse Christus iustus est sua obedientia. Opponitur enim delicto Adæ & nostro. POSTERIORI loco, iustificatio Græcè δικαίωσις, significat iustifi-

iustificationem, qua nos à damnatoria legis sententia absoluimur. Opponitur enim condemnationi communi. Differt ergo iustificatio priori loco posita, à iustificatione quæ posteriori loco ponitur, vt caussa à suo effectu. Hanc interpretationem germanam esse, antithesium collatio facile conuincit. Quod autem addit Apostolus: *Vitæ*, notat finem iustificationis esse vitam æternam, quam in 8. cap. vocat glorificationem. Hoc etiam ex antithesi finium patet. Nam vt condemnationis finis est mors æterna, ita iustificationis finis est vita æterna. Docet præterea hæc antithesis, quid apud Paulum significet iustificationis vox. Nam cum opponitur condemnationi, quid quæso aliud significare potest, quàm absolutionem à reatu, quæ fit cum Christi iusticia nobis imputatur?

Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: Ita obedientia unius iusti, constituentur multi.

Comprobatio conclusionis est per collationem caussarum in contrariis effectibus. Caussæ sunt Adam peccans, & Christus iustus: Effecta sunt, peccato Adæ multi sunt constituti peccatores, iusticia Christi multi constituti sunt iusti.

Obseruemus hoc loco PRIMVM *definitio-*

 nem

tionem vtriusque, hoc est, & delicti Adæ & iusticiæ Christi. Vt enim delictum Adæ definitur inobedientia esse erga Deum: ita iusticia Christi definitur obedientia, qua ipse Christus non solum satisfecit legi, verumetiam obediens fuit vsq; ad mortem crucis. DEINDE *quod, quemadmodum vnus Adam suo peccato nos reos fecit: ita vnus Christus sua obedientia nobis imputata, nos iustos coram Deo constituit. Hinc ergo patet, quod quemadmodum reatus est ordinatio peccati Adæ ad damnationem: ita iustificatio est ordinatio iusticiæ Christi ad acceptationem nostri. Notetur igitur diligenter discrimen inter caussam reatus, & caussam iustificationis. Caussa reatus & in Adam & in nobis est, Sed iustificationis caussa in solo Christo existit, per quem etiam sanctificamur, vt incoëtur in nobis noua obedientia.* POSTREMO, *obseruemus hîc solidam refutationem erroris Osiandri, qui contendit homines iustificari essentiali Dei iusticia, propterea quod supra Apostolus distinguat inter iusticiam Dei & hominum. Sed Paulus hîc apertissime illam Dei iusticiam definit obedientiam Christi, qua multi constituentur iusti, quæ Christi obedientia ideo Dei iusticia dicitur, quia & Deum autorem habet, & summe Deo probatur.*

Cæterum lex præterea introijt, ut abundaret delictum.

Quia

Quia aduersarij Pauli ex singulis pene verbis eius calumniandi occasionem quærebant, Paulus prudenter anticipat, quæ obijci possunt ab aduersarijs. Disputauit hactenus Apostolus, gratia Dei & obedientia Christi iustificari homines. Hanc doctrinam expugnare contenderunt aduersarij hoc modo. Si Christi obedientia ex sola gratia Dei iustificantur homines, profecto frustra per Mosen lex lata est. Quid enim aliud est lex, quàm iusticiæ regula? Paulus respondet, & tribuit legi effectum, opinioni aduersariorum prorsus contrarium. Aduersarij putabant legem esse latam quæ tolleret peccatum, & iustos faceret homines, Sed Paulus contra contendit, legem accessisse ad morbum naturalem, & eum magis auxisse in humana natura, & damnasse. Hîc quæstio oritur difficilis: Cum nullus bonus magistratus fert legem, vt malũ in sua repub. augeatur, immo potius vt minuatur & tollatur: Quomodo quæso optimo Deo conueniet, vt ferat legem in hunc finem, vt peccatum abundet magis & augeatur? Ad hanc quæstionem alij aliud respondent. Quidam dictum Pauli ad incrementum noticiæ & peruicaciæ referunt. Ad noticiæ quidem incrementũ, quia vox legis ponit homini voluntatem Dei ante oculos, quã qui violat, scit se magis reũ esse, quam si nulla extaret lex diuinitus lata, atq; ideo supra dictum est: Per legem est agnitio peccati. Ad

peruicaciæ verò incrementum, quia ex lege data ſcit maieſtatem diuinam contemni præuaricatione legis, magis apparet delinquentis præuaricatio & contumacia, nam ſuam voluntatem diuinæ anteponit. Hæc etſi vera ſunt : tamen huic loco minime quadrare videntur. Nam gratiam & legem committit Apoſtolus quantũ ad contraria effecta attinet. Vt enim gratia peccatum minuit & tollit: ita lex lata idem auget & abundare facit, vt dicit Apoſtolus, aperte legem acceſſiſſe, vt abundaret delictum. Quid ergo ad obiectionem dicendum eſt? Si præſentem locum conferamus cum nonnullis dictis, quæ ſunt in ſeptimo, nulla amplius relinquetur dubitatio. In ſeptimo enim ita habetur: Cum eſſemus in carne affectiones peccatorum per legem exiſtentes, vigebant in membris meis ad fructificandum morti. Item: Peccatum occaſione ſumta genuit in me omnem concupiſcentiam. Item: Peccatum occaſione ſumta ſeduxit me. Item: Ergo quod bonum eſt, mihi factum eſt mors? (id eſt mortiferũ?) Abſit, immo peccatum. Ex horum locorũ collatione diſcimus legem per ſe non augere peccatum in natura, ſed per occaſionem. Nam peccatum ſumta occaſione à lege, creſcit magis magiſq;, ac veluti exæſtuat. Lex bona ab optimo Deo lata eſt, vt quid iuſtum & iniuſtum ſit edoceat: atq; vt facientes eam, viuant in ea. Quod autem alius iam ſit euentus legis,

legis, id hominum culpa fit, non vllo legis vitio. At hanc interpretationem non videntur admittere verba Apostoli: Dicit enim diserte: Lex introijt vt abundaret peccatum, hic rem & finem rei coniungit. Respondeo, vsitatam in scripturis phrasin esse, qua caussæ agenti propter aliud, effectus tribuitur, qui habet aliam propriam caussam, idq́; propter euentum. Supra in primo capite dictum est: Deum æternam suam potentiam & diuinitatem patefecisse hominibus, vt sint inexcusabiles, qui sane finis non est proprius patefactionis diuinæ maiestatis, sed accessorius, idq́; propter euentum. Oseæ 8. Aurum suum & argentum fecerunt sibi idola, vt interirent. Hic sane euentus non sequitur consilium fabricantium idola, sed aliam caussam, videlicet peccatum Israëlis. Sed huius phrasis exempla videbimus plura in 9. cap. Hic ergo finis legis ex euentu eius in hominibus, & non ex natura legis accipiendus est, quemadmodum rursus ostendetur in septimo.

Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia.

Dixit peccatũ abundare per legem, iam peccato abundanti opponit victricem gratiam. Nunquã enim ita abundare peccatũ potest, quin gratia, qua Deus nobis remittit peccatum, & imputat iusti-

 ciam

ciam filij, ſit multo abundantior, adeo vt gratia à peccato ſuperari nequeat, ſed ſemper peccatum vincat in ijs, qui confugiunt ad gratiam. Hic locus inſignis eſt, qui vt clypeus tentationi quæ oritur ex cogitatione magnitudinis peccati opponendus eſt. Huiuſmodi tentatio in Cain fuit, cum diceret: Maius eſt peccatum meum quàm propiciatio, & in Iuda, qui peccati mole oppreſſus deſperauit. At Paulus perſecutor Eccleſiæ, ſe cogitatione huius ſuperabundantis gratiæ conſolatus eſt. Sic Dauid, Manaſſes, Magdalena, atq; adeo omnes ſancti omnibus ætatibus, ſe cogitatione miſericordiæ Dei erexerunt contra deſperationem, atq; hinc eſt quod Dauid dicat, miſericordiam Dei omnia opera Dei ſuperare. Opponamus ergo & nos hoc inſigne dictum cogitationi de ira Dei & magnitudine peccati, & ſciamus, vt Ioannes ait: ad hoc apparuiſſe filium Dei, vt deſtruat opera Diaboli. Hac conſolatione in hora mortis nulla grauior, nulla firmior, nulla deniq; dulcior eſſe poteſt, Verum caueat vnuſquiſque, ne hoc Paulino dicto abutatur, & diuturna impœnitentia prouocet iram Dei. Hoc enim ideo à Paulo dictum eſt, non vt gratiæ magnitudine ad licentiam peccandi abutamur, ſed vt lapſi non deſpondeamus animum propter peccati magnitudinem, & vt agamus pœnitentiam maturè, gratias agentes Deo, qui tanto fauore nos complectitur in filio, quod velit

lit omnia nostra peccata sanguine filij sui abluere, modo seriam egerimus pœnitentiam.

Porro sciendum est, gratiam supra peccatum abundare quatuor modis, videlicet, Imputatione, Dignitate, Donatione, & Consummatione. PRIMVM *enim remissis peccatis imputatur credentibus iusticia Christi, qua perfectè iusti in conspectu Dei & angelorum habentur.* DEINDE *dignatur Deus credentes filiorum honore & titulo. Dedit enim hunc honorem Deus hominibus, vt filij eius sint, quotquot credunt in nomen eius.* PRÆTEREA, *donat Deus credentibus suum Spiritum sanctum, quo aguntur, hoc est, qui eos consolatur, viuificat, sanctificat, adiuuat, eisq; obsignat promissam hæreditatem.* POSTREMO, *sua gratia excitabit Deus corpora nostra, & ea reddet conformia glorioso corpori filij ipsius Domini nostri Iesu Christi, atq; ita in omni æternitate gestabimus imaginem Dei, & Deus erit omnia in omnibus.*

Vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem: Sic & gratia regnet per iusticiam in uitam æternam, per Dominum nostrum Iesum Christum.

Dulcissimus finis victricis gratiæ attexitur per collationem regni peccati & regni gratiæ

Regnum peccati cedit in mortem & damnationem, Regnum gratiæ finem habet vitam æternam, idq; per victorem mortis Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. *Obseruandus est hic locus inprimis, monstrat enim discrimen inter duo diuersissima regna, quorum vnum est peccati, alterum gratiæ. Illud administratur per inobedientiam in mortem, hoc per iusticiam in vitam æternam. Vbicunque autem fides in Mediatorem non est, ibi regnat peccatum in mortem. Contra vbi fides est, ibi est regnum gratiæ in vitam. Credenti enim remissa sunt peccata, & imputata est iusticia* CHRISTI, *per quem habemus pacem cum Deo. Monemur proinde hîc, vt fidem retineamus, vt non sinamus peccatum in nobis regnare, vt excitemus spiritum veræ pœnitentiæ fructibus, inuocatione, lectione & meditatione verbi, patientia & aliis virtutibus, quo tandem ad optatam metam perueniamus, per Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM.

Caput VI.

Summaria comprehensio sexti capitis.

Quemad-

QVemadmodum docet iustificatorum munus esse, peccato renunciato sanctitati & nouæ vitæ studere : ita hortatur vt hoc suum officium iugo peccati excusso gnauiter præstent.

Ordo & partes sexti capitis.

Postquam Apostolus demonstrauit iusticiam esse ex fide, eamq; iusticiam non esse in nobis qualitatem vllam, sed obedientiam Christi credentibus imputatam : vicinam quæstionem de sanctificatione aggreditur, Est enim sanctificatio comes iustificationis. Auspicatur autem hanc partem ab obiectione aduersariorum, qui cum studerent iustificationis doctrinam calumnijs proscindere, ex eo quod dixerat Apostolus : Gratiam superabundare, vbi peccatum abundat, inferebant, licenter peccandum esse. Verum huic obiectioni opponit contrariam sententiam, videlicet, Quod nequaquam sit propterea peccandum. Hac sententia iusta confirmatione munita, ex doctrina exhortationem more Prophetico & Apostolico extruit. Atq; ita huius capitis partes sunt duæ, quarum PRIOR docet, POSTERIOR exhortatur.

Exegesis sexti capitis cum obseruatione doctrinarum.

Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato ut gratia abundet?

Hæc aduersariorum obiectio: Si abundante peccato gratia magis abundat (quæ sane gratia res dulcissima & optima est) profecto peccatis indulgendum esse videtur. Sed cum hoc sit extremè absurdum, docere manendum esse in peccatis, quæ Deus & vetat & punit, Sequitur Paulinum paradoxum, esse minime ferendum, quo docetur, superabundare gratiam vbi abundat peccatum. Verum Paulus respondet per instantiam. Opponit enim fortius argumentum sumtum à conditione iustificatorum. Realis autem solutio hæc est.

Vbi abundat peccatum, ibi superabundat gratia.

Ergo peccandum est, vt gratia magis abundet.

Neganda est consequentia. Nam est fallacia secundum non caussam vt caussam. Distinguendum est enim inter caussam rei alicuius & occasionem. Peccatum abundans per se caussa est maioris iræ & damnationis, per occcasionem vero superabundan

perabundantis gratiæ. Manaſſes cumulans peccata, theſauriſauit ſibi iram, donec iuſto iudicio Dei ſit abductus in captiuitatem, vbi in carcere flectit genua cordis, & precatur veniam. Hîc peccatum Manaſſis per ſe fuit cauſſa iræ, quia Deum grauiſſime offendit, ſed occaſio fuit ſuperabundantis gratiæ. Nam illa omnia peccata Manaſſis, quæ faſſus eſt excedere numerum arenæ maris, & omnes ſanctorum cædes, quibus impleuit Hieruſalem, victrix gratia ſuperauit. Hinc ergo patet quanta fuerit malitia aduerſariorum Pauli, qui huiuſmodi ſophiſtica doctrinam Pauli inuiſam reddere Romanis conabantur.

Abſit.

Hæc reſponſio abominantis eſt maliciam aduerſariorum, & includit contrariam opinioni aduerſariorum ſententiam, ac ſi dicat: Nequaquam inde peccandi licentia petenda eſt, quod abundãte peccato ſuperabundet gratia, ſed potius cogitanda eſt bonitas Dei, & meditanda eſt pia & ſancta vita, ne iram Dei aduerſum nos prouocãtes, gratia rurſus excidamus. Ex hoc ergo reſponſo colligenda eſt hæc propoſitio: Iuſtificati fide, nouæ vitæ ſeu ſanctitati ſtudere debent. Obſeruemus proinde hoc loco catholicam doctrinam, videlicet, quod iuſtificationis comes eſſe debeat ſanctificatio, quæ eſt regenerationis forma, cuius fructus eſt exterior

rior & interior obedientia erga Deum. Hoc confirmatur 1.Corinth.1. Factus est nobis ſapientia, iuſtificatio, ſanctificatio, redemtio.

Qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in eo?

Ratio propoſitionis à priuatiuè oppoſitis, quæ non poſſunt ſimul eidem ſubiecto tribui. Qui enim viuit, mortuus non eſt, & qui mortuus eſt, nequaquam viuit, Hinc talis conficitur ſyllogiſmus. Mortui peccato non viuunt peccato. Iuſtificati fide ſunt mortui peccato. Iuſtificati fide, igitur non viuunt peccato. Minor & concluſio in vnius veluti propoſitionis formam redactæ, interrogationis ſchemate ideo efferuntur, vt & vehementior ſit oratio, & fortior illatio, vt eius veritati nemo facile ſe oppoſuerit. Sed quid eſt mors peccati, & quid vita peccati? Vt vita peccati in eo conſiſtit, quod homo peccati concupiſcentijs indulgens peccato obtemperat, illiq; imperium committit: ita mors peccati in vera pœnitentia eſt ſita, quæ pœnitentia ſemper cum iuſtificatione coniuncta eſt. Nam in conuerſione iuſtificatur homo vt moriatur peccato, & viuat iuſticiæ, atque huius rei cauſſa Euangelium nos ad pœnitentiam, hoc eſt, conuerſionem inuitat. Obſeruetur itaque hîc neceſſaria doctrina, quod vbi viuat fides, ibi

neceſſe

necesse sit mori peccatum per veram & salutarem pœnitentiam.

An ignoratis, quod quicunque baptisati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptisati sumus. Sepulti igitur sumus una cum ipso per baptisma in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Probatio minoris est, videlicet, quod iustificati fide, sint mortui peccato. Sumitur autem hæc probatio ab analogia seu symbolo baptismi. Quicunque baptisati sumus, in Iesum Christum sumus baptisati, Ergo quicunq; baptisati sumus, in mortem, sepulturam & resurrectionem Christi baptisati sumus.

Est autem in Christum baptisari, in eum finem baptisari, vt coalescentes Christo vnum simus cum illo, vim mortis, sepulturæ & resurrectionis ipsius percipientes, quo virtute mortis Christi moriamur peccato, virtute sepulturæ corrumpatur peccatum, & virtute resurrectionis nouam cum Christo incoëmus vitam.

Porro hoc loco misere Anabaptistæ abutuntur, ad stabiliendum suum errorem de vsu

sacramen-

ſacramentorum. Hinc enim probare conantur ſacramenta noui teſtamenti tantum eſſe ſymbola quædam vitæ ac morum Chriſtianorum, ac veluti quaſdam imagines rerum gerendarum. Verum quam miſere fallantur iſti, periſtaſis huius loci ſatis indicat. Nam hoc omnium PRIMVM certiſſime nobis conſtat, quod Paulus hoc loco probare contendat, fideles mortuos eſſe peccato, & debere nouam vitam viuere, propterea quod ſint in Chriſtum Ieſum baptiſati. Hoc vt totum & minime dubium ſumit. DEINDE, ex hoc toto infert partes totius hoc ſenſu: In Chriſtum Ieſum baptiſati ſumus. Ergo in Chriſtum mortuum & in eundem ſepultum atq; excitatum, baptiſati ſumus. Hic ſane quilibet videre poteſt, quod non ſolum proponat Apoſtolus mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti qualemcunq; imitationem, qua nos in hoc incumbere deberemus, vt quemadmodum Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri: ita & nos illum ſtudeamus imitari, Verumetiam & id multo magis Apoſtolus monſtrat nobis, propoſito ſymbolo baptiſmi, vim mortis peccati & vitæ nouæ in virtute mortis & reſurrectionis Chriſti ſitam eſſe. Niſi enim prius in nobis extincta ſit peccati ingeniti virtus, & vis noua acceſſerit, quæ nobis vitam nouam pariat, fruſtra proponitur imitationis exemplum. Hanc ergo vim conferri

ferri nobis per mortem, sepulturam & resurrectionem Christi docet Apostolus, proposito baptismo, qui huius rei efficax symbolum existit: Qui enim fieri potest, vt Deus suis non stet promissis. Promisit autem quod sacramentorum notis figurat. Proinde vis illa efficax, qua in nobis perimitur peccatum, & crucifigitur vetus homo, ad nos emanat ex virtute mortis Christi, qua moriens peccata nostra nobis quoq; domuit, peremit, & crucifixit peccatum & veterem hominem, vt in nobis iustificatis modo, pristinas suas vires exercere nō possit regnando & damnando vt antea. PRAETEREA, vt virtute mortis Christi indies magis magisq́; contunditur in credentibus corpus peccati, & virtute sepulturæ corrumpitur paulatim & extinguitur, donec totum aboleatur: ita uirtute resurrectionis Christi excitatur in credentibus spiritus nouus, & vis suppeditatur noua, qua iusticiæ studere incipimus. Sunt ergo in iustificatis fide, mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi effecta, quæ nobis baptismus figurat & consignat, hæc nobis communicantur per eam, quam habemus cum Christo spiritualem communionem, cuius efficax symbolum est sacrum baptisma. Ex his quæ hactenus ex Paulo diximus, non solum confutationem dogmatis Anabaptistici concludimus, verumetiam mortem, sepulturam & resurrectionem Christi esse in nobis & donum & vir-

tutem & exemplum. Donum quidem, quo iustificamur, Virtutem verò, qua mortificatur in nobis vetus homo, & excitatur nouus. Deniq; exemplum pœnitentiæ, atq; adeo totius vitæ, iuxta voluntatem Dei formandæ.

Nam si insititi sumus facti illi per similitudinem mortis eius, certe etiam resurrectionis erimus.

Hoc ad probationem consequentiæ proximi argumenti refero. Dixerat nos mortuos esse peccato per mortem Christi, id est, per virtutem mortis Christi, Ergo etiam oportere nos resurgere cum Christo in nouitatem vitæ. Hoc confirmat pulcerrima similitudine. Nos coaluimus cum Christo similitudine mortis, hoc est, virtute mortis Christi in nos manante morimur peccato, vt & ipse mortuus est. Proinde etiam resurrectioni eius inserimur, vt quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis, & vitam nouam viuit: ita & nos excitati nouam vitam viuamus. Similitudo ergo hoc loco non significat imitationem, sed conformationem, virtute ab ipso Christo in nos deriuata. Hæc similitudo seu conformatio in ipso baptismo conspicitur, quemadmodum ex superioribus patet. Hoc ergo vult Apostolus: Nos sumus surculi insiti corpori Christi. Igitur ferre fructum nos oportet.

Sed

Sed quomodo fit hæc insitio? Spiritualiter fit, cum in Christum credimus, quæ insitio figuratur & obsignatur baptismo. Porro quæ Ambrosius annotauit in hunc locum, pulcre mentem Apostoli explicant. Nos, inquit, baptisati consepulti sumus Christo, vt de cætero hanc vitam consequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismus itaq; resurrectionis pignus est & imago, vt iam in noua illa vita manentes non peccemus, qui enim moritur iam non peccat. Mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur baptismus, vt sicut aqua sordes corporis abluit: ita & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos & innouatos credamus, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. Hæc Ambrosius.

Hoc ſcientes, quod uetus noſter homo cum eo crucifixus eſt, ut aboleatur corpus peccati, ut non amplius nos ſeruiamus peccato.

Quæ sit vis mortis Christi in iustificatis exponit, videlicet quod eius virtute crucifigatur vetus homo in nobis, hoc est, vt mortificetur peccatum, & paulatim viciositas naturæ corrigatur, vt aboleatur & eneruetur corpus peccati, hoc est, caro in qua peccatum ipsum hæret, idq; in eum finem, vt non amplius seruiamus peccato. In hac

pericopa multa ſunt obſeruanda, ac PRIMVM diſcrimen inter veterem & nouum hominem. Sciendum eſt ergo quod vetus & nouus homo metonymia Hebraica dicuntur. Nam ſubſtantia ſeu ſubiecti appellatio pro adiuncto ponitur, & epitheta vetus & nouus, diuerſa ſtudia & affectiones indicant.

DEINDE vetus homo & nouus conſiderantur dupliciter. ALIAS enim inter ſe opponuntur in diuerſis ſubiectis, qua ratione vetus homo dicitur, qui eſt expers fidei & nondum renatus. Contra nouus qui credit & renatus eſt. Vetus quidem, quia detinetur in ſuæ originis vetuſtate, hac vicioſitate, referens indolem primi & veteris Adami: Nouus verò qui ſpiritu Chriſti renouatus & regeneratus eſt, referens imaginem ſecundi Adami, hoc eſt, Chriſti. ALIAS, vetus homo & nouus opponuntur in iiſdem ſubiectis, Vt enim primo modo nouus dicitur propter fidem, ita ſecundo modo dicitur nouus, propter nouæ arboris nouos fructus, hoc eſt, propter nouam obedientiam & vitam, quæ ſequitur fidei iuſtificationem. Contra, quod in iuſtificatis ſpiritui ſe opponit, vetus homo dicitur, quem vt Paulus interdum carnis voce deſignat, ita nouum ſpiritus appellatione notat, idq; duplici metonymia. PRIMVM enim ſpiritus & carnis vocabula non pro ſubſtantiis, ſed pro qualitatibus, quæ in ſubſtantiis ſunt,

ſunt, accipiuntur. DEINDE cauſſa pro effectu ponitur. Vt enim caro carnis opera: ita ſpiritus motus à Spiritu ſancto excitatos ſignificat.

DEINDE & hoc loco obſeruandum eſt, quod vetus noſter homo duplici modo dicatur crucifixus eſſe cum Chriſto. PRIMVS enim modus pertinet ad gratuitam pro peccatis noſtris ſatisfactionem. Chriſtus enim peccata noſtra per crucem expiauit. Huc illud Apoſtoli: Chriſtus mortuus eſt propter peccata noſtra, ſcilicet expianda. Nam ipſius mors peccatorum noſtrorum ſatisfactio eſt, quæ ſatisfactio nobis credentibus imputatur. SECVNDVS modus pertinet ad regenerationem, de qua hoc loco agitur, Virtute enim crucis Chriſti crucifigitur in nobis peccatum, quæ crucifixio intra nos ſentitur in vera pœnitentia. Vocatur autem hæc crucifixio in genere mortificatio, quæ eſt regenerationis ſeu ſanctificationis principium, Sicut viuificatio finis eſt & conſummatio, quæ proficiſcitur, vt ſupra dictum eſt, ex virtute reſurrectionis Chriſti.

PRÆTEREA obſeruandum eſt hîc diſcrimen inter veterem hominem & corpus peccati. Vetus homo, vt ſupra dictum eſt, peccatũ ipſum notat; Corpus peccati omnes hominis partes ſignificat, in quibus vis peccati ſe exerit. Hoc corpus peccati virtute crucis Chriſti paulatim eneruatur, vt homo renatus non ſeruiat peccato, hoc

eſt, non faciat quæ imperat peccatum, ſed eius concupiſcentijs reluctetur ſpiritu.

POSTREMO obſeruandum eſt, quid Paulo ſit abolere peccatum, videlicet ita eius impetum cohibere, vt ei non ſeruias, hoc eſt, non facias deſideria eius, quod cum fit, vetus homo cum Chriſto crucifixus eſſe cognoſcitur.

Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato.

Dixit Apoſtolus veterem hominem crucifixũ eſſe & mortuum peccato, ex quo concluſit, non ſeruiendum eſſe peccato. Iam eam conſecutionem confirmat à conditione ſeruorum, qui ſuis dominis obnoxij ſunt, donec viuunt, à quorum tandem poteſtate per mortem liberantur. Argumentatur autem hoc modo.

Qui mortuus eſt iuſtificatus eſt à peccato.

Vetus noſter homo mortuus eſt, quia eſt cum Chriſto crucifixus.

Igitur, Vetus noſter homo iuſtificatus eſt à peccato, Proinde, non amplius debet ſeruire peccato.

In verbo iuſtificandi metalepſis eſt. Nam hîc iuſtificari eſt exemtum eſſe à iure peccati, vt non amplius peccato ſis obnoxius, vt eius imperata facias. Non ergo loquitur hîc Apoſtolus de expiatione peccati per mortem Chriſti. Sed de effe-

ctu mortis Christi, quæ facit, vt à peccati actionibus abstineamus.

Quod si mortui sumus cum Christo, credimus etiã quod uiuemus cum eo.

Duo sunt propositionis probandæ membra, sicuti supra dictum est, VNVM, quod non sit peccandum, ALTERVM, quod sit ambulandum in nouitate vitæ: prius potissimum hactenus probauit, videlicet quod non sit peccandum, Nunc posterius, videlicet, quod oporteat ambulare in nouitate vitæ confirmat. Sumitur autem hoc argumentum, vt superiora, ab efficacia communionis nostræ cum Christo, & ponitur propositio loco totius argumenti.

Si mortui sumus cum Christo, viuemus etiam cum eo.

Iustificati fide, mortui sumus cum Christo.

Igitur etiam viuemus cum eo, cum in hac vita per nouam obedientiam, tum in æterna vita per resurrectionis gloriam.

Scientes, quod Christus excitatus ex mortuis, non amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur, Quod autem mortuus est, peccato mortuus est semel, Quod autẽ uiuit, Deo uiuit. Sic

& uos reputate, uosipſos tum mortuos eſſe peccato, tum uero uiuere Deo in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Hactenus argumentis ſumtis à virtute communionis noſtri cum Chriſto, probauit iuſtificatos mortuos eſſe peccato, & viuere debere iuſticiæ, nunc ab exemplo ratiocinatur. Eſt autem hic duplex Enthymema, VNVM ab exemplo mortis: Chriſtus ſemel mortuus eſt. Ergo nos mortui peccato, non debemus rurſus peccato viuere. ALTERVM, ab exemplo reſurrectionis. Chriſtus reſurgens perpetuam vitam viuit, Igitur & nos perpetuo nouitati vitæ ſtudebimus. Summa ergo huc redit: Vt exemplo Chriſti mori debemus peccato, vt ei non obtemperemus: ita eodem exemplo viuere debemus Deo, vt quæ grata ſunt illi faciamus. Verum hîc diſſimilitudo obſeruanda eſt, Chriſtus mortuus eſt corpore naturæ, & mortuus eſt peccato expiando. Nos autem fide iuſtificati morimur corpore peccati, & morimur peccato non expiando, ſed deſtruendo peccata in carne noſtra, quod peccatum plene abolere nequit, donec in hoc mortali moriamur corpore. Nam noſtra ſanctificatio à Chriſti virtute promanans, nunquam hic in nobis perficitur, cum ab ipſa morte pendeat noſtræ ſanctificationis conſummatio.

Ne regnet igitur peccatum in mortali uestro corpore, ut obediatis illi in cupiditatibus huius, neq; sistite membra uestra arma iniusticiæ peccato.

Hanc exhortationem commode subijcit Apostolus doctrinæ, vt intelligatur quodnam sit iustificatorum officium, qui sunt cum Christo crucifixi & excitati, nimirum vt tyrannidi peccati se opponant, ne imperium habeat in ipsorum corpore. Confert autem hîc peccatum originale violento tyranno, qui sibi imperium vsurpat in hominem, cum homo cupiditatibus corporis indulgens, membra sua sistit veluti in conspectu huius tyranni, vt præsto sint ad accipienda mandata, & perficienda quæ imperantur. Facit autem hîc Apostolus quatuor peccatorum gradus, quibus regnum peccati perficitur. PRIMVS *est ipsum peccatum, quod originale vocamus, quod hîc* ἡ ἁμαρτία *dicitur, articulus enim certum peccati genus ab Apostolo significari indicat.* SECVNDVS, *est vis malæ concupiscentiæ, quæ est natiuæ corruptionis proximus effectus.* TERTIVS, *est consensus seu obedientia, qua voluntas se peccato subijcit.* QVARTVS, *est membrorum corporis promtitudo, ad satisfaciendum cupiditatibus corporis. Subiectum horum omnium facit Apostolus corpus hoc mortale, quod circumferimus, cui ideo tri-*

buit concupiſcentias, quia animus per concupiſcentias corpus commouet, ac viciſſim corpus animũ ſolicitat. Hinc iam colligamus regnum peccati eſſe, cum concupiſcentiæ corporis imperio peccati obediunt, ac membra corporis imperata perficiũt. Vt ergo peccatum regnans dicitur, cuius imperio per concupiſcentias corporis ac membrorum interiorum & exteriorum ſatisfit: ita peccatum nõ regnans, ſed domitum & ſubiugatum dicitur, & crucifixum, quando renati opponunt ſe cupiditatibus, & coërcent membra, ne, quæ imperat peccatum, perficiant. Docemur præterea hoc loco, quod renati poſſint per gratiam regenerationis ita reluctari peccato, vt in ipſis non regnet. Tametſi enim omni ex parte motus ſuborientes coërcere non poſſunt: tamen corpus & eius membra ita in poteſtate habent, vt ea continere poſſint, ne ſint arma peccato ad perpetrandam iniuſticiam, hoc eſt, ad id faciendum, quod non decet.

Sed ſiſtiſte uos Deo ut ex mortuis uiuentes, & membra ueſtra arma iuſticiæ Dei.

Exhortationis alterum membrum. Vt enim prius membrum eſt, ne nos obediamus peccato, ad facienda ea quæ ſunt iniuſta: ita poſterius eſt, vt obediamus Deo, & ſiſtamus membra noſtra, arma iuſticiæ, vt ea quæ iuſta ſunt, faciamus, idq; ideo,

ideo, quia ex mortuis viui facti sumus, virtute resuscitati Christi. Sciant ergo renati sui muneris esse, vt perpetuo se sistant in Dei conspectu, & semper præsto sint, ad facienda quæ imperat.

Peccatum enim uobis non dominabitur.

Prolepsis est. Nam anteuertit obiectionem illorum, qui conqueri poterant de peccati tyrannide quam sentiunt in se renati, ac promissione erigit eos, ne animũ in lucta spiritus aduersus carnem despondeant, ac si dicat: Scio quanta sit vis peccati, sed maior est vis gratiæ, qua donati sunt renati. Quare nequaquam futurum est, vt eos peccatum rursus suo iugo subijciat, modo vt strenui milites iusticiæ peccato se opposuerint spiritualibus armis, quibus Christianos munitos esse oportet. Pertinet itaq; hæc promissio non ad quosuis, sed tantum ad eos, de quibus hic agitur, hoc est, ad iustificatos fide. Memorabilis itaq; doctrina hic obseruetur de viribus iustificatorum, qui ita possunt peccato resistere, ne in ijs regnum habeat, Verum interea sciendum est, quod istud posse non sit naturæ, sed gratiæ adiuuantis reformatam voluntatem, & Spiritus Christi, quo fideles aguntur.

Non enim estis sub lege, sed sub gratia.

Ratio

Ratio promissionis à conditione iustificatorum. Iustificati non sunt sub lege damnante. Ergo peccatum non dominabitur iustificatis. Est enim dominium peccati, quod qui peccatum faciant, sint sub legis maledictione, & ira Dei. Verum cum iustificati sint sub gratia, qua teguntur peccata per vmbraculum Christi, & donamur Spiritu sancto, per quem sanctificamur, legis damnatoriæ sententiæ non amplius sunt subiecti. Obseruetur hîc & insignis doctrina, & vtilis consolatio. Doctrina quidem, quod qui sunt sub gratia, & habent remissionem peccatorum, liberi sint à iure legis, quantum sanè ad eius damnatoriam sententiam attinet. Consolatio verò, quod iustificati fide, etsi habent peccatum, quod lege Dei damnatur, hoc tamen illis non imputetur ad damnationem, propter gratiam cuius sunt participes.

Quid igitur? peccabimus quod non simus sub lege, sed sub gratia?

Hæc obiectio est male torquentium proxime præcedentem sententiam, & ex ea concludentium absurditatem, vt doctrinam Pauli cauillationibus hostium obijciant. Sic ergo ex verbis Pauli inferunt:

Nos non sumus sub lege.

Ergo liberum est peccare. Quia peccatum

non amplius est peccatum, Nam peccati ratio ex lege pendet, Vbi ergo non est lex, ibi neq; peccatum, Proinde licebit ex arbitrio quiduis audere. Atq; ita aduersarijs Pauli non esse sub lege significat, homines exemtos esse ab omni lege, vt iam amplius nullam legi obedientiam debeant, quemadmodum hodie Libertini, & olim Carpocratiani impie docuerunt, statuentes libertatem Christianam in licentia quiduis audendi & faciendi esse positam.

Absit.

Hæc responsio, μὴ γένοιτο, familiaris Paulo est, quoties crassa & absurda, perperam vel ab aduersarijs vel ab infirmis obiecta, confutat, ac si dicat, monstri simile esse quod obijcitur, vt hoc loco, cum aduersarius obijcit: Nos non sumus sub lege, sed sub gratia, Igitur quiduis audere licebit. Paulus respondet, Absit, quasi diceret, minime sequi propterea peccandum esse, quia sumus sub gratia, & non sub lege, immo contrarium potius inde colligi oportet, hoc modo: Nos sumus sub gratia, Ergo non est peccandum, Quia gratia & peccatum abolet, & nouam obedientiam in renatis incoat. Verum ad antecedens ita respondendum erit: Iustificati non sunt sub lege, hoc dictum non est intelligendum simpliciter, sed secundum quid, Non enim sunt iustificati sub lege, scilicet accusante &

damnante, ſed manent ſub lege docente, & normam iuſticiæ præſcribente.

An neſcitis, quod cui ſiſtitis uoſipſos ſeruos ad obediendum, eius ſerui eſtis, cui obeditis, uel peccati ad mortem, uel obedientiæ ad iuſticiam.

Hæc ratio ſumitur à iure gentium: Quilibet eius ſeruus eſt, cui ſe ſiſtit ad obediendum. Hæc propoſitio eſt principium, ex quo has duas hypotheſes infert: Ergo qui ſe ſiſtit peccato ad obedien dum illi, eſt ſeruus peccati, Et qui ſe ſiſtit Deo ad obediendum illi, ſeruus eſt eius. Requirebat plena antitheſis, vt in ſecunda hypotheſi diceretur: Siue iuſticiæ vel Dei in vitam. Verum loco iuſticiæ ſiue Dei ponit obedientiam, vt quid per iuſticiam intelligat, explicet, videlicet obedientiam erga Deum, quæ iuſtificationis finis eſt. Deinde pro eo quod diceret, in vitam, ideo ponit in iuſticiam, quia iuſticia vitæ, hoc eſt, viuificationis eſt comes & monſtratrix.

Gratia autem ſit Deo, quod fuiſtis quidem peccati ſerui, ſed ex animo obediſtis formæ doctrinæ, in quam eſtis traditi, uerum liberati a peccato, ſerui eſtis iuſticiæ.

Hæc

Hæc ſubſumtio eſt, ſed ornata amplificatione. Simpliciter dixiſſet: At vos ſerui eſtis iuſticiæ ſiue Dei, Verum quia magnum beneficium eſt, è ſeruo peccati ſeruum Dei fieri, orditur ſubſumtionem à gratiarumactione, qua gratias agit Deo, vt monſtret autorem tanti beneficij, & excitet iuſtificatos ad gratitudinem. DEINDE *admonet prioris ſtatus, in quo fuerunt ante iuſtificationem adeptam, tum enim fuerunt miſerrima peccati mancipia, hoc autem ideo facit, vt magis ad obediendum Deo, cuius iam ſerui facti ſunt, excitet.* TERTIO, *cauſſam mutati ſtatus indicat, cum dicit eos obtemperaſſe formæ doctrinæ, in quam traditi ſunt per prædicationem Euangelij. Hîc* PRIMVM *ex antitheſi obſeruetur, quod omnes qui non obediunt Euangelio, ſint ſerui peccati in mortem.* DEINDE, *quod Euangelium ſit veluti typus, hoc eſt, forma qua noui homines finguntur & formantur, vt referant figuram doctrinæ.* PRÆTEREA, *quod vt verbũ, cum quo Spiritus ſanctus coniungitur, ab una parte neceſſarium eſt, ita voluntas noſtra, qua obedimus verbo, à parte noſtri requiritur, vt iuſticiæ ſeruire poſſimus. Non ergo conuerſi ſe habent vt ſaxa, vt inuiti, & quaſi violenter trahantur in obſequium iuſticiæ.*

Humanum dico, propter infirmitatem carnis ueſtræ.

Antequam infert concluſionem, per prolepſin interponit excuſationem, cur videlicet de rebus cœleſtibus agens, vtatur ciuili exemplo, ac dicit ſe id facere propter infirmitatem carnis eorum. Humana enim tanta eſt infirmitas, vt ſine comparatione rerum humanarum, in diuinarum cognitionem peruenire nequeat. Atq; hac de cauſſa Prophetæ, Apoſtoli, ac præcipuè Dominus ipſe toties parabolis è rebus incurrentibus in ſenſus, vtitur.

Quemadmodũ enim exhibuiſtis membra ueſtra ſerua impuritati & iniquitati ad nequitiã: Sic nunc ſiſtite membra ueſtra ſerua iuſticiæ ad ſanctificationem.

Hæc concluſio argumenti eſt, ſimiliter collatione amplificata, neq; offendere debet quenquã particula γὰρ, enim. Nam & illa interdum illationibus deſeruit. Obſeruetur hìc antitheſis duplex, PRIOR, qua iuſticia opponitur cum impuritati tum iniquitati. POSTERIOR, qua ſanctificatio ſeu ſanctimonia opponitur iniquitati. PRIOR docet, quid per iuſticiam intelligat Apoſtolus, nempe mundiciem cordis, quæ fit per fidem (hæc enim mundicies aduerſatur impuritati cordis) & obedientiam erga legem, quæ ἀνομίᾳ, hoc eſt, quicquid legi Dei aduerſatur, opponitur. Ergo iuſticia

incoata

incoata in iustificatis, est mundicies cordis per fidem, & obedientia erga Deum, quanta in hac infirmitate præstari potest. POSTERIOR *docet, quid sanctimoniæ vox significet, videlicet studium innocentiæ & obedientiæ erga Deum (nam aduersatur iniquitatis studio) vt simus sancti. Hinc proinde colligitur, iustificatorum officium esse, perpetuo sanctimoniæ studere, quæ in iusticia sita est, quæ iusticia constat mundicie cordis, & incoata obedientia erga Deum.*

Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iusticiæ.

Conclusioni suo more comprobationem addit Apostolus, idq; per locum à contrarijs. Vis autē argumenti hæc est: Quando serui eratis peccati (scilicet ante iustificationem) liberi eratis iusticiæ, hoc est, iusticiæ non stitistis membra vestra ad obediendum illi. Nullum enim in vos imperium iusticia habuit. Igitur cum nunc serui estis iusticiæ, liberi estis peccato, scilicet vt non sistatis vos peccato, ad obediendum illi. Nam nullum in vos imperium habet peccatum, atq; ita Apostolus per prosopopœiam peccatum & iusticiam duos dominos, penes quos ius imperandi est, facit, quorum illi quidem non iustificati, huic verò iustificati se sistant seruos.

Quem igitur fructum habebatis tunc, ob quæ nunc erubeſcitis?

Hæc quæſtio duo argumenta continet, VNVM à fructu, ALTERVM à turpitudine peccati ſumtum. Fructus peccati eſt peſſimus, & pecca tum ipſum turpe, Igitur fide iuſtificati, qui peccato renunciarunt, amplius peccato ſeruire non debent. Aduerbia tunc & nunc relationem duplicis ſtatus notant: PRIORIS quidem, ante iuſtificationem, POSTERIORIS vero, poſt acceptam iuſtificationem. Obſerua quod iuſtificatos pudere oporteat prioris ſtatus, in quo turpiſſimo domino, videlicet peccato, ſe ſtiterunt ſeruos.

Nam finis illorum mors.

Probat fructum peccati peſſimum eſſe, videlicet mortem, eamq́; æternam.

Nunc uero liberati a peccato, ſerui uero facti Deo, habetis fructum ueſtrum in ſanctificationem, finem uero uitam æternam.

Antitheſis eſt eius quod paulo antea dixit: Cum enim ſerui eſſetis peccato &c. Hinc huiuſmodi argumentum concluditur. Illa ſeruitus merito

rito eſt præferenda, cuius fructus eſt ſanctificatio, & finis vita æterna:

Seruitutis iuſticiæ fructus in hac vita eſt ſanctificatio, & finis vita æterna. Igitur ſeruitus iuſticiæ præferenda eſt ſeruituti peccati quæ ſeruitus peccati in hac vita, fructum habet impuritatem, & finem mortem æternam. Vita æterna dicitur finis ſeruitutis iuſticiæ, non quod iuſticia noſtra illam mereamur, ſed quia eſt iter intermediũ in iuſtificatis.

Nam ſtipendia peccati mors, donum autem Dei eſt uita æterna, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.

Probat finem ſeruitutis iuſticiæ eſſe vitam æternam à contrarijs.

Finis peccati eſt mors æterna. Ergo,
Finis iuſticiæ eſt vita æterna.

Ne autem quis hanc vitam ex merito pendere inferat, anteuertit Apoſtolus & eam pronunciat eſſe donum Dei per IESVM CHRISTVM. *Obſeruetur metaphora in voce Obſonia, Significat autem obſonium regium comeatum, & dona quæ ex lege dignitatibus tribuebantur. Cum ergo peccatum ſit violentus tyrannus, ſuis militibus tribuit digna obſonia, mortem, infernum, perpetuum cruciatum.*

Caput VII.

Summma capitis ſeptimi.

IVſtificatos fide ideo non eſſe ſub lege docet, propterea quod & lex ipſis ſit mortua, & ipſi legi ſint mortui, idq́; ideo, vt ſe Chriſto iungant tanquã nouo marito, cui parere debent. Deinde legis officium eſſe, oſtendere peccatum, indicat, vnde delabitur ad diſſidium legis, & corruptæ naturæ in iuſtificatis, deſcribendum.

Ordo & partes capitis ſeptimi.

Tres partes præcipuæ ſunt huius capitis, quarum PRIMA eſt de libertate noſtri à iure legis, cuius libertatis finis eſt, vt ſeruiamus liberatori. Huius partis occaſio hæc eſt, Dixerat in ſexto, vt doceret peccatum non dominari iuſtificatis, iuſtificatos non eſſe ſub lege. Hîc autem ſublati dominij cauſſam reddit, quam & illuſtrat propoſita ſimilitudine à coniugio ſumta. SECVNDA pars huius capitis eſt quæſtio de vſu legis. TERTIA pars eſt deſcriptio diſſidij legis diuinæ & corruptæ naturæ, & certaminis ſpiritus & carnis

carnis in regeneratis. Ante conclusionem huius partis in parenthesi pulcerrimum huius certaminis paradigma proponitur. Paulus enim ex lege diuina maculas suas agnoscens, terretur conspectu peccati, & tamen ex Euangelio concepta fiducia gratias agit Deo. Post parenthesin sequitur conclusio tertiæ partis.

Exegesis septimi capitis cum obseruatione doctrinarum.

An ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quod lex dominetur homini quoad uixerit.

Compellatione & apostropha facit Romanos attentos ad ea, quæ dicturus est de liberatione à iure legis. In sexto dixit: Iustificatos fide non esse sub lege, Verum quia hoc dicere multis videbatur absurdum, ideo hoc loco, quod illic breuiter attigit, iusta confirmatione munit, quæstio ergo est, Num iustificati fide sint sub lege nec ne? Ad huius quæstionis negatiuam thesin probandam, hoc principium versatis in lege notissimum: Lex dominatur homini quoad vixerit, assumit. Verum in hoc principio dubium est, quodnam sit subiectũ verbi

vixerit. Oratio enim ambigua eſt. Poteſt enim & lex & homo pro ſubiecto ſumi. Lyranus interpretatur quoad vixerit, ſcilicet, lex. Chryſoſtomus, quoad vixerit, ſcilicet, homo, quem plerique ſunt ſecuti. Comparatio quæ proxime ſubiungitur, videtur confirmare ſententiam Lyrani, Concluſio vero & declaratio quæ eam ſequitur, Chryſoſtomo patrocinatur. Quid ergo dicendum? Contextus & ſeries argumẽtorum Pauli omnino conuincit, quod Apoſtoli ſententia ſit, legem dominari homini quoad alteruter vixerit ſiue lex ſiue homo. Nam ſi lex aliqua abrogatur, non amplius obligat, & ſi homo moritur, legis imperatis non amplius tenetur. Præterea hîc etiam quæri poteſt, de qua lege hîc loquatur Apoſtolus, Sed hanc quæſtionem ſoluũt ſequentia. Nam ex Decalogo adducit teſtimonium. Verum ſciendum eſt hoc non ad doctrinam legis, ſed ad damnatoriam legis ſententiam referendum eſſe. Nam doctrina nunquam moritur, immo in iuſtificatis eſt multo efficacior lex, quàm in aliјs, quantum quidem ad doctrinam attinet, & obedientiam.

Nam uiro ſubiecta mulier uiuenti uiro alligata eſt per legem, quod ſi mortuus fuerit uir, liberata eſt a lege uiri. Proinde uiuente uiro adultera uocabitur, ſi fiat alterius uiri, Sin autem

mortuus

mortuus fuerit uir, liberata eſt a lege illa, ut non ſit adultera, ſi iuncta fuerit alteri uiro.

Declarat principium propoſita ſimilitudine à coniugio ſumta. Similitudinis autem partes ſunt duæ, quarum PRIOR *hæc eſt: Eadem eſt ratio legis ad hominem iuſtificatum, quæ eſt mariti mortui ad vxorem, Sed maritus mortuus non dominatur amplius vxori ſuperſtiti, Ergo nec lex mortua homini iuſtificato dominabitur. Minor antitheſi amplificata eſt. Valet autem hæc comparatio, quia eadem eſt ratio legis et mariti, vterque enim ius ſeu dominium habet donec viuit.* POSTERIOR *ſimilitudinis pars, iuſtificatos debere Chriſto obedientiam, concludit. Concluditur autem ſimpliciſſime hoc modo: Eadem eſt ratio iuſtificati hominis ad Chriſtum, quæ eſt mulieris ad ſecundum maritum, priore mortuo. Sed mulier ſecundo marito ſubiecta eſſe debet per obedientiam, nam illi iam lege coniugali deuincta eſt. Ergo homo iuſtificatus fide, vt liber eſt ab imperio legis damnantis, ita Chriſto tanquam nouo ſponſo obedire debet.*

*H*IC *ergo locus apertiſſime confutat eos, qui negant nouam obedientiam neceſſariam eſſe in conuerſis, qui enim hoc faciunt, perinde faciunt, ac ſi quis ſuaderet ne mulier nupta ſecundo*

marito obediret, quod ſane nihil eſſet aliud, quàm diuortio operam dare. Obſeruetur PRÆTEREA *hoc loco, ad quoſnam pertineat abrogatio legis, quo ad eius damnatoriam ſententiam attinet, nimirum ad iuſtificatos fide.* DEINDE *obſeruetur, quod Eccleſia ſit Chriſti ſponſa, cui per ſpiritum parere debet proles, hoc eſt, omnis generis virtutes, quales recenſentur ad Galat. 5. & alibi. Et dicuntur fructus ſpiritus, quia ſpiritu Chriſti acti, homines fructificant bona opera. Vt ergo hæc ſimilitudo amorem Chriſti ſponſi erga nos teſtatur: ita nos viciſſim admonebit cum caritatis erga ipſum, tum officij erga nos mutui.* PORRO *quod quidam ex hoc Pauli loco catholicam doctrinam de coniugij vinculo ſumendam putant, ineptius eſt, quàm vt refutatione indigeat. Nam Apoſtolus hoc loco non inſtituit diſputationem de matrimonio, aut de diuortij cauſſis, ſed tantum è re coniugali ſimilitudinem ſuo propoſito accommodam petit, ac loquitur ſolummodo de ordinaria via in bene conſtituto matrimonio, iuxta quam non fit coniugium à ſe inuicem ſeparatio, Non autem loquitur de vicijs propter quæ diuortia fieri poſſunt legibus diuinis & humanis. Nam hoc ad propoſitum non feciſſet quicquam, Non enim liberamur à lege per diuortium, ſed per mortem.*

Itaque fratres mei & uos mortificati

eſtis lege per corpus Chriſti, ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo.

Res hìc exprimitur, cui explanandæ ac probandæ ſeruit ſimilitudo adducta de muliere, in qua re tria ſunt, Homo, Peccatum, Lex, ſicuti tria ſunt in propoſita ſimilitudine, Mulier, Maritus, Lex. Vt ergo mulier, viuente marito, ſub lege mariti eſt, & mortuo marito libera eſt à lege mariti: ita homo viuente in ſe peccato eſt ſub lege, quæ virtus peccati eſt, ſed mortuo peccato, ſub lege damnante non amplius eſt homo. Præterea, vt mulier libera à lege prioris mariti, & nupta alteri poſteriori obedire debet: ita homo iuſtificatus fide liber à lege accuſante & damnante, debet obedire Chriſto, vt nouo marito, eiq; liberos parere, ſcilicet fructus ſpiritus.

Hactenus ſententiam Apoſtoli explicauimus, iam verba altius expendamus. PRIMVM *ergo dicit: Et vos mortificati eſtis legi. Hìc conſequens ponitur pro antecedente, quod eſt: Et vos mortui eſtis peccato, hoc eſt, & vobis peccatum mortuum eſt, Eſt enim hypallage. Hinc ſequitur, vos non eſtis ſub lege, quatenus lex virtus eſt peccati & damnat.* DEINDE *cauſſa redditur mortui peccati ſiue legis, quatenus eſt virtus peccati. Per corpus Chriſti, hoc eſt, per victimam*

Christi, & per communionem, quam iustificati habent cum corpore Christi. Nam vt supra dictum est: Vetus noster homo cum Christo crucifixus est. PRÆTEREA *additur finis mortui peccati: Vt sitis alterius qui ex mortuis exuscitatus est, hoc est, Christi noui sponsi, videlicet, vt fructificemus Deo. Quod autem transit Apostolus à secunda persona ad primã, idiomatismus Hebraicus est.* SVMMA *ergo collationis huc redit: Quod peccato in nobis mortuo non simus sub lege damnante, sed sub gratia Christi noui sponsi, cui liberos parere debemus, fructus spiritus, vt dictum est.*

Quando enim eramus in carne, affectiones peccatorum per legem existentes, operabantur in membris ad fructificandum morti.

Dixit finem liberationis à lege esse, vt adhæreamus Christo ad fructum ferendum Deo, Verum quia aduersarij poterant obijcere, homines sub lege constitutos, posse Deo fructificare viuendo iuxta legis præscriptum, occurrit Apostolus isti obiectioni, ac tribuit legi contrarium effectum. Lex, inquit, facit, vt mali affectus incendantur & inflammentur magis in nobis. Igitur, per legem nemo potest fructificare Deo. At ne quis hanc sterilitatem legi asscriberet, Apostolus caussam

huius

huius rei à conditione ſtatus hominis petit. Quando enim eramus in carne, hoc eſt, quando ſoli naturæ corruptæ relicti deſtituebamur ſingulari ſpiritus gratia, tum affectiones peccatorum per legem irritatæ vigebant magis magisq; in membris noſtris, idq; non vicio legis, ſed corruptæ naturæ, qua nitimur in vetitum ſemper, cupimusq; negata. Hinc Auguſtinus: Vbi non eſt gratia liberatoris, auget peccandi deſiderium prohibitio peccatorum. Porro παθήματα peccatorum vocat Apoſtolus ὁρμὰς ſeu motus ad peccandum ſolicitantes, qui ſunt tanquam aculeus peccati, per quem peccatum gignit in nobis carnis opera veluti partus, quorum catalogus Gal. 5. recitatur. Iam reliquum eſt, vt hypotheſes nonnullas ex Pauli verbis concludamus.

PRIMA, Nemo naturæ viribus legi Dei plenam obedientiam poteſt præſtare.

SECVNDA, Lex non in renatis excitat & irritat malos affectus, idq; vicio carnis.

TERTIA, Liberum arbitrium eneruatum eſt ita, vt nemo Deo debitam obedientiam præſtare poſſit ſibi relictus.

QVARTA, Opera hominis non iuſtificati, omnia ſunt peccata, vt quæ morti fructificant.

QVINTA, Membra hominis non regenerati, atque adeo omnes vires, obſequium malis affectibus præſtant.

Porro

Porro confutationem Manichæorum, qui his Pauli verbis abusi, dixerunt legem à Deo datam non esse. Vide Augustinum sermone 4. de verbis Apostoli.

Nunc autem liberi sumus a lege, mortui ei sub qua detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, ac non in uetustate literæ.

Hæc antithesis quatuor habet. PRIMVM, *manumissionem à lege, quæ opponitur seruituti legis.* DEINDE *caussam manumissionis, mortem peccati, quod crucifixum est cum Christo, ex quo fit vt non amplius detineamur sub imperio legis damnantis. Nam per mortem peccati vinculum legis ruptum est. Hæc mors opponitur vitæ peccati, qua ipsum viget in membris nostris.* PRÆTEREA, *finem manumissionis à lege, videlicet, vt seruiamus Deo, Hæc seruitus opponitur seruituti mortis, qua illi fructificamus.* POSTREMO, *modum seruitutis, quem per collationem amplificat, dicens: Non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hîc vetustati nouitas, & literæ spiritus opponitur. Vt vetustas significat priorem conditionem sub primo marito, nempe peccato: ita nouitas significat posteriorem conditionem sub secundo marito, nempe Christo.*

Illa

Illa vetustatis nomine significatur, cum quia prior est, tum quia abolebitur, Hæc nouitatis voce indicatur, quia noui hominis est, & perpetuis incrementis augebitur, & nunquam abolebitur. Deinde vt literæ appellatione legem respectu veteris conditionis vocat, quia scilicet apud homines non renatos est veluti muta ac litera mortua, quod ad eius obseruationem attinet, hæc, quod ab ea peccatum arripiat occasionem nos interimendi, dicitur occidere. Huc illud Augustini: Doctrina illa, qua mandatum accepimus, continenter recteque viuendi, litera est occidens, nisi aßit viuificans spiritus: Ita spiritus vocabulo significatur gratia spiritus Christi, qua & nostra voluntas per Spiritum sanctum reformatur, & motus noui excitantur, ac vires nouæ suppeditātur, quibus incoamus Deo seruire, & parere Christo nouo sponso liberos, qui sunt fructus spiritus. Hic ideo dicitur viuificare, quia eo excitamur ad viuendam nouam vitam. Hanc esse genuinam interpretationem literæ & spiritus, ipse contextus & argumenti series euincit. Quare qui per literam sensum literalem aut ceremonias, & per spiritum sensum allegoricum intelligunt, nec cœlum nec terram attingunt, imo sacrum Dei verbū calumnijs hostium exponūt.

Iam quæ sint obseruandæ doctrinæ videamus. PRIMA, quod vt nihil boni poterimus agere, priusquam Christo coniungamur spiritu, per fidem

manumissi à maledictione legis: ita soluti à vinculo legis, donamur Spiritu sancto, qui reformat mentes & voluntates nostras, vt & intelligamus quid fieri oporteat, et velimus præstare quod intelligimus.

SECVNDA, Quod finis iustificationis & manumissionis à lege, sit Deo obedire per nouam obedientiam:

TERTIA, Quod confutentur hac Pauli assertione qui mentiuntur per prædicationem Euangelij laxari frena cupiditatibus, vt iam quod libet liceat, quasi libertas Christiana esset, omnem erga Deum obedientiam abijcere, & licentia quiduis audendi, sicuti olim per Carpocratianos, & hodie per Libertinos Diabolus suum virus euomit in contumeliam Euangelij Christi, & in certam multorum perniciem.

Secunda pars capitis.

Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit.

Quia dixerat Apostolus affectus peccatorum per legem existere, & animaduertit aduersarios hoc detorsuros in malam consequentiam, occupatione quadam eos anteuertit. Poterant enim ex dictis Apostoli ita obijcere.

Quicquid operatur malum & morti fructificat,

cat, id quoq; malum & peccatum esse necesse est. Sed lex operatur malum, vt quæ gignit & fouet in nobis peccatum. Nam vt tu Paule dicis: Affectiones peccatorum sunt per legem ad fructificandum morti: Igitur lex est malum, siue peccatum. Hoc cum maxime sit absurdum de lege Dei dicere, male affirmas affectus peccatorum existere per legem.

Hæc aduersariorum obiectio est, sed maior est distinguenda, quæ quidem vera est intellecta de eo quod per occasionem operatur malum, Non enim omnis occasio mali est mala, Neq; sequitur qualitas rei qualitatem occasionis. Hæc summa est responsionis Pauli. Sed primum opponit contrariam sententiam per abominationis notam, μὴ γένοιτο, hoc est, ne fiat, siue absit, quasi diceret, nequaquam sequitur propterea legem esse peccatum aut rem malam, atq; hac occasione Apostolus ingreditur fusiorem de lege disputationem.

Immo peccatum non cognoui nisi per legem.

Refellit aduersariorum obiectionem argumento à contrarijs opposito, quasi diceret, Immo tantum abest vt lex sit peccatum, hoc est, vt peccatum gignat ac foueat, vt contra nihil æque aduersetur peccato, ea enim vna est, quæ illud alioqui latens prodit ac detegit. Quod si inde peccatum

catum irritetur, ac in rabiem feratur, multoq; magis sæuiat quàm antea, quorsum hoc legi imputetur, quæ hostis insidias detegit? Non ergo peccatum est lex, sed index peccati, vt ait Ambrosius. Atq; ideo Paulus non dicit: Peccatum non erat nisi per legem, Sed peccatum non noui nisi per legem, Significans legem indicatricem esse peccati. Transfert autem Apostolus orationem in se, vt in paradigmate res ostendi clarius, & veluti pingi videatur. Si quæritur, quomodo noscamus peccatum per legem? sciendum est, id fieri hoc modo, dum homo sua facta legi, vt normæ vitæ accommodat, videt vbi legem transgressus est, & vbi non. Vbi enim vita cum regula non congruit, peccatum commissum est, Contra, vbi vita cum regula concordat, nulla culpa deprehenditur. Hinc legis huiusmodi definitio colligi potest: Lex est regula faciendorum & vitandorum, quorum illa dum fiunt probat, hæc dum committuntur, accusat & damnat. Obseruetur præterea hic vsus legis vnus, qui est ostendere peccatum, de quo etiam supra attigit, vbi ait: Per legem est agnitio peccati.

Concupiscentiam non nossem, nisi lex dixisset: Non concupisces.

Dixit se non nouisse peccatum, nisi per legem, id iam proposito omnis peccati fonte probat. Concupiscentia

cupiſcentia proditur per legem, vt vetita & damnata à Deo. Igitur peccatum innoteſcit per legem. Hîc nudam concupiſcentiam, in qua natiua illa labes veluti ſedem poſuit, intelligere oportet. Nam prauæ cupiditates, quæ ab iſto impuro fonte oriuntur, à lege naturæ acriter damnantur, Unde Plato ἐπιθυμίαν πολυκέφαλον *vocat, vt quæ plurimorū malorum cauſſa exiſtit, quam coërcendam eſſe monet* φόβῳ καὶ νόμῳ καὶ ἀληθεῖ λόγῳ, *hoc eſt, metu, lege, & vera ratione. Porro hic locus obſeruetur diligenter, quo refutantur qui Paulum putant tantum de operibus ceremonialibus diſputare in hac Epiſtola, & non de lege morali. Nam hic Apoſtolus adducit teſtimonium de vetita concupiſcentia, quæ lege morali prohibetur, quare manifeſte & fallunt & falluntur Sophiſtæ.*

Sed peccatum occaſione ſumta, operatum eſt per mandatum in me omnem concupiſcentiam.

Translatio eſt culpæ à lege in peccatum originale. Nam ex eo quod dixerat Apoſtolus: Affectiones peccatorum exiſtere per legem, inferebant aduerſarij legem eſſe peccatum, hoc eſt, peccatum gignere & fouere, id iam Apoſtolus diluit & affirmat id fieri non natura legis, ſed vitio carnis & peccati in carne habitantis: quod peccatum oc-

casione sumta magis irritatur per mandatum legis, & inflammatur concupiscentia. Signum, Omnis, non hîc notat distributionem eius cui additur, sed vim potius & vehementiam, ac si dicat: Concupiscentia ipsa magis vim suam declarauit, & importunius me inuasit per mandatum. Etsi autem eadem concupiscentia est in homine ante legis noticiam, quæ post legem est, tamen modo quodam differt hæc ab illa.

Sine enim lege peccatũ mortuum est.

Ratio à contrarijs. Sine lege, id est, cum ignoratur Dei voluntas ex lege. Peccatum mortuum est, hoc est, ignoratur, non apparet, non ita uim suam per concupiscentiam explicat. Hoc significari per mortem peccati manifestum est ex antithesi, Nam vt peccatum per legem cognoscitur, operatur & apparet magis: ita sine lege non cognoscitur, non operatur, hoc est, non exerit vim suam, & non apparet. Atq; hoc est quod dicit Apostolus: Peccatum mortuum esse. Deinde & hoc obseruetur, quod hoc Pauli dictum non simpliciter, sed comparatè sit intelligendum.

Ego aliquando uiuebam sine lege, Sed ueniente mandato peccatum reuixit, & ego mortuus sum. Et inuentum est

mihi mandatum, quod erat ad uitam, ad mortem facere. Nam peccatum occasione sumta per mandatum, decepit me, & per ipsum occidit.

Thesin proximam ad hypothesin accommodat, Quod enim generatim dixit Apostolus, id nunc suo probat exemplo. Nam tum demum doctrina generalis perfectius cognoscitur, cum exemplis illustribus declaratur. Sensus verborũ Pauli non melius percipietur, quàm ex contrariorũ collatione. Quare hanc pericopam in quinq; membra retextã proponam, ex antithesium cõparatione declarabo, & ex singulis membris vniuersales doctrinas extruam. PRIMVM *membrum continetur his verbis: Ego autem viuebam aliquando sine lege, hoc est, Ego viuebam aliquando sine peccati sensu securus omnino, non vim peccati per legem intellexi, nec mea conscientia peccati stimulis est exagitata. Hinc sumatur hæc generalis doctrina traducta ab hypothesi ad thesin: Quamdiu homo legem Dei non attendit, nec eam accõmodat tanquã regulam iusti & iniusti, æqui & iniqui ad sua facta, non sentit peccati vim ad mortem inferendã, sed viuit secure sine morsu conscientiæ ac hypocritam agit. Est enim hæc thesis intelligenda de ijs, qui quantum ad externam conuersationẽ attinet, inculpatè viuunt, vt Paulus fecit cũ viueret sine lege, quemadmodũ ipse de se testatur ad Philipp. 3.*

Sequitur SECVNDVM membrum: Sed veniente mandato, peccatum reuixit, hoc est, postquam vim legis sensi, factis meis ad normam legis examinatis, me transgressorem legis deprehendi, ac reum coram tribunali Dei. Nam peccatum quod antea latebat vt mortuum, iam per legem agnitũ in conscientia mea reuixit, & affectiones peccatorum magis vigebant in membris meis. Hinc generalis doctrina concluditur, videlicet, quod lex, vbi homo cœperit suam vitam ad eius normam exigere, peccatum, antea veluti mortuum delitescens, excitet & prodat in conscientia hominis affectus peccatorum, qui antea minus apparebant. TERTIVM membrum est hoc: Ego autem mortuus sum, hoc est: me mortuum esse cognoui, & me dignum morte & damnatione intellexi. Nam mortem & damnationem comminatur lex omnibus, qui perpetuam obedientiam puram & perfectam, iuxta legis præscriptum, Deo non præstant. Generalis doctrina, quæ hinc concluditur, hæc est: Ex agnitione peccati per legem homines in agnitionem iræ Dei & commeritæ damnationis veniunt, cuius finis est, vt peccatores Christum propiciatorem quærant. Sequitur QVARTVM membrum: Et repertum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, ad mortem facere: hoc est, deprehendi quod mandatum quod institutum erat ad vitam consequendam, si quis ei

obediret cedere mihi in mortem propter eius tranſgreſſionem. Vt enim obedientibus vita promittitur, ita præuaricantibus mors peccati ſtipendium eſt propoſita. Hinc ergo generalis admonitio extruitur de promiſſionibus & comminationibus legalibus, videlicet, vitæ & mortis, iuxta ſententiam legis. POSTREMVM membrum reſtat: Nam peccatum occaſione ſumta decepit me per mandatum, ac ipſum occidit me. Hic tranſfertur culpa à lege in peccatum vt ſupra, ac ſi dicat Apoſtolus, Quod mortuus ſim legis miniſterio, nequaquam vicium & culpa legis eſt, ſed peccati potius, hoc eſt, innatæ corruptionis. Hoc, inquit, peccatum, per mandatum decepit me, hoc eſt, vt latro quiſpiam me à via abduxit peccatũ, quando magis irritabatur per legem. Nam ἐξαπατᾶν proprie eſt à via recta aliquem fraudulenter abducere, vt in eum ſecurius graſſari poſſit, donec ipſum occiderit & ſpoliauerit, ideo ſequitur: Et per illud, ſcilicet, mandatum. Occidit me, ſcilicet peccatum, Nam peccati merces eſt mors. Doctrina generalis hinc petitur, non eſſe culpam legis reuelantis malum, quod ex agnitione peccati per legem reddamur deteriores, ſed eſſe vitium peccati inhabitantis in carne noſtra, quod magis æſtuat & inflammatur, quando accedit vox legis prohibentis & damnantis peccatum. Habemus ergo pulcerrime in hoc paradigmate depictum, quis ſit

vsus legis in nondum renatis, qualis Paulus fuit aliquando, indicat lex viam vitæ & mortis, cum conditione obedientiæ & præuaricationis: ostendit & reuelat peccatum: mortis sententiam pronuntiat in legis transgressores: affectus præterea peccatorum irritat, sed vitio carnis. Si quis horum effectuum legis μετάνοια *& salutaris conuersio dici poterit, recte faciunt illi, qui prædicationem pœnitentiæ, hoc est,* μετανοίας *subijciunt legi, Sed cum prædicatio pœnitentiæ salutaris pugnet ex diametro cum istis legis diuinæ proprietatibus, Sequitur eam ad legem minime referendam esse.*

Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum.

Conclusio est confutatæ obiectionis aduersariorum à vero vsu legis, qui bonus est. Aduersarij quidem obiecerunt, Igitur lex peccatum est. Sed Paulus concludit: Igitur lex sancta est. Sanctum enim opponit peccato. Deinde mandatum concludit esse sanctum, iustum & bonum. Sanctum quidem, quia omni vitio caret. Iustum, quia quæ iusta sunt requirit. Bonum vero, quia promittit vitam obtemperantibus.

Quod igitur bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum.

Etsi

Etsi planissime respondit Apostolus ad proximam obiectionem, qua lex Dei vt mali caussa accusata est, & culpam à lege in vitium carnis transtulit: tamen ex refutationis cõclusione & effectu legis accidentario, videlicet quod viuente lege dixerit Apostolus peccatum reuixisse in se atq; adeo se mortuum esse, formant aduersarij hanc obiectionem, in qua absurda connectunt hoc modo: Tu Paule concludis legem bonam esse, & tamen eius aduentu dicis te mortuum esse factum. Ergo lex bona, homini mortifera est, atq; adeo mortis culpam sustinet. Hæc obiectio videtur niti hoc immoto principio. Quod bonum est, nemini mortiferum esse potest. Sunt enim hæc repugnantia, Bonum esse, & mortiferum esse. Si ergo lex bona est, non est mortifera, Si mortifera, non est bona. Sed Paulus consecutionem negat, & vtitur cum inficiatione translatione. Culpam enim à lege in peccatum transfert, pronuncians non legem quæ bona, sed peccatum quod malum est, in mortem sibi cessisse. Est ergo in obiectione aduersariorum fallacia non caussæ vt caussæ. Lex enim caussa mortis est per accidens, seu per occasionem, vt loquitur Apostolus, peccatum vero per se.

Vt appareat peccatum per bonum, operatur mihi mortem, quo fiat excellenter peccans peccatum per mandatum.

Sensus est. Lex facit vt appareat peccatum, quod antea veluti mortuum delituit. Hoc peccatum iam per legem detectum operatur mihi mortem, dum me mortis reum ostendit, idq́; in eum finem, vt peccatum fiat excellenter peccans per mandatum, hoc est, vt appareat clarissime & certissime, constet quantus sit peccati reatus, et quam criminosum sit ipsum peccatum, quod lex ipsa statuit ob oculos. Obseruetur proinde hic vsus legis, quæ ideo reuelat peccatum, vt eius turpitudo, magnitudo & reatus appareat, quo peccati grauitate territi, & fulmine legis prostrati, quæramus propiciatorem, ne ira Dei & damnatione æterna obruamur.

Tertia pars.

Scimus enim quod lex spiritualis est, at ego carnalis sum.

Quæ sit vis legis in hominibus non regeneratis, hactenus in illustri exemplo ostendit, nunc repugnantiam legis & peccati inhabitantis ostensurus in regeneratis, collationem proponit legis & hominis, quarum conditio cum sit diuersissima, fieri non potest, vt consentiant. Nam quorum naturæ sunt contrariæ, eorum effecta repugnare sibi inuicem necesse est. Lex proinde cum sit spiritualis, & homo carnalis, fieri nõ potest vt eadem velint,

& in

& in eadem ferantur, ſed vt illa ſpiritualia ſuadet, cœleſtia & integra requirit, ita hìc in carnalia, terrena & corrupta toto fertur impetu. Cum ergo iam homo donatur ſpiritu Dei, neceſſe eſt magnam luctam oriri. Nam cum ſpiritus ſpirituali lege delectatur, & caro originis corruptionem ſapit, quid aliud expectandum eſt, quam vt caro & ſpiritus acerrime inter ſe in regeneratis dimicent? Spiritus enim homini ſuadet, vt ſibi obtemperet, & Deo ſua membra ſiſtat ad obediendum: caro contra ſuadet, vt ſpiritus imperium homo excutiat, & ſiſtat ſua membra iniuſticiæ. Spiritus vult vt homo ſe Deo ſubijciat in vera ſanctitate, caro ſuadet vt ſerpenti & carnali voluptati auſcultet. Si itaq; illi obtemperat homo, teſtimonium habet ſpiritus Dei, ſi autem huic ſciens & volens auſcultat, adhuc totus carnalis eſt, & extra Chriſti regnum. Sed ſemper excipiendi ſunt ignorantiæ et infirmitatis lapſus, quibus ſancti obnoxij ſunt, donec hoc mortale corpus circumferunt. Ea enim eſt carnis noſtræ ad malum procliuitas, vt niſi freno ſpiritus perpetuo coërceatur, ex vno in aliud malum præceps feratur. quantumuis enim magna adhibetur diligentia: tamen ea eſt peccati inhabitantis vis, vt nemo ſine peccatis infirmitatis, ignorantiæ & ſuborientium concupiſcentiarum viuere poſſit, quæ omnia repugnantibus ſpiritu, condonantur.

Venditus sub peccatum.

Hæc ratio eſt cur ſe carnalem vocat Apoſtolus ſumta à cauſſa. Venditus ſum, inquit, ſub peccatum, hoc eſt, ſub imperio peccati captiuus teneor. Sumta eſt autem hæc metaphora à captiuis, qui vendebantur à victoribus, vt eſſent perpetui ſerui, niſi forte veniret quiſpiam potentior & fortior, qui eos à ſeruitute eriperet. Significat autem hîc venditum eſſe ſub peccato, eſſe ita peccato obnoxium, vt aliud fieri non poſſit quin ſæpiſſime eius tyrannide prematur. Hic proinde locus ponit nobis ob oculos vim peccati originis, quod etiam renatis faceſſit negocium. Vnde ſatis apparet, quod non ſit tantum alieni delicti imputatio, verumetiam horrenda quædam deprauatio in natura humana, vnde in mente dubitatio de Deo, de promiſſionibus & comminationibus, in voluntate diffidentia, in corde inordinati affectus etiam in ſanctis ſuboriuntur, contra quæ mala pij perpetuam ſuſtinent luctam. Nam ſi Paulus, qui non tantum primitias ſpiritus, ſed etiam decimas acceperat, hanc experitur pugnam, Quid ſentiendum eſt de alijs? Monebimur proinde hoc loco, vt cautè ambulemus coram Deo noſtro, & exuſcitemus ſpiritum aduerſus carnem perpetuis fidei & inuocationis exercitijs, ne ſpiritus ipſe extinguatur, ac ita naufragio circa fidem facto, ſalute excidamus. Huc pertinent exhortationes Apoſtolicæ & Propheticæ,

phetica,

pheticæ, quibus ad studium sanctitatis excitamur. Quare diligenter cogitemus caussas lapsuum in sanctis, quæ sunt præcipuè peccatum inhabitans, insidiæ Sathanæ, mala mundi consuetudo, quæ nequitiæ, vt quidam ait, pabulum est, & indulgentia eorum, qui legibus & disciplina mores hominum coërcere & gubernare deberent. His caussis opponamus spiritum Dei, crucem Christi, dignitatem filiorum Dei, exempla sanctorum, peccati & periculi magnitudinem, & victoriæ coronam. Sæpe enim multi, dum contra conscientiam peccant, eò impelluntur à Sathana, iusto Dei iudicio, vt nunquam resipiscant, sed ruant in æternam mortem.

Quod enim operor non noui.

Se venditum esse sub peccatum, probat ab effectu peccati, & ponitur minor loco totius argumenti, quod hoc pacto complebitur.

Quicunq; operatur quod improbat, alieno impellitur imperio.

Ego Paulus operor, quod non noui, hoc est, quod improbo. Igitur,

Ego Paulus alieno imperio, nempe peccati, impellor. Proinde captiuus peccati sum, ita vt non possim penitus a cupiditatibus liberari.

PRIMVM hoc loco discernendum est inter spiritus impulsum & carnis ferociam. Hæc facit vt

vt Paulus quod malum eſt operetur, ille autē improbat carnis opera. Huiuſmodi pugna nō eſt niſi in renatis. Nam illi ſoli ſpiritum habent qui aduerſatur carni. Quod autem de Medea dicitur: Video meliora proboq́;, deteriora ſequor: totum carnis eſt, hoc eſt, animalis hominis non ſpiritus. Ratio enim prauos affectus, præſertim cū in actus erumpant, improbat. Sciendum eſt ergo quod Paulus hic non loquatur de externis actionibus, quas locomotiua regit, nec de voluntarijs delictis vaſtantibus conſcientiā, quod facile conſtabit, ſi Pauli vitam ante conuerſionem primum, & deinde poſt conuerſionem examinemus. Ante conuerſionem teſtatur ipſe Philippenſibus ſcribens, Quod vixerit ſecundum legem irreprehenſibilis, quantū quidem ad iudicium humanum, & iuſticiam literalem attinet. Poſt conuerſionem ſub miniſterio ſui Apoſtolatus Paulum bona conſcientia vixiſſe conſtat, ita enim de ſeipſo ait: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Item: Eſtote imitatores mei, ſicuti & ego Chriſti. Hinc manifeſtum eſt, quod Apoſtolus non loquatur de voluntarijs delictis aut externis actionibus patentibus oculis hominum, ſed tantum de arcanis motibus, qui ſubinde ſuboriuntur in ſanctis, idq́; vitio carnis, & importunitate peccati inhabitantis, vt Apoſtolus ſeipſum paulo poſt interpretatur. Huiuſmodi arcani motus ſunt ſuborientes diſputationes

nes

nes de promissionibus & minis Dei, de prouidentia, item impatientia sub cruce, & aliæ cupiditatũ flammulæ, quas tamen spiritus reprimit, cum primum suboriuntur, Unde existit in homine renato perpetua lucta spiritus & carnis. Sed quid dicemus ad dictum Domini: Qui facit peccatum, seruus est peccati? Aliud est facere peccatum, quam affectibus peccatorum subinde turbari. Facere peccatum dicitur, qui vacuus spiritu Dei tradit se malis affectibus, ijsq́; obtemperat ad facienda desideria peccati, seu vt breuius dicam, is facit peccatum, in quo regnat peccatum, iuxta impetum cupiditatum corporis, & qui talis est, vere seruus peccati est. Verum qui peccati incendia mox extinguit spiritu Dei, non est peccati seruus, sed iusticiæ, quemadmodum in sexto capite dictum est. Obseruetur proinde hoc loco, quod sancti in hac vita nunquam ita possint peccati maculas abstergere, quin semper aliquid restet eluendum per Christi sanguinem.

Non enim quod uolo hoc ago, sed quod odi hoc facio.

Assumitur hæc propositio ad probandam minorem proximi argumenti, verbis Pauli expressam. Sumitur autem hæc probatio à repugnantibus. Repugnant enim approbare & odisse, & ponitur

sola

ſola aſſumtio, amplificata antitheſi, ſed complebitur argumentum hoc modo:

Quicunque odit quod operatur, improbat ſuum opus.

Ego Paulus odi quod facio. Igitur,

Improbo meum opus, ſeu quod idem eſt, quod operor non noui.

Verba enim cognitionis interdum per metalepſin ponuntur pro affectibus, qui cognitionem ſequuntur, vt in Pſalmo primo: Dominus nouit viam iuſtorum, hoc eſt, approbat illorum vitam & ſtudium. Iam verba textus altius expendamus. Non quod volo, ſcilicet, ſpiritu, hoc eſt, iuxta voluntatem reformatam ſpiritu Dei, Hoc ago, ſcilicet, ex toto corde, tota anima, totis viribus, iuxta legis ſcilicet præſcriptum. Sed quod odi, ſcilicet, ſpiritu, hoc ago, ſcilicet vitioſitate carnis, dum concupiſcentiæ incendia ſentio. Sciendum & hìc eſt, quod verba ago, facio, operor, non ad externa delicta, & ad externos mores referenda ſint, ſed tantum ad motus quos excitat ſubinde peccatum originis, quibus ſuborientibus, ſpiritus mox ſe opponit. Nam hìc tantum deſcribitur lucta ſpiritus & carnis in corrupta natura, & non fit collatio voluntatis & externorum morum, ſicuti quidam inſulſe exiſtimarunt. Vtitur autem Apoſtolus verbis agendi & faciendi, vt effrenem corruptæ naturæ concupiſcentiam, actu peccatum eſſe oſtendat,

dat, & sua natura mereri mortem & damnationem, quam tamen Deus dignatur venia in conuersis. Admoneamur ergo hic de insidijs peccati originis, & semper simus in armis, & pugnemus contra eius praua desideria robore spiritus & precatione, obtemperantes Apostolo, qui ad Galatas quinto ait: Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis.

Si autem quod non uolo hoc facio, consentio legi Dei quod bona sit.

Colligit ex dictis defensionem legis. Lex diuina ea requirit, quæ voluntas reformata spiritu Dei approbat. Ergo lex diuina bona est. Constat enim ea mandata optima esse, quæ maxime congruunt cum spiritu Dei, & cum voluntate hominis, spiritu Dei renouata & reformata.

Nunc autem ego non amplius operor illud, sed habitans in me peccatum.

Dixit paulò antea Apostolus: Non quod volo hoc ago, sed quod odi hoc facio, Iam eius dissidij in vno eodemq́; homine rationem infert, ostendens aliam esse voluntatem spiritus,

alium

alium eſſe impetum carnis ſeu inhabitantis peccati. Ego, inquit, ſecundum ſpiritum ſeu interiorem hominem ſeu voluntatem reformatam non operor ſcilicet quod odi, Sed inhabitans peccatum, quod in me gignit omnem concupiſcentiam. Peccatum enim originis, quod perpetuo circumfert homo etiam renatus ſpiritu Dei ſubinde excitat praua deſideria, quibus renatus reſiſtit.

Obſeruetur igitur, quod ſancti in hac vita nunquam poſſint ita mali fontem occludere, quin ſubinde ex eo peſtilentes riuuli profluant. Non enim peccatum deſerit ſuum domicilium, donec hoc mortale corpus circumferimus. Atq; ea de cauſſa dicitur, peccatum originis habitare in homine, vt quod perpetuam ſedem in carne ſibi delegerit. Obſeruandum tamen eſt, aliter in renatis quam in profanis peccatum originis habitare. In his enim regnat iuxta cupiditates corporis: in illis autem ſpiritu Dei domatur & quotieſcunq; inſurgit, per ſuas concupiſcentias proſternitur. Atq; hinc eſt, quod in profanis mortale ſit, in renatis autem veniale, non quidem ſua natura, ſed ex gratia.

Noui enim quod non habitat in me (hoc eſt, in carne mea) bonum.

Ratio eſt inhabitantis peccati ab eius effectu.

Nihil boni in carne mea habitat. Igitur,

Illic

Illic caussam mali esse necesse est. Et huius caussa nulla est alia, quam inhabitans in carne peccatum. Est autem caro hoc loco totus homo cum omnibus suis facultatibus & viribus, extra regenerationis gratiam.

Velle adiacet mihi, ut autem perficiam bonum, non reperio.

Aetiologia est, confirmat enim rationem proxime præcedentem ab effectu. Bonum quod volo iuxta spiritum non possum perficere, propter carnem. Igitur in carne non habitat bonum. Verbum perficiendi significat regeneratos aliquo vsquam progredi, sed tamen longe abesse à meta. Ex hoc Pauli dicto duo colligamus, VNVM, quod peccatum originis remaneat in sanctis, ac in illis efficax sit, etsi spiritus imperio reprimatur. ALTERVM, quod sancti in hac vita nunquam possint, etsi maximè velint, Deo plenam præstare obedientiam.

Non enim quod uolo facio bonum: Sed quod non uolo malum, hoc ago.

Ratio est proximæ sententiæ ab experientia Apostoli sumta. Quicunq; quod vult bonum non facit, Sed malum quod non vult, agit. Facultatem

voluntatis habet, ſed perficiendi virtute deſtituitur. Apoſtolus regeneratus ſeu conuerſus, bonum quod vult, non facit, ſed malum quod nō vult, agit. Igitur Apoſtolus habet quidem volendi facultatem, ſed perficiendi non item. Hinc ſumatur generalis doctrina de renatis, videlicet, quod illorum quidem voluntas ex gratia promta ſit ad obediendum Deo, ſed conatus imbecillitate carnis & naturæ prauitate interturbetur. Porro qui ex hoc loco liberum arbitrium in corrupta natura concludunt, toto cœlo errant. Nam Paulus hîc loquitur de ſe iuſtificato, & de voluntate quam habet ex gratia renouationis per Spiritum ſanctum.

Si enim quod non uolo ego hoc facio, non amplius ego operor illud, ſed habitans in me peccatum.

Translatio culpæ eſt in peccatum hæreditariū. Hoc argumentum ita concluditur:

Si quod non volo hoc facio, non amplius ego operor illud.

Sed quod non volo hoc facio.

Ergo, Ego amplius non operor illud, Si ego id non facio, neceſſe eſt alium eſſe qui hoc agit. Is enim alius inueniri non poteſt, quam morbus hæreditarius. Hinc rurſus obſeruetur lucta carnis & ſpiritus, Et diſcrimen noui & veteris hominis,

nis. Nouus est, qui vult, Vetus est qui aduersatur in vno eodemq; homine. Nouus homo est, quicquid ex regenerationis gratia homo habet, Vetus est qualitas totius hominis non regenerati, quæ aduersatur Deo. Non ergo hîc fit collatio voluntatis & effectuum in quolibet homine, sed spiritus & gratiæ in renatis.

Reperio igitur legem uolenti mihi facere bonum, quod malũ mihi adiacet.

Hactenus multis ostendit ex carne peccatũ esse, quod lex Dei profert in lucem. Nunc idem concludit hoc modo: Inuenio mihi volenti facere bonum, legem esse quæ doceat quod malum mihi adiunctum sit, Nam dum facta mea ad normam legis reuoco, video defectũ, quem mihi lex monstrat, cum ait: Non concupisces. Cum hic sit simplicissimus sensus huius loci, congruens cum tota disputationis serie, aliorum interpretationes omitto.

Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, sed uideo aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuantem me legi peccati, quæ est in membris meis.

Comprobatio est conclusionis & declaratio partium eius. Nam quod velit bonum agere ex eo comprobat, quod condelectetur legi Dei, quod sane

promtiſſimæ voluntatis indicium eſt. Quod autem malum ſibi adiunctum ſit, ab effectu oſtendit, cum inquit: Sed video aliam legem in membris meis, hoc eſt, vim ad peccandum ſeu impetum inhabitantis peccati, huic legi duo tribuit, VNVM, quod rebellando aduerſetur legi mentis ſuæ, id eſt, pio & ſancto propoſito, quo ſe ad normam legis diuinæ conatur componere. ALTERVM, quod captiuet ſe legi peccati, quæ eſt in membris, hoc eſt, ita ſe captiuum teneat, vt peccati iugum prorſus excutere nequeat. Obſeruandũ hoc loco quod & Ambroſius admonet, quadruplicem legem hîc à Paulo proponi, quod eò ſpectat, vt expreſſius in renatis deliniet carnis & ſpiritus conflictum, oſtendatq; veteris & noui hominis diſcrimen. PRIMA lex Dei eſt, quæ eſt rectiſſima iuſticiæ norma, iuxta quam interior homo viuere expetit. SECVNDA lex mentis eſt, hoc eſt, noui hominis per gratiam regenerati ſpiritus. TERTIA eſt lex membrorum, quæ vt ex textu colligitur, eſt impetus ad peccandum. QVARTA eſt lex peccati, hoc eſt, ipſum peccatum originis & naturæ humanæ vitioſitas, hæc à tertia differt, vt cauſſa à ſuo effectu. Nam vt hæc quarta lex eſt ipſa naturæ prauitas, ita tertia complectitur concupiſcentias prauas inde pullulantes. Hæ quatuor leges ſunt in regeneratis, ſed lege mentis, quæ eſt bona voluntas, ſanctum propoſitum,

bona

bona inclinatio, propensio & impetus per regenerationis gratiam excitatus in cordibus piorum, ad obedientiam Deo præstandam carent non renati, Quare nec pugnam spiritus & carnis sentiunt. Obseruetur proinde hîc clarissima doctrina de peccato originis, ac eius malis concupiscentijs. PRIMVM enim confertur militiërociter oppugnanti aduersarium suum, & in hoc incumbenti, vt ipsum capiat, prosternat & opprimat. DEINDE confertur victori, qui victum aduersariū vincire & captiuare conatur, vt ipsum perpetuæ mancipet seruituti. Quam autem hoc verum sit, ostendunt plurimi sanctorum lapsus, vt Dauidis & aliorum, Verum spiritus rursus se erigit, concepta fiducia, atque hostem spiritualibus armis profligit.

Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratias ago Deo per Dominum nostrum Iesum Christum.

Exclamatio est parenthesi includenda, qua serio suspirans, deplorat suam sub peccato captiuitatem, à qua se non liberari, donec hoc mortale corpus circumferat, ingemiscit. Verum in hoc ipsô suspirio fides mox adest, qua se rursus erigit Apostolus, vnde erumpit in gratiarum actionem, cogitans de liberatore, ac ait: Gratias ago Deo per

Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. *Hic Paulus agnoscit Deum Patrem autorem esse liberationis à morte & damnatione, quam lex minatur transgressoribus, Agnoscit & Christum Mediatorem, cuius mors pro peccatis nostris est satisfactio.*

Igitur ipse ego mente quidem seruio legi Dei, carne uero legi peccati.

Comprobationis conclusio est. Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, etsi legi peccati captiuus sum secundum carnem. Igitur ego ipse Paulus mente quidem, scilicet reformata manu Dei, seruio legi Dei, hoc est, me legi Dei subijcio, & ad eius normam vitam meam componere studeo, Sed carne seruio legi peccati, hoc est, peccato ipsi non quidem volens, sed sub eius tyrannide captiuus. Non enim ita possum carnem spiritus imperio subijcere, quin subinde praui motus suboriantur, quos gignit peccatū in carne mea. SVMMA *eorum, quæ in hoc capite de vsu legis disputata sunt, huc redit: Quod alius sit vsus legis in non renatis, alius in renatis. Non renatis reuelat lex peccatum, quod cum sit, affectiones peccatorū magis irritantur, idq; non culpa legis, sed vitio carnis.* DEINDE, *homo agnito suo malo, se morte dignum agnoscit, dum mandatum, cui addita est conditio vitæ & mortis, intuetur, Verum renatis lex*

lex norma vitæ eſt, cui renatus ſe conformare conatur ſecundum ſpiritum, ſed carnis vitioſitate impeditus, quod lex requirit præſtare ad plenum, minime poteſt.

Caput VIII.

Summa capitis octaui.

QVemadmodum eos, qui in Chriſto ſunt, per fidem, & non ſecundum carnis imperium ambulant, à damnatione legis liberos eſſe pronunciat, contraq; contendit, ambulantes iuxta carnis imperium, mortis ſententiæ adhuc ſubeſſe: Ita afflictiones præſentis vitæ bonum habituras exitum promittit, præſertim cum tanta ſit Dei dilectio erga nos in Chriſto Ieſu, vt ab ea nihil nos ſeparare queat.

Ordo & partes capitis octaui.

Sapientia Apoſtoli in diſpoſitione huius Epiſtolæ admiratione inprimis digna eſt, Omnia enim ita prudenter ordinat, vt nec quicquam omittat, quod ſcire in cauſſa propoſita neceſſarium eſt, nec quicquam addat, quod offendere poteſt, modo omnia prudenter conſiderentur, & alia alijs conferantur.

ferantur. Semper enim à quibus vel ratio offenditur, vel infirmi fidelium animi percelluntur occupationibus anteuertit & diluit, Sicut & in hoc capite facit. Postquam enim in disputatione superioris capitis de lege & peccato dixerat, peccatum habitare in regeneratis, quod sua natura & iuxta legis sententiam mortem & damnationem meretur, ne quis hinc occasionẽ desperationis sumeret, in PRINCIPIO *huius capitis eam obiectionem anticipat, docens nullam condemnationẽ ijs metuendam esse qui sunt in Christo Iesu, & non ambulant secundum carnis, sed spiritus imperiũ. Huic doctrinæ adijcit exhortationem, vt nos spiritui & non carni præbeamus obsequium.* DEINDE, *Quia in proximo capite Apostolus conquestus est de sua miseria in hoc mortali corpore, quæ illi cum omnibus pijs communis est, consolationem aduersus crucis scandalum instituit, eamq; plurimis munit argumentis. Tres itaq; sunt huius capitis partes.* PRIMA *doctrina & consolatio contra damnatoriam legis sententiam. Docet enim quod nulla sit fidelibus condemnatio metuenda, modo secundum spiritum ambulent.* SECVNDA *est exhortatio ad pietatis studium, quæ sane exhortatio ex ipsa doctrina petitur.* TERTIA *consolatio est, qua Apostolus animat pios aduersus tentationem, quæ ex crucis scandalo oriri poterat. Nam cum crux videtur legis damna-*

toriam

toriam sententiam confirmare, necesse est vt pij rectè de crucis caussis doceantur.

Exegesis octaui capitis cum obseruatione doctrinarum.

DE PRIMA PARTE.

Nulla igitur nunc est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum.

Propositio PRIMA huius capitis didactica simul & consolatoria. Opponitur autem hæc propositio obiectioni eorum, qui peccati vim in carne sua sentientes, sic ratiocinabantur. Si peccatũ est reliquum in credentibus, est & condemnatio reliqua. Nam certum est legem minari transgressoribus suis condemnationem. Paulus consecutionem hanc negat, affirmans nullam esse metuendam condemnationem ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui est vmbraculum, quo teguntur peccata, immo victima, cuius virtute reatus peccati sublatus est. Verum ne quis inani spectro se fallat, certam notam apponit eorum, qui sunt in Christo Iesu.

Sumitur autem hæc nota à consequentibus & necessarijs signis fidei, seu spiritus Christi, quo donati sunt iustificati, Qui, inquit, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Secundum carnem ambulant, qui contemto iudicio Dei, indulgent prauis cupiditatibus, & sinunt in se regnare peccatum. Contra, secundum spiritum ambulant, qui carnis imperium excutiunt, & spiritu facta carnis domant, perpetuamq; luctam sustinent aduersus carnem, atque eius prauas cupiditates. Porro hæc propositio tria continet diligenter obseruanda. Horum PRIMVM *est doctrina consolatoria, videlicet, quod fidelibus sit sublata legis damnatoria sententia.* SECVNDVM *est nota fidelium infallibilis, quæ est non carni, sed spiritui obsequium præstare. Hæc nota 1. Ioan. 1. his verbis etiam indicatur: Si dixerimus quod societatem habeamus cum ipso, & in tenebris ambulamus, mentimur & non facimus veritatem, At si in lumine ambulemus, sicut ipse est in lumine, societatem habemus inuicem, & sanguis* IESV CHRISTI *filij eius purgat nos ab omni peccato.* TERTIVM *est discrimen hominum, quorum alij habenas laxantes carni feruntur quocunque impetus impellit, alij spiritu premunt, ac veluti lupatis iniectis retinent ac refrenant carnem, quibus nihil molestius est quàm carnis & pec-*

cati maculis inuolui, Illi adhuc ſunt ſub lege, hi vero ſub gratia. Quare vt illis mors & damnatio iuſta eſt propoſita: ita his ſalus eſt in CHRISTO IESV Domino noſtro. His itaque admoniti reſipiſcamus, ac ſpiritus imperio nos committamus.

Nam lex ſpiritus uitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me a lege peccati & mortis.

Ratio propoſitionis à cauſſa ſumta. Cauſſam autem hanc accommodat illuſtri exemplo, vt vniuerſalis doctrina in eo veluti pingi videatur, quæſtio eſt: Num vlla condemnatio ſit fidelibus, qui adhuc ſentiunt in ſe vim peccati, & qui adhuc gemunt ſub peccati onere. Reſponſum eſt: Nullam condemnationem eſſe ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu. Huius reſponſi ratio hîc à cauſſa petitur, quæ eſt ſanctificatio Chriſti nobis credentibus imputata. Vt enim duo ſunt in peccato, Corruptio ſeu Vitioſitas & Reatus, ita duo ſunt in Chriſto remedia, Iuſticia & Sanctificatio, hæc opponitur corruptioni & vitioſitati noſtræ, illa reatui. Non ergo reliquiæ peccati condemnant fideles, quia ſanctificatio & puritas Chriſti, nobis imputata, nos liberat à lege peccati et mortis, ne videlicet pecca to nobis imputato, mortis ſententiæ ſimus obnoxij.

Hæc

Hæc ſimpliciſſima eſt huius loci interpretatio, iam verba Apoſtoli expendamus: Per legem ſpiritus vitæ Ambroſius intelligit fidem ipſam, quæ ſane interpretatio non conuenit. Nam hoc ipſum quæritur, Num fidelibus ſit ſublata condemnatio, alij per legem ſpiritus vitæ intelligunt regenerationis gratiam in nobis incoatam, cui profecto nequaquã competit, vt dicatur nos liberare à lege peccati & mortis. Nam hæc incoata gratia potius eſt teſtis noſtræ liberationis, ob quã cauſſam Chryſoſtomus intelligit per legem ſpiritus vitæ, ipſam Spiritus ſancti perſonam, quam interpretationẽ ipſa diſtinctio ſatis conuellit. Quid ergo dicendum? Duo ſunt in verbis Pauli, vt taceam de ſcopo diſputationis & ætiologia quæ ſequitur, quæ meam interpretationem, quam poſui, confirmant.

VNVM, quod legem illam ſpiritus vitæ, de qua hîc loquitur Apoſtolus, in Chriſto Ieſu eſſe pronunciat, & non in nobis, Lex, inquit, ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, id eſt, quæ eſt in Chriſto. ALTERVM, quod hæc lex ſpiritus vitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu, opponatur legi peccati & mortis, quæ eſt in nobis. Iam autem cum hîc lex peccati & mortis abſq; omni dubio ſit tyrannis peccati in vitioſa noſtra carne, quæ fructificat morti, vt in ſexto dictum eſt, quis non videt legem ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, vim quandam eſſe in Chriſto Ieſu, quæ tyrannidem peccati & carnis corruptionem ſuperat?

ſuperat? Hæc vis nulla alia eſt, quam Chriſti ſanctificatio perfecta, quæ nobis imputata, facit nos liberos, ne peccati labes, quæ adhuc reliqua eſt in carne nos condemnet. Potentior eſt enim hæc Chriſti virtus peccati vitio & mortis imperio.

Quod enim per legem fieri non potuit, eo quod debilitabatur per carnem Deus (præſtitit) dum proprium filium miſit in ſimilitudine carnis peccati, & pro peccato damnauit peccatum in carne, ut ius legis impleatur in nobis, qui non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum.

Aetiologia eſt, cuius hæc eſt ſumma: Chriſtus factus eſt hoſtia pro peccato, vt ipſius innocentia nobis imputetur. Igitur nulla nobis metuenda eſt damnatio, nec peccatum nec mors quicquam in nos iuris habet, etiamſi in carne noſtra manent reliquiæ peccati, quæ teguntur Chriſti puritate. Porro quoniam hæc ætiologia copioſe amplificatur, eam in quatuor membra diſtinctā conſideremus.

PRIMVM *membrum occupationem habet, Nam anticipat quæſtionem de iuſticia legali, & diſerte aſſeuerat inefficacem eſſe legem ad iuſticiā obtinendam, At ne quis hoc infirmitati legis aſſcriberet, transfert culpam in carnem, hoc eſt, humana*

manæ naturæ corruptionem. Nam lex per se quidem est certissima ac rectissima iusticiæ norma. Sed ea est infirmitas carnis nostræ, vt legem præstare nequeamus, vnde fit, quod nec iusticiam ex lege consequamur. Hic ergo testimonium obseruetur, quod nemo mortalium possit ex lege iustificari, propterea quod nemo obedientiam, quam requirit lex, præstare potest. Lex indicat quidem quid faciendum sit, sed non præstat vires, Lex indicat quidem morbum, sed non sanat.

SECVNDVM membrum modum indicat, per quem sumus à maledictione legis, atque adeo à iure peccati & mortis liberati. Deus, inquit, præstitit quod lex non potuit, dum misit filium suum in similitudine carnis peccati, hoc est, dum misit filium suum qui assumsit carnem, hoc est, humanam naturam similem nostræ, excepto peccato. Et pro peccato, hoc est, propter peccatum, hoc est, victimam Christi, (Peccatum autem ideo dicitur victima Christi, quia reatum peccati in se recepit Christus, & sua victima pro eo satisfecit.) Damnauit, id est, interfecit, aboleuit. In carne, id est, in humana natura. Peccatum, hoc est, ius peccati.

Obseruetur hoc loco præclarum testimonium de aduentu CHRISTI in mundum, & cur assumserit humanam naturam, videlicet, vt fieret

ret victima pro peccato, ſeu vt Epiſtola ad Hebræos loquitur, vt haberet quod offerret.

TERTIVM membrum finem victimæ CHRISTI continet, qui eſt vt ius legis impleatur in nobis, hoc eſt, vt obedientia, qua CHRISTVS legi ſatisfecit, nobis imputata, à iure legis ſimus exemti, ne videlicet nos amplius condemnet lex tanquam reos & peccatores. Eſt enim legis voluntati ſatisfactum per mortem Chriſti.

QVARTVM membrum repetit ea quæ ſupra poſuit de diſcrimine hominum, quorum alij ſecundum carnem, alij ſecundum ſpiritum ambulant. Hoc membrum ideo adiecit Apoſtolus, ne quis putet licentiam carni concedi, propterea quod à iure legis ſimus exemti. Eſt enim magnum diſcrimen inter ius legis damnatorium & regulam vitæ, quæ in lege traditur, ab illo liberi ſumus, modo in CHRISTVM credimus, & ſpiritu Chriſti ducimur, iuxta hanc autem vitam conformare, quantum quidem in hac infirmitate fieri poteſt, oportet.

Nam qui ſecundum carnem ſunt quæ carnis ſunt ſapiunt, qui uero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus.

Cur ſupra in propoſitione adiecerit: Qui

non

non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum, & idem inculcauerit rurſus in proxima ætiologia, iam iuſta confirmatione oſtendit. Fundamentum autem huius rationis, hoc eſt: duplex eſt vita, carnalis vna, altera ſpiritualis. Illa veteris hominis, hæc noui eſt, Qui illam viuit ſub lege eſt, qui vero hanc, ſub gratia. Vtraque ex ſuo ingenio cognoſcitur, & ex proprijs fructibus deprehenditur. Qui ergo ſecundum carnem ſunt, hoc eſt, in quibus corrupta natura dominatur, ea quæ carnis ſunt, ſapiunt, hoc eſt, iudicant, cogitant, meditantur, ſentiunt, curant &c. quæ ſunt carnis, id eſt, toti ad carnis imperium feruntur, quare adhuc carnalis illorum vita eſt. Nam regenerationis gratia in nouam creaturam nondum ſunt renouati. Quare non mirum eſt, eos qui tales ſunt, adhuc ſub legis damnatione manere. Contra verò qui ſecundum ſpiritum ſunt, hoc eſt, in quibus nouus homo dominatur, & qui Chriſti ſpiritu ducuntur, hi quæ ſunt ſpiritus ſapiunt, hoc eſt, iudicant, cogitant, meditantur, curant, ſentiunt quæ ſunt ſpiritus, hoc eſt, ſpiritus imperio ſe regi ſinunt, & ſe carni toto impetu opponunt, gementes ſub acerrima lucta ſpiritus & carnis. Quare huiuſmodi non amplius ſunt ſub damnatione legis, ſed ſub gratia, quæ reliquias peccati tegit, vmbraculo Chriſto.

PORRO quia hæc ratio firmamentum eſt

præſentis confirmationis, eam Apoſtolus ſibi probandam proponit, vt ea ſolide confirmata, nihil amplius dubij de quæſtione propoſita relinquatur. Continet autem hæc ratio duas hypotheſes cum ſuis rationibus: Ambulantes ſecundum carnem ſunt ſub maledictione. Hæc eſt PRIOR hypotheſis. Ratio huius eſt: Quia quæ carnis ſunt ſapiunt. Hypotheſis POSTERIOR eſt: Ambulantes ſecundum ſpiritum non ſunt ſub damnatione. Ratio huius eſt: Quia quæ ſpiritus ſunt ſapiunt. Cæterum vt veritas harum hypotheſiū conſtet, eas longiori circuitu confirmat Apoſtolus, & quoniam progreſſio huius argumentationis eſt à cauſſis ad effecta, texit Apoſtolus duos Soritas continentes principalis ſyllogiſmi proſyllogiſmos quoſdam, ſic enim Ariſtoteles partes Soritarum appellat. Neq; id facit ſimpliciter, ſed vt Ariſtoteles loquitur ὑπαλλήλως, hoc eſt, ita vt partes vnius partibus alterius ex aduerſo κατ᾽ ἀντίθεσιν reſpondeant, vt contraria effecta carnis & ſpiritus apertius conſpiciantur. Vt autem vterq; Sorites nude conſpiciatur, alterum ab altero ſeiungam, & deinde in textus explicatione membrorum antitheſin oſtendam.

PRIMVS SORITES.

1. Verſantes ſecundum carnem carnalia ſapiunt.

2. Carnalia ſapientes quæ ſunt mortis ſapiunt.

3. Sapientes quæ ſunt mortis, inimici ſunt Dei.

4. Inimici Dei Deo diſplicent.

5. Diſplicentes Deo ſunt ſub maledictione.

Hinc à primo ad vltimũ concluditur.

Igitur, Verſantes ſecundum carnem ſunt ſub maledictione.

SECVNDVS SORITES.

1. Verſantes ſecundum ſpiritum, quæ ſpiritus ſunt ſapiunt.

2. Sapientes quæ ſunt ſpiritus, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt.

3. Sapientes quæ ſunt vitæ & pacis, amici Dei ſunt.

4. Amici Dei Deo placent.

5. Placentes Deo liberi ſunt à damnatione legis.

Hinc rurſus concluditur à primo ad vltimum.

Igitur, Verſantes ſecundum ſpiritum liberi ſunt à damnatione legis.

In hoc poſteriori Sorita quædam adieci, quæ non expreſſe ponuntur in textu, Sed ex antitheſi tamen facile intelliguntur, nunc partes vtriuſque Soritæ in textu declarabimus.

Nam

Nam qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt.

Hæc PRIMA *pars antecedentis eſt primi Soritæ, & minor primi proſyllogiſmi. Secundum carnem eſſe dicuntur, non qui interdum carnis imbecillitate labuntur, ſed qui ſe totos carnis imperio tradiderunt, ſeu vt Paulus locutus eſt: In quibus peccatum regnat iuxta concupiſcentias corporis.*

Qui uero ſecundum ſpiritum ſunt, ea quæ ſunt ſpiritus.

Hæc PRIMA *pars antecedentis eſt ſecundi Soritæ, & minor primi proſyllogiſmi. Sapere ſecundum ſpiritum dicuntur, qui luctantes cum carne ſpiritus imperio cupiunt ſubeſſe, & quæ ſpiritus ſunt cogitant & faciunt.*

Intelligentia enim carnis mors eſt.

SECVNDA *pars antecedentis primi Soritæ, & minor ſecundi proſyllogiſmi. Sed mutatio abſtracti in concretum nonnihil obſcuram reddidit collectionem. Quare ita retexenda eſt oratio: Qui ſapiunt ſecundum carnem, quæ mortis ſunt ſapiunt. Verum Apoſtolus ideo abſtracto vſus eſt, vt oſtendat totum* φρόνημα *carnis, hoc eſt, omnem ſapientiam,*

omnia cogitata, omnia consilia, omnes deliberationes, omnem prudentiam, breuiter λόγον καὶ ὁρμὴν *omnium hominum non regeneratorum, si modo negocium salutis spectes, non nisi ad mortem facere. Vocabulum enim* φρόνημα, *genus est complectens omnes animi actiones & affectus. Quare potius intelligentiam posui supremam animi actionem, quam prudentiam vel sensum. Nam si constiterit intelligentiam hominis, quæ vt pars sub voce Græca continetur, in rebus salutis non nisi ad mortem tendere, facile de inferioribus facultatibus idem concedetur. Augustinus sapientiæ voce vsus est.*

At intelligentia spiritus uita & pax.

SECVNDA pars antecedentis secundi Soritæ, & assumtio secundi prosyllogismi. Mutetur & hîc abstractum in concretum hoc modo: At qui sapiunt secundum spiritum, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt. Nam contraria sunt carnis & spiritus studia, Si igitur caro in ea fertur quæ sunt mortis, sequitur spiritum vitam & pacem sectari.

Habemus hactenus materiam duorum prosyllogismorum, quorum vnus est prioris, alter posterioris Soritæ. Prosyllogismum prioris Soritæ ita concludemus, si ex prædicatis primæ & secundæ partis prioris Soritæ maiorem fecerimus hoc modo:

do: *Qui carnalia ſapiunt, quæ mortis ſunt ſapiunt.* Aſſumtio eſt prima pars antecedentis: *Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt,* Hinc ſequitur concluſio: *Ergo qui ſecundum carnem ſunt, quæ mortis ſunt ſapiunt.* Formabitur etiam primus proſyllogiſmus ſecundi Soritæ ad eundem modum:

Sapientes quæ ſunt ſpiritus, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt.

Qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, ea quæ ſunt ſpiritus ſapiunt.

Ergo, *Qui ſecundum ſpiritum ſunt, quæ vitæ & pacis ſunt ſapiunt.*

Propterea quod intelligentia carnis inimicitia eſt aduerſus Deum.

TERTIA pars antecedentis primi Soritæ, & aſſumtio tertij proſyllogiſmi, cuius prædicatũ ſi attribuatur prædicato ſecundæ partis, fiet maior tertij proſyllogiſmi, hoc modo: *Quicunq; quæ mortis ſunt ſapiunt, inimici ſunt Dei.* Aſſumtio vt antea eſt aſſignata: *Qui ſapiunt ſecundum carnem, quæ mortis ſunt ſapiunt.* Igitur, *Qui ſapiunt ſecundum carnem, inimici ſunt Dei.* Verum hic obſeruandum eſt, quod nonnihil à lege Soritæ deflexerit Apoſtolus. Nam pro eo quod dicendum fuiſſet: Intelligentia mortis inimicitia eſt

aduersus Deum, hoc est, qui sapiunt quæ mortis sunt, inimici sunt Deo, substituit hanc propositionem, propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, ac ita probat intelligentiā carnis ad mortem tendere, atq; concludit hoc modo: Inimicitia aduersus Deum mortem affert, Intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, Igitur mortem affert. Verum, quia idem est sapere quæ carnis sunt, & quæ sunt mortis, quia carnis φρόνημα tendit ad mortem, tertiam partem hîc constituo antecedentis primi Soritæ, cui cum ex antithesios lege opposueris hanc: Sapientes quæ sunt vitæ & pacis, sunt amici Deo. Habes tertiam partem antecedentis posterioris Soritæ, cuius prædicatum cum attribuitur prædicato secundæ partis, fit maior secundi prosyllogismi hoc modo: Qui sapiunt quæ sunt vitæ & pacis, amici sunt Deo. Assumtio vt antea est signata, Qui sapiunt secundum spiritum, quæ vitæ & pacis sunt sapiunt. Proinde qui sapiunt quæ sunt spiritus, amici sunt Deo.

Legi enim Dei non subijcitur, neque enim potest.

Ratio est proximæ sententiæ, videlicet quod intelligentia carnis sit inimicitia aduersus Deum. Hoc loco consuetudo scripturæ obseruanda est,

qua

qua contrarium cum negatione pro contrario ponitur. Cum ergo dicit: Intelligentia carnis non ſubijcitur legi Dei. Senſus eſt: Intelligentia carnis aduerſatur legi Dei. Nam vt ſupra dictum eſt: Affectiones peccatorum in carne exiſtunt per legem, Quare non mirum eſt intelligentiam carnis inimicitiam eſſe aduerſus Deum. Fieri enim aliter non poteſt, quam vt hoſtis ſit legislatoris, quicunq; eius legem auerſatur.

PORRO hîc obſerua duo quæ tribuuntur carni, PRIMVM, praua voluntas, qua fit vt caro aduerſetur legi Dei. DEINDE impotentia, qua fit vt caro legi Dei ſubeſſe non poſſit. Caro proinde hoc eſt, homo quatenus carnalis eſt, nec vult nec poteſt ſe legi Dei ſubijcere. Huic rationi ex antitheſi opponitur alia de ſpiritu, videlicet, quod ſpiritus ſe legi Dei ſubijciat, Quare & intelligentia ſpiritus amicitia eſt cum Deo. Nam ita complere membra comparationis oportet, vt plena conſpiciatur collatio. Quod autem ſpiritus ſe legi Dei ſubijciat, ad voluntatem & conatum ſpiritus referendum eſt, & non ad impletionem legis, quemadmodum ex ſuperiori capite manifeſtum eſt.

Cæterum qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.

QVARTA pars antecedentis primi Soritæ, & assumtio quarti prosyllogismi, cuius prædicatũ cum attribuitur prædicato tertiæ partis, fit maior tertij prosyllogismi, hoc modo: Inimici Dei Deo displicent, Assumtio supra signatur, Qui sapiunt quæ sunt mortis, inimici sunt Dei, Igitur Deo displicent. Hîc rursus ponitur oratio æquipollens. Nam pro eo quod dicendum fuisset, Inimici Dei Deo displicent, ponit, Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Huc iam per antithesin adde: Amici Dei Deo placent, seu quod idem est: Qui sunt in spiritu Deo placent. Hinc tertius prosyllogismus secundi Soritæ concluditur: Amici Dei Deo placent, Qui sapiunt quæ sunt vitæ & pacis, amici sunt Dei, Ergo Deo placent. Hinc iam sequuntur duæ conclusiones, videlicet quod placentes Deo sint extra damnationem: &, displicentes Deo sint sub maledictione. Hæ duæ conclusiones sunt postremæ partes in antecedentibus Soritarũ, ex quibus duo fiunt prosyllogismi, videlicet quartus primi, & quartus secundi Soritæ, hoc modo:

Displicentes Deo sunt sub condemnatione.
Inimici Dei displicent Deo. Igitur,
Inimici Dei sunt sub condemnatione.

Iam coniunge primum subiectum cum postremo prædicato, habebis conclusionem primi Soritæ, quæ est: Versantes secundum carnem sunt sub condemnatione, Syllogismus ergo principalis erit:

Quicun

Quicunq; displicent Deo sunt sub condemnatione.

Versantes secundum carnem displicēt Deo.

Igitur versantes secundum carnem, sunt sub condemnatione. Et hæc est vna pars propositionis principalis probandæ.

Quartus secundi.

Placentes Deo sunt extra damnationem.

Amici Dei placent Deo. Igitur,

Amici Dei sunt extra damnationem. Hîc rursus primum subiectum cum extremo prædicato coniunge, & habebis conclusionem secundi Soritæ, quæ est: Ergo, Versantes secundum spiritū, sunt extra damnationem. Syllogismus ergo principalis erit huiusmodi.

Quicunq; placent Deo sunt extra damnationem.

Versantes secundum spiritum placent Deo.

Ergo, Versantes secundum spiritum sunt extra damnationem. Et hæc est altera pars propositionis principalis probandæ.

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Christi habitat in uobis.

Quæ hactenus in genere disseruit, iam ad hypothesin accommodat, & colligit conclusionem hoc modo:

Qui in carne ſunt, ſub condemnatione ſunt, Qui vero in ſpiritu ſunt, liberi ſunt à condemnatione.

Sed vos non eſtis in carne, ſed in ſpiritu.

Igitur, Non eſtis ſub condemnatione, ſed à condemnatione liberi.

Alteram partem minoris probat: Siquidem ſpiritus Chriſti habitat in vobis, id quod ex eius motibus cognoſcitur & fructu. Est autem eius fructus condelectari legi Dei, opponere ſe carni, congemiſcere ſub peccati mole, breuiter nihil magis expetere, quam iuſtitiæ ſeruire in gloriam Dei, quemadmodum ex ſuperioribus manifeſtum eſt.

Si quis ſpiritum Chriſti non habet, non eſt eius.

Minorem proximi argumenti antitheſi illuſtrat, Qui ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius, hoc eſt, non eſt vitæ Chriſti particeps, ex quo ſequitur, quod nec Chriſti membrum ſit, Qui enim Chriſti membrum eſt, conſors eſt eiuſdem ſpiritus cum Chriſto, vnde noua vita exiſtit. At ſi dicas: Cum omnes homines peccant, & ſæpiſſime labuntur, quomodo ſciri poteſt, num quis ſpiritum Chriſti habeat, præſertim cum ratio ipſa in philoſophis aduerſetur peccato, quemadmodum

& Seneca dicit: Si scirem homines ignoraturos, & Deos ignoscituros: tamen propter peccati turpitudinem peccare non vellem? Respondeo, Philosophi aliquousque ratione progressi sunt, sed conuersi ad Deum praesentiam spiritus ex ardentibus motibus, quibus insurgunt aduersus peccati fontem, cognoscunt, & ex precandi affectu, & alijs occultis efficacijs, & praecipuè ex effectibus, de quibus in sequentibus disserit Apostolus.

At si Christus in uobis, corpus quidem mortuū est propter peccatum, Spiritus uero uita propter iusticiam.

Vnde cognosci possit praesentia spiritus Christi in fidelibus, exponit, nempe ex duabus rebus, nimirum Mortificatione & Viuificatione, quae sunt efficaciae spiritus Christi habitantis in iustificatis. Corpus, inquit, mortuum est, propter peccatum, hoc est, caro mortua est, quia eius praui affectus in conuersis mactantur, & veluti trucidantur. Vt enim affectus peccatorum in non conuersis per legem irritantur, ita in conuersione ad Deum per Christi mortem iugulantur. Corpus hoc loco non significat massam illam ex carne, neruis & ossibus compa-

ctam,

ctam, ſed pro adiuncto ponitur, ac idem ſignificat quod caro, quatenus opponitur ſpiritui, hoc eſt, vim peccati & innatam prauitatem, quemadmodum ipſa antitheſis oſtendit, Nam opponitur ſpiritui, qui eſt efficacia ſpiritus Dei in regeneratis. DEINDE obſeruandum eſt vocabulum peccati per metonymiam accipi, & ſignificare hoſtiam pro peccato, videlicet, ipſam mortem Domini, quæ hoſtia Chriſti eſt, & expiatio peccati, & virtus mortificandæ carnis in ijs qui conuertuntur, quæ ſane mortificatio prior pars eſt ſanctificationis ſeu regenerationis. Spiritus vero vita propter iuſticiam, hoc eſt, nouus homo viuit propter iuſticiam, ſcilicet Chriſti. Nam Chriſti iuſticia & imputatur nobis, vt ea ſimus iuſti in conſpectu Dei, & eſt virtus qua viuificatur ſpiritus in nobis. Hæc ergo effecta præſentiam Chriſti in nobis oſtendunt. Si itaq; cupis ſcire in carne ne ſis, an in ſpiritu, ex vtriuſque effectis hoc cognoſces.

Si autem ſpiritus eius, qui excitauit Ieſum ex mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Chriſtum ex mortuis, uiuificabit etiam mortalia ueſtra corpora per habitantem eius ſpiritum in uobis.

Declaratio proximæ ſententiæ à diuini ſpiritus virtute, qui ſpiritus ſicuti in capite noſtro Chriſto ſe exe-

ſe exeruit, ita etiam in nobis, qui eius membra ſu mus exeret. Sicut ergo Deus ſpiritu ſuo Chriſtũ excitauit ex mortuis: ita etiam noſtra corpora mortificata virtute mortis Chriſti, viuificabit per eundem ſpiritum. PORRO *hæc pericopa multiplicem doctrinam continet.* PRIMVM *enim clare nominantur & diſcernuntur tres perſonæ diuinitatis, Pater qui excitauit Chriſtum ex mortuis, Filius excitatus, & Spiritus ſanctus viuificans.* DEINDE, *quod idem ſpiritus ſit & patris & filij, & ab vtroq; mittatur in corda fidelium, vt ea viuificet.* TERTIO, *quod opus redemtionis ſit totius trinitatis, ſed ſeruata cuiuſq; perſonæ proprietate. Pater viuificat & ſaluat, ſed per filium vt Mediatorem, per ſpiritum vt per Sanctificatorem.* QVARTO, *quod reſurrectio Chriſti ſit & incoatio & teſtimonium futuræ gloriæ fidelium.* QVINTO, *obſeruetur quanta ſit dignitas conuerſorum, in quibus ſpiritus habitat, vnde admoneantur, vt quemadmodũ ſunt viua Dei templa: ita Deum in ſe habitantem veris cultibus colant, per omnem vitam incendant thymiama mane & veſperi, offerant vitulos labiorum ſuorum, & ſe mactent Deo in hoſtiam rationalem: & contra cogitent horribile malum eſſe, hoc Spiritus ſancti templum conſcientia peccati contaminare.*

Igitur

Igitur fratres debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem uiuamus.

Exhortatione accommodat doctrinam ad vſum auditorum: quod quidem facit Apoſtolus more Prophetico & Apoſtolico, quem morem vt ſequantur omnes pij verbi miniſtri, requirit plena docendi ratio, quæ conſtat methodo & motu. Methodus rem docet, motus doctrinam accommodat. idq́; nunc exhortando, interdum obiurgando, nonnunquam conſolando, ſæpe comminando &c. Hic autem exhortando & comminando doctrinam accommodat. Propoſitionis huius exhortatoriæ duæ ſunt partes, quarum VNA *expreſſe ponitur,* ALTERA *ex antitheſi & confirmatione intelligitur. Complebitur autem propoſitio hoc modo: Igitur fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus, ſed ſpiritui, vt ſecundum ſpiritum viuamus. Illationis particula notatur neceſſitas conſequentiæ doctrinæ ad debitam obedientiam erga doctrinam. Etenim doctrinæ finis eſt, vt ei obediatur.* DEINDE *obſeruetur hoc loco neceſſitas debiti, aduerſus eos, qui bonorum operum in fidelibus neceſſitatem negant. Qui enim debet, neceſſitate debiti obligatur, cuius neceſſitatis ratio ſequitur.*

Nam ſi ſecundum carnem ui-

xeritis,

xeritis, futurum eſt ut moriamini.

Ratio PRIMÆ *partis propoſitionis à neceſſitate vitandi pœnam, quæ eſt mors æterna. Qui ſecundum carnem vixerint, futurum eſt vt moriantur. Ergo iuſtificati caueant, ne rurſus carnis illecebris decepti, excuſſo ſpiritu ſe carni tradant. Notetur ergo, quod iuſtificati poſſint relabi in priores ſordes, & abijcere fidem, & æternum perire.* DEINDE *obſeruetur, fidem & malam conſcientiam non poſſe ſimul conſiſtere. Qui enim vere credit, filius Dei eſt, & habet arrabonem vitæ æternæ, At qui malam habet conſcientiam, hoc eſt, qui viuit ſecundum carnem, manet ſub damnatione legis, vt mancipium Sathanæ. Proinde fieri non poteſt, vt qui carni indulget, veram fidem habeat.*

Sed ſi ſpiritu actiones corporis mortificetis, uiuetis.

Ratio SECVNDÆ *partis exhortationis à conſequentibus. Qui ſecundum ſpiritum vixerit, viuet, idq; ex gratia, non ex merito ſuo. Nam Chriſtum vitam in ſe retinet, qui fons & autor vitæ eſt, hoc igitur amiſſo, per obſequium carni præſtitum amittitur & vita. Nam qui ſecundum carnem ambulat, damnatoriæ*

legis

legis ſententiæ, hoc eſt, morti ſubiacet. Præſens verbum mortificetis, ſignificat vigere luctam carnis & ſpiritus in ſanctis, donec in hoc ſunt mortali corpore.

Quicunque enim ſpiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij Dei.

Aetiologia eſt, continens firmiſſimum principium rationis proximæ.

Quicunq; ſpiritu Dei ducũtur ſunt filij Dei.

Qui ſpiritu mortificant actiones corporis, ducuntur ſpiritu Dei.

Igitur, Qui ſpiritu mortificant actiones corporis ſunt filij Dei. Filij autem Dei viuent, Igitur, qui ſpiritu actiones corporis mortificant, viuent.

Obſeruetur certiſſimum indicium præſentis ſpiritus Dei in conuerſis, videlicet eius victoria aduerſus carnem, qui tamen ſpiritus non ita triumphum agit, quin perpetuam luctam ſuſtineat aduerſus carnem rebellantem. Admonemur ergo ſingularis ardoris in hac ſpirituali pugna, ne ſuccumbamus victi à carne.

Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis, rurſus in timorem, Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater.

Qualis

Qualis ſit ductus ſpiritus Dei declarat, vnde ab effectu oſtendit, quinam ſint filij Dei. Diſcernit autem hic Apoſtolus inter ſpiritum ſeruitutis & ſpiritum adoptionis. Spiritus adoptionis eſt, qui alit fiduciam adoptionis in nobis, qua Deum vt patrem noſtrum inuocamus. Hæc enim duo, fiducia adoptionis & inuocatio, ſpiritus Dei præſentiam euidenter declarant. Nam ſpiritus Dei PRIMVM perſuadet cordibus noſtris, quod ſimus adoptati in filios à Deo patre per Ieſum Chriſtũ. DEINDE idem ſpiritus fideles excitat ad inuocandum, qui inuocationis cultus immediate à fide proficiſcitur. Sed quid eſt quod dicit: Non rurſus accepiſtis ſpiritum? Spiritus accipitur ad prædicationem Euangelij, Nam dicitur accipi ſpiritus, quando in homine eſt efficax quouis modo, cum accipitur ad prædicationem legis, ſpiritus ſeruitutis dicitur. Hic ſpiritus qui à prædicatione legis viam quidem ſalutis proponit, ſed cum conditione duriſſima, planeq; impoſſibili, nihil niſi timorem in animis noſtris efficere poteſt, vnde fit, vt quaſi ſerui iram Domini magna cum anxietate, pauidaq; conſcientia ſentientes crucem imminentem perhorreſcamus. Atque hinc eſt, quod Spiritus ſanctus ab hoc effectu dicatur ſpiritus ſeruitutis in timorem, vt qui in ſeruilem conditionem nos redigat. Contra vero, quia idem Spiritus ſanctus gratuita adoptione ſalutem in animis credentium

tium obsignat, & à legis maledictione liberat, spiritus adoptionis à Paulo dicitur, Hic nobis persuadet, vt non amplius simus sub metu, sed vt fiducia adoptionis patrem Deum inuocemus. Quod autem Paulus Syriaca voce vsus sit Abba, videtur eò pertinere, vt magis hac voce mutuam storgam inter patrem & filios exprimat. Nam nomen Syriacum Abba, videtur à dilectione sumtum. Nam Abab, vnde deductum apparet, diligere significat, Græca autem appellatio interiecta est, interpretandi caussa, & ponitur casus primus pro vocatiuo.

Ipse spiritus testatur cum spiritu nostro, quod simus filij Dei.

Producit Apostolus duos testes nostræ in Christo adoptionis, qui sunt, spiritus Dei, & spiritus noster ab eo certior factus. Spiritus noster est ardens affectus à Spiritu sancto excitatus in corde fidelium. Huc illud Pauli 2. Corinth. primo: Is qui confirmat nos vobiscum in CHRISTO, *& qui vnxit nos Deus est, qui etiam obsignauit nos deditq; arrabonem spiritus in cordibus nostris. Hoc arrabone, quo dato confirmatur fideiussio, spiritus fidelium confirmatus, certissime sibi persuadet, quod à Deo sit adoptatus, vt in Christo iam vere sit filius. Cum ergo consentiunt*

tiunt hi duo testes, de adoptionis gratia non amplius fidelis dubitare debet, sed per patientiam expectare promissam hæreditatem, de qua sequitur:

Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes uero Christi.

Attexit argumentum à iure naturæ, quo iure filij succedunt in bona parentum. Postquam autem ostendit, fideles esse filios Dei, ex filiorum iure infert hoc argumentum. Si fideles sunt filij Dei, sunt etiam hæredes Dei, Sed sunt filij. Ergo & hæredes. Iam quia Christus est Dei filius, erit & ipse hæres. Proinde fideles & Christus sunt Dei cohæredes. Quid an non hæredes dicuntur, qui in bona parentum succedunt, sed prius demortuis parentibus? Quomodo ergo hæredes Dei dici possunt fideles, cum Deus nunquam moriatur? Vsitata est Hebræis figura, qua speciei nomen pro genere ponitur, vt cum merces accipitur pro quauis compensatione. Hæredes sunt quidem proprie qui succedunt in mortuorum parentum bona, sed hic generalius accipitur. Nam ea voce tantum significantur qui bonorum patris cœlestis sunt participes, atq; ideo scriptura voce hæreditatis vtitur, vt sciamus possessionem cœlestem nobis gratis donari, & non contingere

ex noſtro merito, ex emtione aut alio huiuſmodi titulo. Dicitur ergo hîc κληρονόμος, qui bonis ſibi gratis conceſſis fruitur: & hæreditas, quicquid alicui gratis cedit in poſſeſſionem.

Si modo ſimul cum eo patimur, ut etiam cum eo glorificemur.

A conditione filij naturalis colligit conditionem eorum, qui in filios adoptati ſunt, hoc modo: Filius Dei naturalis primum paſſus eſt, ac deinde glorificatus adijt hæreditatem paternam. Igitur ſi fideles ſunt cohæredes Chriſti, per crucem hæreditatem cum Chriſto adibunt. Verum hoc argumentum ſingulari prudentia attexit Paulus. Nã hoc argumento occurrit obiectioni infirmorum, qui contra magnificas promiſſiones ſibi factas, poterant obijcere hoc modo: Ecce nos obijcimur omnis generis calamitatibus, quis ergo nos pro filijs Dei agnoſcet? Quis putabit nos Deo curæ eſſe? Hanc obiectionem inuerſionis ſchemate excipit Apoſtolus, propoſito exemplo filij Dei Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac ſi dicat: Quod patiantur fideles, hoc habent commune cum filio Dei. Eſt enim paſſio tranſitus ad glorificationem. Verum cauſſæ paſſionum ſunt diuerſæ, Chriſtus enim non pro ſuo, ſed pro noſtro peccato expiando paſſus eſt, Nos vero patimur, non vt expiemus peccatum

noſtrum aut alienum, Sed vt peccatum in nobis mortificetur, & corpus peccati crucifigatur. Porro ex hoc argumento colligenda eſt propoſitio tertiæ partis huius capitis, videlicet, quod fideles non debeant varijs huius vitæ ærumnis frangi, ſed crucem patienter ferre, donec cum Chriſto glorificentur.

CONFIRMATIO TERTIAE *propoſitionis.*

Statuo enim, quod non dignæ ſint paſſiones præſentis temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur nobis.

PRIMVM argumentum à collatione præſentium ærumnarum cum futura gloria ſumtum.

Malum breui finiendum, quod nunquam finienda gloria ſequitur, æquiore eſt animo ferendum.

Paſſiones præſentis vitæ ſunt huiuſmodi.

Igitur, Patienter ferendæ ſunt.

Vocat autem Apoſtolus παθήματα *ea quæ in hac vita patimur, vt ſunt omnis generis calamitates, de quibus dicitur* τὰ παθήματα μαθήματά ἐστι. *Gloria nobis reuelanda, eſt æterna beatitudo, & fruitio Dei in omni æternitate. In hanc itaq; gloriam intueamur, quoties cruce aliqua premimur, ac retineamus fidem & bonam conſcientiam, ne ſpe huius gloriæ excidamus.*

Nam ſolicita creaturæ expectatio, reuelationem filiorum Dei expectat.

SECVNDVM argumentum ab exemplo totius creaturæ ſumtum. Tota rerum natura abuſibus impiorum ſubiecta eſt, & contaminatur ſceleratorum hominum veluti contactu, expectat tamen liberationem, quando filij Dei liberabuntur. Igitur & nos fortiter feramus præſentes calamitates, ſpe futuræ liberationis. Vocabulum ἀποκαραδοκία, *quo Paulus vtitur, ſignificat geſtum cupidiſſime aliquid expectantis, quaſi porrecto capite & oculis in rem intentis, venturum aliquid eminus proſpicientis.*

Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non uolens, ſed propter eum qui ſubiecit eam ſub ſpe.

Amplificat ſecundum argumentum : Creatura, inquit, ſubiecta eſt vanitati, hoc eſt, corruptioni & abuſibus hominum, at ſpe futuræ liberationis ſe ſuſtentat. Igitur & nos eius exemplo bene ſperemus.

Quod autem Apoſtolus tribuat toti creaturæ affectus, proſopopœia eſt, qua exprimit Apoſtolus iniuriam, qua creatura afficitur.

Quoniam ipſa creatura liberabitur

a ſer-

a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Hoc est, quando liberabuntur filij Dei, & donabuntur gloria æterna, tum simul liberabitur creatura à seruitute corruptionis, qua scilicet corrumpitur. Poterit quoq; ὅτι αἰτιολογικῶς reddi, vt sit expositio modi quo fit creaturæ liberatio, vt non amplius impiorum abusibus sit exposita.

Nouimus enim quod tota creatura congemiscit, & una parturit usque in hunc diem.

Repetitio est eiusdem sententiæ, nisi quod pulcerrima similitudine exponat afflictionis creaturæ magnitudinem, & desiderium emergendi ex præsentibus malis, & simul indicet futurum euentum. Quemadmodum enim dum parturit mulier, grauissimos habet dolores, sed, edito infante in lucem, lætatur, ac dolorum quos passa est, obliuiscitur: ita creatura præsentibus abusibus pressa gemit, & veluti parturit, Consimiliter Ecclesia varijs ærumnis huius vitæ exposita gemit, ac veluti parturit, donec aduentu filij Dei liberabitur, atq; tunc propter gloriæ reuelandæ magnitudinem, omnium afflictionum quæ passa est, in hac vita obliuiscetur.

Non ſolum autem hoc, ſed & ipſi primitias ſpiritus habentes, & noſipſi in nobiſipſis gemimus adoptionem expectantes, redemtionem corporis noſtri.

TERTIVM argumentum ab exemplo Apoſtolorum ſumtum. Nos qui primitias, hoc eſt, excellentia dona habemus, affligimur, & ſub cruce expectamus liberationem. Igitur & vos nobiſcũ præſentes ærumnas fortiter ferte, & nolite huius vitæ incommodis fracti abijcere confeſſionem. Spiritus primitias habere, phraſi Hebraica, eſt excellentia dona habere, & inter primos numerari. Eſt autem hæc phraſis ſumta à primitijs frugum, quæ Deo offerebantur. Vt ergo iſtæ primitiæ primæ & electiores erant vtpote Deo offerendæ, ita translatitiè primitiæ notant excellentiora dona, quibus Apoſtoli vt primi, eos qui ſibi in miniſterio Eccleſiæ ſuccederent, excelluerunt. Hanc interpretationem confirmat Apoſtolus, cum addit: Et noſipſi, ſcilicet Apoſtoli, in nobis, id eſt, intimo corde, Gemimus expectantes adoptionem quæ eſt redemtio corporis, quod in hoc mundo varijs eſt obiectum calamitatibus. Hæc autem corporis redemtio fiet per reſurrectionem mortuorum: Tum enim depoſita mortalitate, induemus immortalitatem, 1. Corinth. 15. & 2. Corinth. 5.

Spe enim saluati sumus. Spes autem si cernatur, nō est spes. Quod enim quis cernit cur speret? Si uero quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.

QVARTVM argumentum à salutis partæ ratione sumtum. Spe sumus saluati, Igitur salus patienter expectanda est. Consecutionem probat à definitione spei & repugnantibus. Definitio est, quod spes sit absentium & non præsentium & apparentium rerum. Repugnantia ergo sunt, aliquid præsens esse videriq; & idem sperari. Hinc infert hypotheticum argumentum: Si quod non videmus speramus, certè per patientiam id expectamus. Sed non videmus quod speramus. Igitur per patientiam id expectamus. Hinc illud ad Galat.5. Nos spiritu ex fidé spem iusticiæ expectamus. Porro Paulus accipit metonymicôs spem pro re sperata, & notetur definitio spei, quod sit certa salutis & aliorum quæ Deus sua voce promisit per patientiam expectatio seu fiducia.

Itidem autem & spiritus subleuat infirmitates nostras. Quod enim oremus quemadmodum oportet non nouimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

QVINTVM argumentum à præsenti Spiritus sancti auxilio. Spiritus sanctus adest nobis, & subleuat infirmitates nostras, ne scilicet fracti imbecillitate carnis, succumbamus. Igitur cum talem habeamus παραστάτην, patienter expectemus liberationem. Antecedens probatur ex eo, Quod Spiritus sanctus sanctos motus excitet, & efficiat, vt cum magnis gemitibus oremus Deum. Nam quod dicit: Spiritus postulat, Hebraismus est. Nam postulat ponitur pro verbo coniugationis Hiphil, hoc est, postulare facit. Hanc efficaciam spiritus, soli intelligunt verè pij, qui in suis ardentibus precibus sentiunt consolationem, ac veluti responsum diuinitus ad sua postulata accipiunt. PORRO obseruandum est discrimen inter Christi interpellationem pro nobis, & Spiritus sancti. Scriptura dicit, Christum esse vnicum intercessorem inter Deum & homines. Hîc autem Paulus videtur ei adiungere Spiritum sanctum. Sed discrimen facit ordo & modus. ORDO, quod Christus interpellet ante sublatam iram Dei, Spiritus sanctus autem post iram Dei placatam. MODVS, filius est interpellator, quia est redemtor qui persoluit precium, vt satisfieret iusticiæ Dei, & placaretur ira Dei, & iam apparet vultui Dei, vt interpellet pro nobis. Sed Spiritus sanctus est interpellator, quatenus nos ad inuocandum mo-

uet. *Accepistis, inquit Apostolus, spiritum, quo clamamus Abba pater.*

Qui autem scrutatur corda, nouit quis sit sensus spiritus, Quia secundum Deum interpellat pro sanctis.

Piorum gemitus à Spiritu sancto excitari probat, qui scrutatur corda, periphrasis Dei est, qui in Actis dicitur καρδιογνώστης. *Hic Deus scrutator cordium, nouit & facit sanctos scire, quodnam sit* φρόνημα *spiritus, id est, quæ preces, quæue suspiria à spiritus sui afflatu proficiscantur. Est enim sensus spiritus, quem spiritus sanctus in cordibus piorum inter orandum ciet, Quia secundum Deum postulat pro sanctis, hoc est, facit vt ea à Deo precentur, quæ & Deo grata sunt, & ipsi salutaria.*

Scimus autem quod diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ijs qui iuxta propositum uocati sunt.

SEXTVM *argumentum ab euentu sumtum. Filijs Dei omnia in bonum cedunt. Igitur præsentium ærumnarum molestiam tandem seque*

tur

tur lætus exitus. Quare patienter eſt expectanda liberatio. Iuxta propoſitum vocati dicuntur, qui iuxta conſilium Dei ſunt vocati. Hoc propoſitum, hoc conſilium, hæc εὐδοκία ſeu beneplacitum Dei fuit ſemper & eſt, quod ex mera ſua bonitate intercedente filio, ſaluare velit omnes qui ad ſe per fidem confugerint, & contra damnare omnes incredulos. Non eſt enim προσωποληψία apud Deum, Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui vero non credit, manet ſub legis damnatione.

Nam quos præſciuit eoſdem & prædeſtinauit, conformes fieri imagini filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus inter multos fratres.

SEPTIMVM argumentum à conformitate filiorum Dei inter ſeſe, cum in aduerſis, tum in proſperis. Proponit autem exemplum filij Dei naturalis, vt ex illo de filijs adoptiuis iudicium fiat. Cum autem ſic ſtatutum eſt apud Deum, vt omnes quos adoptat in filios, ſint conformes imagini filij ſui, atque hic filius naturalis non ſolum calamitatibus varijs in hoc mundo expoſitus erat, verumetiam poſt afflictiones conſecutus eſt gloriam, fieri non poteſt quin & fideles omnes per crucem adeant gloriam ſibi paratam, Quare pa-

tienter ferenda eſt crux, & expectanda glorioſa liberatio. Sed quid eſt quod dicit: Vt ipſe ſit primogenitus inter multos fratres? Alludit ad legem, in qua primogeniti alijs fratribus proponebantur, quaſi exemplaria vitæ morumq;. Quare cum hic naturalis Dei filius & primogenitus per crucem intrarit in gloriam, reliqui fratres ipſius exemplum ſequi debent. De præſcientia Dei & prædeſtinatione alio loco dicetur commodius, hîc ſatis eſt, argumentum Apoſtoli accommodaſſe propoſitioni.

Quos autem prædeſtinauit, eos & uocauit, & quos uocauit, hos etiam iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, eos etiam glorificauit.

OCTAVVM argumentum ab ordinatione Dei, quam ſeruat in glorificandis ſuis electis. Hîc obſeruetur gradus actionum Dei, in reparationis generis humani myſterio. Numerantur autem ab Apoſtolo noſtro quinq; gradus, qui ſunt: Præſcientia, Prædeſtinatio ſeu Electio, Vocatio, Iuſtificatio & Glorificatio. PRÆSCIENTIA præſciuit Deus ab æterno omnia futura. Neque tamen hęc Dei præſcientia ad temporis decurſum, ſed ad æternitatē referenda eſt. Non enim Deus res vt abſentes videt, ſed vt præſentes in ſuo æterno intue-

no intuetur. Non ergo propterea erit aliquid, quia Deus scit illud futurum, sed quia futurum est, scitur à Deo. Nam res non pendet à scientia, sed scientia à re. Hæc scire de præscientia Dei prodest, ne profana de ea cogitatio nos à verbo reuelato abstrahat. PRÆDESTINATIONE ordinat & disponit Deus apud sese quod est facturus. VOCATIONE inuitat quos præsciuit & prædestinauit. IVSTIFICATIONE præscitos, prædestinatos & vocatos à reatu absoluit, & in filio vnigenito caros habet. GLORIFICATIONE iustificatos donat æternæ vitæ possessione, quæ est fructus vltimus & meta prædestinationis, de qua in nono capite plura dicenda sunt. Hîc autem obseruetur, quænam sit vera Christi Ecclesia, videlicet cœtus hominum qui vocantur per Euangelium, & credunt Euangelio. Est præterea hoc Pauli dictum non solum Anabaptistis opponendum, verumetiam Thamero Stenchfeldio, & alijs qui vocali verbo suam efficaciam detrahunt, quales reuera sunt omnes qui stoicam prædestinationem & fatalem rerum omnium necessitatem Ecclesiæ conantur obtrudere.

Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Nonum

NONVM argumentum à defensione & patrocinio Dei sumtum, & illatum ab octauo. Est autem hypotheticum argumentum, cuius sola propositio ponitur, assumtio & conclusio à superioribus pendent. Complebitur itaque argumentum hoc modo:

Si Deus à nostra stat parte, nulla res aduersus nos præualebit.

Atqui Deus à nostra stat parte, vt ex octauo argumento patet.

Nulla igitur res aduersus nos præualebit. Proinde, Neque præsentibus ærumnis frangamur. Huc illud Psalmi: Tecum sum in afflictione, inuoca me, & liberabo te, & glorificabis me.

Qui sane filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, Quomodo etiam cum illo non omnia nobis donaret?

Minoris probatio est, ab infallibili signo, quod demonstrationem immotam parit. Deus dedit nobis filium suum, quo nihil neque carius neque preciosius habet, Multo magis dabit alia quæ nobis ad salutem necessaria nouit, Cur ergo cruce frangimur, cum certa nobis salus constet?

Quis intentabit crimina aduersus electos Dei?

DECIMVM argumentum ab effectu electionis diuinæ. Estq; simul prolepsis, qua anteuertit obiectionem infirmorum, qui tentantur cogitatione peccatorum suorum, & accusantur cum à lege Dei, tum à propria conscientia. Est autem argumentum eiusmodi:

Electis frustra intentantur crimina.
Fideles sunt electi. Igitur
Frustra illis intentantur crimina, Proinde, Consolentur se fideles hac fiducia, ne frangantur animis in præsentibus ærumnis.

Deus est qui iustificat, quis est qui condemnat?

Anticipatio est. Poterant enim infirmi respondere ad proximam interrogationem, legem esse & propriam conscientiam quæ accusant. Verum huic obiectioni occurrit fortissimo argumento à repugnantibus petito.

Fideles sunt à Deo iustificati, & à condemnatione absoluti.
Igitur frustra lex & conscientia eos accusant.

Diligenter obseruetur hoc loco antithesis, qua verbum iustificandi, verbo condemnandi opponitur.

tur. Hæc enim antithesis apertissime docet, iustificationem in hac disputatione Paulo significare absolutionem à reatu, & acceptationem credentis apud Deum ad vitam æternam, si enim iustificatur, non condemnatur, Sequitur iustificatum à reatu absolutum esse.

Christus est qui mortuus est, immo uero qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei patris, qui & intercedit pro nobis.

VNDECIMVM argumentum, ab efficacia Mortis, Resurrectionis, Regni, & Pontificatus Christi sumtum. Hæc enim quatuor coniungit Apostolus. MORS Christi opponenda est peccatis. Nam propter peccata nostra mortuus est, ad Rom. 4. RESVRRECTIO condemnationi opponatur, Surrexit enim propter iustificationem nostri, quæ est à condemnatione absolutio. REGNVM gloriosum opponendum est præsentis vitæ miserijs, à quibus nos suo tempore transferet in suam gloriam. INTERCESSIO seu pontificatus opponi debet infirmitati nostræ. Cum ergo huiusmodi portum certo speremus, fortiter & patienter huius vitæ ærumnas finiendas feramus.

Quis nos separabit a caritate Christi?

DVODECIMVM *argumentum à constantia caritatis Christi erga fideles sumtum. Hæc enim caritas tanta est, vt nihil eam immutare possit. Proinde sub cruce simus bono animo. Non enim fraudabimur promissa gloria, cum adeo nos Christus diligat.*

Tribulatio aut angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? (quemadmodum scriptum est, tua caussa morti tradimur tota die, reputati sumus ueluti oues mactationis) Sed in his omnibus superamus per eum, qui dilexit nos.

Enumerat ea quibus maximè tum temporis animi fidelium concutiebantur, & vt sciant fideles, non esse insolens quod filij Dei affligantur in hac vita, addit testimonium ex Psalmo 43. in quo conqueritur Ecclesia, quod tam varijs casibus propter confessionem Christi sit exposita. Verum vt semper Deus suæ Ecclesiæ adest, ita promittit fore, vt per Christum, qui diligit nos, euadamus superiores. Hæc ergo Pauli sententia & perpetua Ecclesiæ imago opponatur iudicio carnis & rationis humanæ. Ratio colligit Deum irasci nobis, propterea quod assiduè simus sub cruce, Sed spiritus fidelium intuetur perpetuam

imaginem Eccleſiæ, atque adeo ipſum Chriſtum, vnde colligunt pij, & ſe Deo curæ eſſe, & fore aliquando, vt omnis huius vitæ calamitas ſit lætum habitura exitum.

Perſuaſus ſum enim, quod neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; poteſtates, neq; præſentia, neq; futura, neq; altitudo, neq; profunditas, neq; ulla creatura alia poterit nos ſeparare a dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Ratio enumerationis à certiſſima fiducia, qua fideles ſtatuant, nullam creaturam tantum valere, vt eos à dilectione Dei ſeparet. Nam hæc dilectio in Chriſto fundata eſt, in quo caros habet pater nos, qui in ipſo manemus per fidem. Enumerationis huius membra nihil habent obſcuri, modo obſeruemus vſitatam enallagen, qua abſtracta pro concretis ponuntur. Principatus enim pro principibus, poteſtates pro ijs qui poteſtate præditi ſunt, altitudo pro rebus altis & ſublimibus, profunditas pro rebus profundis accipitur. Summa ſententiæ huc redit: Nihil neq; in cœlo neq; in terra, neq; in mari, neq; in inferno eſt, quod dilectionē Dei erga nos obſcurare poteſt. Quare fideles in medijs ærumnis huius vitæ ſe ſolentur cogitatione

dilectionis Dei, quæ eſt in CHRISTO IESV *Domino noſtro. Eſt & hic locus obſeruandus propter Angelos, quos inter creaturas hîc numerat Apoſtolus.*

Caput IX.

Secunda pars Epiſtolæ.

IN *vniuerſali periocha huius Epiſtolæ dixi, ſtatum principalem hoc concludi ſyllogiſmo:*

Ea ſola & vnica conſequendæ iuſtificationis & ſalutis ratio eſt, quam ipſe Dominus ſuo verbo & præſcribit & approbat.

Nunc autem omnem qui credit abſq; omni perſonarum & nationum reſpectu iuſtificat, & ſalutis fieri participem pronunciat.

Proinde omnis qui credit, nulla habita perſonæ aut nationis reſpectu iuſtificatur gratis, & ſalutem conſequitur.

Verum quia minor huius ſyllogiſmi, quæ eſt κεινόμενον, *duas habet partes, quarum* PRIOR *eſt, quod homo fide iuſtificatur abſq; operibus.* POSTERIOR, *quod hoc iuſtificationis beneficium promiſcue pertineat ad omnes qui oblatum beneficium fide recipere non recuſant, nulla habita aut nationum aut perſonarum ratione: Deus enim di-*

ues eſt in omnes, & non eſt tantum Iudæorum, ſed & gentium Deus, nec eſt vlla perſonarum acceptio coram Deo, inſtituit Apoſtolus iuſtam vtriuſq; partis confirmationem. Vt enim priorem partem hactenus confirmauit, ſolutis etiam incidentibus quæſtionibus: ita poſteriorem in ſequentibus tribus capitibus grauiſſima contentione colligit, idq́; adhibita ſingularis prudentiæ methodo, de qua nonnulla in vniuerſali periocha diximus. Iam conſtat ad quem ſcopum collimat ſequens diſputatio, quæ tribus ſequentibus capitibus abſoluitur. Cæterum quia ſunt magni nominis viri, qui ex hac diſputatione quandam ſtoicam prædeſtinationem fabricant, non obſeruato vero huius diſputationis ſtatu, quem ex fine tertij capitis, & ex alijs locis obſeruaſſe debuiſſent: Sciendum eſt, quod alia electio & prædeſtinatio cogitanda non ſit, quam ea ſola, quæ in filio Dei Domino noſtro Ieſu Chriſto reuelata eſt & propoſita. Hæc enim cum habeat teſtimonium Domini, & teſtimonium Domini ſit verax, nequaquam ſinamus nos ab ea auelli vllis Stoicorum cataſtrophis, ſed firmiter retineamus hoc Dei propoſitum, Quod vt in filio nos elegit, ita in eodem nos caros habeat, ac propter eundem nos ſaluet adoptatos per fidem in ipſum.

Porro ſunt duo genera hominum, qui cum audiunt noſtram ſalutem in Dei electione & propoſito

fundatam esse, non recte intellecto electionis mysterio, horrendè impingunt. QVIDAM enim carnalis cuiusdã securitatis ansam hinc capientes in quæuis scelera licentiose ruunt, sibi quidem ipsis in certam perniciem, alijs verò in graue scandalũ. QVIDAM in contrarium malum ruentes, stoicam quandam prædestinationem contra verbum Dei, & vniuersalem gratiæ promissionem somniantes, in desperationis baratrum immerguntur. Illos securos, hos desperabundos voco. Verum ne nos in istas carybdes incidamus, summopere cauendum est. Caueri autẽ potest hoc pacto. PRIMVM, si occasionem huius disputationis diligenter expenderimus. DEINDE, si eiusdem finem & scopum intentè aspexerimus.

Occasio itaq; disputationis huius hæc est. Apostolus disputauit, fide in Christum, iusticiam quæ coram Deo valet, obtineri. Qua disputatione non parum offensi Iudæi, inferebant ex Pauli dictis hoc, vt iudicabant, absurdum. Si fide iustificatur homo, & Christus ad credentes tantum pertinet, profecto reiectum est semẽ Abrahæ, quia paucissimi ex semine Abrahæ Christum recipiunt. Verum vt hanc obiectionem diluat Apostolus, instituit disputationem de electione, in qua firmis rationibus docet, promissiones Dei manere ratas & firmas, cum de Christo, tum de eius Ecclesia colligenda, promiscue ex omnibus qui Chri-
stum

stum fide receperint, siue sint ex Iudæis siue ex gentibus, vt tollatur omnis προσωποληψία, *omnis respectus personarum & nationum, vt vera & immota maneant hæc dicta: Deus vult omnes homines saluos fieri, Deus non est* προσωπολήπτης. *Deus non vult vllos perire, Sed omnes ad pœnitentiam recipere. Omnis qui credit in filium, habet vitam æternam.*

Cæterum finis disputationis est, vt omnis caro conticescat, Vt omnis carnis fiducia & prærogatiua confundatur, Vt omne meritum eneruetur, Vt soli Deo gloria tribuatur, Vt Deus verè φιλάνθρωπος, *Vt vere diues in omnes & super omnes qui credunt, inueniatur, Vt non solum Iudæorum, verumetiam gentium Deus prædicetur.*

Hæc præfari volui, ne in nostram ruinam mysterio electionis, de quo in his capitibus agit Apostolus, abutamur. Restat vt genus caussæ & statum præsentis disputationis horum trium capitum indicemus, quo ad illum omnia dirigamus argumenta, nec sinamus nobis eripi vlla sophistica verum huius disputationis scopum. Genus itaque caussæ iudiciale est, & status coniecturalis qui hoc syllogismo concluditur.

Filij promissionis & non carnis hæreditatem cælestem consequentur.

Vt vere credentes, siue ex Iudæis siue ex gentibus ortum habeant, sunt filij promissio-

nis: Ita qui non credunt, ex quibuſcunque parentibus ortum ducunt, ſunt filij carnis.

Igitur, Vt illi promiſſam hæreditatem vere conſequuntur, ita hi ſua culpa pereunt. Huc pertinet dictum quod ex Iohele adducit Apoſtolus: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. In quo dicto fides à ſuo proprio effectu ſignificatur.

Summa capitis noni.

Vt veros Iſraëlitas à falſis diſtinguit: ita conſilium Dei eſſe docet Apoſtolus, vt homines per Chriſtum ſalutem conſequantur. Hunc Chriſtum quia gentes recipiunt, Dei populus cenſentur, Contra Iudæi, qui hunc Chriſtum non recipiunt, fiducia carnis tumentes, reijciuntur.

Ordo & partes capitis noni.

PRIMO loco animum ſuum erga ſuos contribules exordiolo declarat Apoſtolus. DEINDE, ab exordio concluditur propoſitio, quam inſinuat tantum. TVM diſcrimen filiorum Abrahæ faciens, alios promiſſionis, alios carnis pronunciat eſſe filios, ADHÆC tres obiectiones ponit & diluit,

diluit, de quibus in exegesi dicetur. Erunt igitur quatuor partes huius capitis: Exordium, Propositio, Confirmatio & Confutatio.

Exegesis capitis noni cum obseruatione doctrinarum.

EXORDIVM.

Veritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quod tristicia mihi sit magna, & continuus dolor cordi meo.

Expositio exordij, qua suum animum erga Iudæos exponit Apostolus. Vt autem tollat omnem suspicionem odij, orditur à iureiurando. Non enim ignorauit Apostolus, esse nonnullos qui ipsum odio suæ gentis Christum prædicare calumniarentur. Quare vt hanc calumniam euertat, pluribus signis suum affectum erga suos contribules significat. PRIMVM enim inquit: Veritatem dico, Quod dictum opponit calumniæ aduersariorum, ac si diceret: Sunt qui calumniantur me odio meæ gentis Christum prædicare, sed ego verè summo

eorum ſtudio teneor. Vt autem huic aſſeuerationi pondus addat, ſubiungit: per Chriſtum, quem verborum ſuorum teſtem inuocat, & affectus erga Iudaicam gentem. ADHÆC, vt vehementior ſit aſſeueratio, eam amplificat à contrario negato, Non, inquit, mentior. DEINDE prouocat ad teſtimonium conſcientiæ ſuæ, quod magnam habeat triſticiam & continuum dolorem in corde ſuo, propterea quod gens Iudaica ſua propria culpa reluctetur Chriſto, ac eius ſalutare Euangeliũ contemnat. HINC diſcant miniſtri Euangelij, quomodo eos affectos eſſe oporteat erga auditores ſuos etiam malemeritos. DEINDE obſeruetur contra Anabaptiſtas, exemplo Apoſtoli iuriſiurandi religionem confirmari.

Optabam enim ipſe ego anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, cognatis meis, ſecundum carnem qui ſunt Iſraelitæ.

Ratio affectus & ſtudij Pauli erga ſuos cognatos & Iſraëlitas. Quicunq; ſuo periculo & interitu aliorũ ſalutẽ optat redimere, eum ſumma caritate eos proſequi neceſſe eſt. Paulus optabat anathema fieri à Chriſto, vt Iudæi reciperentur. Ergo neceſſe eſt ineffabilem amorem fuiſſe Pauli, quo ſuos proſecutus eſt Iſraëlitas.

Etſi autem in ſingulis verbis huius pericopæ nulla

nulla eſt ambiguitas, verborum tamen coniunctorum alij alium ſenſum faciũt, quod ſane vſu venire ſolet in rebus obſcuris. Vocabulo anathematis ter vſus eſt Paulus, nec dubium eſt quin ſeptuaginta duos imitetur interpretes, qui anathema vſurpant, pro eo quod Hebræi dicũt Cherem, à Charam, quod ſignificat deuouere & excommunicare ab vſu communi, ſeu è medio ſine vlla commiſeratione tollere. Hæc Forſteri eſt interpretatio. Chryſoſtomus autem hoc modo: Quid eſt anathema? Audi ipſum dicentem: Si quis non amat Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ ſit ἀνάθεμα, τοῦτ᾽ ἔστι κεχωρίσθω πάντως; ἀλλότριος ἔστω πάντως, hoc eſt, ſeparetur omnino, alienus ſit omnino, atq; ita vocabulum in genere ſignificat ſeiunctionem & ſeparationem quandam, metaphora ſumta à ſacrificijs, quæ cum dicata eſſent Deo, ſeparabantur & ſeiungebantur ab vſibus humanis. Hoc poſtea in duo diuiditur genera, vt ſit anathema ſeparatum ab vſibus hominum, vt quod Deo dicatum ſit, & anathema ſeparatum & ſeiunctum à Deo, vt quod à Deo reiectum & maledictum ſit. Vt enim ea quæ Deo offeruntur & dicantur, attrectare audet nemo: Sic eum qui à Deo ſeparatus eſt ratione quadam nullus conueniet, aut cum eo verſabitur. Nam ſacris oblationibus honoris gratia tanquam Deo dicatis, appropinquare nulli hominum audent. Ab hoc vero qui maledictioni fuerit obnoxius,

noxius, non secus ac à profano, & ab ipsa diuinitate alieno, secesserunt omnes. Hactenus Chrysostomus, cuius interpretatio probatur forma orationis Paulinæ. Optabam, inquit, esse anathema à Christo, Præpositio A, manifeste separationem notat. proinde anathema à Christo, significat separatum & seiunctum à Christo. Qualis est hic affectus in Apostolo? Num ob caritatem fratrũ & cognatorum, vt illi saluarentur, ipse cupit alienus esse à Christo? Num caritate Christi non vult habere Christum? Quid quæso absurdius dici potest: Christus dicit: Si quis venit ad me, nec odit patrem suum nec matrem, & vxorem & liberos & fratres & sorores, amplius autem etiam animam suam, non potest meus esse discipulus? Quid ergo dicemus de hoc Pauli affectu? Hoc primum teneamus principium, quod nihil voluerit absurdi, nihil impij, nihil contra salutem animæ suæ, nihil contra dilectionem Christi, nihil contra amorem suæ gentis, spiritu enim Christi agebatur Paulus. Hoc stabilito principio, necesse est hanc separationem à Christo non intelligendam esse de interna separatione à Christo & æterna: Sed de externa tantum & temporali, qua cupit perire in carne, vt saluentur alij in spiritu, Cupit suum sanguinem fundere, vt saluentur multorum animæ. Hieronymus hoc Pauli dictum refert ad tempus præteritum, ac ita exponit: Optabam aliquando

cum

cum persequerer Christum, iam non optarem, Sciebam enim quod ipsorum essent hæc omnia, Sed postquam cognoui veritatem, dereliqui eos quos totaliter diligebam, & ipsi non conuertuntur. Hæc Hieronymus. Et profectò ex Epistola ad Galatas manifestum est, quod Paulus magis sæuierit in Christum & Christianos ante conuersionem zelo suæ gentis, quàm iudicio. Verum ego priorem interpretationem præfero, etsi posteriorem verba Apostoli recipere possunt, alias multorum interpretationes omitto, quæ pugnant cum principio à nobis posito.

Quorum est adoptio & gloria, & testamenta & legislatio, & cultus & promissiones, quorum sunt patres.

Enumerat prærogatiuas Iudæorum, quarum PRIMA *est adoptio: Dominus enim Israëlitas gratuito in filios adoptauit* HVC *addit gloriam. Est enim gloriosa inprimis adoptio in filios Dei, qua cæteris gentibus omnibus antecellebant. Testamenta Græcè* διαθῆκαι, *sunt fœdera & pacta, hoc est, tabulæ fœderis. Estq; hoc intelligendum de lege morali, vt* νομοθεσία, *legislatio ad iudicialem, &* λατρεία, *cultus, ad ceremonialem legem refertur. Sequuntur promissiones quæ sunt de gratuita misericordia propter Christum, diuina oracula*

cula, qualia sunt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Obseruetur hic assignatio capitum principalium doctrinæ cœlestis, quæ sunt lex moralis, lex iudicialis, lex ceremonialis & promissio seu fœdus gratiæ, quæ omnia communi nomine Thora dicuntur, hoc est, doctrina. Septuaginta vertunt νόμον, *quos secuti Latini, legem verterunt.*

Ex quibus est Christus quo ad carnem, qui est supra omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.

Hæc maxima Iudaicæ gentis prærogatiua est, quod ab illis natus sit Christus. Sed hanc non esse salutarem per se ipse Christus testis est, qui nunciantibus matrem eius & fratres stare pro foribus, respondet, eos, qui verbum suum audiunt, esse matrem, fratres &c. vt stet illud Psalmi immotum: Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Porro quia Dei opera sunt ἀμεταμέλητα, *hoc est, quorum Deum non pœnitet, non est dubium, quin Deus voluerit istius gentis salutem, apud quam tot salutis oblatæ testimonia reliquit. Cum ergo iuxta Psalmum: Annunciat verbum suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israël: non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit ijs, Non est dubium quin Iudaicæ gentis salu-*

tem verè voluerit Dominus. Quare quod perierint, ipsorum diffidentiæ asscribendum est, non arcano Dei consilio, aut fatali necessitati. Obseruandum est hoc loco, quod Paulus hîc quatuor de Christo affirmet. PRIMVM enim pronunciat ipsum verum hominem esse, vt qui natus sit ex maioribus gentis Israëliticæ. DEINDE Christum Deum asserit. At ne quis tropicè ab Apostolo dictum putet, addit veram notam veræ diuinitatis, cum inquit, Qui est supra omnia Deus. TERTIO, cum dicit Christus, & non Christi in plurali, vnionem hypostaticam manifestissime docet. QVARTO, cum addit: Qui est benedictus, respicit ad promissiones de Christo, in quo essent omnes nationes terræ benedicendæ. Nam ab eo solo omnis benedictio & salus existit. Habemus ergo hîc quatuor de Christo: Humanam naturam, diuinam naturam, vnionem personalem, & officium, quod est benedictionem & salutem conferre credentibus.

Hactenus exordium, ex quo colligenda est secunda pars capitis, nempe ipsa propositio, idq́; per insinuationem quam vocant. Nam ex querela sua propositionem lectori cogitandam reliquit hanc nimirum: Quod maxima Iudaicæ gentis pars à Deo sit reiecta. Cuius propositionis vera & sola ratio est, quam infra sæpe inculcat: Diffidentia & propriæ iusticiæ stabilitio.

Non autem quaſi exciderit ſermo Dei.

Obiectionem aduerſariorum anticipat. Obiectio autem huiuſmodi eſt: Si populus Iſraëliticus eſt reiectus, ſermo Dei excidit, hoc eſt, promiſſio Dei & fœdus Dei cum ſemine Abrahæ initum, eſt factum irritum. Verum Paulus conſecutionem negat, & diſtinctione vtitur, qua veros Iſraëlitas à falſis diſtinguit, affirmatq́; promiſſiones Dei manere ratas ſemini Iſraëlis, cui facta eſt promiſſio.

Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt, hi ſunt Iſrael, neque quia ſemen Abrahæ omnes filij.

Hæc diſtinctio eſt filiorum Abrahæ ſeu Iſraëlis. Nam ijdem & ab auo & à nepote nomen habent. Senſus autem eſt: Multi quidem ſunt nati ex Iſraële, qui ſane omnes, ſi carnem ſpectas, ex Iacobo, qui & Iſraël dictus eſt, ducunt originem. Verum ſi promiſſionem reſpicis, alij reputantur pro filijs, alij minime. Vocabulum Iſraëlis bis poſitum, priori loco ipſam perſonam Iacob notat, poſteriori gentem ab eo ortam, declarat vſitata Hebræis metonymia.

Sed in Iſaac uocabitur tibi ſemen.

Ratio

Ratio diſtinctionis à pronunciato ſcripturæ Geneſ. 21. Abraham habuit duos filios, vnum ex Agar ancilla, alterum ex Sara vxore, ille Iſmaël, hic Iſaac dictus eſt. Iſmaël autem non eſt reputatus pro ſemine, ſed Iſaac. Hinc Paulus euertit vniuerſale pronunciatum, obiecto contrario exemplo. Illi obiecerunt: Nati ex Abrahæ ſemine, ſunt ſemen Abrahæ. Paulus reſpondet hac ſententia. Iſmaël non reputatur pro ſemine. Iſmaël eſt natus ex Abraham. Ergo non omnes nati ex Abraham, reputantur pro ſemine. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, hoc eſt, filius Iſaac, Iacob & nepotes eius cenſebuntur filij ac nepotes tui, non autem illi qui ex Iſmaële naſcentur. Sed quid hæc ſibi volunt? Hoc typo olim præfigurabat Dominus, quod eſſent naſcituri filij Abrahæ, quorum alij veſtigijs patris inſiſterent, & haberentur pro filijs, Alij autem degenerarent, & non haberentur pro filijs, præſertim coram Deo. Hoc ipſum indicat Dominus apud Iohannem, vbi diſtinguit carnis filios à filijs imitationis, fidei, & operum Abrahæ: qui infra filij promiſſionis dicuntur: ita enim ait Dominus: Si filij Abrahæ eſſetis, faceretis vtiq; opera Abrahæ, nunc autem quæritis me interficere, quod Abraham non fecit.

Hoc eſt, non qui filij carnis, hi ſunt filij Dei, Sed filij promiſſionis reputantur in ſemen.

Exegesis est & typi declaratio, quæ concluditur hoc modo:

Non filij carnis, sed filij promissionis sunt populus Dei.

Multi autem ex Iudæis sunt filij carnis tantum, & multi ex gentibus sunt filij promissionis. Proinde,

Vt multi ex Iudæis non sunt populus Dei: ita multi ex gentibus in semen reputantur.

Qui autem sint filij promissionis supra docuit Paulus in 4. his verbis: Et signum accepit circumcisionis signaculum iusticiæ fidei quæ fuerat in præputio, vt esset pater omnium credentium in præputio, quo ipsis etiam imputetur in iusticiam, & pater circumcisionis non ijs qui sunt ex circumcisione tantum, sed etiam qui insistunt vestigijs fidei patris nostri Abrahæ, cum adhuc esset in præputio. Hîc apertissime definiuntur filij promissionis esse, qui credunt & insistunt vestigijs fidei Abrahæ, vndecunque sunt oriundi, siue ex Iudæis siue ex gentibus, siue nati sunt ex Abrahamo secundum carnem, siue non. Atque ita diserte Paulus ad Gal. 3. definit filios Abrahæ, cum inquit: Nostis igitur, quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ. Et paulo post: Itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham. Huc pertinet Iohannis dictum: Dedit potestatem vt filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen

men eius. Item, Qui non ex ſanguinibus, ſed ex Deo nati ſunt, ſcilicet per promiſſionis fidem.

Filij carnis dicuntur in genere quidem omnes, qui ortum ducunt à ſemine Abrahæ. In ſpecie vero, vt hîc, qui neglecta fide Abrahæ, ſanguinis quidem ratione ſunt filij, ſed carne, hoc eſt, externa ceremoniarum ſeruitute nituntur, ideoq; non ſunt filij hæredes, ſed vt ſerui abdicantur. Horum typus fuit Iſmaël ex Agar natus, quæ Agar montem Syna figurat, vbi leges & ceremoniæ ſunt promulgatæ. Atque ita hunc typum explicat Apoſtolus ad Galat. 4. qui in tertio ſub alia verborum forma locutus, rem eandem proponit, & diſtinguit poſteros Abrahæ in eos qui ex fide ſunt, & in eos qui ſunt ex operibus legis. His obſeruatis, planiſſimus erit huius loci ſenſus, videlicet, quod verus Iſraël habeatur quiſquis credit promiſſioni, non habita aut carnalis propagationis aut gentis, aut ceremoniarum ratione. Quemadmodum enim Deus non omnes Abrahæ filios voluit cenſeri in ſemine, ſed Iſaac tantum: ita nunc quoque, tametſi numeroſus eſt Iſraëlitarum populus: tamen illi ſoli veri Iſraëlitæ cenſentur, qui promiſſionis fidem habent, atque ita præſens argumentum à typo ad antitypon deſcendit. Sed quid de Iſmaële cenſendum? Ex hoc loco nemo probauerit Iſmaëlem damnatum eſſe, tantum enim neglectum & præ-

teritum docet hic locus, ne haberetur hæres Abrahæ, & ne ab eius ſemine naſceretur Meſſias, ſed Iſaac ſolus hæres conſtituitur, vt conſtaret certa Chriſti genealogia. Quis diceret vndecim tribus damnatas, quod ſint neglectæ & præteritæ præ tribu Iuda, cui promiſſum erat, vt ex ea naſceretur Chriſtus.

Promiſſionis enim ſermo hic eſt: In tempore iſto ueniã, & erit Saræ filius.

Hoc promiſſionis verbum habetur Geneſ. 18. in quo verbo tria ſunt obſeruanda, Hiſtoria, Finis, Typus. HISTORIA *eſt. Quod Abrahamo ſeni promiſſus ſit filius ex vxore Sarah, quæ & natura & ætate ſterilis fuit, qui filius, excluſo Iſmaële nato ex Agar, hæres Abrahæ futurus eſſet, atq; ideo filius haberetur Abrahæ: Etſi autem Iſmaël ex ſemine Abrahæ eſt natus, non tamen habetur pro filio, propterea quod hæreditate excluditur.* FINIS *fuit, vt certo conſtaret ex qua linea deſcendente ab Abraham naſceretur promiſſus Meſſias.* TYPVS *hic eſt, quod vt Abraham plures habuit filios, ſed non omnes facti ſunt hæredes, ideoq; nec pro filijs reputati ſunt: ita multi propagati quidem ſunt ex ſanctis parentibus, ſed non omnes ſunt promiſſionis hæredes, ſed tantum illi, qui ſanctorum patrum veſtigijs inſiſtunt*

ſiſtunt viua fiducia cum patribus in Chriſtum recumbentes. Atq; hæc ideo olim typicè figurata ſunt, vt cum fierent contumaces & increduli Iudæi, reuocati ad typum coarguerentur. Quare Apoſtolus noſter pulcerrime typum antitypo accommodat.

Non ſolum autem, ſed & Rebecca ex uno ſemen habens Iſaac patre noſtro.

Ne exciperent Iudæi contrâ, ac dicerent iſta violenter à Paulo torqueri, cum maxima ſit diſſimilitudo inter filium ex ſerua natum, & filium ex vxore libera procreatum. Paulus proponit alium typum, quo priorem confirmat, cōtra quem non poſſunt Iudæi excipere. Vnus Iſaac fuit pater, vna Rebecca fuit mater, ſimul ambo concepti ſunt Eſau & Iacob, attamen Iacob præfertur Eſau, atq; reputabatur in ſemen, vt ab eius poſteritate olim naſceretur Meſſias, ac interea Eſau præteritus eſt, vt non ex ſemine ipſius naſceretur Meſſias. Hinc concluditur, non omnes natos ex ſanctis patribus eſſe eiuſdem dignitatis & loci. Iacobum delegit Deus, vt ex eo naſceretur Chriſtus. Eſau autem præterijt non moratus quod fuerit peræquè natus ex ſanctis parentibus, ſicut Iacob. Hæc eò pertinent, vt veluti duas familias patriarchæ Iacob conſideremus, in quarum vna

ſunt nati ex ſemine carnali tantum, in altera verò, qui ſunt ex ſpiritu & fide promiſſionis. Oratio Paulina Ecliptica implebitur hoc modo: Non ſolum autem (ſcilicet Abraham expertus eſt in ſuis filijs, non omnes reputari pro ſemine qui ab eo nati ſunt ſecundum carnem) verumetiam Rebecca (ſcilicet experta eſt in ſuis filijs.) Huc iam aptiſſime ſubiungitur ratio Pauli.

Nondum enim natis pueris, cum neq; boni quippiam feciſſent, aut mali (ut ſecundum electionem Dei propoſitum maneret) non ex operibus, ſed ex uocante dictum eſt illi: Maior ſeruiet minori.

Hoc teſtimonio idem probatur quod ſupra, & propoſitum & probatum eſt: nimirum quod non omnes nati ex ſanctis parentibus ſint æqualis ſortis, & ne exciperent Iudæi contra, ac dicerent, id ideo factum eſſe, quia Eſau erat malus, Iacob vero bonus. Apoſtolus anteuertit & dicit, Deū antea propoſuiſſe vtrum ex iſtis duobus eligeret, vtrum alteri præferret, idq; in re certa, quemadmodum clare indicat hiſtoria. Maior, inquit, ſcilicet Eſau primogenitus, Seruiet minori, ſcilicet Iacobo, quod ſane nunquam completum eſt in perſonis eorum. Nam Iacob reuerſus à Laban

ſocero

socero cum vxore, familia & armentis, prosternit se coram Esau fratre suo, ac dominũ eum appellat, Genes. 23. Verum iuxta prophetiam completum est. Duæ, inquit, gentes sunt in vtero tuo, hoc est, duo populi ex tuis filijs nascentur, Israëliticus quidem à Iacob, Idumæus verò ab Esau, horum maior, hoc est, populus natus ex primogenito Esau, seruiet minori, hoc est, populo nato ex Iacob, hoc est, Israëlitico. Hæc prophetia completa est tempore Dauidis, tum enim Iudumæus Israëli seruiuit 2. Samuelis 8. Quid ex his consequitur? Typo antitypon respondere. Quemadmodum enim Esau fretus prærogatiua carnali præteritus est & neglectus in re certa, & Iacob sola gratia fretus dominus est factus Esau: ita hodie Iudæi carnis prærogatiua tumentes, & externis cultibus nitentes, non sunt populus Dei, sed omnes illi qui cum Iacobo ex gratia vocantis pendent, & non ex merito operum.

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau uero odio habui.

Alia probatio eiusdem ex Malachia desumta, quæ hoc modo concludi potest: Esau non est reputatus pro semine coram Deo, Esau fuit filius Isaac, Igitur quidam filij Isaac non reputantur pro semine coram Deo. Et rursus, Iacob reputatus est pro semine coram Deo. Iacob fuit filius

 Isaac,

Iſaac, Igitur non totum ſemen Abrahæ eſt reiectum. Vtriuſque argumenti maior probatur prophetæ teſtimonio. Cæterum ne hoc teſtimonio abutamur contra ſcopum præſentis diſputationis, PRIMVM tropum, qui eſt in verbis Prophetæ, excutiamus. DEINDE typum propoſitum videamus, atq; accommodemus propoſitioni, quam Paulus probandam ſuſcepit.

Propheta dicit, Deum odio habuiſſe Eſau, hîc meritò quæritur, quid ſibi odij vocabulum velit, præſertim cum ſcriptura dicat: Miſereris omniũ Domine, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. Fieri ergo non poteſt, vt odij vocabulum affectum in Deo notet, quo ipſe Dominus Eſau auerſetur. Proinde neceſſe eſt iſtam vocem figuratè accipi, vt in Euangelio, cum dicitur: Qui non odit patrem & matrem, &c. non poteſt meus eſſe diſcipulus. Hîc cum palam eſt, quod Chriſtus non velit vt filij parentes affectu odij proſequantur, figuratè vocabulum odij accipi neceſſe eſt. Eſt itaq; figura metalepſis, qua vox à propria ſignificatiõe transfertur propter conſecutionẽ quandam ad id, quod eſt poſterius, hoc eſt, ad id, quod in hominibus odium ſequi ſolet. Homines enim qui alios oderunt, eos negligunt & prætereunt. Hac igitur ratione dicitur Deus odio habuiſſe Eſau, non quod ex animo odierit, aut reiecerit eum tanquam damnatum, ſed quod in externis commodis eum neglexerit,

xerit, ita vt ſemen Iſraël non diceretur, nec ex eius ſemine promiſſus naſceretur Meſſias, ſed ex Iacobi ſemine, Deinde quod non Eſau, ſed Iacob terram promiſſam ſemini acciperet poſſidendam. Cæterum ſi Malachiæ ſcopum conſiderauerimus, habent hæc verba exprobrationem. Nam hoc ideo dicit Deus, vt oſtendat ſe longe maiora beneficia exhibuiſſe Iſraëlitico populo, quàm Idumitis aut aliјs gentibus, & tamen illi ingrati, pientiſſimum patrem & beneficum Dominum non agnouerunt. Cum ergo dicit: Eſau odio habui, comparate intelligendum eſt.

TYPVS præterea eſt hic conſiderandus, quo externæ res transferuntur ad ſignificandas res ſpirituales. Quemadmodum enim Deus olim multis typis & figuris adumbrauit ſtatum Eccleſiæ Chriſti ſub nouo teſtamento: ita hîc Eſau & Iacob quaſi imaginem quandam proponit Deus, vt in ea conſpiciatur & reiectio & aſſumtio eorum, qui ab Abrahamo deſcendunt. Nam ex hoc typo concluditur propoſitio diſtinctionis filiorum carnis & filiorum promiſſionis. Neq; tamen hic typus eò pertinet, vt ſententiam damnatoriam feramus aduerſus Eſau & eius poſteros, quaſi ad vitam æternam non eſſent electi. Non enim propterea damnauit Eſau Deus, quia voluit illum typum eſſe externum rerum futurarum olim in Eccleſiam.

Quid igitur dicemus? Num iniusticia est apud Deum? Absit.

Anticipat obiectionem aduersariorum, eamq; diluit. Nam eo quod dixerat Apostolus Deum dilexisse Iacob, & odio habuisse Esau, idq; antequam in hanc lucem ederentur, apparet quod Deus alios reijciat sine demerito, assumat autem alios sine merito: quod sane est æqualibus inæqualia tribuere. Quapropter iniustus videtur Deus, qui æqualitatem non seruat. Vt enim iusticiæ proprium est æqualitatem seruare: ita iniusticiæ est hanc violare. Hanc obiectionem Paulus suo more excipit exutenismo, eamq; veluti indignam reijcit, Deinde reiectionis caussam subijcit hoc modo:

Mosi enim dicit: Miserebor cuiuscunq; misereor, & miserabor quemcunque miseror.

Inficiationis ratio est à repugnantibus sumta. Sensus autem hic est: Iniustus est qui non reddit quod debet, Deus autem ex misericordia recipit quoscunq; recipit. Quare iniustus dici non potest. Nam cum nihil cuiquam debeat, liberum est ipsi dare cui vult. Esau quidem multas dedit diuitias, & copiosam familiam, sed terram Canaan noluit illi dare. Esau dedit copiosum semen,

men, nam ex eius ſemine multi præclari duces orti ſunt, Sed non voluit Deus vt Meſſias ex ipſius poſteritate naſceretur. Non eſt ergo mirum, quod multos ex Iudæis reijciat Dominus. Nam vult ſuam miſericordiam ſolis credentibus accommodari. Textus Hebraicus clarior eſt, in quo PRIMO loco effectus ponitur, ſcilicet in gratiam recipere homines abſq; omni hominum merito SECVNDO loco ponitur cauſſa: viſcera miſericordiæ Dei. Nam verbum quo vtitur Moſes, dicitur à nomine Rechem, quod Zacharias expreſſit in ſuo cantico, cum ita inquit: Ad dandam ſcientiam ſalutis populo eius, in remiſſione peccatorum eorum, per viſcera miſericordiæ Dei. Ex hoc ergo Moſis teſtimonio nihil aliud concludi poteſt, quam ſalutem atq; alia beneficia, quæ nobis largitur Deus, ex ſola eius bonitate & miſericordia pendere.

Non eſt igitur uolentis neque currentis, ſed miſerentis Dei.

Infert ex dicto Moſis concluſionem cauſſæ beneficiorum Dei, & eſt ſenſus: Deus benefacit hominibus, non propter ipſorum merita, ſed propter ſuam miſericordiam. Non ergo debuit Eſau quicquam. Quare non eſt iniuſtus Deus, quod Eſau præterito, voluerit Iacob cenſeri

ſemen

semen Isaac. Esau quidem voluit & cucurrit, vt acciperet benedictionem, quæ iam decreta erat & annunciata Iacobo, Sed Dominus ex misericordia Iacobo benedici voluit, vt exemplo isto ostenderet, se ex gratia benefacere, & non ob merita. Per voluntatem itaque & cursum intelligit Apostolus humanum opus seu meritum, quod sane nullum locum habet inter caussas salutis nostræ, quæ est gratuita. Quid? an non velle & currere debemus? Immo vero vtrunq; oportet, & velle & currere, sed secundum verbum. Cum enim Dominus dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos, requirit sane & voluntatem & cursum. Etsi suum opus esse pronunciat reficere, hoc est, onus tollere & salutem conferre. Ismaël & Esau voluerunt & cucurrerunt, sed non iuxta verbum, ideo eorum cursus nihil iuuit. Sic hodie Turci, Monachi, Iusticiarij volunt & currunt, sed eorum voluntas & cursus non regitur verbo Dei, sed carne nititur, & non gratia stabilitur. Hanc interpretationem & præcedentia confirmant, & ratio, quæ mox sequitur, comprobat. Non ergo negatur, iuxta verbum volentibus & currentibus, brauium. Deus enim cum currentibus legitime, præmia proponit, vult vt & velimus præmia, & curramus in stadio, donec ad metam veniamus. Qui enim fieri potest, vt præmia obtineamus, nisi

&

& velimus & strenue curramus. Nam oportet vt vterq; & ἀγωνοθέτης & cursor faciant suum officium. Non igitur Paulus hoc vult, vt nihil intersit siue velis siue nolis, siue curras siue non curras, modo recte id fiat, Sed tantum affirmat, non meritum voluntatis aut cursus nostri caussam esse eius, quod præmium propositum sit, sed tantũ misericordiã. Vt igitur misericordia mera Dominus voluit Iacob hæredem terræ Chanaan esse, & non Esau: ita eadem misericordia saluat omnes credentes, siue ex gentibus siue ex Iudæis originem ducunt. Hîc proinde obseruetur catholica doctrina de caussa salutis nostræ, videlicet quod ex sola misericordia Dei, & non ex vllo humano merito pendeat salus.

Dicit enim scriptura Pharaoni: In hoc ipsum excitaui te, ut ostenderem in te potentiam meam, & ut annunciaretur nomen meum in uniuersa terra.

Vt supra typis & exemplis declarauit, Deum mera misericordia recipere quos recipit: ita hîc illustre proponit exemplum, videlicet Pharaonis olim in Aegypto regis potentissimi, quo exemplo ostendit Apostolus, quod idem Deus, qui recipit confugientes ad se mera misericordia, suo iusto iudicio reijciat improbos, adeo vt ipsorum voluntas

peruersa

peruerſa, & curſus male ſuſceptus nihil Deum impediat, quo minus faciat quod vult. Nam vt Pharao nitens contra Deū, ſua voluntate & curſu recuſauit Deo obedire: quam ob cauſſam potenti Dei manu proſtratus, in mari rubro perijt: ita omnes improbi, quantumcunq; nituntur aduerſus Deum, olim iuſto Dei iudicio pœnas luent. Non enim impediat manum Dei illorum voluntas peſſima, nec curſus quo ſe illi Deo opponunt. Huius rei fines adijciuntur duo, VNVS, vt oſtendatur potentia Dei punientis reprobos. ALTER, vt prædicetur nomen Dei in vniuerſa terra, videlicet quod ſit vltor ſcelerū eorum, qui contra ſe ſunt contumaces, & miſericors in eos, qui obediūt voci ſuæ. Nam vt tyrannum Pharaonem recuſantem obedire voci ſuæ, deiecit Deus in mari rubro: Ita Moſen & populum Iſraëliticum obedientem ſuæ voci eduxit ex Aegypto per medium maris rubri. Obſeruetur diligenter hic locus, qui docet tyrannos et impios reſeruari ad cōmeritas pœnas, quas Deus infliget ſuo tempore, vnde nos excitari debemus ad timendum Deum, ne noſtris ſceleribus colligamus nobis iram in die iræ. Porro verbū Excitandi, nequaquam ſignificat actionem efficacem, ac ſi Deus violenter Pharaonem aduerſus ſe & ſuum populum impuliſſet, Sed vt veteres interpretantur, notat permiſſionem, qua permiſit Deus, vt excitaretur Pharao ſuis malis affectibus aduerſus

populum

populum Dei. Sunt qui verbum excitandi aliter interpretantur, & illud referunt ad voluntatem Dei efficacem, ordine omnia antecedentem. Sed illi refutantur Hebræa voce, quæ ſignificat, feci te ſtare & manere, cum alios multos in tuo regno proſternerem, hoc eſt, non ſtatim exterminaui te ob tuum peccatum. Septuaginta interpretes in paſſiua voce reddiderunt: διετηρήθης ἕως τοῦ νῦν, hoc eſt, conſeruatus es hucuſque. Hanc interpretationem confirmat etiam Chryſoſtomus, qui vtitur voce ἐτηρεῖτο, hoc eſt, conſeruabatur Pharao. Deus enim ſæpe tyrannis parcit, cum vt eis pœnitentiæ locum concedat, eosq́; tandem, niſi egerint pœnitentiam, in exemplum aliorum puniat, tum vt ſint veluti ferula quædam, qua Dominus ſuos caſtigat, atq; in officio retinet.

Itaque cuius uult miſeretur, & quem uult indurat.

Hæc oratio quia concluſio eſt, neceſſe eſt vt non pugnet cum propoſitione ſolutionis quæſtionis propoſitæ. Propoſitio ſolutionis fuit hæc: Quod Deus nō ſit iniuſtus, propterea quod Iacob dilexerit, hoc eſt, prætulerit fratri in re certa, & Eſau odio habuerit, hoc eſt, neglexerit et præterierit, ita vt non haberetur hæres Iſaac coram Deo, nec ex eius poſteritate naſceretur Meſſias. Ratio propo-

ſitionis

ſitionis fuit, Quod qui ex miſericordia facit, & ex iuſto iudicio non ſit iniuſtus dicendus. Huc addit exemplum cum miſericordiæ tum iudicij. Populum Iſraëliticum, ſuæ voci obtemperantem, ex mera miſericordia eduxit ex Aegypto, Pharaonem autem contumacem & rebellem, iuſto ſuo iudicio deiecit in mari rubro. His nunc ſubijcitur concluſio: Igitur, Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Cuius ſenſus alius eſſe non poteſt, quàm quod Deus mera miſericordia recipiat quos vult, hoc eſt, credentes & obedientes voci ſuæ & iuſto iudicio reprobos abijciat, ac ſinat contemtores verbi ſui, qui poſt multas admonitiones & plagas interdum manent contumaces & rebelles, magis magisq; indurari. Porro ne quis hoc teſtimonio contra Apoſtoli mentem abutatur, duo ſunt nobis excutienda, nempe, quid ſibi velit indurandi verbum, & quos Deus indurare, & quorum miſerere velit ac ſoleat. Quantum itaq; ad indurandi verbum attinet, eius ſignificandi modus certa nobis methodo eſt inquirendus. Significatio etenim verbi cuiuſque aut ex ipſa voce, aut ex ſententia, iuxta periſtaſin, petenda eſt. Iam etſi ex verbo ſignificatio in genere nota eſt: tamen modus ſignificandi cognoſci nequit. Nam illum non eſſe vnum & eundem, ex eo manifeſtum eſt, quod Exodi 8. bis & Exodi 9. ſemel dicatur, Pharao ſuum cor induraſſe, & rurſus capite 9.

dicatur

dicatur Deus cor Pharaonis indurasse, & in eodem capite repetatur passiuè: cor Pharaonis induratum esse. Etsi aũt omnia hæc testimonia indurationem & aggrauationem cordis Pharaonis indicant: tamẽ collatio manifeste conuincit eodẽ modo ista dici non posse. Nam si idem significãdi modus vbiq; in hisce notatis locis seruaretur, duplex sequeretur cõtradictionis implicatio, nimirum quod Deus induraret cor Pharaonis, & nõ induraret, Et Pharao induraret cor suũ, & nõ induraret. Cũ ergo ex contradictionis lege hæc consecutio est necessaria: Si Deus indurauit cor Pharaõis, Pharao non indurauit: Et, si Pharao indurauit, Deus non indurauit. Sed iam scriptura vtrunq; habet, quod et Deus indurarit cor Pharaonis, & Pharao indurarit cor suum. Necesse est igitur non eundem manere modum significandi vtrobiq;, Quare contradictionis ratio cogit fateri modum significandi verbi indurandi varium esse, qui ex verbis ipsis sciri nequit. Nam si quis ex verbis contendit, hominem à Deo indurari, quia scriptum est: Deus indurauit cor Pharaonis, alius rursus ex verbis contendere potest, Hominẽ à seipso indurari, quia scriptum est: Et indurauit Pharao cor suum. Quid ergo hîc faciendum, cum constet quidem de significatione verbi in genere. Sed modum significandi esse varium ostendat collatio testimoniorum? Ad sententiam confugiendum est, quam ex scripturis

 hac

hac via eruere debemus. Omnes homines ab Adam iuxta communem naturæ legem propagati, habent cor durum, id quod nõ solum lapsus communis conuincit, verumetiam clara spiritus Dei oracula testantur, Ierem. 17. ita scriptũ est: Prauum est cor hominis supra omnia & præfractum. Ezech. 36. Auferam cor lapideũ, id est, durũ seu induratũ de carne vestra. Iam si Pharaonis cor, vt aliorum omnium, communi naturæ prauitate erat prauum, præfractum, lapideum, non magis poterat à Deo indurari quàm lapis, nisi prius fuisset mollitum, quod non fuit. Ex quo sequitur, efficacem indurationis caussam Deo non esse asscribendam, quare alius huius verbi significandi modus necessario statuendus est. Sunt qui volunt permissionẽ indurationis significari hoc verbo, quorum sentẽtia etsi probatur multis, & est vera recte intellecta: tamẽ à Grammaticis impugnatur, qui permissionem significari verbis Hiphil, & non verbis Piel, quæ augent significationẽ actionis verborum Paal, & semper efficacem actionẽ notant. Sed hisce quid respondebimus? PRIMVM manifestum est ex ijs q̃ diximus, Deo non asscribendam esse efficacẽ indurationis caussam. DEINDE, si concedimus Grammaticis verba Piel significare efficacem actionẽ, illi vicissim cogentur nobis concedere, quod verba sæpe, sicuti & nomina, pro contrarijs negatis ponantur, id quod in omnib. linguis vsitatissi-

vsitatissimũ est, vt Iob 24. dicitur, nocere viduis, qui eis non prodest. Et in Euangelio dicitur odisse, qui non approbat & complectitur, Et amare vitam suam, qui eam periculis pro Euangelio non exponit. Quare si hîc verbum indurandi, vbi Deo tribuitur, explicemus per contrarium negatum, nihil inusitate facimus, & pulcre consentiet & stabit scriptura, nec vlla Grammaticorum legibus vis fiet. Cum itaque duro molle contrarium est, & verbum indurandi verbo molliendi aduersatur, dicamus indurandi verbum pro contrario negato, hoc est, pro non mollire positum esse, idq́; in ea propositione, qua Deus dicitur cor Pharaonis indurasse. Vt cum dicit scriptura, Deus indurauit cor Pharaonis, sensus sit: Deus non molliuit cor Pharaonis. Et cum rursus dicitur: Pharao indurauit cor suum, hunc habeat sensum: quod Pharao sciens & volens indurauerit, hoc est, retinuerit cor durum & pertinax, neque se molliri voluerit, sed magis magisq́; obfirmauerit cor suum, ne populum Dei dimitteret, tametsi miraculis conuictus confessus fuerit se peccasse. Cum enim videret pluuiam, grandinem & tonitrua cessasse, auxit peccatum, & aggrauatum est cor eius, spreto Dei mandato de dimittendo populo, & contemtis iræ diuinæ testimoniis.

Hæc vocis interpretatio neq; à verbis neq; à sententia discrepat, immo vt ostensum iam satis

eſt periſtaſi loci, vnde hoc teſtimonium deſumtum eſt, confirmatur, & eſt analoga primi religionis noſtræ axiomatis.

Cæterum, etſi certa ratione ac via inquiſiuimus huius loci ſententiam: operæprecium tamen videtur, Eccleſiæ vocem audire, ac pauca patrum teſtimonia huc aſſcribere, vt inde magis adhuc con firmentur animi noſtri, de loci huius ſententia.

Oechumenius, Eum qui durus eſt & inobediens, durum & incredulum eſſe concedit.

Nazianzenus, Quod Aegyptius tyrannus à Deo induratus eſt, non ſic accipiendum eſt, quaſi Deus diuina ſua voluntate pugnantiam & reniſum menti tyranni impreſſerit: Verum quod voluntas alioqui propenſior ad malitiam non acceperit verbum molliens iſtum, quo Dei ſententiæ aduerſabatur, reniſum.

Baſilius, Indurauit Deus Pharaonem longanimitate pœnæq; dilatione.

Athanaſius, Tunc Deus mortalium corda obdurat, cum illos pro ſua magnitudine tolerat diu, cuius deinceps ob tolerantiã redduntur ijdem obſtinaciores ad malum, nec aliter ſe Deus habet quam herus aliquis, qui ſeruum nactus ſit improbum, quem, vbi humaniter & clementer vtatur, facit deteriorem, quod quidem non eò fit, quod dominus ſeruum malignitate indurauerit, ſed quia ſeruus Domini placabilitate ſit ad augendam improbita-

probitatem, & iniquitatem abuſus, vt qui herilem huiuſmodi in ſe benignitatem contemſerit.

Chryſoſtomus hanc ipſam interpretationem ad verbum fere habet.

Auguſtinus in libro de voluntate Dei, in hæc verba (quem vult indurat) ita ait: Sed non ita intelligendum eſt, quaſi Deus in homine ipſam quæ non eſſet duriciem cordis operetur. Quid enim aliud eſt duricia, quam Dei obuiare mandatis? Vnde illud beatus Stephanus dicebat ad populum: Dura ceruice & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis.

Ambroſius vt hunc ſcopum declinet, dicit hæc verba: Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, ex perſona contradicentis dici, quaſi eſſet illatio aduerſarij abſurda, ex verbis Pauli colligentis. Etſi autem hanc interpretationem Ambroſii non recipio: tamen manifeſte colligitur ex verbis Ambroſii, quod Stoicam opinionem de efficaci induratione improbauerit. Hæc patrum teſtimonia, & hæc vox Eccleſiæ noſtram interpretationem muniunt, quam eorum autoritati oppono, qui hodie excuſare Pharaonem nituntur, & accuſare Deum, quaſi indurationis adeoq; peccati autorem.

Quantum autem ad id attinet, quod poſterius obſeruandum dixi, de ijs videlicet, quos Deus ita indurare ſoleat, & quorum miſereri velit, explicatio petenda eſt, non ex imaginationibus Stoicis,

ſed ex promiſſionibus & comminationibus Dei, ex Propheticis & Apoſtolicis concionibus. Hæc enim omnia docent, Deum ſolere indurare eos, qui ſe oderunt, qui ſibi ſæpe admonenti & vocanti obedire recuſant, qui verbum Dei ingrati repudiant, qui Euangelij gratiam aſpernantur, Vnde patet, quod indurationis cauſſa non ſit Deus ipſe, ſed hominis antegreſſa voluntas & rebellio, quemadmodum Paulus infra ex Prophetæ verbis docet: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem. Huc accedit querela Domini, Matth.23. Quoties volui congregare te & noluiſti. Et Stephanus in Actis, Duri ceruice, & incircumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis, ſicuti & patres veſtri. Contra miſeretur omnium Dominus qui ad ſe confugiunt, & credunt in filium, adeo quod ipſos filiorum titulo ornet, ac hæredes beatæ immortalitatis conſtituat. Vult enim omnes ſaluos fieri, qui ſalutem oblatam fide accipiunt. Vtraque hæc Dei voluntas, cum in malos perdendos, tum erga pios ſeruandos in Pſalmo indicatur his verbis: Fideles cuſtodit Dominus, & retribuet abundanter facienti ſuperbiam. Vnde hanc exhortationem infert: Viriliter agite & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino. Et rurſus in alio Pſalmo: Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe, & omnes impios diſperdet. Et rurſus in alio

alio Psalmo: Multæ plagæ ſunt impio, ſperantem autem in Dominum miſericordia circumdabit. Hinc conſolationem & exhortationem extruit: Lætamini in Domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde.

Dicis igitur mihi: Quid adhuc conqueritur. Voluntati enim eius quis reſtitit?

Eſt & hæc aduerſariorum obiectio illata ex præcedentibus verbis de Pharaone, & generali doctrina inde concluſa, videlicet, Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Senſus obiectionis hic eſt: Deus quem vult indurat. Igitur, Deus non iuſte conqueritur de eo qui induratur, nec ipſum iuſte punit.

Conſecutio eſt firma, Quia nemo voluntati Dei reſiſtere poteſt. Principium quo nititur hæc obiectio hoc eſt: Nemo iuſte accuſat in alio quod ipſe facit. Sed ad principium reſpondendum eſt per diſtinctionē: Nemo iuſte accuſat in alio quod ipſe facit, ſcilicet efficaci voluntate, aliter iudicandum eſt de eo, qui aliquid dicitur facere quando vel permittit aliquid fieri, vel non violenter prohibet. Deus igitur cum indurat permittendo, & non molliendo nec prohibendo, iuſte & accuſat & punit induratum. Nam cauſſa effectrix indurationis non in ipſo Deo, ſed in homine eſt.

Verum Paulus ad hanc obiectionem respondet dupliciter, PRIMVM, *per obiurgationem,* DEINDE, *redditis caussis proprijs, cum reiectionis tum assumtionis.*

Atqui o homo tu quis es qui ex aduerso respondes Deo.

Hæc prior responsio est, qua contumaciam aduersarij importunius responsantis retundit, quasi diceret: Tu puluis & cinis cum sis, cur disceptas cum tanta maiestate? Cur ex aduerso Deo respondes quasi ipsius facta ad examen reuocaturus. Audis quod ipse Ismaëlem præterierit, & Isaac elegerit: Audis quod Iacob dilexerit, & Esau odio habuerit: Breuiter audis, quod cuius vult misereatur, & quem vult induret. Cum hæc audis obstupescis, immo Deum quasi ad tribunal vocas, vt tibi suorum factorum caussas reddat, & tamen non miraris, nec culpas, quod ex eadem massa figulus diuersa vasa faciat.

Hinc proinde sumamus catholicam doctrinam, qua docemur, non disceptandum esse de verbis & factis Dei, sed ea potius summa cum reuerentia suspicienda. Huc illud Chrysostomi: δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ λεγομένοις, οὐ περιεργάζεσθαι κᾂν τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν. *Hoc est, Oportet enim credere ijs quæ à Deo dicũtur, & non curiose inquire-*

inquirere, etsi rationem eorum ignoremus. Hoc tamen ita accipiendum est, ne nostra oscitantia & inertia ita adhæreamus dictis, vt nullam patiamur collationem seu θεωρίαν, sine qua scriptura nequaquam intelligi potest. Nam vt ad cognitionem requiritur θεωρία: ita ad vsum αἴσθησις est necessaria.

Num dicet plasma ei qui finxit se: Cur me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in ignominiam?

Confirmatio obiurgationis à comparatis. Confert autem Deum figulo: massam humanæ naturæ luto: & hominem quemlibet vasi ex luto factum. Priusquam autem hanc comparationem exponam, regulam Chrysostomi de huiusmodi similitudinibus studiosis commendatam esse volo, qui ita ait: τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ᾽ εἰς ὅπερ παρείληπται, τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐᾶν. *Hoc est, Non oportet similitudines ita accipere, vt in omnibus partibus rerum, quæ conferuntur, fiat comparatio, sed tantum spectandum est cuius gratia adductæ sunt, reliquis omnibus omissis. Iam comparationis partes videamus. Supra dixerat Apostolus: Iacobum & Esau ab iisdem*

natos esse parentibus, & veluti de eadem seminis massa sumtos, sed vnũ à Deo electũ esse, vt illustrior haberetur in populo Dei, aliũ vero neglectũ, vt in obscuriori haberetur loco, in hoc facto Deũ culpari non debere ostenditur PRIMVM hac comparatione. Figulus ex eadem massa aliud vas in honorem facit, aliud in ignominiã, & tamen à nemine culpatur vt iniustus. Cur ergo accusatur Deus, qui ex eodem semine Abrahæ, alium nempe Isaac voluit hæredem censeri, alium scilicet Ismaëlem hæreditate Abrahæ excludi? Et rursus ex semine vno natis duobus scilicet Esau & Iacob, quorũ hunc dilexit, & voluit in illustriori loco in Ecclesia esse, Illum verò odio habuit, hoc est, præteriijt, nec voluit in tam illustri loco esse, quemadmodũ supra copiose explicatũ est. DEINDE dictum est, Deũ Pharaonem prostrauisse in mari rubro, et eduxisse Mosen cum Israëlitis per medium maris, Hoc Dei admirandũ factum nequaquã accusandum esse, declaratur etiã præsenti similitudine hoc modo: Figulus vasa integra seruat, siue ad honestos siue ad inhonestos vsus sint facta, at in camino fracta cõminuit ac abijcit, & tamẽ nemo accusat vt iniustum. Cur ergo idem nõ licebit Deo? Cur non licebit illi contumacẽ & rebellem Pharaonem punire & abijcere, & obedientẽ Mosen seruare? hoc est, Cur non licebit Deo alios homines, qui suo verbo non obediunt reijcere, & alios, videlicet

delicet qui ſuo verbo obediunt, ex miſericordia recipere? Hæc ratio eſt adductæ ſimilitudinis, conueniens non ſolum argumento quod tractat Apoſtolus, verumetiam loco Ieremiæ, vnde Paulus hanc comparationem mutuatur. Ieremiæ cap.18. Deus per os Prophetæ exemplo figuli oſtendit, in manu ſua eſſe contemtores verbi ſui poſſe perdere, & reſipiſcẽtes poſſe ſaluare. Quid quæſo aliud hîc facit Paulus exemplo Pharaonis et populi Iſraëlitici propoſito? Senſus ergo Prophetæ, vt & Pauli, eſt: Deus habet homines in ſua manu ſicut figulus ſuum lutum, Si quis vitam ſuã corrigere & Deo obedire non vult, eum Deus perdit, ſicut figulus perdit vas, quod ſæpius refictum, vicioſum tamen manet: & contra, Si quis voci Dei obtemperat, & vitã corrigit, hunc Deus ſeruat, ſicuti figulus ſeruat vas non vicioſum & infractũ. PRÆTEREA, vt figulus vas quod ſæpe refinxit, & nihilominus de camino ſemper prodit vicioſum iratus abijcit: ita Deus quos ſæpe inuitauit ad pœnitentiam, & voluit ſuo verbo refingere, ſed emendari nolunt vt Pharao, perdit & abijcit. ADHÆC, vt figulus nullum vas facit vt perdat, ſed tantum perdit ea quæ bona non ſunt, cum tamen conſiliũ fingentis fuit vt bona fierent. Non enim dubium eſſe poteſt, quin bonus artifex omnia quæ facit, bona eſſe velit: Sic Deus nullum hominem creauit vt perderet, ſed tantum perdit eos qui reſipiſcere

piſcere nolunt, cum tamen conſilium creantis fuerit, vt boni fierent. Neq; enim dubitandum eſt, Deum velle omnes bonos eſſe, cum ſit ipſe optimus, & eundem velle omnes ſaluare, cum ſit ipſe feliciſſimus. PRAETEREA, *quemadmodum figulus ex eodem luto vaſa facit, at non omnia ad eundem vſum, ſed alia quidem ad vſum menſæ, & rerum honeſtarum, alia vero ad vſum culinæ, aut aliarũ rerum parum honeſtarum: Sic Deus alios homines condidit vt ſint in Chriſti corpore, tanquam oculi, quoſdam vt aures aut manus, alios vero vt ſint quaſi pedes, & minus illuſtres partes, quales ſunt illi, quibus pauciores dotes contulit Deus. Atqui hoc eſt quod Paulus dicit: Aliud vas factum in ignominiam, id eſt, in vſum non tam honeſtum, vt ignominia pro contrario negato per liptoten accipiatur. Diſcernendum itaq; diligenter eſt aliud eſſe frangi, aliud in ignominiam, id eſt, parum honeſtum vſum, eſſe factum. Quodlibet enim vas, ſi malum eſt, frangitur, ſiue ad honeſtos vſus, ſiue inhoneſtos ſit factum, quod clariſſime oſtenditur Ieremiæ 22. vbi ita ait Dominus: Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus ſignatorius in manu mea dextera, inde euellam te, tradamq́; te in manus quærentium animam tuam. Rurſus, quodlibet vas ſi bonum eſt ſeruatur, etiamſi ad vſus parum honeſtos factum ſit, Verum in malo & vicioſo oſtendit figulus*

poteſta-

potestatem suam id frangendo, sicuti ipse Paulus, vt paulo post sequitur, ostendit. PORRO, quoniam quæ apparent sunt veluti quædam symbola rerum spiritualium, sumamus similitudinem à magistratu ciuili, qui quædam imago Dei in scriptura prædicatur. Magistratus pius absq; omni dubio omnes suos subditos amore prosequitur, omnes cupit esse bonos & pios, vt ipse est pius & bonus, Verum si quis petulanter & contumaciter suas leges contemserit, hunc punit, Et contra obseruantem leges suas, honore afficit & tuetur: Sic Deus non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Verum si quis hanc Dei voluntatem spreuerit vt Pharao, hunc Deus potenter prosternit, & contra, obedientem suæ voci tuetur & saluat.

Hæc tam copiose à nobis dicta sunt in hunc locum, ne quis putet Apostolum contra scopum disputationis suæ patrocinari stoicæ necessitati.

Si uero uolens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, tulit magna cum patientia uasa iræ, apparata ad interitũ. Et ut notas faceret diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, Quis potest conqueri?

Similitudinem præsentem accommodat, cuius hæc est summa: Deus dum perdit iræ vasa, ostendit suam potentiã, dum contra saluat, vasa misericordiæ, hoc est, credentes & obedientes suo verbo, ostendit suam gloriam. Vt cum Pharaonẽ vas iræ deiecit in mari, suam potentiã declarauit. & contra, cum Mosen vas misericordiæ eduxit per mare rubrum, ostendit suam gloriã. Porro duo sunt in hac pericopa, quæ in speciem videntur confirmare eorum sententiã, qui affirmant Deum violenter et indurare et saluare. DICIT *enim vasa iræ apparata fuisse ad interitũ, ꝙ videtur hunc habere sensum, quod Deus illa parauerit vt perderet.* DEINDE *addit, Deũ præparasse vasa misericordiæ ad gloriã, vnde concludi videtur, quod non solum sanatio, verumetiã induratio sit effectiue à Deo. Sed hanc expositionem ipse textus clarissime refutat, cum Deũ ipsum dicit ostendisse iram, et tulisse vasa iræ magna cũ patientia. Vtrumq; pugnat cũ stoica interpretatione, ostendit etenim Dominus iram suã in vasa iræ. At nemo irascitur ob factũ, cuius ipse est autor. Irascitur aũt Deus Pharaoni indurato. Proinde fieri non potest, vt Deus sit indurationis Pharaonis caussa efficax. Quare Pharao non est apparatus à Deo, vt fieret vas ad interitum. Deinde additur in textu, Quod Deus magna cum patientia tulerit vasa iræ. Si tulit, certè dolet ei res, Si dolet, profecto non placet.*

Quare

Quare & hinc sequitur, Deũ non effectiue parasse vasa, vt vasa iræ essent, quod nec Apostolus dicit, sed præparasse vasa iræ ad interitũ. Vt aũt hoc intelligatur apertius, notanda est phrasis frequẽs in scriptura, qua tribuitur caussæ agenti ꝑpter aliud euentus, qui aliã propriã caussam habet, idq; propter euentũ, quemadmodũ sequentia testimonia apertissimè cõuincunt. Oseæ 8. Aurũ suũ & argentum suum fecerunt sibi idola, vt interirent. Consilium fabricantiũ idola nequaq̃ fuit, vt colentes idola interirent, sed potius vt Deum isto pacto placarent, & saluarentur, verũ propter euentum ita loquitur Propheta. Mich. 6. Ambulasti in voluptatibus eorũ, vt darem te in perditionem. 4. Reg. 21. Manasses dicitur traduxisse filios suos per ignem, vt faceret malum corã Domino, & irritaret eum. Hac phrasi etiam dicitur Deus creasse impium ad diem malum, nequaq̃ enim hominẽ ipsum creauit ad diem malum, hoc est, vt interiret, si consiliũ creantis Dei spectes: sed dicitur propter euentum, qui habet aliam caussam, eamq; propriã, nempe impietatem hominis. 1. Cor. 1. dicitur: Videte fratres vocationẽ vestram, nõ multi sapientes secundũ carnem, non multi potentes, nõ multi nobiles, sed stulta mundi elegit Deus. Hic Apostolus vtitur q̃dem eligendi verbo, sed quod illud ad euentũ sit referendum, & non ad consilium Dei creantis & reformantis hominẽ, satis indicat. Nã illa impedimenta

enume-

enumerat, quæ homines auocare ſolent, quo minus hanc cœleſtem vocationem curent, vt ſunt ſapientia carnalis, potentia & nobilitas. His enim rebus ineſcati homines contemnunt Euangelium. Hoc ipſum Dominus teſtatur propoſita parabola Lucæ 14. vbi dicit: Multos vocatos quidem fuiſſe ad cœnam illam magnam, ſed alium aliam cauſſam prætexuiſſe, quo minus venire vellet, vnus villam, alter quinque iuga boum emerat, tertius vxorem duxerat, atq; ita à cœna illa magna apparata multis, excluduntur, non deſtinatione Dei vocantis omnes, ſed propria culpa. Quomodo autem dictum Chriſti intelligendum ſit: Multi ſunt vocati, pauci vero electi, periſtaſis loci ſatis indicat, Matth. 20. & 22. Illud enim dictum continet duo, nempe bonitatis Dei ſeu miſericordiæ magnitudinem, qui omnes vult ſaluos fieri, atque ideo eos vocat per Euangelium, & turpiſſimam hominum ingratitudinem, qui tantam vocationem contemnunt.

Quos etiam uocauit, nimirum nos non ſolum ex Iudæis, uerumetiam ex gentibus.

Definit vaſa miſericordiæ eſſe vocatos, hoc eſt, eos qui ad prædicationem Euangelij conuertuntur. Relatiuum diſcrepat ab antecedente in genere, nam

nam Apostolus rationem sententiæ habuit, qui per vasa homines intelligit. Obseruentur ergo duo, VNVM de vasis misericordiæ, videlicet quod hoc nomine dicantur vocati, hoc est, credentes Euangelio. ALTERVM, quod Ecclesia constet promiscue ex omnibus hominibus Iudæis & gentibus, qui Euangelium recipiunt. Hîc enim non nationis, sed fidei habetur ratio.

Vt etiam in Osea dicitur: Vocabo populum, qui meus non erat, populum meum, & eam quæ dilecta non erat, dilectam. Et erit in loco ubi dictum fuerat eis: Non populus meus uos, illic uocabuntur filij Dei uiuentis.

PRIOR pars huius testimonij sumta est ex 2. Oseæ, POSTERIOR ex primo. Probat autem hoc testimonio Apostolus alterum distributionis membrum, videlicet quod ex gentibus etiã Ecclesia sit colligenda. Nam cum Oseas viueret, gentes non habebantur pro populo Dei, sed soli Iudæi. Nam paucissimis ex gentibus innotuerat fœdus de Messia. Quare cum dicit fore, vt ijs, qui tum non habebantur pro populo, aliquando dicatur: populus meus vos, & filij Dei viuentis vocentur, satis manifeste vocationem gentium vaticinatur: quemadmodum & exemplo filij fornica-

riæ, qui dicebatur Loami, figurabat. Hinc ergo efficitur quod proposuit Apostolus, videlicet, quosdam pro semine habendos, qui essent promissionis & nõ carnis filij. Porro epitheton viuentis, quod Deo tribuitur, PRIMVM additur, vt distinguat verum Deũ à dijs gentium, quos coluerunt gentes ante conuersionẽ, & Iudæi etiam relicta Prophetica doctrina exemplo gentium. DEINDE, vt significet efficaciam, virtutem & operationem Dei in Ecclesia. POSTREMO, vt ostendat quonam nos vocet Deus suo verbo, nempe ad æternam beatamq́; vitam.

Esaias autem clamat super Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel ut arena maris, reliquiæ saluabuntur.

Ex cap. 10. Esaiæ sumto testimonio probat Apostolus, quod antea probandum proposuit, videlicet non omnes qui sunt ex carnali Israëlis semine esse veros Israëlitas. Nam veri Israëlitæ omnes sunt promissionis filij. Sed pleriq; ex semine carnali Israëlis damnabuntur. Quare sequitur plerosq; corũ nõ esse veros Israëlitas. Cur aũt damnentur pleriq; Iudæorũ, in initio capitis indicatur, vbi obiurgat eos, quod fuerint impij, iniusti, & omni iniuriæ proximi intenti, atq; ideo minatur eis Dominus & captiuitatem corporum, & animorũ interitum, excipit tamen illos paucos, qui se ad Dominum

minum in vera pœnitentia conuertunt. Similitudo arenæ maris, vt multitudinē impiorum Iudæorum notat: ita Dei iustissimam iram indicat, qua contumaces & rebelles Iudæos perdet. Monet igitur hic locus, ne multitudinem peccantium imitemur, sed potius illos paucos, qui vera pœnitentia se ad Dominū conuertunt. Deus enim non multitudinis, sed fidei & infidelitatis in saluandis et perdendis hominibus rationem habet. Nam omnes viæ Domini iudiciū, iusticia & misericordia. Hebræus textus & septuaginta habent: Si fuerit populus tuus Israël vt arena maris, pro quo Apostolus habet: Si fuerit numerus filiorum Israël. Hoc annotandum putaui, quia hinc apparet, tempore Apostoli extitisse aliam Græcam versionem quàm septuaginta interpretum, quam & vetus interpres secutus esse videtur.

Verbum enim consumans & abbreuians in iusticia, quia uerbum abbreuiatum faciet Dominus in terra.

Ratio Prophetæ, cur reliquiæ filiorū Israël saluabuntur, sumta à iusto Dei iudicio. Nam ingentē multitudinē, ob sua scelera et impœnitens cor perdet. Hæc sententia est verborū Prophetæ, quemadmodū circumstantię cū apud Prophetā, tū apud Apostolū satis ostendūt. Textus Græcus obscurior est ꝑpter triplicē Hebraismū. PRIMVM enim

verbum pro re, & res pro populo Israëlitico ponitur. DEINDE participia pro verbis ponuntur, consumans pro consumat, & abbreuians pro abbreuiat. PRÆTEREA præsentia pro futuris ponuntur. Sensus ergo est: Dominus populum consumabit & abbreuiabit iuste, hoc est, ex magna multitudine exiguam summam saluabit, reliquis iuste perditis. Hebraicus textus ita habet ad verbum redditus: Consumtio concisa inundat in iusticia, quoniam consumtionem, eamq; decisam Dominus Deus Sebaoth facit in medio orbis terræ. Bis eandem sententiam repetit, vt maiorem terrorem contumacibus Israëlitis incutiat. Est autem hic sensus: Deus decreuit, idq; iusto iudicio, sumere pœnas de Israële, & illum consumere & perdere ob eius scelera.

Et quemadmodum prædixit Esaias: Nisi Dominus Sebaoth reliquisset nobis semen, sicuti Sodoma facti fuissemus, & sicut Gomorra fuissemus.

Idem probat testimonio sumto ex primo capite eiusdem Prophetæ, in quo testimonio antegressa caussa obseruanda est, quæ fuit maxima populi contumacia aduersus Deum, de qua Dominus conqueritur hoc modo: Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui & exaltaui, ipsi autem conspi-

conſpirauerunt aduerſus me. Agnouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe dominorum ſuorum: Iſraël autem me non agnouit, & populus meus non intellexit. Deinde poſt multas commi nationes ſubijcit verba, quæ hîc ab Apoſtolo adducuntur. Hinc duo concluduntur, VNVM, quod non omnes qui nati ſunt ex Iſraël ſunt veri Iſraëlitæ, id quod probandum ſumſit Apoſtolus. ALTERVM, Quod non ex deſtinatione Dei ſint degeneres facti Iſraëlitæ, ſed ex propria malicia, qui Deum contemſerunt, ac eius vocem audire recuſarunt.

Quid igitur dicemus? Gentes quæ non ſectabantur iuſticiam, apprehenderunt iuſticiam, iuſticiam inquam, quæ eſt ex fide: Iſrael autem ſectans legem iuſticiæ, ad legem iuſticiæ non peruenit.

Poſtquam typis ſimilibus, exemplis & ſcriptu ræ teſtimonijs oſtendit, non omnes eſſe Iſraëlitas, qui ex ſemine Iacob ducunt originem, ſed promiſcue omnes qui promiſſioni credunt, abſq; reſpectu carnalis originis, cenſeri coram Deo pro ſemine, aperte cauſſas ponit cum reiectorum Iſraëlitarũ, tum aſſumtarum gentium. Sententiæ autem ſumma huc redit: Iſraëlitæ pleriq; pereunt, quia ex-

cæcati persuasione iusticiæ legis, iusticiã fidei aspernantur. At pleræq; gentes assumuntur, quia desperantes de legis iusticia, ad fidei iusticiam confugiunt. Obseruetur igitur hoc loco vniuersale & immotum Dei decretum, quo Deus certissime decreuit, omnes credentes saluare, iisq; omnibus reiectis qui aliunde quærunt salutem, quam à solo Christo, quales sunt omnes Pharisæi omnium temporum. Neque tamen hæc ita accipienda sunt, ac si Deus bona opera, quæ lex requirit, non velit. Nam ideo & creauit hominem, & postea lapsum redemit, vt in bonis operibus ambularet, sed tantum damnat peruersam operum persuasionem, qua homines se fingunt coram Deo operibus suis iustificari.

Propter quid? Quia non ex fide, sed ex operibus legis.

Quærit rursus, cur Israël ad legem iusticiæ non peruenerit, vt eius verã et vnicã caussam doceat. Est aũt hæc vnica caussa, non consiliũ Dei creantis Israëlitas, non decretum Dei donantis Israëlitis tam eximia dona, adeo quod non fecerit taliter omni nationi, nec voluntas promittentis eisdem Messiam, ac cum illo veram salutem: Sed quod non ex fide quæsiuerit iusticiam Dei, sed ex operibus legis propriã, quod sane nihil aliud est, quàm sacerdo-

ſacerdotium Chriſti reijcere, ac ſanguinem Domini impuris pedibus conculcare.

Impegerunt enim in lapidem offenſionis, quemadmodum ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali, & omnis qui credit in ipſum, non pudefiet.

Aetiologia eſt ex Prophetæ Eſaiæ teſtimonio ſumta, cuius hic eſt ſenſus: Quod Iudæi non ſint conſecuti iuſticiam fidei, cauſſa alia non eſt, quàm quod obiectum fidei Chriſtum ſpreuerint. Offendebantur enim in perſona Chriſti, quem non agnouerunt iuſtificatorem. Hic Chriſtus lapis quidem offenſionis appellatur, ea phraſi, qua Euangelium odor mortis ad mortem dicitur, hoc eſt, vicio hominum, qui ſibi à Chriſti perſona, aut à doctrina, aut ab Eccleſiæ forma, aut ab alijs quibuſcunq; rebus ſcandalum ſumunt. Porro teſtimonium Prophetæ inprimis obſeruandum eſt, in quo quinq; hypotheſes continentur. PRIMA, *quod extra Chriſtum non ſit ſalus.* SECVNDA, *quod Iudæi reiecti ſint, quia in perſona Chriſti offendebantur.* TERTIA, *quod beneficiũ ſalutis ſit vniuerſale.* QVARTA, *quod hoc ſalutis beneficium ſolis credentibus applicetur.* QVINTA, *quod Chriſtus ſit verus Deus. Nam ſalus promittitur in illum credentibus.*

Caput X.
Summa capitis decimi.

SIcut Iudæi propriam iuſticiam ſtatuentes, iuſticiæ Dei non ſunt ſubiecti: ita promiſcue omnes qui credunt Euangelio iuſtificantur fide, & vt hi ſoli ex gratia ſaluantur, ita illi ſuapte culpa pereunt.

Ordo & partes capitis decimi.

Poſtquam in ſuperiori capite ſatis refutauit Apoſtolus Iudæos, qui putarunt ſe gentibus, quan tum ad ſalutis beneficium attinet, præferendos eſſe, propterea quod è ſanctis patribus originem ducerent: Hìc rurſus ingreditur diſputationem aduerſus eoſdem, & detrahit eis, cui potiſſimum nitebantur, videlicet operum iuſticiam, fuſiusq́; de cauſſis reiectionis Iudæorũ, & aſſumtionis gentiũ diſputat. AC PRIMVM quidem exordiolo beneuolentiam captans, cauſſas reddit, cur Iudæi nõ ſint fidei iuſticiam aſſecuti. HVC addit neceſſariam iuſticiæ legis & iuſticiæ fidei collationem, vt conſtet exactum diſcrimen. HINC deſcendit ad deſcribendam fidem, & oſtendit vnde ſit, quodnam ſit eius obiectum, quis fructus, & quod omnibus

nibus offeratur gratia, propterea quod non ſit diſtinctio Iudæi & Græci, quemadmodum ſupra in primo & tertio attigit. POSTREMO *loco, vt fortius ſuos Iudæos premat, oracula Prophetarũ de illorum vſitata contumacia adducit.*

Exegeſis capitis decimi cum obſeruatione doctrinarum.

Fratres, propenſio quidem cordis & deprecatio, quæ eſt ad Deum pro Iſrael, eſt in ſalutem.

Exordiolo aditum ſibi facit Apoſtolus ad ſequentem diſputationem, contra iuſticiam operum, & pro iuſticia fidei, idq́; ideo, vt tollat omnem odij ſuſpicionem. Duo autem facit in hoc exordiolo. PRIMVM *teſtatur de promtitudine animi ſui erga Iudæos. Eſt autem hîc* εὐδοκία *magnum deſideriũ, vt interpretatur Chryſoſtomus, non ex virtute aut meritis illorum ortum, ſed ex miſericordia potius erga eos, quos videt in certum interitum præcipitari.* DEINDE *dicit, ſe pro ipſis deprecari apud Deum. Prius admonet nos & affectus & officij erga eos, qui nondum ſunt edocti Euangelium. Poſterius clarè*

ostendit, Iudæos non ita reiectos fuisse, quin in gratiam possint recipi, modo agerent pœnitentiam. Stultum enim fuisset orare pro eis, quibus certa decreta esset damnatio. Apertè igitur Paulus testatur, se non iudicasse Iudæos decreto Dei fuisse ita abiectos, quin aditus pateret ad gratiam, si resipiscerent. Quare hæc deprecatio Pauli Stoicam prædestinationem euertit.

Testor enim illis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.

Hæc ratio non eius orationis est quæ præcedit, sed obiectionis quæ in hac caussa locum habere videtur. Poterant enim ita obijcere siue Iudæi ipsi, siue alij eorum vicem dolentes: Iudaicus populus magno zelo gloriæ Dei ardet, magno studio pietatis facit quod facit. Non igitur verisimile est eum à Deo reiectum esse. At Apostolus respondet per concessionẽ & correctionem. Fateor, inquit, quod zelum Dei habeant mei contribules, sed non secundum scientiã. Quare ipsis nihil prodest iste zelus. Singulari quidem zelo operam dant propagandæ gloriæ Dei. Sed regula zeli istius erronea est. Continet igitur hic locus insignem doctrinam, qua docemur, erroneum zelum & intentionem bonam extra verbum inutilem, immo perniciosam esse. Quicunq; autem aliquid facit bono zelo & intentione,

tione, ſed errante, quadrupliciter peccat. PRIMVM *enim defectione delinquit. Nam à verbo Dei deficiens, ſuum admiratur zelum.* DEINDE *temeritatis reus peragitur, quia temere id tentat & ſtulte, de quo nullum præceptum habet.* TERTIO, *peccat ſuperbia, Nam opinione ſapientiæ ſuæ ſuperbè deligit ſibi cultus in contumeliam Dei.* QVARTO, *plurimis alijs exemplo defectionis, temeritatis & ſuperbiæ nocet. Hinc facile eſt iudicare de illis, qui ſuas bonas intentiones pro cultu obtrudunt Eccleſiæ.*

Cæterum notatur hîc duplex zelus Dei, quorũ VNVS *eſt ſecundum ſcientiam,* ALTER *præter ſcientiam, Ille regulam certam & infallibilem ſequitur, Hic errorem pro veritate amplectitur, in ſuam ipſius perniciem. Admoneamur ergo hinc diligentiæ in cognoſcenda veritate, ne cum Iudæis erroneo zelo feramur contra Deum.*

Ignorantes enim Dei iuſticiam, & propriam quærentes ſtatuere, iuſticiæ Dei non fuerunt ſubiecti.

Ratio eſt erronei zeli Iudæorum, videlicet, ignorantia iuſticiæ Dei, & propriæ iuſticiæ ſtabilitio. Illa habet cauſſam antegreſſam ignorantiam Chriſti, hæc legis externa opera, ſeu legis literalem iuſticiam. Quænam ſit iuſticia Dei, in primo & in 3. declara-

declaratum est, videlicet ea sola quæ probatur Deo, quæ est obedientia Christi, cum crucis tum legis. Hæc ideo fidei dicitur, quia porrecta prædicatione Euangelij veluti manu Dei, apprehenditur fide veluti manu hominis, quam fidem Spiritus sanctus ad prædicationem Euangelij operatur in cordibus hominum non reluctantibus. Vt autem crucis obedientia est peccati expiatio: ita obedientia legis in Christo est credentis iusticia, vt credens persona iam placeat Deo, & accepta sit. Legis iusticia, quæ & hominis dicitur, est, quæ parari putatur ab homine per obedientiam erga legem Dei. Verum quia hanc iusticiam nemo operando assequi potest, grauis casus illis omnibus accidit, qui per eam iustificari contendunt. Nam & Dei iusticia excidunt, & grauius in peccatorum baratrum immerguntur, vt nullis humanis viribus inde eluctari queant. Diligenter igitur obseruetur consecutio Apostolica: Quicunq; propriam iusticiam statuunt, non sunt subiecti iusticiæ fidei. Hanc doctrinā pulcerrimo suijpsius paradigmate confirmat Apostolus Philip. 3. Hinc ergo qualisnam sit doctrina Pharisaica & Papistica apparet, qui Christianam iusticiam ex fide et operibus, tanquam ex caussis seu partibus essentialibus constare contendunt, quam copulam in iustificando impossibilem esse hîc clare pronunciat Apostolus. Etsi autem obedientia debita Deo, necessario cum

fide

fide coniuncta est: tamen vt caussa iusticiæ non est statuenda. Nam obedientia Christi sola est iusticia credentis, cuius pars hominis iusticia nullo modo dici potest. PORRO hîc quæstio oritur de ignorantia, vtrum excuset nec ne. Paulus aperte hoc loco testatur, eam minime excusare. Nam aberrantes à vera iusticia, per ignorantiam puniri affirmat. Distinctiones ignorantiæ, quas cum Theologi, tum Iurisconsulti tradunt omitto, & hoc tantum de ignorantia scire hoc loco necessariũ est, quod tradit Augustinus hisce verbis: In ijs qui intelligere noluerunt, ipsa ignorantia peccatũ est, in ijs vero qui non potuerũt, pœna peccati: ita ignorantia nostri et Dei, antequã verbum audiuimus, pœna peccati fuit, iusto Dei iudicio damnabilis. At postquam accessit verbum, non solum pœna est peccati ignorantia, verumetiam grauissimum peccatum. Nam, vt inquit Bernardus, qui nesciunt vel sciendi incuria, vel discendi desidia, vel verecundia inquirendi, nullam excusationẽ habent.

Finis enim legis est Christus, in iusticiam omni credenti.

Aetiologia est, cum à fine & scopo legis, tum à Christi officio sumta. Hanc Aetiologiam ita instituit, vt simul anticipet eorum obiectionem, qui ex verbis Apostoli, & consilio latæ legis po-

terant obijcere, frustra toties in scripturis commendari iusticiam legis, si nemo eam suis viribus assequi valeat. PRIMVM itaq; Paulus clare affirmat finem, hoc est, extremā voluntatem, adeoque legis scopum esse iusticiam, videlicet vt eos iustificet, qui eam obseruant, quo autem minus id assequatur, lex non impedit, aut vlla eius impotentia, aut imperfectio, sed nostræ carnis uicium, quo impedimur, ut non posśimus hunc legis finem nostris assequi viribus. Quare lex nos relinquit sub maledictione & morte, non enim aliam salutis viam nouit lex, quam per sui impletionem, quæ est iusticia, adeoq; finis & scopus legis. Iam vt ab hac maledictione, & legis damnatoria sententia liberaremur, venit Christus, & legi satisfecit, non pro se, sed pro nobis, atque ita nostro defectui medetur. Nam eius iusticia nobis gratis imputata, finem legis consequimur. Nam cum ipse Christus pro nobis peccatoribus apud Patrem intercedit, virtute victimæ expiat peccatum, & expiatos sua donat iusticia, vt non amplius peccatores & iniusti appareant, sed à peccato immunes & iusti, non sua, sed Christi iusticia, qui Christus, quoniam pro nobis legem impleuit, factus est nobis iusticia, quæ est finis legis. Quare lex non habet amplius ius in nos damnatorium. Est enim assecuta quod voluit. Quomodo autem huius Christi iusticiæ reddamur participes,

cipes, vt finem legis consequamur, exprimit Paulus, cum inquit: Omni credenti, in quo dicto & vniuersalis particula, & fidei proprietas obseruetur. Vt enim omnibus offertur hæc Christi iusticia: ita sola fide accipitur & possidetur.

Obseruetur itaque hoc loco definitio iusticiæ fidei, cuius quidem materia est impletio legis, non in nobis, sed pro nobis à Christo facta, Forma verò est imputatio eiusdem, quæ fit omni credenti. Nam omnis qui credit, habet iusticiam legis per imputationem, qua Christus credenti suam iusticiam imputat & communicat.

Moses enim describit iusticiam, quæ est ex fide: Quod qui fecerit ea homo, uiuet in eis.

Vt constet apertius quæ sit fidei iusticia, collationem adhibet, qua confert legis & fidei iusticiam inter se: idq; in caussis contrarijs, & subiectis diuersis. Legis enim iusticiam ex operibus esse: Fidei verò gratuitam pronunciat. Illam in homine faciente legem: hanc in solo Christo esse, sed imputari credentibus. Hæc summa collationis est. PORRO cum hoc primum collationis membrum definiat, iusticiam legis esse facere legem (Nam ex lege iustum

iustum esse, & in lege viuere, natura coniuncta sunt) & constet neminem legem facere, quemadmodum disputatum copiosius est, supra in capite 1. 2. & 3. Sequitur ex lege neminem iustificari posse. Lex enim non iustificat quenquam, nisi qui plenam obedientiam præstiterit. Obseruetur ergo hoc loco definitio iusticiæ legalis, & quod ea sit impossibilis, quantum ad humanas vires attinet.

Quæ autem ex fide est iusticia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum deducere. aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere.

Hæc prior pars descriptionis iusticiæ fidei per abnegationem est. Nam his verbis docet Apostolus, quid non sit iusticia fidei, ac si quis definiret iusticiam moralem esse habitum non lædendi alios, non aliena rapiendi &c. Ad eundem modum iusticia fidei est, quæ non dubitat, an Christus venerit nec ne, seu descenderit de cœlo, & assumserit humanam naturam, non quærit, an Christus excitatus sit ex mortuis. Sensus itaq; verborũ Pauli hic est: Quis ascendet in cœlum, videlicet vt Christum deducat? hoc est, fides, qua iustificatur homo non dubitat de Christi in mundum aduentu, non

expectat adhuc cum incredulis Iudæis Christum venturum de cœlo, vt carnem induat. Quis descendet in abyssum, scilicet vt Christum inde deducat? hoc est, fidelis anima non dubitat, an Christus sit mortuus, & tertia die resurrexerit à morte. Hæc Apostolus opponit cogitationibus Iudæorum incredulorum, qui dum iusticiam ex lege quærunt, varijs concutiuntur cogitationibus. Nam cum lex promittit cœlum sub conditione impossibili, & minatur infernum transgressoribus, fieri nō potest quin vacillent, & varijs fluctuent cogitationibus, vt nunc inferni metu perturbentur, nunc cœli perexigua spe fulciantur. Contra autem fides, quæ verè statuit Christum de cœlo venisse, & pœnas luisse non sibi, sed nobis debitas, nullo inferni metu tenetur. Nam in Christo salutem, adeoq; cœlum ipsum possidet.

Sed quid dicit? Prope te uerbum est, in ore tuo & in corde tuo, hoc est, uerbum fidei quod prædicamus.

Quemadmodum supra negatiue inquisiuit fidei rationem, vt eam distingueret à dubitatione: ita hîc idem facit affirmatiue, & definit fidem veram esse, quæ statuit verbum Euangelij quod prædicatur de Christo, verum esse & non procul positum, hoc est, minime dubium seu ambiguum, sicuti

ea solent esse, quæ de rebus procul remotis narrantur. Hinc patet quod fides sit firma assensio Euangelij, & fiducia in Christum, quem Euangelium prædicat, quemadmodum Paulus apertius indicat, hæc subiungens:

Si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitarit ex mortuis, saluus eris.

Exponit quodnam sit illud verbum fidei, quod prope esse dixit, videlicet: Si confessus fueris &c. hoc est: Si ex corde agnoueris Iesum esse tuum Dominum, & promissum Messiam, et credideris eundem à Iudæis crucis patibulo affixum, mortuum & sepultum, resuscitatum esse ex mortuis, saluus eris, proinde & iustus. Nemo enim salutem adipiscitur, nisi qui prius iustus fuerit. Obserua hîc duo tribui fidei, nempe iusticiam & salutem contra eos, qui fidei initium iusticiæ tribuunt, operibus vero consumationem iusticiæ. PRÆTEREA obseruetur phrasis Paulina: Si credideris in corde tuo, quæ duo docet, VNVM, quod fides non sit tantum noticia, sed etiam fiducia. Nam vt noticia est in mente, ita fiducia in corde. Quare ex hoc loco confirmemur, quod fides non tantum significet noticiam historiæ, sed etiam firmam fiduciam,

duciam, qua credens in Christi merita recumbit. ALTERVM, quod promissa salus habeat conditionem fidei annexam, Si, inquit credideris. Proinde, quisquis non crediderit non saluabitur. Conueniunt quidem in hoc Lex & Euangelium, quod vtraq; doctrina habeat conditionem annexam, sed in modo conditionis maximum est discrimen. LEX enim habet conditionem impletæ legis, quæ est omnino impossibilis, si nos ipsos intueamur. EVANGELIVM vero habet conditionem fidei, quæ possibilis est, Concipitur autem fides ad prædicationem Euangelij, in qua Spiritus sanctus efficax est.

CÆTERVM, quod priori loco ponat confessionem oris, & posteriori fiduciam cordis, ideo facit, quia arbor non potest melius probari, quam ex suis fructibus. Nam tempore quo scripsit hanc Epistolam Paulus, non sine maximis persecutionibus, contumelijs & supplicijs potuit quisquam Christi fidem profiteri. Quare fidei certissimum indicium tum temporis fuit externa professio.

Corde enim creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem.

Definitionis iusticiæ, quæ est ex fide, ratio à decreto Dei sumta. Est enim hoc decretum Dei &

ordinaria dispensatio, quod velit eos, quos fide iustificauit, per confessionē & piam vitam inducere in æternæ vitæ possessionem. Neque ex hoc Pauli dicto rectè concluditur, confessionem salutis caussam esse, sed potius veram & infallibilem iustificantis fidei notam. Fieri enim non potest, quin fides vera comitem habeat confessionem. Quare qui gloriantur de fide sine confessione, alijsq; pietatis exercitijs, vmbram inanem sectantur, viua Christi fiducia vacui.

Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in eum, non pudefiet.

Confirmat quod dixit Esaiæ testimonio, quod testimonium duo continet. PRIMVM, finem fidei esse salutem. Ita enim malo cum Petro dicere, quam dicere salutem vel effectum vel fructum fidei esse. DEINDE iusticiam fidei esse vniuersalem, hoc est, omnibus offerri qui in Christum credere non recusarint. Obserua & hic propheticam phrasin, qua non pudefieri pro saluari ponitur. Est enim metonymia seu metalepsis, qua consequens pro antecedenti ponitur. Ut enim qui aliquid expectat, & non consequitur, pudefit: ita qui consequitur quod expectauit, nequaquam pudefit, sed lætus expectato fruitur bono. Hoc opponi debet & carnali nostræ diffidentiæ, & fidei imbecillitati.

litati. Fieri enim non poteſt, vt ſua ſpe fruſtretur, qui Deo promittenti credit. Promiſit autem omni credenti ſalutem, certiſſime igitur illam præſtabit, etiamſi omnes creaturæ, atq; omnia mala aliud comminari videantur.

Non eſt enim diſtinctio Iudæiq; & Græci. Idem enim Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum. Nam omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.

Ad confirmandam declarandamq; uniuerſalem gratiæ promiſſionem & diſtinctionem adhibet & argumentum à Dei potentia, vnitate & bonitate ſumtum, qui omnes ſe inuocantes ſaluare conſtituit. Diſtinctio hæc eſt: Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci, quaſi diceret, Deus non eſt προσωπολήπτης, *ſed eſt omnibus æqualis, ſecundum normam ſuæ iuſticiæ. Non recipit Iudæum, quia Iudæus eſt, nec abijcit Græcum, hoc eſt, quemuis gentilem, (per Græcos enim omnes, qui non ſunt Iudæi, intelligit) quia gentilis eſt, ſed æqualis eſt Iudæo & Greco. At quare eſt æqualis omnibus? Quia ille ipſe eſt vnus & idem omnium Dominus, atq; ideo in populo ſuo reputat quemuis, qui ſibi parere non recuſauerit, reliquos iuſto olim affecturos ſupplicio.*

Hæc si conferantur cum ijs quæ in fine tertij capitis dicta sunt (ibi enim Apostolus ita ait: Deus non est Iudæorũ Deus tantum, sed & gentium) facile intelligetur scopus præsentis disputationis, quem hæc pericopa continet, ad quem cum omnia referri necesse est, nemo nõ videt Stoicis imaginationibus nullum relinqui locum, immo potius hanc constantem & immotam veritatem Dei esse, quæ hîc proponitur & confirmatur Iohelis testimonio, videlicet quod omnis absq; discrimine nationis & personarũ, qui inuocauerit nomen Domini, saluus sit futurus. Porro in Iohelis dicto hæc quatuor obseruentur, PRIMVM, particula vniuersalis, quæ non patitur vllas stoicas exceptiones. DEINDE, vera nota fidei, atq; adeo filiorum Dei, quæ est inuocatio. TERTIO, finis fidei & inuocationis, videlicet vita & salus æterna. QVARTO, contrarius sensus, videlicet, quod quisquis non inuocauerit nomen Domini, nec saluetur nec fidem habeat.

Quomodo igitur inuocabũt in quem non crediderunt? Quomodo autem credent quem non audiuerunt? Quomodo audient absque prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi missi fuerint?

Prolepsis admodum hoc loco necessaria, qua anteuertit

teuertit hominum curiositatē, quam vt contundat Apostolus primum gradatione, quæ videtur pro aduersariis facere, vtitur, Sed mox infert calumniæ refutationem. Gradatio aūt hæc est: Tu Paule dicis quidem nullam distinctionem esse, sed omnem qui inuocauerit nomen Domini, saluum fore. Sed vide: Nonne inuocatio ex fide? ita est. Nonne fides ex noticia? omnino. Nonne noticia contingit per prædicationem? sic sane est. Nonne prædicatio requirit qui mittantur? fateor hoc quoq;. Ergo qui non audiuerunt, iuste ignorantiam prætendere possunt, adeoq; iuste possunt conqueri maiorem curam aliorū fuisse Deo. Videtur itaq; magna esse distinctio, cum Deus aliis mittat prædicatores, aliis non item. Sed Pauli responsum videbimus, vbi prius præsentis gradationis propositiones declarauerimus, quæ sunt quatuor.

PRIMA, Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt?

Hæc propositio quatuor suppeditat hypotheses. PRIMAM, Quod solus is sit inuocandus in quem est credendū, quare vt solius Dei inuocatio hic stabilitur, in quem solū credere licet: ita omnis creaturarū inuocatio, vt sacrilega & blasphema in Deum conuincitur. SECVNDAM, Quod vera inuocatio fieri non possit sine fide, ex qua sequitur, quod nec Iudæi, nec Turcæ, nec aliæ gentes & profani homines qui Euangelium ignorant,

rant, Deum inuocant. Nam vt fide, ita & Mediatore carent. TERTIAM, quod inter precandum cogitatio diuinarum promissionum requiratur necessario. Nam fides sine promissionibus esse non potest. Habent enim fides & promissio se correlatiue. QVARTAM, quod inuocatio niti debeat mandato Dei. Fides enim nihil aggreditur de quo mandatum non habet, hoc enim impellitur, vt promissione erigitur.

SECVNDA propositio est: Quomodo credent quem non audiuerunt?

Hæc propositio quatuor docet. PRIMVM, quod fides supra humanam rationem emineat. Nam si fides concipitur ex prædicatione, manifestum est, quod ratio per se, quæ fidei sunt, non capiat. ALTERVM, quod vox ministrorū verbi sit ipsissima Dei vox, modo ipsi à Prophetica & Apostolica doctrina non discedant. Qui vos (inquit Christus) audit, me audit. TERTIVM, quod auditores verbi eos, qui verbum Dei docent, debeant ea reuerentia audire, qua legatos Dei, immo ipsum Deum audire decet, 2. Corinth. 5. QVARTVM, quod ministri verbi, qui falsa docent, arguant Deum mendacij, & ferant testimonium aduersus Deum, id quod ipsis in horrendum interitum cedet.

TERTIA propositio, Quomodo audient sine prædicante?

Hæc propositio vt docet salutarem Dei noticiam esse ex prædicatione verbi: ita refutat Enthusiastas, qui vocalem prædicationem reijciunt, iactantes se numine inflatos, & expectantes reuelationes, vt Stenchfeldius, Anabaptistæ, & illi qui Socratem, Platonem, Scipionem, Aristidem ignorantes Euangelium Christi, inter sanctos numerant, repudiata voce Christi, dicentis: Qui non credit in filium, ira Dei manet super eum.

QVARTA propositio, Quomodo prædicabunt nisi mittantur?

Hæc propositio rursus cõmendat nobis ministerium verbi, et inuitat ad gratitudinem erga eum, qui dat Ecclesiæ pios & doctos verbi ministros.

Quemadmodum scriptum est: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Probat propositionem quartam Esaiæ testimonio. Etsi autem Apostolus eò adducit hoc dictum Prophetæ, missionem ad prædicandum esse nessariam: tamen multa plura continet, quæ breuiter attingam. PRIMVM enim admiratur Propheta legatos Dei, quorum pedes speciosos dicit, hoc est, amabiles, propterea quod sua legatione exponant, quam dulcis & amabilis sit storga & clementia benignissimi patris erga eos, qui horum le-

gatorum vocem amanter & benigne audiunt, atque ipsi obediunt. Hinc rursus æstimanda est dignitas ministerij verbi. Hinc Euangelij maiestas, dignitas & vtilitas intelligitur. Annunciat enim dulcissimam pacem, annunciat & alia bona cum hac pace coniuncta. Sed quænam illa pax est quam annunciat Euangelium? Est pax inter Deum & homines. Deus enim offert hominibus suam gratiam, quam cum fide amplectuntur initur hæc pax. Est ergo hæc pax mutuus consensus Dei & hominis. Dei quidem: recipientis hominem resipiscentem in gratiam propter Mediatorem. Hominis vero: oblatam gratiam recipientis, ac se Deo in posterum approbantis in vera sanctificatione. Cum hac pace coniuncta sunt bona, atque ideo addit Propheta: Euangelizantiũ bona, hoc est, omnia prospera: purgationem à peccatis, iustificationem, sanctificationem, bonam conscientiam, aditum ad clementissimum patrem, gaudium spiritus, plenam liberationem per resurrectionem à mortuis, adeoq; vitam æternam victis & superatis omnibus aduersarijs nostris, carne, mundo, Sathana & nouissima hostium morte. Quanta autem sint hæc bona, ex comparatione malorum, quibus inuoluimur propter peccatum, vtcunq; intelligi quidem, sed nullis verbis humanis explicari satis potest. Hactenus de verbis quæ Paulus ex Propheta adduxit, sed in concione

Pro-

Prophetæ duo adÿciuntur: PRIMVM enim inquit, Publicantium salutem, salutis nomine cum pax tum cætera bona intelliguntur. DEINDE subiungitur concionis forma, Dicens, inquit, Sioni regnat Deus, quæ sententia duo continet, VNVM, quid sit præcipue spectandum in prædicatione Euangelÿ, nempe vt erigatur regnũ Christi, quod tum demum fit, quando renunciato Sathana, nomina Christo damus, atq; ei ex fide obtemperamus. ALTERVM, quam miseri simus extra Christi regnum. Qui enim regno Christi exclusus est, sub regno & tyrannide Sathanæ captiuus iacet. Hinc admonemur, vt magnifaciamus ministeriũ verbi, sine quo extreme miseri sumus.

Sed non omnes obtemperarunt Euangelio.

Anticipatio est per querelam. Nam cum ex dictis Iudæi inferre poterant: Si fides nullibi est nisi vbi est verbum, videtur fides esse vbicunque verbum sonat. Sed populus Iudaicus verbum habet. Quare ergo non fidem habet? Apostolus respondet breuissime: Quia non omnes qui verbum audiunt, verbo credunt.

Esaias enim dicit: Domine, quis credit auditui nostro.

Querela Prophetæ probat non omnes qui audiunt Euangelium, Euangelio credere. Hæc querimonia est Prophetæ cupientis Christum innotescere omnibus, & conquerentis de ingratitudine plerorumq;, qui Christi vocem contemnunt. Hinc monemur & nos qui Christum docemus, vt ingemiscamus, & conqueramur cum Propheta, si parum fructuosus noster labor videatur. Obseruetur quoq; quam apposite hoc Prophetæ testimoniũ summæ caussæ conueniat. Nam apertissime significat hanc vnam & solam caussam esse reiectionis Iudæorum, quod verbis Prophetarum non crediderint. Et contra, vnam & solam caussam esse salutis gratuitam in Christo misericordiam, quæ omnibus credentibus applicatur. Vocabulum auditus accipitur dupliciter, videlicet actiue & passiue. Cum actiue capitur, facultas audiendi est: cum passiue, est verbum quod auditur. Et per metalepsin noticia, ex audito verbo concepta.

Igitur fides ex auditu, auditus autem per uerbum Dei.

Gradationis conclusio, videlicet quod fides sit ex noticia verbi Dei. Auditus hîc pro noticia eius quod auditur capitur, quæ noticia fit per prædicationem verbi, contra Enthusiastarum deliria, qui nihil vocali concioni tribuunt.

Sed

Sed dico: Numquid non audiuerunt?

Rursus anticipat obiectionem, ne quis se excuset quasi verbum non audierit, & ostendit eorum culpam esse, qui non audiuerunt, & non culpam Dei, qui in orbem terrarum misit suos legatos, vt verbum suum annunciarent, atq; ideo subijcitur:

Quinimo in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis uerba eorum.

Hæc obiectionis dilutio est, qua ignorantiæ prætextus adimitur Iudæis, & concluditur hoc modo: Vox prædicantium verbum per totum mundum insonuit: Igitur Iudæi falso prætendunt ignorantiam. Ignorantia siquidem affectata, ignorantem nequaquam excusat. Testimonium ex Psalmo 19. parum videtur in speciem præsenti caussæ conuenire. Nam in eo Psalmo loquitur Dauid de duplici modo gloriæ Dei, quorũ VNVS fit per cælos & miranda Dei opera, quæ in cælis conspiciuntur, ad quem modum pertinent hæc Dauidis verba: In omnem terram exiuit sonus eorum, scilicet cælorum, hoc est, miranda machina cælorum vbiq; per orbem testatur de gloria Dei opificis. ALTER modus fit per verbum, de quo ita incipit: Lex Domini immaculata &c. Respondeo, Paulum rectè tribuere antitypo quæ typo con-

pij conueniunt. Nam ſonus cœlorum typus fuit vocis Apoſtolorum ſonituræ per orbem terrarum. Sicuti viſibilis hic Sol typus eſt Chriſti, qui ſuæ virtutis radios ſpargit per orbem terrarum, idq́; multo potentius & efficacius quàm hic Sol aſpectabilis. Quod autem Dauid reſpexerit ad hoc antitypon, oſtendunt ea quæ ſequuntur: Et in fines orbis verba eorum. Nam verba impropriè tribuuntur rebus inanimatis.

Sed dico, nunquid non cognouit Iſrael?

Quoniam offendebantur Iudæi quod gentes per Euangelium vocarentur. Putabant enim Iudæi ad ſe ſolos pertinere Meſſiam cum ſuis beneficijs, ideo Prophetarum teſtimonia adducit Apoſtolus, vt oſtendat vtrunq; olim fuiſſe prædictum à ſanctis Dei Prophetis, hoc eſt, & gentes inuitandas eſſe ad gratiam Euangelij, & Iudæos pleroſq; ob ſuam ingratitudinem reijciendos.

Primus Moſes dicit: Ego ad æmulationem prouocabo uos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo uos.

Hoc eſt: Ero gentibus adeo clemens & miſericors, vt vos eis inuideatis. Prouocabo enim vos exemplo gentium. Nam cum gentes amplexæ fuerint

erint Euangeliũ, vos zelo quodam gentibus hanc felicitatem iuuidebitis, & ita offendemini, vt etiã Euangelium reijciatis, quo reiecto & vos peribitis. Notetur & hîc phrasis scripturæ, qua euentus tribuitur agenti propter aliud. Non enim consilium Dei fuit, vt Iudæos prouocaret ad defectionem à misericordia, quam gentibus esset exhibiturus, sed quia talis euentus secutus est, qui habuit veram caussam, inuidiam & malitiam Iudæorũ.

Esaias autem audet & dicit: Inuentus sum non quærentibus me, conspicuus factus sum his, qui me non interrogabant.

Esaiæ testimonio probat gentes vocandas ad gratiam Euangelij, in quo testimonio tria notentur. PRIMVM, beneficium Euangelij vniuersale esse. SECVNDVM, gratiam Euangelij non pendere ex prærogatiua hominũ. TERTIVM, non operibus & meritis hominũ Deum prouocari ad exhibendam gratiam. Non quærentes Deum & non interrogantes de Deo, periphrasis gentium est, quæ docet, qualesnam sint homines antequam ipsos Dominus sua misericordia præueniat.

De Israel autem dicit: Quotidie expandi manus meas ad populum contumacem & contradicentem.

Eodem

Eodem pertinet & hoc Esaiæ dictum, quo vt storgam Dei erga Iudæos notat: ita summam eorum ingratitudinem indicat. Expansio manuum Dei symbolum est cum cumulantis beneficia in homines, tum allicientis eos ad se per prædicationem Euangelij ne pereant. Obseruetur hîc rursus vera caussa & vnica reiectionis Iudæorum, nempe contumacia & superba rebellio, qua Iudæi se Deo opposuerunt, & contradictio, qua Prophetis Dei, adeoq; Deo ipsi aduersati sunt. Quod autem Deus arcano consilio non destinarit hunc populum certæ damnationi, manifestum est. Nam dicitur Deus expandisse manus suas ad illum, vt eum alliceret ad Euangelij gratiam, quod sane nequaquam fecisset, si eum ad certum condidisset interitum. Opponamus igitur hoc perspicuum dictum Stoicis de prædestinatione imaginationibus.

Caput XI.

Summa capitis undecimi.

VT Iudæos non esse omnino reiectos, sed saluari omnes qui ex illis crediderint, ostendit: ita gentes & docet & monet. Docet quidem quod Iudæi sint lapsi in ipsarum commodum, Monet vero ne gentes superbe abutantur gratuito Dei beneficio in Iudæorum contemtum.

Ordo

Ordo & partes vndecimi capitis.

PRIMO loco diluit Apostolus obiectionem, quæ nasci poterat ex fine capitis decimi, vbi adhibitis Esaiæ testimonijs, gentes quidem assumtas, Iudæos verò reiectos concludit. DEINDE, vt retundat omnium hominum arrogantiam, & præcipue Iudæorum, electionem docet esse gratuitam, atq; eos qui quærunt ex operibus iusticiam, magis excæcari ostendit. POST HÆC ad gentes se conuertit, quas docet & grauiter monet, ne diuino beneficio abutantur. POSTREMO hanc totam disputationem exclamatione claudit. Sunt proinde quatuor huius capitis partes. PRIMA est huius propositionis (Non omnes Iudæi sunt reiecti) confirmatio. SECVNDA est comprobatio gratuitæ electionis. TERTIA est Apostrophe ad gentes, partim didactica, partim protreptica. QVARTA epiphonema est, qua præsens clauditur disputatio.

Exegesis vndecimi capitis cum obseruatione doctrinarum.

Dico igitur: Num repulit Deus populum suum? Absit.

Obiectio hæc nascitur ex fine præcedentis capitis, vbi Propheticis testimonijs ostendit Apostolus, gentes quidem receptas, Iudæos verò reiectos esse, vnde videtur sequi: Deum suum peculiarem populum repulisse, atque adeo suam promissionem irritam fecisse, Verum Paulus, vt in principio noni, soluit obiectionem distinctione, Sed PRIMVM auersantis particula reijcit quod obijcitur. DEINDE ostendit se vniuersaliter non locutum esse de omnibus Iudæis, sed tantum de ijs, qui rebelles esse perseuerant.

Etenim ego Israelita sum ex semine Abrahæ, tribu Beniamin.

Ratio inficiationis à suo exemplo petita, quæ concluditur hoc modo:

Ego Paulus non sum reiectus.
Ego Paulus sum Israëlita. Igitur,
Israëlitæ non sunt reiecti.

Sola minor ponitur, Maior autem & conclusio ex propositione refutanda & ratione posita colliguntur. Obserua Apostolum iuxta artificum præceptum particulare axioma verum opponere vniuersali refutando. Neque est vlla potentior ratio refellendi vniuersalia dicta, quam per eius-

dem generis particularia pugnantia, cum eorum veritas demonstratur.

Hic locus cum Papistico pugnat dogmate, qui dicunt, præsumtionem esse, si quis certo se in gratia esse statuat. Quare exemplo Pauli vnusquisq; suam certificet conscientiam, viua in Christum fiducia, ac debita obedientia.

Non reiecit Deus populum suum quem præsciuit.

Responsionis asseueratio per distinctionē. Non repulit Deus populum suum quem præcognouit. Præcognouit autem in Christum credituros saluandos, & contumaces hostes Christi ob suam ipsorum culpam abijciendos decreuit. Huc pertinet illa distinctio, quam supra in 9. Apostolus tradidit, videlicet quod semen Abrahæ distinguatur in filios carnis, & in filios promissionis, illi quidem non reputantur in semen, hi autem sunt semen coram Deo: non quidem propter vllam carnis prærogatiuam, sed propter imitationem fidei: vnde est quod non minus gentes, quam Iudæi credentes, Abrahæ semen dici possint.

An nescitis in Helia quid dicat scriptura? Quod intercedit apud Deum pro Israel dicens: Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria

tua ſubuerterunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animã meam. Quid dicit ei oraculum? Reliqui mihi ſeptem millia, qui non curuarunt genua Baal. Sic igitur & hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ factæ ſunt.

Diſtinctionem probat Apoſtolus ſcripturæ teſtimonio, & collatione temporis Heliæ cum tempore ſuo. Diſtinguit autem populum Iudaicum in duos ordines. in quorum V N O *fuerunt plurimi, & qui in ſpeciem apparebant præcipui in regno Iſraëlitico, quorum tamen ſtudium præcipuum fuit Prophetas Dei perſequi & occidere, adeoq; pietatis prætextu, religionem veram & verbum Dei quod ſonabat Helias, funditus euertere. In* A L T E R O *erãt pauci obſcuri et contemti, qui publicè non profitebantur, vnde & Helias conqueritur ſe ſolum relictum eſſe, Hi tamen non curuarunt genu imagini Baal ad imperium impiæ fœminæ Ieſabelis, hoc eſt, fuerunt vnius Dei veri cultores. Hi ſecundum electionem, qua Deus gratuito ſaluat credentes, ſaluati ſunt. Etſi erant illi, ſi reliquam multitudinem ſpectes, admodũ pauci, ad eundem modum nunc fit, plurimi adeoq; præcipua pars impij ſunt, & ſua pereunt culpa. Contra pauciſſimi, qui reſpectu turbæ vix reputantur minima*

quædam

quædam portio tanti cœtus in verbo promissionis gratuitæ acquiescunt & saluantur.

Porro querela Prophetæ, se solum relictum esse conquerentis, clare ostendit, qualisnam fuerit in media ætate mundi facies Ecclesiæ. Satis enim ostenditur, quod tum temporis Ecclesia Dei cum tyrannide potentum, tum superstitione idololatrarũ fuerit oppressa, adeo vt nullus ferè fuerit qui publice veram religionem profiteretur. Hæc res & nos, qui in extremam fere Ecclesiæ senectam incidimus, consoletur aduersus scandalum paucitatis & crucis, & ex responso Domini, qui testatur septem millia relicta esse, qui non curuarunt genua Baal, sciamus multo plures esse veros Dei cultores, quam externe apparet in ijs locis, vbi tyranni & hypocritæ veram doctrinam persequuntur. Baal proprie significat eum, in cuius potestate aliquis est, vt mancipium in potestate Domini, vxor in potestate mariti, discipulus in potestate magistri, res possessa in potestate possessoris. Hinc transfertur ad idolũ, cui scilicet idololatræ sese totos mancipant, ex quo manifestum est, quod quicunq; beatam virginem aduocatam & dominam aut alios sanctos vt patronos implorant, sint idololatræ: & quod nemo coram idolis & imaginibus eorum se incuruare possit, sine sacrilega idololatria.

At si ex gratia, non amplius ex operibus, alioquin gratia non amplius est gratia. Si autem ex operibus, non amplius ex gratia. Alioquin opus non amplius est opus.

Anticipat Iudæorum obiectionem, & eorum arrogantiam retundit, qui electionem pendere ex operibus, falso opinati sunt: quem errorem per collationem contrariorum effectuum, operum & gratiæ refellit. Ponuntur autem hic duæ propositiones loco duorum syllogismorum, quorum PRIOR à positione antecedentis ad positionem consequentis concluditur hoc modo:

Si gratuita est electio, non pendet ex operibus.

At electio, adeoq; salus ipsa est gratuita.

Ergo, Nequaquam ex operibus pendet.

Propositioni probationem subiungit. Alioquin inquit, gratia nō est gratia. Nam quod ex gratia datur, merum donum est, Contra quod operibus rependitur, debitum est omnino. Cum itaq; debitum & donum ita repugnant, vt neutrum de altero recte dici possit, fieri nequaquam potest, vt idem sit donum & debitum. Hoc argumentū ad Romanos 4. hisce effertur verbis: Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundū debitum. At non operanti, credenti vero in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticiam.

ciam. Quod igitur redditur operanti, merces est, & quod ex gratia tribuitur, merum est donum.

POSTERIOR syllogismus à destructione antecedentis concluditur hoc modo:

Si ex operibus est electio, iam nō ex gratia.
Sed electio non est ex operibus. Igitur,
Est ex gratia.

Propositio probatur hoc modo, Alioquin opus non est opus. Vt enim præmium operis est, ita donum gratiæ. Hîc locum habet regula illa Dialecticorum. Quorum subiecta sunt contraria, illa quoq; sunt contraria. Cum igitur gratia & opus sunt contraria, erunt etiam donum & meritum contraria. Quare rectissime de gratia Augustinus loquitur, cum ait: Gratia est nullo modo quæ non est gratuita omni modo. Et Ambrosius, Ingratus est misericordiæ Dei, qui vult esse sub lege. Obseruetur hoc loco refutatio erroris Papistarū, qui iusticiam, qua iustificamur coram Deo & saluamur, componunt ex fide & operibus simul. Nam cum fides ex sola gratia dependet, non est quod quis ei meritum operum, tanquam συναίτιον adiungat.

Quid igitur quod quærit Israel hoc non est consecutus, sed electio est consecuta, reliqui autē excæcati sunt?

Concludit responsionem ad quæstionem propositam, cuius conclusionis hic sensus est: Israël quærit iusticiam & salutem, sed præposterè, nempe per sua merita & opera, Ideo iusticiam & salutem non est consecutus, sed electio, hoc est, electi, nimirum qui ex gratia per fidem quærunt salutem, hi salutem consecuti sunt, reliqui autem propriæ iusticiæ opinione sunt excæcati. Electi autem dicuntur, quicunque fidem promissionis habent. Nam Deus ante conditũ mundum statuit in filio saluos facere credentes citra omnem personarum acceptionem. Hoc decretum diuulgatum est orbi terrarum voce Apostolorum, idq́; ex mandato filij Dei ita suis discipulis mandantis: Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ.

Quemadmodum scriptum est: Dedit eis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non uideant, & aures ut non audiant, usq; in præsentem diem.

Hoc Esaiæ testimonio comprobat Apostolus alterum conclusionis membrum de reiectione contumaciũ Iudæorum. Verum ne hoc testimonium sinamus torqueri in alienum sensum, tria nobis obseruanda sunt. PRIMVM, in quem finem adducatur ab Apostolo hoc Esaiæ testimonium.

Deinde,

DEINDE, *Quid agat Propheta in eo loco, vnde hoc testimonium desumtũ est.* PRÆTEREA phrasis est cognoscenda. Adducitur autem hoc testimonium, vt eo ostendat Apostolus, plerosq; Iudæorum contumaces esse, ac spreta fidei iusticia, sectari iusticiam operum, à qua tamen procul absunt. Hoc Apostolum velle & nihil aliud, satis disputationis series ostendit. Huc etiam congruit Prophetæ consilium, qui in eo loco pœnas impietatis gentis Iudaicæ describit. Hæc enim gens, quia noluit Prophetas Dei audire, vt conuerteretur ad Dominũ, desertione diuini auxilij punitur, ex quo fit, vt magis magisq; ad verbum Domini obdurescat. Cum hac etiam interpretatione conuenit & phrasis linguæ, qua Dare non auferre, sed iusto Dei iudicio permittere accipitur, idq; propter contumaciam antegressam.

Spiritus compunctionis est spiritus pungens & mordens, eo quod exacerbatus sit voce Prophetarum, ac odio doctrinæ. Significatur ergo hac locutione, quod plerique Iudæorum extremè contemserint verbum Dei, cuius contemtus iustissima pœna est cæcitas animorum, quæ symbolo oculorum non videntium, & aurium non audientiũ significatur.

Hoc ergo Prophetæ dictum admoneat nos timoris Dei & reuerentiæ erga verbum, ne & nos ob contumaciam nostram similiter puniamur.

Exempla huius rei horrenda in Mahometistis & Papistis videre licet, vt interim taceam de multis qui Papatui renunciarunt, sed interim totos se carni tanquam mancipia tradiderunt: vnde factum est, quod Euangelium Dei apud externos male audiat, ac si omni turpitudini & tyrannidi habenas laxaret.

Et Dauid dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis, obscurentur oculi eorum, ut non uideant, & dorsum eorum semper incurua.

Dauidis quoq; testimonio eandem conclusionem comprobat, & ostendit contemtum verbi Dei in populo Iudaico cæcitate puniri, & prorsus idem sensus est huius Dauidis dicti, qui est testimonij Esaiæ, sed tantum obscuritas est in phrasi, quam ita explico. Mensa eorum fiat in laqueum, hoc est, ministerium verbi per malas & erroneas opiniones corrumpatur, hoc est, quod ad Thessalonicenses scribitur, de spiritu erroris, quo Apostolos prædicit donandos, qui veritati nolunt obedire. Nam per laqueum corrupta doctrina intelligitur. Nam ea animæ hominum non secus capiuntur, quam aues laqueis aucupum. Idem significatur captionis & scandali vocabulis, metaphora

taphora sumta à feris, quæ decipulis capiuntur. Caussam expresse addit, cum inquit: In retributionem ipsis, hoc est, vt ipsis eo pacto reddatur commerita pœna. Huc dorsi incuruatio pertinet, quæ significat contumaces deprimendos oneribus malæ conscientiæ, ne sursum aspiciant, metaphora sumta à gestantibus onera, qui dum incuruantur, sub pondere sursum aspicere nequeunt. Hinc itaque concluditur, quod excæcatio & obduratio sit contemti verbi iustissima pœna, vnde monemur timoris Dei & reuerentiæ erga ministerium, ne nos contumaces effecti simili aliquando puniamur pœna.

Dico igitur, Num impegerunt ut caderent? Absit.

Repetitio quæstionis est, ad quam negatiue respondet, vt supra. Repetit autem quæstionem, vt eam nouo argumento corroboret.

Sed eorum lapsu salus contigit gentibus, ut ipsi ad æmulationem prouocentur.

Ratio inficiationis. Sic abijciuntur Iudæi contumaces, vt vel ipsa æmulatione tandem prouocentur ad gratiam, & resipiscant, vbi viderint tantam gratiam gentibus contigisse. Obseruetur hîc, quod lapsus Iudæorum non fuerit per se caussa

salutis gentium, sed tantum per occasionem, alioqui res mala boni caussa videretur. Sic dicuntur mali mores bonarum legum caussæ esse, scilicet non effectiuè, sed occasione tantum.

Si uero eorũ lapsus diuitiæ sunt mundi: & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis incolumitas eorum?

Anticipat obiectionem. Si lapsus Iudæorum fuit gentibus salutaris, sequitur quod salus Iudæorum sit gentibus perniciosa, hoc est, Si stetissent Iudæi, gentes non fuissent salutem consecutæ. Sed Paulus argumentum hoc inuertit, per locum à minori ad maius, hoc modo: Si lapsus Iudæorum fuit salutaris gentibus: Multo magis incolumitas Iudæorum fuisset gentibus salutaris. Nam gentes fuissent Iudæorum exemplo prouocatæ, vt Euangelium reciperent.

Vobis enim dico gentibus, quatenus certe ego gentium sum Apostolus, ministerium meum illustro, si quo modo ad æmulationem prouocem carnem meam, & aliquos ex ea saluos faciam.

Apostrophe ad gentes, quæ continet secundam responsionis datæ rationem, à suo facto desumtã, cuius hic sensus est: Ego gentium Apostolus maiori

iori ſedulitate & induſtria propagare ſtudeo Euangelium inter gentes, vt prouocem carnem meã, hoc eſt, conſanguineos Iudæos ad æmulationem, quo gentium exemplo excitentur ad amplectendum Euangelium. Eſt autem illuſtrare miniſterium nihil aliud, quàm illud illuſtre reddere & exornare, quod fit ſumma in officio ſedulitate, ac pia ſanctaq; vita tanto munere digna. Hoc Pauli exemplum intueantur omnes verbi miniſtri, ac ſtudeant pro viribus ſinguli exornare miniſteriũ quod nacti ſunt, qui autem contra faciunt, cogitent quanto ſcelere ſe inuoluant, & quantas pœnas ſibi accerſant. Quod autem addit Apoſtolus: Vt aliquos ex eis ſaluos faciam, duo continet, PRIMVM enim euertit ſtoicam de prædeſtinatione doctrinam. Huc enim totus incumbit Apoſtolus, vt ſuos conſanguineos Iudæos per prædicationem Euangelij conuertat. Quare nequaquam ſtatuit fatali quadam neceſſitate decretam eſſe ipſis certam damnationem. DEINDE dignitatem miniſterij extollit, cum miniſtri Euangelij ſaluare recipientes Euangelium dicantur. Huc illud ad Timotheum: Attende tibi ipſi & doctrinæ, perſiſte in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui audierint. Saluos igitur faciunt miniſtri Euangelij eos, qui ſe audiunt, non vt autores ſalutis, ſed vt miniſtri, qui ſalutem hominibus annunciant.

Nam

Nam ſi reiectio eorum eſt reconcilia-
tio mundi, quid receptio, niſi uita ex
mortuis.

Repetitio proximæ anticipationis, quæ eo pertinet, vt conſoletur gentes, ne ſuam ſalutem impediri exiſtiment, ſi Iudæi in gratiam recipiantur. Rurſus hîc ſciendum eſt, reconciliationem Iudæorum eſſe quidem reconciliationem mundi, ſed non effectiue & per ſe, ſed per occaſionem tantum. Vita ex mortuis hoc loco eſt, qua de regno mortis transferuntur homines in regnum Chriſti, quod fit quando Euangelium Chriſti fide recipiunt.

Quod ſi primitiæ ſunt ſanctæ, etiam
maſſa.

Tertia ratio allegorica eſt, quæ nititur promiſſionibus patribus factis. Nam illæ promiſſiones pertinent pariter & ad ſtirpem & ad poſteros. Stirpis autem nomine patriarchæ Abraham, Iſaac, Iacob intelligendi ſunt, qui hîc primitiæ dicuntur, Maſſæ ſeu aſperſionis nomine poſteri patriarcharum ſignificantur. Etſi autem clarum eſt per primitias intelligi patriarchas, vt dictum eſt, & per maſſam eorum poſteritatem: tamen ratio appellationis non eadem ab omnibus ſtatuitur. Quare omiſſis cæteris opinionibus, eam amplector quæ eſt Leuitici cap. 23. vbi ita

loquitur

loquitur Dominus: Ex habitationibus vestris adducetis panes ventillationis duos, qui facti sunt ex duabus decimis similæ, quiq; cum fermento cocti sunt pro primitijs Domino. Ad horum panum primitias respicit Apostolus, quorum oblatione tota massa Israëlitis sanctificabatur, quod scilicet tum demum possent in reliquum annum suas fruges pinsere & coquere bona conscientia, persolutis primæ illius massæ primitijs.

Et si radix sancta, etiam rami.

Eiusdem rationis repetitio licet alia sit allegoria. Radix, inquit, est sancta, hoc est, patres sunt sancti non quidem natura, sed promissione, cui fidem adhibuerunt. Igitur etiam rami, id est, patrum posteri sunt sancti. Nam ad hoc etiam promissio hæc pertinet: Ero Deus tuus, & seminis tui post te in sempiternum.

Hîc oritur quæstio. Num orti ex sanctis parentibus sint sancti? PRIMVM respondeo, discernendum esse inter naturam & promissionem. Natura omnes nascimur rei & peccatores, qualescunque tandem habuerimus progenitores. At qui nati sunt ex sanctis parentibus, promissionis huius: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum, sunt participes, Sed hæc promissio videtur tantum pertinere

ad

ad Abraham & eius posteros? Respondeo, Paulus ad Galatas 3. definit filios Abrahæ, qui sunt participes promissionis factæ Abrahæ, quales sunt omnes qui promissioni gratuitæ fidem adhibent, ita enim ait: Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abrahamo, hoc est, eadem benedictio pertinet ad fideles, quæ facta est olim Abrahamo. Vt igitur Deus obsignauit hanc suam promissionẽ infantibus, ortum ducentibus ab Abrahamo visibili sacramento, videlicet circumcisione: ita infantibus Christianorum gratiam promissionis baptismo obsignat, cuius promissionis si non essent participes, obsignari illis nequaquam posset. Quod ergo Ecclesia offert suos infantes ad baptisandum, ideo hoc facit, quia promissione diuina nititur. Hinc & illud sequitur, quod Christianorum infantes discedentes sine baptismo, præuenti subitanea morte, non propterea vt prophani abijciendi sint. Nam salutem & promissionis efficaciam non minus obtinent, quam Iudæorum infantes, qui morte præuenti ante octauum diem non fuerunt circumcisi. PORRO si de adultis quæris, dico quod in ipsis requirat Deus fidem promissionis, quam qui non habent, promissione excidunt, qua de caussa ab Apostolo defracti rami dicuntur. Neq; tamen ex his sequitur, salutem infantum parentum dignitate niti, sed promissione potius, cuius communicandæ occasionem esse parentum fidem testatur

promissio-

promissionis verbum : Ero Deus tuus & seminis tui. Alias quæstiones intricatas, quæ hic agitari possent, omitto.

Quod si ex ramis quidam defracti sunt, tu uero cum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps factus es radicis, & pinguedinis oleæ, ne glorieris aduersus ramos.

Rursus gentes admonet, ne ex eo superbiant, quod sint vocatæ ad Euangelij gratiam, reiectis contumacibus Iudæis. Sensus verborum hic est. Si quidam ex Iudæis propter incredulitatem suam sunt abiecti & abscissi de populo Dei, & tu gentilis, qui eras extra familiam Dei, iam in populo censeris, & promissionis illis factæ per fidem es particeps, caue ne superbe contemnas Iudæos, & arrogantius exprobres illis suum infortunium, qui olim quidem rami fuerunt, nunc autem ob suam contumaciam sunt defracti, id est, exciderunt promissione patribus facta. Non igitur Iudæi fatali necessitate reiecti sunt, sed propter suam contumaciam, qui noluerunt in radice & eius pinguedine manere.

Quod si gloriaris, tu non radicem portas, sed radix te.

Ratio ab absurdo. Nam gentilem gloriari aduersus Iudæum, perinde est, ac si rami arboris gloriarentur aduersus radicem, sine qua prorsus arent, & sunt infœcundi. Vt enim à radice venit succus in ramos, vnde florescunt: ita promissio patribus facta, ad eorum quoq; natos pertinet, cuius promissionis gentes factæ sunt participes ex gratia.

Dices ergo: Defracti sunt rami, ut ego insererer.

Obiectio gentium conuersarum per prædicationem Euangelij. Rami defracti sunt, vt oleastri insererentur, hoc est, Iudæi sunt reiecti, vt assumerentur gentiles.

Bene, propter incredulitatem defracti sunt, tu uero fide stetisti.

Concessio est & translatio caussæ. Sunt fateor, defracti rami, sed propter incredulitatem, tu stas, quia credidisti gratuitæ promissioni. Non ergo res dependet ex tua dignitate, sed ex gratia, cuius per fidem factus es particeps. Non est itaque quod de merito tuo aduersus Iudæos glorieris. Hìc rursus caussæ reiectionis Iudæorum, & assumtionis gentium notentur.

Ne efferaris animo, sed time.

Infert exhortationem ex doctrina, & proxima comminatione, idq; more Prophetico & Apostolico. Sunt autem duo in hac propositione. PRIMVM enim requirit humilitatem, quæ facit vt nos ipsos intuentes, alios non contemnamus, sed potius vt membra foueamus, atq; erratis mutuis condonemus. ALTERVM est, quod requirit timor, qui admonebit nos, et nostræ fragilitatis, & singularis studij retinendæ ac fouendæ fidei, ne ea amissa, in priorem condemnationem recidamus. Huc & illud Apostoli pertinet: Qui stat, videat ne cadat.

Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: Vide ne qua fiat, ne & tibi non parcat.

Ratio propositionis à maiori ad minus. Si Deus populo suo peculiari ob contumaciam aduersus se non pepercit: Multo minus parcet gentibus, si contumaces & superbæ esse cœperint.

Vide igitur lenitatem & seueritatem Dei.

Excitat gentes, vt cogitent de caussis cum reiectionis Iudæorum, tum assumtionis gentium, vt hoc pacto gentes ad timorem Dei inuitet, atq; illis

veram humilitatem commendet. Summa huc redit, vt in hoc mysterio iudicij & misericordiæ Dei duo spectemus, nempe lenitatē seu benignitatem, qua ex misericordia credentes assumit, & seueritatem qua iuste contumaces abijcit.

In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te uero lenitatem, si permanseris in lenitate.

Distributionis huius hic est sensus. Deus seuere iudicabit contumaces, & gratiose saluabit omnes, qui in lenitate (scilicet Dei) permanserint, quod quidem illi faciunt, qui retinent fidem & bonam conscientiam. Nam vt Dominus mitis & benignus est fidelibus, ita seuerus iudex erit contumacibus & inobedientibus. Obseruetur hoc loco diligenter adiecta conditio: Si permanseris in lenitate, quæ conditio satis docet, quod qui in gratia iam est, possit sua culpa & suopte vicio gratia excidere & perire. Hæc sane doctrina nequaquā stare potest cum stoica illa, quam quidam defendunt, prædestinatione.

Alioqui & tu excideris, & illi si non permanserint, in incredulitate inserentur. Potest enim Deus illos rursus inserere.

Commina-

Comminationis repetitio, in qua obseruetur excisionis caussa, quæ est defectio à lenitate, quæ fit abiectione fidei. Nam qui fidem abijcit, ex olea, in quam per fidem insitus fuit, excidi dicitur. Rursus, qui post defectionem à fide, & excisionem ex olea denuo credit, dicitur rursus in oleam inseri per gratiam. Hic locus manifeste euertit imaginationem de prædestinatione stoicam. Hic enim aperte dicitur, quod & homo possit inseri in oleam per fidem, & idem rursus eximi per incredulitatem. Non igitur alio respiciendum est in hoc mysterio, quam ad iudicium Dei, quo iuste abijcit contumaces, & ad misericordiam eiusdem, qui rursus in oleam inserit agentes pœnitentiam. Huius rei ratio à potentia Dei sumitur. Potest enim, inquit, Deus rursus eos inserere. Hæc ratio tria docet. PRIMVM, quod homo excidens gratia, non possit ad eam redire, nisi virtute Dei. SECVNDVM, quod lapsis non sit neganda venia, & intercludenda salutis via. TERTIVM, quod non plus possit homo in rebus salutis sine fide, quàm ramus defractus virere priusquam in arborem hortulani manu fuerit insitus. Neque tamen debet hæc similitudo ad omnes proprietates & accidentia rami & hominis referri.

Si igitur tu ex oleastro, quæ tibi natiua erat, exsectus es, & præter naturam in-

ſitus es in ueram oleam, Multo magis hi, qui ſunt ſecundum naturam propriæ oleæ, inſerentur.

Concluſio comminationis, argumento ſumto à minori ad maius, cuius hic ſenſus eſt: Si gentes quæ non erant populus, vtpote quibus non eſt facta peculiaris promiſſio, ex ſola gratia, abſq; omni merito, receptæ ſunt, Multo magis Iudæi, quibus facta eſt promiſſio peculiaris, recipientur, modo promiſſionem fide amplexæ fuerint. Vt præter naturam eſt aliquid eſſe abſq; omni merito, cum ſubito & repente fit præter expectationem: Ita ſecundum naturam eſt, quod ex peculiari promiſſione diutiſſime durante olim patribus facta contingit, ea loquendi ratione, qua vſitata & diuturna ſecundum naturam dici poſſunt, & contra, quæ inuſitata & præter expectationem contingentia, præter naturam. Alioqui non eſt magis præter aut ſecundum naturam recipi Iudæum quam gentilem, Nam non eſt diſtinctio. Omnes enim ab eodem Deo creati, Omnes ab eodem patre Adamo nati, Omnes in eodem Adamo lapſi, ac, Omnibus cum eodem Adamo facta eſt prima promiſſio.

Nolo autem uos ignorare fratres, myſterium hoc (ut ne apud uoſmetipſos ſuperbiatis) quod cæcitas ex parte Iſ-

raeli

raeli contigit) donec plenitudo gentium ingrediatur, atque ita uniuerſus Iſrael ſaluabitur.

Quod hactenus figuratè dixerat Apoſtolus, nunc tandem concluſurus aperte enunciat, ac primo loco finem totius huius diſputationis ponit, videlicet ne ſuperbiamus, hoc eſt, vt humiliemur, ac timeamus Deum, vnde fiet, vt fidem quoq; ad finem retineamus. Vocat autem conſilium Dei de reiectione Iudæorũ, & aſſumtione gentium myſterium, propterea quod caro per ſe illud conſiliũ non intelligat, vt apparet in Iudæis, qui non intellecto hoc arcano Dei conſilio, putabant Meſſiæ beneficia ad ſe ſolos pertinere, hoc nitentes fundamento, quod eſſent nati ex ſemine Abrahæ, cui facta erat promiſſio cum ſuo ſemine in ſempiternum duratura. Non autem intellexerũt nec iuſtam Dei iram in contumaces, nec inexhauſtam eius miſericordiã in eos, qui ad miſericordiam per fidem confugiũt. Quantum autem ad cæcitatẽ, cuius hîc meminit, attinet, ſatis ſupra dictum eſt. Nam oſtenſum eſt, quod habuerit hæc cæcitas cauſſam antegreſſam contemtum Dei, & contumaciam aduerſus ipſum, vt clariſſime docetur ſuperiori capite. Plenitudinem gentium vocat, magnum illum ex gentibus numerum, qui per Euangelium conuertetur, Quod autem addit: Sic totus Iſraël ſaluabitur,

 ab alijs

ab aliis aliter exponitur. Sunt qui hoc dictum de Iudæis nouissimo tempore ante iudicium conuertendis intelligunt, & magnam multitudinem eorum totum Israëlem hyperbolicè dici autumant. Alij Israëlem totum, Ecclesiam catholicam ex Iudæis & gentibus congregandam interpretantur, vt supra ostensum est. Nam illi soli habentur filij Israëlis, adeoq; veri Israëlitæ, qui insistunt vestigijs Israëlis, & in promissionis verbo acquiescunt. Hæc sententia verior esse videtur, & confirmatur tota huius disputationis serie. Verum quia sunt qui superiorem interpretationem malunt, totum hoc de conuertendis Iudęis mysterium Deo committamus, ac nos interea in timore Dei retineamus fiduciam, adhærentes ipsius verbo in vera humilitate.

Sicut scriptum est: Veniet ex Zion liberator, & auertet impietatem a Iacob, & hoc illis a me fœdus, cum abstulero peccata eorum.

Probat Esaiæ testimonio totum Israëlem conuertendum, & simul definit verum Israëlem. Paulus secutus versionem Græcam, in verbis nonnihil discrepat ab Hebraica veritate, quæ sic ad verbum habet: Veniet Zioni redemtor, & ijs qui redierint ab iniquitate in Iacob. Proinde resipiscentes

ſipiſcentes in Iacob verus Iſraël ſunt, adeoq; totus Iſraël reputantur, alij qui non conuertuntur apud Deum tanquam non populus, immo veluti reiectamenta habentur. De fœdere autem, cuius meminit, hoc tenendum eſt, quod eius ſit duplex conditio: VNA, à parte Dei, quæ hîc à Paulo exprimitur: Cum abſtulero peccata eorum. ALTERA, à parte hominis, videlicet, cum homo fide in promiſſionem fœderis recumbit, atq; hoc Eſaias addit cap. 59. Et ego cum illis hoc meum fœdus ſancio, dicit Dominus, Spiritus meus qui ſuper te eſt, & verba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, neq; ex ore ſeminis tui, ab hoc tempore vſq; in æternum. Cum Deus hîc requirit conſeruationem verbi, requirit vtiq; & verbi fidem, qua promiſſio nobis applicatur. Diligenter hîc obſeruetur ordo diuinitus in miniſterio Euangelij inſtitutus. Spiritus Dei, & verbum Dei coniunguntur non ſecus atque in pane vis panis & ipſe panis, hæc vna nutriunt, neutrum ſine altero efficax eſt, Tolle ſpiritum à verbo, & remanet mortua litera, Tolle verbum à ſpiritu, non amplius remanet ſpiritus Dei, ſed Sathanæ potius.

Itaq; quoad Euangelium inimici propter uos, quoad electionem autem dilecti propter patres.

Conclusio quæstionis est, huius videlicet: Num impegerunt vt caderent. ad quam quæstionem respondet Apostolus negatiuè, particula abominationis Absit, addens finem lapsus, sed accidentalem. Sed eorum lapsu, inquit, salus contigit gentibus, hoc ipsum hîc repetit in conclusione. Quod autem dicit Apostolus, Iudæos inimicos factos esse propter gentes, ad euentum referendum est, non ad caussam efficacem. Vocatio enim gentium fuit quidem occasio obdurationis Iudæorum, sed non caussa efficax. Quare inimici sunt quoad Euangelium quod spreuerunt, verum quoad electionem, dilecti sunt propter patres, id est, propter promissionem patribus factam, ita enim sonat promissio: Ero Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. In hac promissione si mansissent posteri Abrahæ, electionis gratia nequaquam excidissent. Fuerunt ergo Iudæi electi, sed sua culpa electione exciderunt, qui si resipuerint assumentur rursus, ex quo patet, falsissimum esse dogma stoicum de electione fatali, quæ excludit conditionem fidei.

Nam dona & uocatio Dei eiusmodi sunt, ut eorum ipsum pœnitere non possit.

Comprobatio est proximæ conclusionis à constantia

ſtantia Dei ſumta. Sunt enim promiſſiones Dei firmæ & irreuocabiles ſeruata conditione ex parte hominum, quam pactio requirit. Cum ergo Deus elegit patres, & promiſit illis & illorum poſteris benedictionem, fieri non poteſt vt hæc promiſſio irrita reddatur, ac reuocetur à Deo. Deus enim conſtans eſt qui promiſit. Obſeruetur hoc loco ſingularis γνώμη: Dona & vocatio Dei ſunt ἀμεταμέλητα, id eſt, non pœnitenda, hoc eſt, in Deum non cadit diſplicentia facti, poſtquam aliquem ex ſua bonitate inuitatum prædicatione Euangelij recepit in gratiam. Hinc Paulus ſæpe conſolationes petit, qualis inter multas hæc eſt: Qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet. Quare? Quia dona & vocatio ſunt ἀμεταμέλητα. Sic & nos concludamus, quos hodie inuitat Dominus per ſuum Euangelium. Deus dedit nobis Euangelium, Obſignat nobis ſuam gratiam per baptiſmum, Confirmat eandem ſacra cœna. Quare non dubitandum eſt de eius erga nos fauore, modo nos in fide perſtiterimus. Hanc enim conditionem requirit vocatio Euangelica.

Sicut enim & uos quondam non paruiſtis Deo. Nunc autem miſericordiam eſtis conſecuti per horum contumaciam: Sic & iſti nunc non paruerunt ut per ueſtram miſe-

ricordiam, & isti misericordiam consequantur.

Ratio comprobationis per collationem, qua probat fieri posse, vt Iudæi aliquando conuertantur. Vos aliquando occasione incredulitatis Iudæorum cœpistis credere, Ergo & illi ex eo occasionem nacti, quod videant apud vos prædicari misericordiam Dei, poterunt resipiscere. Hic obseruetur zelus bonus, quo quis ad æmulationem boni excitatur aliorum exemplo. Vnde monemur & nos, vt talis sit doctrina nostra & vita, vt alijs æmulationis occasio esse possit, ad res bonas & Deo placentes. Contra qui zeli mali occasionem dederit pœnas proditionis meretur. Obscuritatem quæ est in græco textu sustuli per transpositionem particulæ, Vt, Nam si legeris in accommodatione: Sic & isti nunc non paruerunt uestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur, sententia quam requirit antithesis euertitur. Opponit enim Apostolus misericordiam gentibus exhibitam contumaciæ Iudæorum, Quare si Vt particulam præposueris, vt ego verti, constabit antithesis, & plena erit sententia, congruens cum illa: Si eorum lapsus diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo ipsorum.

Conclusit

Conclusit enim Deus omnes in incredulitatem, ut omnium misereatur.

Ratio generalis ab exæquatione omnium hominum cum Iudæorum tum gentium, & ab æquitate Dei, qua est æqualis omnibus absq; personarum respectu. PRIMVM *dicit: Omnes esse peccatores, quare non est quod putemus alios aliis ob suam dignitatem præferendos esse.* DEINDE *affirmat Deum misericordem esse in omnes, Quare & Iudæis nunc contumacibus aliquando resipiscentibus contingere potest misericordia. Nam cum omnes pariter sunt rei, & omnibus æqualiter offertur gratia, quis intercludet Iudæis misericordiæ viam? Non est ergo quod glorietur gentilis contra Iudæum. Nam vtriq; peccatores sunt: Nec est quod Iudæus desperet, quod multis peccatis sit implicitus, Nam Deus conclusit omnes sub incredulitate, vt omnium misereatur. Sed quomodo, inquies, conclusit Deus omnes sub incredulitate? Ut iudex ferens sententiam iustam, non vt incredulitatis effector. Hic multa obseruatione digna occurrunt.* PRIMVM *enim hic locus aperte indicat, quod non sit personarum acceptio apud Deum. Nam vt omnes sine discrimine rei sunt, ita in omnes sine discrimine Deus est misericors, sed seruata Euangelij conditione.* DEINDE *obseruetur testimonium de peccato, cuius rei*

pronun-

pronunciantur omnes homines naturaliter propagati. ADHÆC confutantur hoc Pauli dicto iusticiarij, qui putant homines suis operibus coram Deo iustificari, & consistere posse in iudicio Dei. PRÆTEREA docet hic locus, quod summum peccatum sit incredulitas, quæ inobedientiæ erga Deum est mater, vt fides in illum omnium virtutum radix existit. POSTREMO, obseruetur dulcissima consolatio, quod Deus non ideo hominem peccati reum peragat, vt eum damnet, sed vt misericordiæ sit locus, modo peccator ad prædicationem Euangelij resipiscat.

O profunditas.

Disputationem de vocatione gentium & reiectione Iudæorum, exclamatione, quæ continet admirationem & collaudationem seu gratiarũ actionem, claudit. Pertinet autẽ hæc exclamatio eò, vt compescat humanam stulticiam, quæ omnes omnium actionum Dei caussas, sacrilege scrutatur. Nos ergo intra limites verbi contineamus, stultæq; rationis iudicium in negocijs fidei contemnamus, in fide & timore Dei ambulantes, agentesq; perpetuo gratias Deo, qui nos vasa misericordiæ esse voluit, & non abiecit, sicuti magnam mundi partem propter suam in Deum contumaciam abiecerat.

O profun-

O profunditas diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei.

Cum admiratione exclamat & extollit diuitias cum sapientiæ tum cognitionis Dei: qui ex misericordia quidem assumsit gentes in gratiã, iusto vero iudicio contumaces Iudæos abiecit. Iudæi arbitrabantur gentes ob suam idolomaniã ita abiectas esse, vt nulla vnquam ipsis salutis via pateret. Non enim tenebant hanc de Deo cognitionẽ, quod adeo propitius sit, quod etiam gentes idololatras in gratiam recipere velit. Huic Iudæorũ iudicio de gentibus opponit Apostolus inexhaustas misericordiæ Dei diuitias. Notat aũt vox Diuitiarum, gratiæ Dei magnitudinem, qua Deus homines peccatores inuitat ad gratiã per Euangelij prædicationem. Nos ergo quoties tentamur peccati nostri magnitudine, opponamus huic tentationi bonitatem Dei, qua omnes ad se confugiẽtes recipit, & filiorũ loco habet] Præterea diuitias sapientiæ opponit iudicio humano de consilio Dei. Iudæi iudicabant Dei consilium esse, vt tantum nati ex semine Abrahæ, hæredes fierent promissionis, ac ita se sapientiam Dei exhausisse, nec quicquam se latere de consilio Dei opinabantur. Sed Paulus profundiores sapientiæ Dei diuitias esse affirmat, quam vt eas puluis & cinis assequatur. Hinc ergo monemur, vt nullam sapientiam in rebus

salutis

ſalutis noſtræ, præter eam quæ verbo Dei nobis commendata eſt, ſpectemus. Frenum proinde iniiciamus noſtris cogitationibus, qui Dei ſapientiã, quæ verbo Dei nobis reuelata non eſt, ſcrutari præſumimus. Ad hæc diuitias cognitionis, qua Deus nouit omnia antequam fiant, opponit Apoſtolus iudicio & imaginationi gentium, qui cum viderent Iudæos ob ſuam contumaciam abiici, exiſtimarunt eos ita in finem vſque abiiciendos, vt nulla ad gratiam via ipſis vnquam pateret. Hinc monemur, vt non ſcrutemur quæ nobis occulta eſſe voluit Dominus, ſed tantùm in voluntate Dei verbo reuelata acquieſcamus. Atq; ita Apoſtolus cogitationibus hominum vanis & ſtultis de vocatione gentium, reiectione Iudæorum, & eorundem rurſus aſſumtione opponit hæc tria, Inexhauſtam gratiam Dei, Infinitam ſapientiam, & Inenarrabilem rerum futurarum in Deo cognitionem.

Quam inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inperueſtigabiles uiæ eius.

Hæc admiratio iudiciorum & viarum Domini eò pertinet, vt retundatur humana ſuperbia, vtq; nihil de Deo inquirere audeamus, niſi quod per ſcripturas nobis reuelatum eſt. Scrutator enim maieſtatis, vt inquit Solomon, opprimetur

à gloria.

à gloria. Sunt qui hoc loco iudicia interpretantur, quibus Deus iustissime punit & abijcit contumaces, Vias autem Dei, quicquid agit & facit, nisi mauis iudicia & vias idem significare, videlicet morem Dei in agendo, suæ bonitati, iusticiæ & misericordiæ conuenientem, humanis cogitationibus sine verbo nequaquam perceptibilem.

Quis enim nouit mentem Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

Ratio proximi dicti de inscrutabilibus consilijs Dei & inperuestigabilibus vijs eiusdem, sumta à remotione caussæ. Deus non communicat sua consilia cum hominibus, Ergo non mirum est eius consilia esse inscrutabilia, & eius vias inperuestigabiles. Hæc non ad euertendam fidem nostrã referenda sunt, ac si ignoraremus mentem Domini de nostra salute, in eum enim finem nequaquã dicuntur. Nam Paulus 1. Corinth. 2. ait, Nos spiritum qui ex Deo est habemus, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Et paulo post: Quis nouit mentem Domini, aut quis instruxit eum? Nos autem Christi mentem habemus. Hæc Christi mens multis verbis indicatur & in vniuersali mandato: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit, satis euidenter continetur.

Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Hac ratione interrogationis schemate figurata validissime retunditur cum opinio meriti, tum prærogatiua nationis. Vtraq; Iudæi supra modum tumebant. Nam & propter obseruantiam legis, & propter originis suæ dignitatem putabant Deũ sibi debitorem esse, atq; ideo magnam sibi iniuriam fieri existimarunt, si se abiectis reciperentur idololatræ gentes. Verum contra eos Apostolus Dei iusticiam defendit hac ratione: Deus nemini est obstrictus ob accepta beneficia. Igitur, Nemo iuste conqueri potest aduersus ipsum de iniuria sibi facta. Si ergo Iudæus contumax abijcitur, & gentilis verbo Dei obediens assumitur, Ille quidem iudicium agnoscat iustum: hic vero misericordiam Dei erga se deprædicet. Hic proinde locus omnia humana merita euertit, & omnem gloriationem carnis tollit, idq; ideo, vt in sola bonitate Dei acquiescamus.

Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.

Aetiologia quæ declarat, cur Deus nemini quicquam debeat, A quocunq; sunt omnia, & per quemcunq; administrantur omnia, & ad quemcunq;

cunq; tanquam ad proprium & vltimum finem omnia ordinantur, is ſane nemini quicquam debere conuincitur, immo omnes creaturæ quicquid habent, illi debent. A Deo autem ſunt omnia, per Deum omnia adminiſtrantur, ad Dei gloriam illuſtrandam omnia merito referri debent. Igitur Deus nemini quicquam debet. Conticeſcant itaq; humana merita. Porro hoc dictum Pauli cum ad creationem, tum ad reparationem omnium referendum eſt.

Ipſi gloria in ſecula, Amen.

Clauſula continens gratiarum actionem ſeu δοξολογίαν, in qua antitheſis diligenter cogitanda eſt. Nam Paulus hanc δοξολογίαν opponit gloriationi humanæ, immo ea deſtruit omnem hominũ gloriationem, vt merito cum Daniele fateri cogantur: Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio faciei. Debetur enim ſoli Deo bonitatis, miſericordiæ & iuſticiæ gloria. Quare nos, quos ad æternam ſuam vocauit gloriam, ipſum ex fide glorificemus, ac in eius ſincero cultu perſiſtamus in finem vſq;, quo cum omnibus ſanctisglorioſa donemur immortalitate, ac ita cum illo viuamus beati in omni æternitate, vbi filio Dei Domino noſtro IESV CHRISTO conformes erimus.

Caput XII.
De tertia parte huius Epiſtolæ.

IN vniuerſali huius Epiſtolæ periocha, etiam Argumentum ſequentium capitum attigimus, & oſtendimus quod Apoſtolus more Prophetico & Apoſtolico poſt doctrinam parænеſes ad vitam profeſſione Chriſtiana dignam inſtituat. Ea enim ratione doctrinam auditoribus accommodandam eſſe Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, & aliorum piorum doctorum exempla tradunt. Quoniam autem vitæ inſtitutio ac morum doctrina triplex eſt, videlicet Ethica, Politica, & Ceremonialis, Paulus ordine de hoc triplici morum genere differit. Ac PRIMVM ethica præcepta de ſingulorum moribus in duodecimo capite colligit. DEINDE in decimotertio politicos mores format: TVM de ceremonijs & adiaphoris in decimoquarto agit. etſi ſubinde varia colligit, adeo vt parum videatur ſolicitus fuiſſe de ordine, vt in parænеſibus fieri vſitatum eſt. Poſtrema duo capita partim generalibus præceptis, partim familiaribus quibuſdam, item ſalutationibus, cum graui admonitione, vt diſſidiorum vitentur autores, abſoluuntur.

Summa

Summa capitis duodecimi.

Ad verum cultum Deo præſtandum iuſtificatos hortatur, plurima de priuatis moribus præcepta, quæ omnia ex dilectione Dei & proximi, tanquam ex ſuis proprijs fontibus manãt, coaceruãs.

Ordo & partes capitis duodecimi.

In PRINCIPIO *capitis hortatur iuſtificatos ad offerenda Deo ſacrificia, idq; propriorum corporum, & ſimul eadem ſacrificia definit, & in quibus rebus collocantur, explicat.* DEINDE *de eorundem ſacrificiorum effectibus acturus, vt* πολυπραγμοσύνην *vitemus, manentes intra noſtræ vocationis terminos, donaq; diuinitus collata, ad eiuſdem myſtici corporis incolumitatem referentes, admonet.* TVM *ſubiungit variorum officiorum catalogum, atq; addit plurima priuatæ vitæ inſtituta, quæ ſub communi dilectionis præcepto continentur.*

Exegeſis duodecimi capitis cum obſeruatione doctrinarum.

Adhortor igitur uos fratres, per miserationes Dei.

Parænefes orditur à grauissima obtestatione. Obtestatur enim Romanos, immo nos omnes qui Euangelio credimus, per miserationes Dei, significans cogitationem misericordiæ Dei debere nobis esse stimulū ad vitam Deo placentem transigendā. Vt enim nos Deus sua misericordia in filio complexus est: ita vicissim officium nostrum est, vt grati erga Deum simus, vitam nostram ad normam voluntatis ipsius, quantū quidē id fieri potest in hac infirmitate, instituentes. Huc illationis particula, Igitur, pertinet, ac si dicat Apostolus: Cum vos fratres iam ex gratia Dei tantam consecuti estis salutem à Deo, decet vt grati sitis erga adeo clementem patrem, qui nostri caussa vnicum dedit filium, qui & peccatum aboleret, & suo spiritu vos sanctificaret. Hæc exhortationis ratio copiosius inculcatur Philippensibus, vbi Apostolus hoc modo loquitur: Si qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium dilectionis, si quæ communio spiritus, si quæ viscera & miserationes, implete gaudium meum &c. Cum itaque ea de caussa filius Dei redemit nos, vt deleat peccatum & mortem, & nos viuificet, ac sibi assimilet, & æternam iusticiam in nobis restituat, nequaquam decet vt carnis illecebris, affectuum incendijs, dis-

sidiorum

ſidiorum furoribus, atq; alijs vicijs pietati aduerſantibus indulgeamus: Sed vt potius piè, iuſtè & ſobriè in præſenti vita viuamus, quo magis magisq; corpus peccati deſtruatur, & nouus homo per Spiritum Chriſti excitetur. Ad hunc ergo finem omnia ſequentia præcepta pertinent, vt digne tam auguſta et ſancta vocatione ambulemus. Huc illud ad Epheſ. 4. Adhortor vos, vt digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis.

Vt ſiſtatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem, ſanctam, placentem Deo, rationalem cultum ueſtrum.

Propoſitio parænetica, cuius hæc eſt conſtructio quam monſtrant græci articuli: Vt ſiſtatis rationalem veſtrum cultum, videlicet corpora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam & placentem Deo. Vt autem hæc propoſitio rectius percipiatur, PRIMVM tenendum, quemnam cultum vocet Apoſtolus rationalem, DEINDE, quæ qualisq; ſit corporum noſtrorum ſiſtio ſeu oblatio, TVM, oblationis huius deſcriptio & encomium.

Cultus itaq; ad voluntatem Dei exactus & præſtitus, ſolus rationalis à Paulo vocatur hac de cauſſa, quod vbi ſapere pluſquam oportet homines cœperint, à ratione viaq; aberrent. Debet itaque omnis cultus Dei fieri iuxta rationem,

ſed verbo Dei & ſpiritu Chriſti edoctam, reformatam, illuminatam, alioqui ratio ſibi relicta nequaquam intelligit, quis ſit verus colendi Deum modus. Cum igitur Paulus requirit rationalem cultum, damnat omnes cultus ſtulte ab hominibus excogitatos. Sicut & ipſe Dominus Eſaiæ 19. & Matth. 15. facit, cum inquit: Fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.

Corporum noſtrorum oblatio eſt, ipſa malorum affectuum mortificatio & occiſio, quæ in vera pœnitentia ſita eſt. Alludit autem Apoſtolus ad veterem ſacrificandi ritum, quo ſiſti oportebat victimam ad aram, atq; ideo corporum meminit, etſi totum hominem ſynecdochicôs hoc nomine comprehendit. Verum vt hominum corpora ſacrificiorum veterum cremabantur, & fumus de ſacrificijs ſurſum aſcendebat: ita ſignificatur iſto ſymbolo, vt noſtros affectus mortificantes, ſpiritum ſurſum ad Deum leuemus.

Deſcriptio & encomium huius oblationis eſt, quod prædicetur viua, ſancta, et accepta. VIVA quidem eſt, propter fidem & Spiritum ſanctum, quo donati ſunt credentes. Nam vt membra veteris hominis mortificantur, ita nouus homo ſpiritu Dei excitatur magis magisq;, atq; viuit.

Hoc proinde epitheto præfertur ſacrificium noſtrum mortuis animalium corporibus, quæ ſub lege offerri ſolita erant.

Sancta

SANCTA præterea dicitur, quia à prophanis vſibus ſegregata, ſanguineq; Chriſti mundata, dicatur Deo.

ACCEPTA Deo ſeu bene placens Deo dicitur, propter fidem offerentis, ex quo ſequitur, & in omni hoſtia requiri fidem, & nullam Deo gratam eſſe, niſi fides Mediatoris præluceat, quæ verbo Dei nititur. Hinc concluditur: fruſtra gloriari Papiſtas de ſuo ficto & inſulſo ſacrificio, cum & verbo Dei deſtituatur, & ſale fidei & ſpiritualis prudentiæ careat.

Præterea hic locus apertè teſtatur, quod omnes Chriſtiani ſint coram Deo ſacerdotes. Nam ſi tantum ſacerdotum eſt offerre Deo hoſtias, easq; Deo placentes, & mandatur omnibus Chriſtianis hoc munus, quis non videt Chriſtianos ſacerdotali dignitate eminere. Huc illud 1. Pet. 2. Et ipſi tanquam viui lapides ædificamini domus ſpiritualis ſacerdotium ſanctum, ad offerendas ſpirituales hoſtias, bene acceptas Deo per IESVM CHRISTVM.

Et ne accommodetis uos ſeculo huic, ſed transformemini nouitate mentis ueſtræ, ut probetis quæ ſit uoluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Expoſitio eſt. Nam in quibus rebus conſiſtat

oblatio noſtri declarat. Ponit autem huius oblationis tres partes, quarum PRIMA *eſt, ne accommodemus nos huic ſeculo, ſeu potius ne configuremur præſenti ſeculo, quantum quidem ad mortua eius opera pertinet, ſed potius vt carnis corruptæ & peccati imperio renunciemus.* SECVNDA, *vt transformemur nouitate mentis noſtræ, hoc eſt, vt mente renouata ſpiritu Dei nouos affectus congruentes cum lege Dei induamus.* TERTIA, *vt probemus quæ ſit voluntas Dei, hoc eſt, vt ſtudium noſtrum ſit & propoſitum conforme voluntati Dei bonæ, placidæ & perfectæ, ita vt noſtrum propoſitum ſemper ſe ſubijciat voluntati Dei. Pertinent igitur epitheta voluntatis Dei eò, vt doceamur qualiſnam conformitas noſtrarum voluntatum cum Dei voluntate eſſe debeat.*

Obſeruetur hîc definitio oblationis noſtri cum ſuis partibus, atque adeo nouæ regenerationis, vnde fructus reliqui pietatis tanquam ex fonte manant.

Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omni uerſanti inter uos, ne ſapiat præterquam quod oportet ſapere, ſed ſapiat quo modeſtus ſit, quemadmodum unicuique partitus eſt Deus menſuram fidei.

Subijcit

Subijcit quasdam formulas seu exempla mortificandorum affectuum, ac primum πολυπραγμοσύνην impugnans, requirit, vt nemo extra suam vocationem quicquam temere tentet, aut arroganter in alienum officium irrumpat, sed maneat quietus intra suæ vocationis terminos, nec arroget sibi dona quæ non habet, sed agnoscat etiam dona Dei in alijs.

Proponit autem Apostolus huius præcepti & certum finem & iustum modum. FINIS *est, vt vnusquisq; sit modestus, ita vt in omni actione & tota vita modestia quædam & grauitas reluceat.* MODVS *est, quilibet sapiat iuxta mensuram fidei, hoc est, iuxta donum gratiæ, quod Deus cuilibet credenti donauerat.*

Quædam exemplaria Græca habent μέτρον χάριτος, hoc est, mensuram gratiæ, id est, doni gratuito collati.

Quemadmodum enim in uno corpore membra multa habemus, membra uero omnia non eandem habent actionem: Sic multi unum sumus corpus in Christo, membra mutuo alter alterius, Habentes autem dona secundum gratiam datam nobis differentia.

Similitu-

Similitudine hac pulcerrima declarat, quam deceat ſingulos Chriſtianos, qui eiuſdem corporis Chriſti myſtici membra ſunt, conſiderare, quid ſibi pro menſura fidei ſeu gratiæ & vocationis conueniat: atq; ideo vt locum & officium ſuum ſinguli tueantur, & ad incolumitatem totius corporis conſeruandam referant, ſeruato cuiuſq; membri ordine & dignitate.

Similitudo autem præſens hoc modo concludenda eſt: Eiuſdem corporis membra, ſeruato cuiuſque officio & ordine, debent ſibi mutuo ſeruire, quo totum corpus conſeruari poſſit incolume.

Chriſtiani ſunt membra eiuſdem corporis myſtici, quod eſt Eccleſia, cuius vnicum caput eſt Chriſtus Dominus, Igitur, Chriſtiani ſeruato cuiuſque officio & ordine, debent ſibi inuicem ſeruire, quo Eccleſiæ corpus incolume conſeruari poſſit.

Cæterum huius loci dignitas meretur, vt ipſum alijs ſcripturæ locis fuſius declaremus. Ad Cor. 12. & ad Epheſ. 4. hac eadem ſimilitudine Apoſtolus vtitur in eodem argumento, ex quibus locis aliquot colligemus hypotheſes, quæ hanc Pauli ſimilitudinem illuſtriorem reddent.

PRIMA eſt, de nexu & coaugmentatione membrorum inter ſeſe: de quo nexu & coaugmentatione ad Epheſios ita ſcribit Apoſtolus: Vnum corpus, vnus ſpiritus, ſcilicet quo in vnum

corpus

corpus coniungimur & coaugmentamur. Ad Corinthios vero ita: Etenim per vnum ſpiritum nos omnes in vnum corpus baptiſati ſumus, ſiue Iudæi ſiue Græci, ſiue ſerui ſiue liberi, & omnes vnam potionem potauimus in vnum ſpiritum. Hîc Paulus Spiritum ſanctũ autorem facit, quod cum Chriſto vnum corpus fiamus myſticum, atq; adeo quod in vnius Chriſti corpus coaleſcamus. Huius coaugmentationis efficacia ſymbola ſunt fidelibus, Baptiſmus & Cœna Domini. Quicunq; enim baptiſati ſumus, Chriſtum induimus. Nam vt in baptiſmo ſpiritu regeneramur: ita in cœna dicimur Domino incorporari. Nam cum dicit Apoſtolus, omnes eandem potionem potaſſe in vnum ſpiritum, declarat vno viuifico ſanguinis Domini potu participes nos fieri ſpiritus Chriſti, qui per omnia membra permeans, ſingula viuificat, redditq; ſuis functionibus idonea. Ex his colligamus coaugmentationis noſtri inter nos in eodem corpore myſtico cauſſas eſſe, Spiritum Chriſti, Baptiſmum, & Cœnam Domini, per quæ Chriſto primum capiti coniungimur, Deinde inter nos ſpiritu coaugmentamur & coaleſcimus, modo alioqui verè ſumus quod audimus, hoc eſt, Chriſtiani, Hanc coniunctionem locorum diſtantia & corporum nequaquam impedit, quia myſtica & ſpiritualis eſt.

DEINDE ex Pauli verbis colligitur & hæc

hypothe-

hypothesis, quod vita membrorum sit idem spiritus, qui distribuit singulis pro vt vult.

TERTIO, quod distincta sint & esse debeant officia & gradus in Ecclesia, sicuti membrorum diuersorum in eodem corpore. Hinc est quod alios constituat in Ecclesia Apostolos, alios Prophetas, alios Pastores, alios Doctores &c. Huc dona sanationum, gubernationes, genera linguarum, & alia quæ Apostolus ad Corint. enumerat, pertinēt.

QVARTO, Hæc similitudo monet, vt singula membra strenue suum faciant officium, quæq; suo loco iuxta donum gratiæ.

QVINTO monet hæc similitudo, vt membrorum diuersitas non sit occasio dissidiorum & odiorum, sed potius vinculum necessitudinis & sanctæ concordiæ.

SEXTO monet hæc similitudo, vt ad totius corporis commodum, conseruationem & vsum suas functiones membra conferant. Etsi enim aliud manus, aliud pedis, aliud oculorum, aliud aurium est officium, ad eiusdem tamen corporis incolumitatem omnia referenda sunt.

SEPTIMO monet hæc similitudo, vt mutuis afficiamur & commodis & incommodis. Hinc Paulus: itaq; si patitur vnum membrum, simul dolent omnia membra, siue honore afficitur vnum membrum, congratulantur omnia membra.

Postremo

POSTREMO monet hæc similitudo, vt gloriosum huius Christi corporis membra esse qualiacunque putemus, cogitemusq́; communia corporis bona eo pertinere, ut concordiam & amicitiam inter nos alamus. Hinc Paulus, Vnum est corpus, vnus est spiritus, sicut & vocati estis in vnam spem vocationis vestræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia (in totam Ecclesiam summum tenens imperium) & per omnia (prouidentia sua omnia Ecclesiæ membra late per orbem dispersa complectens) & in omnibus vobis (nos in Christo coniungens.)

Siue prophetiam, iuxta analogiam fidei.

Distributio est donorum quibus membra mystici corporis Christi donata sunt in mutuam ædificationem: ac primo loco ponit Ecclesiasticas functiones, nempe prophetiã & diaconiam, quæ summum locũ in Ecclesia obtinent. Defectus orationis ex superioribus hoc modo resarcietur: Siue prophetiam (scilicet quis habeat) iuxta analogiam fidei (scilicet ea vtatur seu eam habeat) Est aũt prophetia donum vel præuidendi futura, vel interpretandi scripturã. Neq; dubiũ est quin hoc posteriori significato prophetiæ vocabulũ hîc à Paulo accipiatur, quod indicat modus prophetiæ quẽ subiungit:

iuxta analogiam fidei. Vult autem Apostolus prophetiam fieri iuxta analogiam fidei, hoc est, consentire cum fidei seu religionis Christianæ primis axiomatis, quæ axiomata in articulos symboli Apostolici breuiter congesta sunt. Hîc monentur Doctores, vt non discedant à pacto Dei cum Leuitis initum, quod est annunciare verbum ex ore Dei, cauereq́; ne humanas doctrinas in locum verbi Dei substituant, & auditoribus obtrudant.

Siue ministerium, in ministrando, siue qui docet, in doctrina.

Hisce verbis nihil aliud vult Paulus, quàm vt singuli sui officij finem spectent. Qui ergo Diaconum bonorum Ecclesiæ agit, sit sedulus in eo officio: & qui prouinciam docendi suscepit, hunc sibi proponat finem, vt totum se illi rei accommodet.

Siue qui exhortatur, in exhortatione.

Tanta est hominum oscitantia, etiam in negocio propriæ salutis, vt nisi stimulis exhortationum & obiurgationum instigentur, doctrina maneat inefficax. Admoneantur igitur hoc loco verbi præcones, vt non solum cogitent officium suum esse, quæ recta sunt docere, verumetiam vt doctrinam auditoribus accommodent, quod fit, dum Christi, Prophetarum & Apostolorum exemplo,

ea quæ

ea quæ docuerunt exhortando veluti instillent, & varios affectuum motus excitent.

Qui distribuit, in simplicitate.

Hoc ad Diaconos pertinet, quorum officium est eleemosynas Ecclesiæ distribuere egentibus, idq; in simplicitate, hoc est, sine corruptione affectuum, siue personarum respectu.

Qui præest, cum diligentia.

Hoc membrum pertinere videtur ad eum ordinem presbyterorum, qui externam Ecclesiæ politiam regebant, ac disciplinæ custodes erant, de quibus 1. ad Timoth. 5.

Qui miseretur, cum hilaritate.

Eum intelligit hoc loco Apostolus, qui curandis pauperibus erat destinatus, vt ferè tum temporis viduæ. Quod autem hoc latius non accipio, in caussa est, quod Paulus adhuc agat de functionibus Ecclesiasticis, quarum aliquot genera hîc recensuit. Quod autem requirat hilaritatem in hoc officij genere, ideo fit, quia huiusmodi officia sæpe magnas molestias habent, cum propter importunitatem eorum qui iuuari cupiunt, tum propter alias caussas. Requirit ergo Apostolus, vt qui

huiusmodi muneri præfecti sunt, ita animos componant suos, vt semper officium cum quadam animi hilaritate facere videantur.

Dilectio sit minime simulata.

Hactenus de functionibus Ecclesiasticis: nunc de communibus officijs acturus auspicatur à dilectione, à qua reliqua omnia officia manant. Dilectionem itaq; tanquam caput seu fontem communium officiorum primo loco requirit, hanc nō vult esse fucatam, sed sinceram à pio corde profectam.

Sitis auersantes malum, adhærentes bono.

Dilectionis effecta sunt, maliciosum studium excludere, & officiosam benignitatem complecti, quoties cum proximo agendum est. Vult igitur Apostolus, vt nemini noceamus, sed potius vt omnes, quantum quidem in nobis est, candide & benigne uiuemus.

Fraterna caritate ad uos mutuo amandos propensi.

Vnde dilectio, erga quos exerceri, & qualis esse debeat, explicat. PRIMVM enim venire nobis in mentem debet, quod nos omnes simus in Christo fratres, quod Deus pater caros nos habeat in filio:

in filio: DEINDE, quod velit vt hanc caritatem erga nos mutuo exerceamus: TVM, vt non secus atq; pueri & parentes se mutua ſtorga complectuntur, nos inuicem complectamur.

Honore alij alios præuenientes.

Hoc quoq; dilectionis eſt ingenium, quod dona Dei in alijs libenter agnoſcat ac veneretur. Sunt autem tres cauſſæ præcipuè, cur Chriſtianos ſe inuicem honorare deceat. PRIMA eſt imago Dei, ad quam homo conditus eſt primum, & iam in Chriſtiano reparatur indies. SECVNDA, donorum conſideratio. Nam ob dona, quibus Deus ornauit Eccleſiam, oportet, vt ea agnoſcentes, reuerenter eos complectamur, qui huiuſmodi donis ornati ſunt. TERTIA, vocationis ratio & eminentia. Hinc fit, quod parentes honorare vox legis præcipiat, quo mandato ſynecdochicôs continentur omnes, qui in aliquo dignitatis gradu conſtituti ſunt. Porro honor eſt duplex, Externus & Internus. EXTERNVS, eſt externa quædam honoris & reuerentiæ exhibitio, quæ fit geſtu corporis, & alijs externis officijs, pro conſuetudine ac more reipub. in qua viuitur. INTERNVS, eſt interna animi affectio, qua eos ſyncere complectimur ac honoramus, in quibus vel dona Dei excellentia animaduertimus,

mus, vel quos Deus in eminentiori dignitatis constituit gradu.

Studio non pigri.

Hoc est, alij pro alijs soliciti estote, ac mutuo alter alterius onera subleuate, seu quilibet magno cum studio in suo progrediatur officio. Nam non progredi, inquit Bernardus, est regredi.

Tempori seruientes.

Hoc est, occasiones nolite negligere, sed quæuis potius captetur occasio ad benefaciendum, & ad officia mutua præstanda. Quædam exemplaria Græca habent, κυρίῳ δουλεύοντες, *hoc est, Domino seruientes, Si hanc lectionem sequamur, hic erit sensus, quod in omni officio caritatis, quod proximo præstandum est, debeamus ad Dominum respicere, qui sibi nostris officijs cultum præstari sentit. Huc illud ad Hebræos: Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, huiusmodi enim sacrificijs placetur Deo.*

Spe gaudentes.

Quia vt plurimum pij premuntur in hoc mundo cruce, opponit cruci fiduciam certæ liberationis, quæ fiducia faciet vt in medijs ærumnis bono

ſimus animo, huc illud Chriſti dictum: Gaudete, quia merces veſtra copioſa eſt in cœlis.

In tribulationibus patientes.

Effectus eſt ſuperioris præcepti. Nihil enim magis patientiam operatur, quam ſpes læti exitus. Eſt etenim hæc vna Chriſtianorum fortitudo, malis non ſuccumbere.

Spiritu feruentes.

Hoc eſt, indies magis magisq; ſpiritum excitantes, vt ſit ardentior in pugna aduerſus cupiditates carnis: & feruentior in omnibus pietatis exercitijs, in inuocatione, in caritate atq; alijs motibus congruentibus cum lege & voluntate Dei.

In oratione perſeuerantes.

Ac ſi dicat: Etiamſi mox non videbimini impetrare quod petitis, nolite tamen diffidentia à petendo deſiſtere, ſed exemplum potius mulieris Lucæ II. *imitamini.*

Neceſſitatibus ſanctorum communicantes.

Requirit liberalitatem erga indigentes fratres.

Hoſpitalitatem ſectantes.

Species quædam eſt ſuperioris præcepti. Hoſpitalitas magna virtus eſt, quam nobis plurima ſanctorum exempla commendant, vt Abrahami, Lot & aliorum. Verum ne quis excipiat dicatq; ſe paupertate impediri, quo minus illud officium hoſpitibus præſtare poſſit, Paulus potiſſimum affectum requirit, ſi vna cum affectu externum opus præſtari non poſſit. Nam φιλοξενία *proprie affectus eſt, quo amanter complectimur hoſpites, eos conſolamur, ac noſtris conſilijs recreamus. Hoſpites enim & exules pauperiores, non ſolum opus habent corporum refectione, verumetiam animorum conſolatione, ne exilio fracti, confeſſionem abijciant.*

Benedicite ijs qui uos perſequuntur, benedicite & non malum imprecemini.

Benedicere phraſi Hebraica eſt bene precari, & beneficia in aliquem conferre. Vult ergo Apoſtolus, vt ijs, qui nos perſequuntur, precemur ſaniorem mentem, vt & ipſi tandem ad Deum conuertantur. Eſt autem hoc loco diſcernendum inter hoſtes Dei, & noſtros priuatos inimicos. Hoſtibus Dei optare quidem oportet conuerſionem ad Deum, vt ex hoſtibus amici, immo filij fiant.

Verum

Verum si conuerti recusauerint, cum Dauide ipsis confusionem precabimur, ac iudicium Dei contra ipsos non tacebimus. Hoc etiam Christi facto confirmatur, qui & Herodem vulpem, & Pharisæos parietes dealbatos appellauit. & Paulus ad Galatas ait: Si quis aliud Euangelium docuerit, sit anathema. Porro geminatio eò pertinet, vt sciamus hoc officium serio à nobis requiri. 1. C

Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.

Qualis συμπάθεια *Christianorum esse debeat, hac docetur hypothesi. Vt enim membra mutuis bonis & malis afficiuntur: ita membra corporis Christi mystici erga se mutuo affecta esse debent, vt rebus aliorum prosperis congratulemur, & contra, aduersis tristemur.*

Mutuo alij in alios sensu affecti.

Hoc est, sitis concordes & vnanimes inter vos.

Non arroganter de uobis sentientes.

Hoc est, Etiamsi quis inter vos maioribus videatur donis excellere, non propterea alios superbe, tanquam ex alto despiciat, neque sibi asscribat quod Dei est. Quid habes, inquit Apo-

ſtolus, quod non accepiſti? Vult ergo Apoſtolus omnem ambitionem & arrogantiam à Chriſtianis pectoribus exulare. Nihil enim magis ſcindit concordiam atq; ambitio. Huc illud: Inter ſuperbos ſemper iurgia.

Sed humilibus uos accommodantes.

Antitheſis eſt ſuperioris præcepti. Requirit enim veram humilitatem, quæ oritur ex vera noſtri cognitione.

Ne ſitis prudentes apud uoſmetipſos.

Hoc eſt, ne veſtro iudicio ſapietis nimium, ac ſi non indigeretis aliorum conſilijs, hoc præceptum habetur Prouerb. 3. Ne ſis ſapiens in oculis tuis. Eſt autem fons arrogantiæ, ſuæ ſolertiæ ac iudicio plus ſatis tribuere, ac propriæ prudentiæ opinione turgere. Verum cum ideo rationem & ſermonem Deus hominibus tribuit, vt alij aliorum iudicia et conſilia audiant, verè prudentis eſt iſta media amplecti, atq; aliorum iudicia & ſententias audire.

Nemini malum pro malo rependentes.

Hîc non loquitur de vindicta, nam de ea paulò poſt acturus eſt, Sed monet ne par pari referamus, ſi quod officium aliquando nobis denegatum fuit,

fuit, hîc non vult Apostolus, vt par pari referamus, sed potius vt perinde faciamus, ac si aliorum beneficijs prouocati essemus. Qui ergo aliquando tibi mutuum negauit, illijpsi indigenti opem feres, immemor olim tibi negati officij.

Prouidentes bona cum omnibus hominibus.

Iubet vt inprimis attenti & soliciti simus, vt vita nostra bene & honestè instituatur, ne quis habeat quod in nobis merito culpare possit, hoc est, vt Paulus alibi loquitur, vt simus ἀπρόσκοποι, *& vt Christus ait, Lux nostra luceat coram hominibus, vt glorificetur pater noster cœlestis. Breuiter, vult nos esse typos aliorum in fide & in conuersione.*

Si fieri potest, quantum est in uobis, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Requirit Apostolus vt pacificè cum alijs hominibus viuamus, quantum quidem in nobis est. Nam cum in hac mundi malicia plena inter homines pax non est speranda, monet vt demus operam, ne per nos stet, quo minus pacificè viuatur.

Non uosmetipsos ulciscentes dilecti,

ſed date locum iræ, Scriptum eſt enim, Mihi uindicta, & ego rependam, dicit Dominus.

Vindictam prohibet, ſed priuatam, id quod antitheſis oſtendit, Sed date locum iræ, id eſt, pœnæ Dei vindicantis, nunc per ordinarium magiſtratum, nunc ſine magiſtratus opera. Hanc eſſe ſententiam huius hypotheſios, oſtendit ſubiecta probatio, Mihi vindicta, mihi ſcilicet ordinanti pœnas per magiſtratum, aut alioqui punienti per me, quos magiſtratus non punit. Obſeruetur hîc, quod Deus nobis adimat ius vindicandi, ac ſibi ſoli illud attribuat, ſignificans vindictam ad ſuam pertinere gloriam. Quare qui proprias iniurias vlciſcuntur, quantũ in ſe eſt, gloriam Dei lædunt.

Si igitur eſurit inimicus tuus, ciba eũ, ſi ſitit, da ei potum.

Dixit non reddendum malum pro malo, nec vindictam quærendam eſſe, cuius rei certiſſimum argumentum affert, quod eſt benefacere inimico, cibando eum ſi eſurit, & dando potum eidem ſi ſitit: quod profecto vt rariſſimum, ita ſanctiſſimum eſt victoriæ genus. Porro hanc hypotheſin ſumſit Apoſtolus ex 25. capite Prouerbiorum, cum ſequenti ratione.

Hoc enim ſi feceris, carbones ignis coaceruabis in caput eius.

Ratio à fructu beneficij inimico præſtiti. Hoc Solomonis ænigmate ſignificatur animus inimici vri beneficijs acceptis, vt frangatur vel in hanc vel in illam partem, hoc eſt, vt aut emolliatur, & ex hoſte fiat amicus, aut vratur & æſtuet teſtimonio propriæ conſcientiæ, quod ſane pars quædam eſt diuinæ vindictæ.

Ne uincaris a malo, ſed uince in bono malum.

Hoc eſt, bonitate & innocentia vincere tuos hoſtes conare: quod ſane victoriæ genus Chriſtiano milite digniſſimum eſt.

Caput XIII.

Summa capitis decimitertii.

QVilibet ſuo magiſtratui ſubiectus ſit, reddat ſingulis debita, diligat proximum, ac vitam inculpatam viuat.

Ordo

Ordo & partes capitis decimitertij.

Superiori capite de officijs Ecclesiasticis & moribus priuatorum egit. hîc autem politicam vitam instituit. Ac PRIMVM de magistratus ac subditorum analogo agit officio: vnde ad communia descendens, docet quid singulis hominibus præstandum sit, idq́; ex caritatis lege. TVM ad vitæ innocentiam, & morum puritatem hortatur. Tres igitur huius capitis erunt principales partes, quarum PRIMA exhortationem ad præstandam obedientiam proprio magistratui habet, vbi & officium magistratus perspicue traditur. SECVNDA, exhortatio est ad dilectionem erga omnes: TERTIA, continet exhortationem ad mores priuatos formandos, nimirum vt quilibet apud se innocentiæ & puritate vitæ studeat.

Exegesis decimitertij capitis cum obseruatione doctrinarum.

Omnis anima potestatibus superemi-nentibus subiecta esto.

Proposi-

PROPOSITIO *primæ partis huius capitis, præcipiens obedientiam erga magiſtratum ciuilem, cuius ſenſus eſt: Quilibet homo ſuo magiſtratui ſubiectus eſto.*

Porro in hac propoſitione quatuor ſpectandæ ſunt circunſtantiæ. PRIMA, *quiſnam obligetur hoc præcepto,* SECVNDA, *quid præcipiat, nempe ſubiectionem.* TERTIA, *cuinam illa ſubiectio debeatur.* QVARTA, *cauſſa ſubiectionis.*

PRIMA *indicatur hiſce verbis: Omnis anima. Etſi autem anima ſynecdochicôs pro homine accipitur, hîc tamen non caret emphaſi tropus. Vult enim Apoſtolus omnem hominem cuiuſque fuerit conditionis & ſtatus obligatum eſſe hac lege. Vnde Chryſoſtomus hunc locum explanans ait: Quod hæc omnibus præcipiantur, non ſolum ſecularibus, ſed etiam ſacerdotibus & Monachis, declarat exordium cum dicat: Omnis anima, ſiue Apoſtolus ſiue Euangeliſta, ſiue Propheta ſiue quiſquis fueris. Neq; enim ſubiectio pietatem euertit. Hæc ergo circumſtantia ex diametro pugnat cum immunitate, quam ſibi ſacrilege arripiunt Papiſtæ. Papa enim hoc Pauli præceptum impiè inuertit. Nam cum ille iubetur voce Apoſtoli vt magiſtratui ciuili ſit ſubiectus, is contra, ſe ſupra omnem magiſtratũ extollit, ſe Chriſti vicarium in terris mendaciter appellitans.*

Secunda

SECVNDA circumſtantia, eſt de ſubiectione quæ magiſtratui debetur, quæ duo potiſſimum continet, reuerentiam & obedientiam non pugnantem cum lege Dei.

TERTIA circumſtantia eſt, quod hæc ſubiectio debeatur poteſtati, hoc eſt, magiſtratui, qui in nos ius & dominium habet. Nam ἐξουσία poteſtas eſt autoritate & iure prædita.

QVARTA circumſtantia, cauſſam ſubiectionis indicat, quæ cauſſa voce ὑπερεχούσαις ſignificatur, Quilibet enim ideo magiſtratui ſubijci debet, quia magiſtratus in ſuperiori gradu collocatus eſt. Significatur ergo hîc relatio mutua ſuperioris & inferioris. Vnde & hoc conſequitur, quod non alieno, ſed noſtro magiſtratui debeamus ſubiectionem.

Non enim eſt poteſtas, niſi a Deo.

Ratio propoſitionis à cauſſa efficiente ſumta. Deus conſtituit poteſtatem. Igitur poteſtati ſubiectum eſſe oportet. Hîc diſtinguendum eſt inter Rem & Perſonas. RES videlicet poteſtas ipſa, hoc eſt, magiſtratus eſt, qui Deum autorem habet. Verum PERSONÆ rem hanc haud raro ſuo vicio contaminant, vt Achab, Nero, Iulianus, & multi alij, quibus Elias, Eſaias, Elizæus & Paulus nequaquam obtemperare debuerunt

erunt

erunt in ijs, quæ impie contra Deum præceperunt, ſed in externis rebus & politicis officijs obedientiam præſtiterunt.

Quæ enim ſunt poteſtates, a Deo ordinatæ ſunt.

Expolitio eſt. Modum enim quo Magiſtratus à Deo eſt, declarat, nimirum quod ſit diuina quædam ordinatio, & ſimul reſpondet obiectioni illorum, qui opinabantur magiſtratum tanquam malum pœnæ à Deo eſſe, & non eſſe ordinationem Deo placentem.

Porro cum dicat Apoſtolus poteſtatem ordinationem Dei eſſe, tria docet. PRIMVM, *quod ius ipſum magiſtratus à Deo ſit.* DEINDE, *quod huius poteſtatis diſtributio &* εὐταξία *Deo quoque ſit aſſcribenda, vt ſciamus etiam extremis & infimis ordinibus parendum eſſe.* TVM, *quod quæ iuri & poteſtati connexa ſunt, à Deo quoque autore proficiſcantur, vt ſunt omnia vincula humanæ ſocietatis, leges, inſtituta, diſciplina, conſuetudines prudentum autoritate approbatæ, iudicia, contractus, artificia, ſtudia, breuiter omnia quæ faciunt ad conſeruandos & ornandos ſtatus à Deo approbatos & ordinatos. Hæc omnia recte ad Deum autorem retuleris, donec à lege naturæ ſeu Decalogi diſſentire*

non

non deprehendantur: quod cum fit, non Dei ordinationi, sed malitiæ & diabolorum & hominum aſſcribenda ſunt, Quare fugienda ſunt, vt quæ turbant & contaminant ordinationem diuinam.

Itaque quiſquis reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit.

Illatio SECVNDI *argumenti à parte definitionis poſitæ ſumti. Magiſtratus eſt ordinatio Dei. Ergo qui magiſtratui reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Sed cum hoc nemini liceat facere, Sequitur magiſtratui parendum eſſe.*

Qui autem reſiſtunt, ſibÿpſis iudicium accipient.

TERTIVM *argumentum à neceſſitate vitandæ pœnæ ſumtum, & loco totius argumenti ſola propoſitio ponitur. Qui reſiſtunt magiſtratui, ſibÿpſis iudicium accipient, hoc eſt, accerſent ſibi pœnas. Eſt enim metalepſis: Sed quilibet cauere debet, ne ſibi pœnas accerſat. Nemo igitur debet magiſtratui reſiſtere, ſed parere potius, quo pœnam vitet. Iudicium hoc loco ſignificare pœnam, quæ ſententia magiſtratus reo infertur, ea quæ mox ſequuntur docebunt.*

Principes

Principes enim non ſunt terrori bonis operibus, ſed malis.

Propoſitionis proximi argumenti probatio eſt. Principes puniunt male agentes. Ergo, Qui illis reſiſtit, iudicium, hoc eſt, pœnam ſibi accerſit.

Vis autem non timere poteſtatem, quod bonum eſt facito, & habebis laudem ab ea.

QVARTVM *argumentum ab vtili ſumtum. Bene agentes laudem ferunt à magiſtratu, tantũ abeſt, vt magiſtratus bene agentibus ſit terrori, Quare magiſtratui bene agendo obtemperandum eſt. Loquitur autem hic de natiuo magiſtratus officio, à quo tametſi homines in magiſtratu conſtituti ſæpe aberrant: tamen illis obedientia in rebus licitis eſt deferenda, ex quo fiet, vt ex ea parte non ſint bene agentibus terrori, Vnde Nazianzenus:* φοβῶν γὰρ ἔξω πᾶς ὁ τῶν νόμων φύλαξ. *At ſi pietatis nomine te perſequitur magiſtratus, ne timeas magiſtratum, nec cedas illi, ſed Deo potius obtempera, exemplo ſanctorum Prophetarum patienter ferendo crucem, & expectando glorioſam liberationem.*

Dei enim miniſter eſt tibi in bonum.

Ratio, cur recte faciens non debeat timere magistratum, sed potius expectet laudem à magistratu, sumta à fine magistratus. Magistratus est minister Dei obedienti in bonum. Ergo qui obtemperat, non metuere magistratum, sed præmium potius ab eo expectare debet.

Si uero male feceris time, Non enim frustra gladium gestat.

QVINTVM argumentum à pœna, in quam incurrit qui magistratui non obtemperat. Magistratus punit non obtemperantes. Ergo, vt pœnam euadas illi obtempera. Antecedens probat à destinatis. Magistratus gestat gladium, Ergo eum stringet in contumaces & rebelles.

Dei enim minister est, uindex in iram aduersus eum qui male agit.

A fine magistratus seu proprio probat, magistratum timori esse malè agentibus, atque in eum finem gestare gladium sibi à Deo traditum. His Pauli verbis stabilitur magistratus autoritas, nimirum quod sit diuina. Magistratus enim vice Dei fungitur, cum in præmijs dandis obedientibus, tum in pœnis infligendis contumacibus.

Itaque necesse est subijci, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Conclusio est proximi argumenti, cui attexit SEXTVM argumentum à necessitate obedientiæ. Peccatum, quo conscientia fit rea & vastatur, cauendum est. Talis est contumacia aduersus magistratum. Igitur cauenda, & magistratui obtemperandum est.

Hic obserua, quod obedientia erga magistratum non sit res media & adiaphora, sed huiusmodi, vt etiam hominis conscientiam obliget. Quare qui conscientiam suam illæsam seruare cupit, non detrectet magistratus imperium, modo cum obedientia, quæ Deo debetur, stare possit.

Propter hoc enim & uectigalia soluite, Dei enim ministri sunt, in hoc ipsum incumbentes.

Hactenus iusta confirmatione probatum est, quod magistratui subiectum esse oporteat omnem hominem: Nunc autem eidem vectigalia esse soluenda, duplici argumento probat, PRIMVM, à caussa efficiente sumitur, Principes sunt λειτουργοὶ *Dei, hoc est, publici ministri Dei, qui à Deo ipso Rebuspublicis præfecti sunt, vt publica negocia tractent, & ea quæ*

ad incolumitatem reipublicæ faciunt, agant, Igitur vectigalia ſunt illis pendenda. ALTERVM *à fine magiſtratus ſumitur: Magiſtratus magnum pondus ſuſtinet, cum oppugnando malos, tum defendendo bonos, Itaq; vectigalia illis ſolui debent.*

In hoc ipſum, hoc eſt, vt malos oppugnent & bonos tueantur, προσκαρτεροῦντες, *in hoc incumbentes, inuicta ſcilicet quadam & diuina fortitudine, vt Deo fidem ſuam in officio ſibi commiſſam, approbent.*

Reddite igitur omnibus debita, cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Illatio generis, quod mox in certas ſpecies diuidit. Reddite omnibus debita, hoc eſt, cuique quod ipſi debetur. Et loquitur hîc de iis debitis, quæ ciuili obligatione debentur. Ponit autem hîc quatuor ſpecies eorum quæ poteſtatibus debentur, quæ ſunt Tributum, Vectigal, Timor, Honor. quorũ duo prima, tributum & vectigal hoc modo differunt. Tributum Græcè φόρος *eſt, quod viritim imponitur, & pro cenſus ratione penditur. Vectigal verò Græcè* τέλος, *vt ſunt portoria, & quæ pro inuectis aut exportatis mercibus perſoluuntur.*

tur. Præterea, vt timor Hebræorum more pro obedientia ex animo proficiſcente capitur: ita honor pro reuerentia ſincera & voluntaria, quæ magiſtratui debetur, accipitur.

Nemini quicquam debeatis, niſi hoc, ut alij alios diligatis.

In prima huius capitis parte officium Chriſtianorum erga magiſtratum docuit, quod ſub quarto præcepto continetur. Hic tranſit ex hypotheſi ad genus, qualenam ſit Chriſtianorum erga omnes oſtendens, ſimul ad illud ipſum exhortans. Principio autem duplicis debiti meminit, quorum VNVM *ſoluere, vt nihil debeant, Chriſtianorum eſt.* ALTERVM, *perpetuo quidem ſoluere ſtudebunt, quod tamen nunquam perſoluent ita, quin debitores adhuc maneant.* PRIVS *illud debetur ciuili obligatione. Eſt autē ciuilis obligatio, quando ciuilibus legibus aliquis ad ſoluendum obſtrictus ita, vt magiſtratus cogere poſſit & punire legibus non ſoluentem. Cum ergo Paulus dicit: Nihil cuiquam debeatis, vult nos ſeruare leges contractuum, & non defraudare alios in ciuilibus officijs. Cum autem hoc debitum Paulus vult nos ſoluere, ſatis ſignificat rerum diſtinctiones iuris diuini eſſe, quemadmodum & ſeptimum præceptum, non furtum facies, manifeſte docet.* PO-

STERIVS debetur obligatione naturali. Est autem obligatio naturalis, qua natura obligati sumus ordine diuino, ad perpetuam dilectionem. Hac obligatione debemus multa officia non debita ciuili obligatione. Cum ergo Paulus dicit: Nisi hoc, vt vos mutuo diligatis, significat perpetuam obligationem esse, qua nos Deus & natura obligat, ad officia alijs præstanda. Huius obligationis caussa est, quod creatura perpetuo debeat obedientiam creatori. Et est obseruandum, quod Paulus exhortaturus ad communia officia caput summum Decalogi de dilectione proponat, ex qua reliqua officia omnia manant.

Nam qui diligit alterum, legem impleuit.

Probat omnia officia alijs debita in dilectione includi. Loquitur autem hîc de officijs erga proximos in hac vita, sicuti & ipsa propositio & enumeratio mox sequens ostendit. Quare perperam hunc locum Papistæ contra totam superiorem doctrinam, de gratuita iustificatione torquent. Neq; enim Paulus dicit quenquam hanc legem præstitisse, sed tanquam caput officiorum mutuorum dilectionem statuit, & sub conditione loquitur. Quare legis vocabulum hoc loco ad secundam solummodo tabulam restringendum est.

Siqui-

Siquidem illud: non mœchaberis, non occides, non furaberis, non dices falſum teſtimonium, non concupiſces. Et ſi quod aliud eſt mandatum, in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.

Aetiologia per enumerationem partium legis, & poſſunt ſingulæ partes enthymematicè concludi per locum à repugnantibus, hoc pacto: Qui diligit proximum non mœchatur. Repugnat enim dilectioni, alterius thorum maculare, alterius caſtitatem violare, & conſcientiam vaſtare. Qui diligit proximum non occidit. Proficiſcitur enim occiſio proximi ex odio aduerſus illum, quod manifeſte & ex diametro cum dilectione pugnat. Qui diligit proximum non furatur. Quia proximum damno & dolore afficere caritati repugnat. Qui diligit proximum, nequaquam dicit contra ipſum falſum teſtimonium, quia illud ſimiliter ex odio proficiſcitur, & tendit in alterius perniciem. Qui diligit proximum, non concupiſcit ſcilicet res proximi. Nam qui proximum amat, potius res ipſius augeri quàm diminui cupit. Huic enumerationi, vt artifex, genus ſubijcit. Et ſi quod aliud eſt mandatum, in hoc ſermone ſummatim comprehenditur, Græcè ἀνακεφαλεοῦται, *hoc eſt, in ſummam & compendium redigitur.*

Porro in dicto legis: Dilige proximum sicut teipsum, quatuor sunt: Mandatum, dilectionis affectus, obiectum & modus dilectionis per comparationem.

Caritas proximo malum non operatur.

Partes positas in dilectione includi sumto argumento à negato genere comprobat: Caritas proximo non operatur malum. Ergo nec mœchatur, nec occidit, nec furatur, nec falsum testatur, nec concupiscit. Hæc enim omnia mala sunt, & dum perpetrantur proximus læditur.

Consummatio itaque legis est caritas.

Conclusio est ex proxima enumeratione collecta, nec aliud vult hæc conclusio, quàm in dilectione legem de mutuis officijs inclusam esse. Quare monemur, vt in omnibus officijs in hac vita dilectionem ex fide tanquam regulam intueamur ac sequamur.

Idq; perspecta opportunitate, quod hora iam sit nos a somno expergisci.

Exhortationem ad vitæ innocentiam attexit, sumta ratione à temporis circumstantia. Facit autem

autem collationem duplicis temporis, nimirum præteriti, quo viximus in ignoratione Christi, & præsentis, quo nobis lux Euãgelij affulsit. illud nocti, propter densas ignorantiæ nostrę tenebras, hoc diei, propter scientiam salutis, nobis per Euangelij prædicationem patefactam, comparans. Vult igitur vt industrios homines imitemur. Nam vt illi transacta per somnum nocte, mox sole orto ad labores, relicto somno surgunt: ita nos, orta nobis luce Euangelij, errore relicto, ardentes esse debemus in salutis nostræ negocio.

Nunc enim propius nos est salus, quam cum credidimus.

Ratio à temporis collatione. Olim, nondum exhibito Christo, remotius à nobis videbatur salus esse, At nunc illo exhibito & prædicato per Euangelium, propius nos est salus. Quare nostrũ erit, ne hanc occasionem negligamus.

Nox præterijt, dies autem aduenit.

Allegoricè idem repetit, quod paulo antea dixit. Est autem sensus: Tenebræ ignorantiæ per allatam Euangelij lucem disparuerunt, & cœpit scientiæ salutis lux fulgere. Quare æquum est, vt relictis tenebris in luce ambulemus. Confert au-

tem Apoſtolus hoc loco tempus quo vixerunt Romani in gentiliſmo ante Chriſtum exhibitum, cum tempore prædicati apud ipſos Euangelij, iam Chriſto exhibito.

Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

Concluſio eſt: Nox præterijt: Ergo opera noctis abijciamus. Dies aduenit: Proinde opera lucis ſectemur, faciamusq́; ea, quæ lucis requirit conditio. Vt autem opera tenebrarum vocat eam vitam, quam agere ſolent qui lucis conſpectum fugiunt: ita arma lucis vocat opera fidei, & quæ decent lucem Euangelij.

Tanquã in die compoſite ambulemus.

Vt modeſti homines interdiu cauent, ne quid indecorum appareat in habitu & cultu corporis: ita eorum eſt, quibus lux Euangelij eſt orta, honeſte ac decenter viuere.

Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus ac laſciuijs, non in lite & inuidia.

Quædam tenebrarum opera, exempli gratia, quæ vult nos fugere Apoſtolus, enumerat. Per comeſſa-

comeſſationes conuiuia laſciua & immoderata intelligit. κῶμος enim veteribus Deus nocturnorũ conuiuiorum & voluptariæ vitæ habebatur, vnde & comeſſatio nomen habet apud Latinos. Per cubilia intelligit vagos concubitus, & veneream vitam, qualis ebrioſorum eſſe ſolet. Laſciuiæ Græcè ἀσελγείαι, improbitatem & contumeliam per petulantiam admiſſam notant, vnde lis & inuidia ſequitur.

Sed induamini Dominum Ieſum Christum, & carnis curam ne faciatis ad concupiſcentias.

Vt opera tenebrarum deponenda, & noctem fugiendam eſſe docuit: ita hic arma & indumenta lucis requirit, ac iubet vt induamus Chriſtum Dominum, vt illo veſtiti, compoſite in luce Euangelij ambulemus. Veſtimur autem Chriſto dupliciter: PRIMVM *ipſius merito ſeu obedientia, qua meruit nobis remiſſionem peccatorum, vt peccata noſtra non amplius appareant coram Deo, ſed ſint tecta & abolita Chriſti ſanguine.* SECVNDO, *efficaci præſentia, qua nos regit, conſolatur, ſanctificat. Cum igitur iubet Paulus, ut Chriſtum induamus, vult vt fide illum apprehenſum imitemur, in vera innocentia & ſanctitate.*

Caput

Caput XIIII.

Summma capitis deci-miquarti.

IN rebus indifferentibus nemo alium offendat, sed vnusquisque bona conscientia agat, quicquid facit, vitetq; scandalum.

Ordo & partes capitis decimiquarti.

Vt hoc caput facilius intelligatur, proderit obseruare, qualisnam tempore Apostoli Ecclesiæ status fuerit. Multi ex Iudæis, qui Romæ morabantur, Euangelij doctrinam receperant: multi quoq; ex gentibus ad fidem erant conuersi. illi quidem, assueti ritibus Mosaicis, non satis intellexerunt Christianam libertatem, quare ritus quosdam de cibis, & festis diebus obseruantes, spreuerunt eos qui hos ritus non seruarunt, tanquam legis diuinæ transgressores. Hi, quia nihil habebant agendum cum ceremonijs Mosaicis, sua sunt vsi libertate, nulla aut perexigua infirmorum ratione habita. Vtrosque igitur Paulus in hoc capite corrigit, ac PRIMVM *tradit generalem, de assumendis infirmis fratribus, regulam.* DEINDE *generali*

regulæ

regulæ certos casus de cibis & ferijs subijcit, de quibus tum temporis maxime ab vtrisque disceptabatur. HVC regulas quasdam cum suis rationibus addit, monetq;, vt nec scandalo sint alicui, nec quicquam ipsi agant, nisi prælucente fide, propterea quod, quicquid non fit ex fide, sit peccatum. PORRO doctrina hæc nobis quoque inprimis vtilis est. Nam non paucas continet regulas, quæ nos regere, in rebus externis & adiaphoris, ne in earũ vsu alijs simus offendiculo, debent.

Exegesis decimiquarti capitis cum obseruatione doctrinarum.

Cæterum eum qui fide est infirmus assumite, non ad dijudicationes disceptationum.

Propositio generalem regulam seu doctrinam de subleuandis infirmis in fide (hoc est, in Euangelij doctrina de Christiana libertate, quæ quia credenda est, fides metonymicôs dicitur) continens. Est ergo sensus: Infirmum in fide assumite vobis, & eum erigite, cauentes ne ex vestris disceptationibus labefactetur ipsius conscientia, neue magis dubius ex vestris ambiguis disceptationibus

bus efficiatur, quam fuit. Doctrina hæc inprimis memorabilis eſt. Docet enim, ne quenquam mediæ & indifferentis rei cauſſa contemnamus aut fugiamus: ſed vt potius eius conſortium expetamus, quo per nos tandem edoctus, firmior in fide euadat. D E I N D E *hic locus inanes diſputationes &* λογομαχίας, *quales ſunt omnes quæ nihil ad ædificationem faciunt, vitandas eſſe monet.*

Alius quidem credit ueſcendum eſſe quibuſuis, alius autem infirmus edit olera.

Exemplum addit quo generalem regulam accommodat certis caſibus, vt vocant, ſeu ſpeciebus. Gentilis conuerſus ad fidem, ſtatuit licere veſci quibuslibet: Iudæus vero non rectius edoctus, putat diſcrimina ciborum, iuxta legem Moſaicam, ſeruanda eſſe, ideoq; potius veſcitur oleribus, quàm cibis in lege vetitis. Obſeruanda eſt autem hoc loco duplex infirmitas, Mentis vna, altera Voluntatis. M E N T I S *infirmitas eſt iudicij, videlicet cum aliquis non ſatis edoctus de re dubitat, licita ſit nec ne.* V O L V N T A T I S *autem infirmitas eſt, quando aliquis quod verum eſt certo nouit, non tamen idipſum propter paruitatem animi confiteri audet. Illa quidem caritate*

vitate toleranda eſt, hæc vero monitione tolli debet.

Obſeruetur præterea hîc, quod infirmitas ſit, in cibis delectum Iudaicum facere.

Qui edit, non edentem ne ſpernat, & qui non edit, edentem non condemnet.

Duas regulas tradit: VNAM *ei qui libertatem Chriſtianam edoctus, veſcitur quibuslibet ſine diſcrimine, videlicet vt imbecillem fide non habeat pro nihilo, nec condemnet tanquam à Chriſti regno alienum.* ALTERAM *imbecilli fide, videlicet ne ipſe vtentem libertate condemnet, tanquam legis diuinæ tranſgreſſorem. Doctrina obſeruetur catholica, quod verè piorum ſit, vt omni faſtu depoſito, alter alterius infirmitati medeatur. Nam caritas poſcit, vt prudenter & amicè pij ſe mutuo admoneant, & alter alterius onera portet.*

Deus enim illum aſſumſit.

Ratio primæ regulæ. Non eſt pro nihilo habendus & ſpernendus quem Dominus aſſumſit. At eum qui non veſcitur, non ſatis edoctus in Chriſtiana libertate, de abolito ciborum delectu per CHRISTI *aduentum, Dominus*

aſſum-

aſſumſit, Nequaquam igitur pro nihilo habendus eſt ab eo, qui veſcitur. Hic locus ſummam conſolationem continet, nimirum quod illi, qui initia habent timoris & fidei, non reijciantur à Domino, propterea quod omnia myſteria religionis exactè non teneant, Dominus enim eos aſſumſit, & ſuo fauore complectitur. Hæc tamen ita intelligi debent, vt non augeant torporem in nobis. Nam Chriſtianus animus perpetuo magis magisq; in ſchola Chriſti proficere contendet.

Tu quis es, qui condemnas alienum famulum? proprio domino ſtat aut cadit, ſtabilietur autem. Poteſt enim Deus eum ſtabilire.

Ratio ſecundæ regulæ, à iure gentium ſumta. Nemo debet ſibi ius ſumere in alienum ſeruum, Qui non edit alienus ſeruus eſt, Non debes igitur ipſum damnare. Nam ſi lapſus eſt, poteſt à ſuo domino erigi, cui ſoli in lucrum & damnum cedit incolumitas & lapſus ſerui. Rurſus hoc loco docemur, ne imbecilliores & rudiores, tanquam deſperata eorum ſalute, condemnemus, Sunt enim Dei ſerui, quos Dominus ſuo tempore ſtabiliet.

Alius quidem æſtimat diem præ die, alius autem peræque æſtimat quemuis diem.

Aliud

Aliud exemplum ſeu alium caſum ponit, nempe de dierum obſeruatione, cui ſuperior regula generalis accommodanda eſt. Iudæus fide infirmus æſtimat diem præ die, ex legis Moſaicæ præſcripto, Gentilis vero conuerſus, peræquè æſtimat omnem diem. Didicit enim aduentu Chriſti ceremonias Moſaicas ſublatas eſſe. Hîc duo obſeruanda ſunt, PRIMVM, *Quod propter ferias, aut alias res indifferentes Eccleſiæ vnitas non ſit ſcindenda, immo aliquid ad tempus fratrum infirmitati largiendum eſt: Secus de obſtinatis & pertinacibus iudicandum eſt.* DEINDE, *diſcrimen inter obſeruationem dierum Iudaicam & Chriſtianam tenendum. Illa religionis cauſſa ſuſcipiebatur, & putabatur per ſe cultus Dei eſſe, & neceſſaria propter præceptum: Noſtra tantum eſt diſciplinæ, & libera iudicatur. Neq; enim eam violans, extra caſum ſcandali, & citra diſciplinæ contemtum, peccat.*

Vnuſquiſque in proprio ſenſu plene certus ſit.

Regulam neceſſariam, in omnibus actionibus ſeruandam, tradit. Vnuſquiſque ſit plene certus in ſuo ſenſu, hoc eſt, nihil agat contra conſcientiã, nihil faciat de quo dubitat, ſitne licitum nec ne. Nemo igitur veſcatur, niſi intelligat licitum eſſe:

nemo peræque quemuis diem æstimet, nisi plene nouerit discrimina dierum Mosaica sublata esse.

Vetus interpres dum vertit: Vnusquisq; in suo sensu abundet, hoc est, vt interpretantur: Suam sequatur mentem, siue vt Ambrosius explicat, Suo remittatur consilio, sententiam Apostoli non solum corrupit, sed etiam impiā prorsus ac minime Christianam substituit. Nam Deuteron. 14. aperte prohibet Dominus, ne quis quod sibi visum est, pro sua bona, vt vocant, intentione faciat: Non facietis, inquit, singuli quod sibi rectum videtur.

Qui curat diem, Domino curat. Et qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias enim agit Deo, Et qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

Exempla regulæ generalis, qua præcipitur, vt nemo quicquam tentet contra conscientiam. Qui curat, inquit, diem, hoc est, qui diem præ die æstimat, iuxta legis Mosaicæ præscriptum, Domino curat, hoc est, ideo hoc facit, ne Dominus offendatur, qui discrimina dierum in sua lege præceperat, neque enim didicit adhuc libertatem Christianam, de sublato dierum discrimine. Quare laudandus est potius quàm vituperandus,

quod

quod non audeat aliquid facere nondum confirmata conſcientia. Et qui non curat diem, id eſt, qui peræque æſtimat quemuis diem, Domino non curat, id eſt, ideo hoc facit, quia ſcit DOMINO hoc placere. Eſt enim plene inſtitutus in Chriſtiana libertate, vnde haud ignorat, abolita eſſe Moſaica dierum diſcrimina, Quare plene certus in ſua conſcientia, perinde æſtimat quemuis diem.

Exemplum de cibo, eodem explicandum eſt modo: Qui edit, id eſt, qui ſublatum Iudaicum ciborum delectum ſtatuit, & fiſus Chriſtiana libertate, quibuslibet veſcitur. Qui non edit, id eſt, qui adhuc fide infirmus, delectum Moſaicum obſeruat in cibis, atque ideo non veſcitur quibuslibet, ſed tantum conceſſis in lege Moſi. Vterque id DOMINO facit, id eſt, bona conſcientia id facit. Ille quidem Deum laudat, qui ſibi ius fecit veſcendi quibuslibet. Hic ſimiliter Deum laudat, dum abſtinet ab eo, quo putat Deum offendi.

PORRO ne quis hæc Pauli verba ad ἐθελοθρησκείας transferat, PRIMVM obſeruemus Paulum hîc loqui de infirmis, qui nondum plene Chriſtianam libertatem didicerunt, & non de præfractis, qui contumaciter ſe opponunt veritati, quales ſunt hodie plerique Papiſtæ. DEINDE obſeruandum eſt, Paulum hîc loqui

de solis illis rebus & actionibus, quæ suapte natura sunt mediæ & indifferẽtes. Quare verbis Pauli nequaquam putabimus nobis prohiberi iniuste & impie facta fratrum reprehendere aut corrigere, quasi illorum salus nihil ad nos pertineret. Nec Paulus reprehendit, si quis fratrem iuxta caritatis regulam ex errore reuocare studeat, sed leuitatem condemnandi alios, propter vsum rerum indifferentium, reprehendit Apostolus.

Nullus enim nostrum sibĳpsi uiuit, & nullus sibĳpsi moritur.

Pulcerrime probat à toto partem, quod in omnibus actionibus nostris ad Domini voluntatem debeamus respicere, Ad arbitrium Domini, & non nostrum & viuere & mori nos oportet, Ergo omnia quæ agimus, ad voluntatem Domini sunt exigenda. Vt autem sibi viuere is dicitur, qui se vnum respicit, vt ex suo arbitrio & voluntate viuat, ita Domino viuit, qui Domini voluntatẽ vitæ regulam agnoscit, Atq; ideo ita vitam instituit, vt Domino reddendam sibi rationem esse cogitet.

Nam siue uiuimus, Domino uiuimus, siue morimur, Domino morimur. *Si*ue igitur uiuamus siue moriamur Domini sumus.

Aetiolo-

Aetiologia eſt à iure naturæ ſumta. Nos ad Dominum pertinemus, eiusq́; peculium ſumus, Ergo vitæ & mortis in nos poteſtatem habet. Proinde nullus ſibi debet vſurpare ius damnare alios, vbi non conſtat de ſententia Domini.

In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit & reuixit, ut mortuis & uiuentibus dominetur.

Aetiologiæ comprobatio à cauſſa ſeu merito. Chriſtus ſua morte & reſurrectione in ſuum peculium nos recepit. Igitur ipſius ſumus , ipſeq́; nobis merito dominatur. Si itaque omnia in illum tendunt, nemo profecto debet vel propter cibum, vel propter dierum obſeruationem, aut ullam aliam rem mediam alium iudicare , ſed Domino ſoli permittere iudicium. Verum hîc rurſus obſeruandum eſt, de quo iam admonui, videlicet quod Paulus hîc loquatur de infirmis in fide, & de vſu & abſtinentia rerum mediarum. Nam longe aliter ſe res habet in actionibus prĳceptis & prohibitis, ibi enim iudicare, eſt iudicium Domini pronunciare, iuxta ſententiam verbo Dei præſcriptam. Veruntamen pronunciaturus contineat ſe intra iuſtos terminos, qui ſunt, vt ex amore iuſticiæ & timore Dei procedat pronunciatio, & tendat in bonum finem, quantum in nobis eſt.

Tu uero cur iudicas fratrem tuum? aut etiam, cur pro nihilo habes fratrem tuum?

Apoſtropha obiurgatoria ad vtrunq;, hoc eſt, ad Iudæum fide infirmum, & ad gentilem fide confirmatum. Eſt autem hic verborum ſenſus: Tu qui diſcernis cibos, & diem diei præfers ex Moſis præſcripto, cur condemnas fratrem tuum, qui hoc non facit? & cui illa lex lata non fuit? Et tu qui libertate Euangelica vſus, nec cibos nec dies diſcernis, cur infirmum fratrem pro nihilo habes, ac ſi vita & ſalus in vſu rerum indifferentium ſita eſſet? Monemur rurſus hoc loco, vt ita temperemus adiaphororum vſum, ne legem caritatis violemus, & ſtorgæ fraternæ obliuiſcamur. Habet enim vim argumenti in ſe fratris appellatio, quaſi diceret, admodum abſurdum eſſe & crudele, ſi frater fratrem pro nihilo habeat, aut condemnet.

Omnes enim ſiſtemur apud tribunal Chriſti.

Ratio obiurgationis à diuerſis. Chriſtus eſt noſter iudex, Ergo alter alterum iudicare non debet. Sed hoc cum exceptione ſupra annotata accipiendum eſt. Neque hoc dictum patrocinatur Anabaptiſtis, qui iudicia & leges tollere conantur.

tur. Nam qui in officio ſunt, debent ex ſententia Dei prouocationis ſuæ ratione iudicare.

Scriptum eſt enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi ſeſe flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Confirmatio rationis à teſtimonio Eſaiæ cap. 45. & à ſigno eminentiæ Chriſti. Omne genu flectet ſe ad tribunal Chriſti, & omnis lingua confitebitur Deo. Igitur Chriſtus omnium iudex eſt, qui & Dominus & Deus vniuerſorum eſt. Genuflexio coram Chriſto duplex eſt, Subiectionis tantum, Subiectionis & cultus ſimul: Illa inferi quoq; agnoſcunt Chriſtum victorem & triumphatorem, & in extremo iudicio vt victi ſe coram illo proſternent. Hac electi Chriſtum ſaluatorem venerantur, & perpetuo genua cordium ſuorum illi flectunt.

Itaq; unuſquiſque noſtrum de ſe ipſo rationem reddet Deo, Ne amplius igitur nos inuicem iudicemus.

Concluſio eſt diſputationis de non iudicando aut contemnendo alios propter vſum aut abſtinentiam rerum ſua natura indifferentium.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri aut ſcandalum.

Hæc ſecunda capitis huius propoſitio eſt, de cauendo ſcandalo & offendiculo, quæ regulam continet, quatenus Chriſtianis ſua libertate in rebus medijs vti liceat. Licet autem ea libertate vti, modo fratribus noſtris non ſimus offendiculo aut ſcandalo. Diſtinguuntur autem offendiculum & ſcandalum hoc modo: Offendiculum de eo recte dicitur, qui ita impingit vt tamen non concidat, hoc de eo qui prorſus concidit, Verum hoc diſcrimen ſæpe confunditur.

Noui & perſuaſum habeo per Dominum Ieſum, nihil eſſe commune per ſe, niſi ei qui exiſtimat aliquid eſſe commune, ei commune eſt.

Prolepſis eſt, qua anteuertit obiectionem illorum qui docti Chriſtianam libertatem ex ea rerum externarum vſum ſemper licitum eſſe concluſerunt, ac ſimul regulam Euangelicam ſtatuit, Quod nullum cibi genus ſit commune, hoc eſt, impurum & illicitum per ſe & ſua natura, Sed per accidens fieri poteſt, vt aliquis cibus impurus & communis dicatur, idq; ratione eius, qui dubitante conſcientia veſcitur.

Verum

Verum si propter escam frater tuus contristatur, iam non secundum caritatem ambulas.

PRIMA ratio propositionis sumta à lege caritatis. Nemo debet contra caritatem proximi facere quicquam. Igitur nemo cibo suo conscientiam fratris infirmi vulnerare debet. Obseruetur igitur hoc loco, quod caritas Christiana regula esse debeat vsus rerum mediarum.

Ne esca tua illum perdas, pro quo Christus mortuus est.

SECVNDA ratio à periculo fratris, qui offenditur, & grauitate scandali. Frater infirmus offensus tuo exemplo, poterit fidem amittere, atq; adeo toti religioni renunciare, gratia excidere, in perpetuum animæ suæ exitium. Ergo magnopere cauendũ est, ne tu abusu rerum mediarum tantũ scelus committas, quo fratrem perdas, pro quo Christus mortuus est. Obseruetur hoc loco quam graue peccatum sit, infirmo fratri occasionem scandali præbere.

Ne uestrum igitur bonum blasphemetur.

TERTIA ratio à dignitate Euangelij sumta. Cauendum est ne malè audiat Euangelium pro-

pter vsum rerum indifferentium. Nam cum homines audiunt offensiones oriri inter vos propter ciborum delectum, sumunt inde occasionem malè loquendi de toto Euangelio, ac eius professione. Proinde summo studio cauere oportet, ne contentionum caussam præbeamus abusu rerum mediarum. Vocat autem hic Euangelium bonum, eò quod annunciet bona & salutaria omnibus Euangelium recipientibus.

Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iusticia & pax & gaudium in Spiritu sancto.

QVARTA ratio à collatione rerum necessariarum & non necessariarum. Regnum Dei non est positum in cibo aut potu aut alijs rebus externis seu indifferentibus, Igitur nemo alterum offendat propter cibum aut potum, Sed est positum in iusticia, pace & gaudio spirituali, Ergo propter discrimina rerum mediarum nemo vel damnandus vel offendendus. Iusticia, pax & gaudium spiritus hoc loco ad qualitatem eorum propriam, qui regno Christi sunt, referantur. Qui enim Christo verè dederunt nomina, & in catalogum ciuium regni eius asscripti sunt, iusticiæ & paci student, spirituali quodam gaudio in Christo exultantes, tantum abest vt discor-

dias

dias foueant propter res medias. Docet ergo nos hic locus, qualenam studium vere piorum in hac vita esse debeat.

Nam qui per hæc seruit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.

Probat regnum Dei, hoc est, cultum qui in regno Dei requiritur esse iusticiam, pacem & gaudium spiritus, idq; ab effectu. Regnum Dei seu cultus regni Dei est quo Christo seruimus, Deo accepti sumus, & hominibus probamur. Iusticia, pax & gaudium spiritus sunt huiusmodi. Igitur in his cultus Dei positus est. Quare hæc sectanda sunt magno studio & alacritate, & contraria totis viribus cauenda.

Proinde quæ ad pacem sunt sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem faciunt.

QVINTA ratio, à proprio Christianorum studio, ad tollendum contrarium effectum. Quæ ad pacem & ædificationem mutuam faciunt sunt sectanda. Ergo nemo alteri sit scandalo, propter vsum rerum mediarum & indifferentium.

Ne propter cibum dissoluas opus Dei.

SEXTA ratio à grauitate ſcandali. Non eſt deſtruendum opus Dei. Qui ſcandalo eſt fratri infirmo, deſtruit opus Dei. Nemo igitur debet alteri ſcandali cauſſam præbere. Vocat autem hìc opus Dei ſalutem hominis, quam iam Deus in homine incoauerat per ſpiritum & fidem. Hanc deſtruit, qui ſuo ſcandalo facit, vt infirmus fide excidat, atq; per id in damnationem priorem relabatur. Quantum autẽ hæc pugnant cum ſtoica quorundam neceſſitate, nemo non videt. Si enim opus ſalutis, quod Deus in homine inceperat, poteſt ſcandalo dato deſtrui, ita vt homo pereat, pro quo, vt ſupra dictũ eſt, Chriſtus eſt mortuus, profecto ſalus & perditio nõ ex fatali neceſſitate dependet.

Omnia quidem pura, ſed malum eſt homini qui edit cum offendiculo.

Obiectio cum dilutione. Edoctus de libertate Chriſtiana, in rebus medijs ita colligit: Omnis cibus eſt purus, Ergo nullus cibus eſt communis, id eſt, illicitus habendus. Reſpondet Apoſtolus per diſtinctionem, Omnis cibus eſt purus per ſe, ſed abuſu fit malus, videlicet cum tuo eſu offenditur proximus infirmus. Obſeruetur hìc regula de vſu Chriſtianæ libertatis in rebus medijs.

Bonum eſt nonueſci carnibus, nec bibere uinum, neque quicquam in quo

frater

frater tuus impingit aut offenditur, aut infirmatur.

Declaratio dilutionis per exempla rerum mediarum, vnde hæc regula colligitur. Vſus Chriſtianæ libertatis in rebus medijs tantiſper liber eſt, donec ex eo nulla fratrum infirmorũ offenſio oriatur, quod cum fit, vſus ille peccato nõ caret, quemadmodum aliquoties Apoſtolus ſupra oſtendit.

Tu fidem habes, apud temetipſum habe coram Deo.

Anticipat obiectionem eius qui poſſet fidem obijcere, qua creditur plene diſcrimina ciborum ſublata eſſe (de hac enim fide hoc loco agit Paulus, quod ideo admonendum duxi, ne quis hoc Apoſtoli dictum ſuo torpori obtendat, & puſillanimitati quaſi fidei confeſſio nõ neceſſario requiratur) Sed Paulus reſpondet, apud temetipſum habe coram Deo, id eſt, Sis contentus tranquillitate conſcientiæ in vſu rerum mediarum coram Deo, & noli quenquam infirmum abuſu tuæ libertatis offendere.

Beatus qui non iudicat ſeipſum in eo quod probat.

Ratio dilutionis, cuius ſenſus eſt: Beatus eſt, qui cum rem aliquam nouit licitam eſſe per ſe, non

tamen quicquam agit in offendiculum infirmorũ. Nam qui hoc facit, conſcientiam ſuam vulnerat, propterea quod ſciens & volens legem caritatis violauit. Atque ita hic firmis in fide traditur regula qua monentur, vt vſu rerum mediarum non accerſant ſibi iudicium.

Qui uero dijudicat (id eſt, ambigit) Si ederit condemnatus eſt, quia non (edit) ex fide. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt.

Regulam infirmis præſcribit, ne quid agant dubitante conſcientia. Eſt autem integer ſyllogiſmus, cuius partes tranſpoſitæ ſunt. Concluſio enim vt propoſitio confirmanda præcedit, minor ſequitur, Poſtremo loco ponitur maior, Dialecticè ergo hoc modo tranſponuntur partes.

Quicquid non eſt ex fide eſt peccatum.
Veſci cum dubitatione non eſt ex fide.
Ergo, Veſci cum dubitatione eſt peccatum.
Quiſquis igitur hoc facit condemnatus eſt.

Porro ex fide aliquid facere, eſt ex certitudine verbo Dei comprobata facere. Hic vtiliſſima Pauli regula obſeruetur, videlicet, quod nulla actio probanda ſit, niſi fide verbi Dei nitatur: Clara eſt enim vox Apoſtoli: Quicquid non fit ex fide eſt peccatum. Idem alibi: Impoſſibile

eſt

est placere Deo sine fide. Proinde hoc dicto Apostolico, tanquam fulmine cœlesti, prosternitur totus fere Papatus, & omnes Monachorum, adeoque omnium hominum ἐθελοθρησκεῖαι euertuntur, & quicquid curiositate hominum in Ecclesiam cultus gratia inuectum est, hoc dicto damnatur.

Caput XV.

Summa capitis decimiquinti.

QVemadmodum mutuas infirmitates ferendas monet: ita hortatur vt totam vitam nostram sic componamus, vt ad mutuam ædificationem, & gloriam Dei omnia cedant.

Ordo & partes capitis decimiquinti.

PRINCIPIVM capitis huius cohæret cum superiori, de mutuis infirmitatibus ferendis, disputatione. Hîc enim propositionẽ repetens, ei aliquot subiungit rationes, & Christi exemplum proponit, vsumq; totius scripturæ oculis subijcit. HVC addit votum & exhortationem ad concordiam,

quo

quo plurima scripturæ testimonia adducit, vt osten dat Iudæos & gentes concordibus animis gloriam Dei deprædicare debere. POSTHÆC *clausurus epistolam multa congerit, quemadmodum in perorationibus fieri solet, libertatem scriptionis excusat, suam in ministerio verbi fidem, & amorem in Romanos testatur, caussam qua hactenus impeditus ad eos nō venerit, exponit.* POSTREMO, *preces eorum pro se petit, addito voto pro Romanis.*

Exegesis capitis decimiquinti cum obseruatione doctrinarum.

Debemus autem nos, qui firmi sumus, imbecillitates infirmorum portare, & non placere nobisipsis.

Propositio est quæ ex superiori disputatione facile intelligi potest. Habet autem hæc propositio duas partes, quarum PRIOR *est, vt infirmorū infirmitates toleremus in rebus mediјs, & eas sanemus quantum in nobis est, non vult vt abijciamus infirmos, quod non satis videantur nobis edocti esse de Christiana libertate in rebus adiaphoris. Hîc obseruandum est quod annotauit Chrysostomus, Apostolum non dicere* χαριζόμεθα, *sed*

ὀφείλομεν,

ὀφείλομεν, id est, debemus, vt intelligamus non esse liberum ferre infirmitates fratrum, & non ferre, sed esse debitum officium, quod & pietas erga Deum, & caritas erga proximum perpetuo requirit. POSTERIOR, ne quis nostrum sibi placeat & indulgeat, hoc est, ne quis cæteris contemtis sui solius rationem habeat, neue id vnum spectet, vt animo suo morem gerat, id quod tum temporis fecêre non pauci, qui nulla habita fratrum ratione, cum offendiculo abusi sunt Christiana libertate, contra pietatis & caritatis regulam. Verum quousq; hæc συγκατάβασις se extendere debeat, sequens Pauli regula docet.

Vnusquisq; nostrum proximo placeat, in bonum, ad ædificationem.

Regulam tradit Apostolus, qua præscribit, quatenus proximo placere oporteat ferendo eius imbecillitates, ac PRIMVM in bonum vult nos illi placere. DEINDE, ne quis hoc interpretetur angustius, addit: in ædificationē. Nam si in malum ei placeremus, violaremus & pietatis & caritatis regulam. Et si in bonum simpliciter, posset perfectus dicere: Vsus mea libertate, conor infirmum ad bonum perducere, vnde tamen ille grauius impingeret. Quare addit: ad ædificationem.

Porro quia sæpius ædificationis fit mentio in

ſcripturis, hic rationem appellationis explicare viſum eſt. Fideles in ſcripturis templum Dei dicuntur, in quo Deus per ſuum Spiritum ſanctũ reſidet, cuius fundamentum Chriſtus, & ſancti ipſi viui lapides, qui extruuntur ſuper fundamento Chriſto, vt ſint quædam ſpiritualis Hieruſalem, in quo domeſtici Dei habitent. Hæc ædificatio duobus fit modis: nempe pia doctrina, & ſancta vita. DOCTRINA efficitur, vt Chriſto adiungatur, qui antea Chriſti non erat, quod fit, quando ex verbo per Spiritum ſanctum fidem in Chriſtum concipit. SANCTA vita fit, vt Chriſto iam adiunctus, magis magisq; ei coaleſcat, & ſpiritus eius virtute adoleſcat. Contrà, ædificium hoc Dei erronea doctrina & ſcelerati mores demoliuntur, quo latrocinio nullum maius malum cogitari poteſt. Memores igitur ſimus huius regulæ Pauli, vt ſimus non deſtructores templi Dei, ſed conſtructores potius cum doctrina tum vita.

Etenim Chriſtus non ſibiipſi placuit.

Ratio ab exemplo Chriſti, cuius omnis actio, vt pie dicitur, noſtra eſt inſtructio. Hic quia non ſuam quærebat ſecuritatem, ſed alijs placuit ad ædificationem, & eorum patienter tulit infirmitates, debemus certe & nos, ſi modo germani eius diſcipuli eſſe velimus, non nobis, ſed alijs placere

ad

ad ædificationem, & ferre aliorum infirmitates. Diſcite, inquit, à me, quia mitis ſum & humilis corde. Item, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, & vos faciatis alij alijs. Item, Præceptum nouum do vobis, vt diligatis vos inuicem, quemadmodum ego dilexi vos.

Sed ſicut ſcriptum eſt: Conuicia conuiciantium tibi, ceciderunt in me.

Confirmatio exempli ex Pſalmo 69. petita, in quo Pſalmo Chriſtus orat conſtantiam in ferenda cruce, vt pij habeant bonæ ſpei exemplum de ſalute & liberatione promiſſa. In nono huius Pſalmi verſu cauſſam ſuæ perſecutionis teſtatur fuiſſe zelum pro domo Dei, & vero ipſius cultu, quamobrem conuicia & opprobria in ſe cecidiſſe ait, quæ ipſi fiebant patri à Iudæis templum Dei profanantibus, vt ita Eccleſiam Dei ædificaret, ex quo patet, Chriſtum non ſibi placuiſſe, ſed Deo & electis, alioqui tanta opprobria nequaquam ſponte ſuſtinuiſſet.

Quæcunque enim præſcripta ſunt, in noſtram doctrinam præſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

Probat exemplũ Christi ad nos erudiendos propositum esse, idq; ab vsu seu finibus vniuersæ scripturæ. Nam tota scriptura, atq; adeo omnia exempla in eo proposita, ad nos informandos pertinēt. PRIMVM enim docet nos scriptura recte sentire, recte credere, & iuste agere. DEINDE, quia certamina pijs sunt in hoc mundo intus & foris, scriptura propositis exemplis sanctorum Regum, Prophetarum & Martyrum patientiam nobis commendat, vt pressi cruce nō frangamur animis, sed spe potius gloriosæ liberationis nos erigamus, consolemur, intuentes in exempla eorum qui olim varijs ærumnis vexati, tandem gloriose liberati sunt. Huius generis exempla non pauca recitat Epistola ad Hebræos cap. 11.

Deus autem patientiæ & consolationis, det uobis, ut eodem animo inter uos mutuo affecti sitis, secundũ Iesum Christum.

Votum addit Apostolus, vt intelligamus ista quæ requirit non esse simpliciter humanarum virium, sed à Deo autore proficisci. Is enim, sicuti facit vt patientes simus, ita consolatur nos per suum spiritum, efficitq; vt eodem animo inter nos simus affecti, sed secundum Iesum Christũ, hoc est, iuxta voluntatem Iesu Christi, & in ijs quæ probantur Iesu Christo, seu sicuti Iesus Christus erga nos af-

fectus

fectus est. Hîc igitur, quemadmodum monemur, vt ardentibus precibus à Deo per Christum petamus patientiam, consolationem, concordiam, atq; adeo omnia salutaria: ita clare docemur, nihil nos posse in rebus salutis nostræ, nisi ab illo iuuemur, sicuti ipse Dominus apud Iohannem ait: Sine me nihil potestis facere.

Vt concorditer uno ore glorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

Finem exprimit Apostolus, quo nostra mutua concordia referri debeat, nimirum eò, vt simul concordibus animis Deum autorem omnis boni patrem Domini nostri Iesu Christi glorificemus. Obseruetur hoc loco scopus totius vitæ nostræ, atque adeo omnium actionum nostrarum, modo velimus veri esse discipuli Christi.

Itaq; assumite uos inuicem, sicut Christus assumsit nos in gloriam Dei.

Conclusio generalis omnium eorum quæ disputata sunt ab Apostolo, à principio decimiquarti capitis hucusq;, quæ vult, vt feramus infirmos fratres, & quemadmodum fieri consueuit in contentione præcipua argumenta repetit, videlicet ab exemplo filij Dei, & à principali fine, qui est Deũ

glorificare. Deinde partem huius conclusionis tanquam nouam quandam propositionem sibi confirmandam proponit, nimirum quod Christus cum Iudæos tum gentes assumserit in gloriam Dei, hoc est, elegerit, & per Euangelium vocauerit, vt vnà Deum glorificent, mente, professione & vita.

Dico autem Iesum Christum fuisse ministrum circumcisionis, pro ueritate Dei, ut confirmaret promissiones patrum.

Probatio quod Christus Iudæos assumserit in gloriam patris. Nam illorum minister fuit, hoc est, datus illis est vt sit doctor & saluator eorũ, vt compleret ea quæ patribus olim erãt promissa, hoc est, vt fieret victima pro genere humano in salutem omnium credentium, cum Iudæorum tum gentium.

Et (dico) ut gentes pro misericordia glorificent Deum.

Probat gentes quoque assumtas esse in gloriam Dei, Verum quia hoc Iudæis non satis erat persuasum, & non pauci ex gentibus hærebant in dubio, ideo Apostolus hanc partem claris scripturæ testimonijs confirmat, docetq́; gentes assumendas fuisse in gloriam Dei.

Sicut

Sicut ſcriptum eſt: Propterea confitebor tibi inter gentes, & nomini tuo pſallam.

Hoc teſtimonium deſumtum eſt ex 17. Pſalmo Dauidis, qui de ſecundi Regum 22. capite in Pſalterium translatus eſt. Eſt autem is Pſalmus hiſtoricè de Dauide & eius hoſtibus, myſticè verò de Chriſto & Eccleſia eiusq́; hoſtibus intelligendus, cuius argumentum eſt, quod ſit ἐπινίκιον *& gratiarum actio ſuper victoria, & parta Eccleſiæ ſalute. Ab Apoſtolo autem adductus eſt hic Pſalmus, vt probet gentes debere Deum glorificare. Et vtitur huiuſmodi argumento: Chriſtus aperte profitebitur, & celebrabit nomen Dei inter gentes per prædicationem Euangelij. Ergo gentes participes factæ beneficiorum Chriſti, Deum celebrare debent.*

Et rurſus dicit: Gaudete gentes cum populo eius.

Hoc teſtimonium ſumtum eſt ex Pſalmo Moſis Deuteron. 32. quo confirmat & gentiles & Iudæos aſſumendos fuiſſe. Nam gaudium, cuius meminit, fructus eſt prædicati Euangelij.

Et rurſus: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate cum omnes populi.

Hoc teſtimonium ex Pſalmo 117. deſumtum, ſimiliter confirmat & gentes & Iudæos aſſumendos fuiſſe in gloriam Dei.

Et rurſus Eſaias dicit: Erit radix Ieſſe, & qui exurget ad imperandum gentibus, in ipſo gentes ſperabunt.

Hoc teſtimonium depromtum eſt ex 11. capite Eſaiæ, & continet vaticinium de regno Chriſti inter gentes, qui Chriſtus ex Dauidica proſapia erat oriundus, quantum quidem ad humanam naturã attinet. Confert autem Propheta Ieſſe patrem Dauidis radici, Chriſtum vero ſurculo, qui ex ea radice erat oriundus ad imperandum gentibus, quæ tum in Chriſtum ſperabunt participes beneficiorum Chriſti, Deum vnà cum ipſis Iudæis conuerſis glorificabunt.

Deus autẽ ſpei impleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis uos in ſpe, in patientia Spiritus ſancti.

Votum hoc eò pertinet, vt Iudæos & gentes ad mutuam dilectionem, gaudium ſpirituale, pacem, hoc eſt, concordiam excitet. Obſeruentur hîc duo effecta fidei, Vnum internum, alterum externũ. INTERNVM *eſt gaudium ſpirituale. Signum,*

Omne,

Omne, non hîc diſtributiuè, ſed completiuè accipitur. E X T E R N V M, *eſt mutua concordia inter homines, quæ facit, vt alij aliorum infirmitates patienter ferant. Obſeruetur præterea, quod hæc non proficiſcantur ex vi liberi arbitrij, ſed ſunt dona Dei, & creſcunt in pijs ex gratia Dei per virtutem Spiritus ſancti.*

Perſuaſum autem habeo fratres mei, & ipſe de uobis quod ipſi per uos pleni ſitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui poſſitis uos mutuo monere.

Abrumpit exhortationem ſignificatione ſuæ de ipſis perſuaſionis, nimirum quod ipſi & ſatis docti & alacres ſint ad ſe inuicem exhortandos, ad omnia pia officia. Obſeruetur hîc cauſſarum & effectuum ordo. Omnis, hoc eſt, plena cognitio Chriſti parit bonitatem, hoc eſt, caritatem, quemadmodum & vetus interpres reddit: Hæc cum cognitione coniuncta efficit, vt alij alios admoneant, & ad pietatis officia exhortentur. Propria itaque Chriſtianorum nota eſt, ex vera Dei noticia & viuifica fide ſe mutuo admonere & ædificare, cum doctrina tum vita.

Fratres, cæterum audacius ſcripſi uobis ex aliqua parte, ueluti commonefaciens uos propter gratiam quæ data eſt

mihi a Deo, ut sim minister Iesu Christi apud gentes.

Peroratio est, in qua plurima, vt fieri solet, congerit, ac primum excusat quod liberius scripserit, sumta ratione ab officio sibi commisso & dono. Deus, inquit, mihi contulit gratiam commonefaciendi ac prædicandi Euangelium inter gentes, Ergo & vos commonefaciendos duxi.

Sacrificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata per Spiritum sanctum.

Extollit ministerium suũ Apostolus à fine seu vsu. Dum doceo Euangelium Christi inter gentes, ipsæ gentes mactantur gladio Euangelij, cum videlicet ad eius prædicationem agunt pœnitentiam, id est, conuertantur, & simul offeruntur Deo sanctificati per Spiritum sanctum, qui fidem in hominum operatur cordibus, & eos regenerat in nouos homines, vt porro sanctitati & innocentiæ studeant. PRIMVM *hic obseruemus, quod ministri Euangelij sint sacerdotes, vt qui spirituali gladio homines mactant, & Deo offerunt, Unde quanta sit dignitas ministerij patet.* SECVNDO, *modus oblationis obseruetur, nimirum quod tum demum dicantur homines offerri Deo, quando ad Euangelij prædicationem*

conuer-

conuertuntur, & sanctificantur per Spiritum sanctum. TERTIO, *quod Christi Euangelium sincere prædicare, & prædicato credere, sit cultus Deo gratissimus.*

Habeo igitur gloriationem in Iesu Christo, in ijs quæ ad Deum (pertinent.)

Vt Romani sibi persuadeant de veritate doctrinæ suæ, addit hoc Apostolus confirmationis loco. ac si dicat: in hoc possum gloriari, quod sim verus legatus, & fidelis Christi seruus, in ijs fideliter tradendis, quæ ad Deum pertinent. Obseruetur qualisnam gloriatio pijs verbi ministris sit licita & studiose quærenda.

Non enim sustinuerim loqui quicquã, quod non fecerit Christus per me in obedientiã gentium sermone & opere in potentia signorum & prodigiorum in uirtute spiritus Dei.

Ratio commendationis sui Apostolatus à proprio Apostoli officio. Decet enim fidelem legatum eius qui se misit mandata fideliter referre & narrare, nihil de suo addendo. Obseruetur propria nota præconum verbi Dei, quæ est nihil afferre præter verbum Dei, quod prædicantibus Apostolis confirmatum est diuinis testimonijs, vt

gentes istis miraculis conuictæ de veritate Euangelij, crederent.

Adeo ut ab Hierusalem & circumiacentibus regionibus usq; ad Illyricum impleuerim prædicādi Christi munus.

Amplificat quod dixit à circumstantijs locorū vbi prædicatur Euangeliū. Exemplum nos monebit seduli studij in functionibus nobis commissis.

Ita annitens prædicare Euangelium, non ubi nominatus erat Christus, ne super alienum fundamētum ædificarem.

Suum studium in prædicando & propagando Euangelio indicat Apostolus, vt Romani ipsum verum intelligant Apostolum, qui tot molestias suscepit, vt Euangeliū Christi quam latissime spargeret, iuxta Domini mandatum, dicentis: Ite in mundum vniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Deinde etiam hæc eò pertinent, vt Romani sciant, Apostolo animum non defuisse sibi quoq; prædicare Euangelium. Quid autem hic vocet alienum fundamentum, declaratur adducto Esaiæ testimonio, nimirū quod alterius opera iactum est. Nam alioqui Prophetarum & Apostolorum, adeoq; omnium ministrorum verbi vnum

vnum

vnum & idem fundamentum est, nempe Iesus Christus. Non ergo hoc loco alienum, extraneum, sed alterius manu iactum fundamentũ significat.

Ex hac pericopa tria colligamus, eaq; nobis applicemus. PRIMVM, studium magnum Apostoli, cum magni alacritate animi coniunctum, in prædicando Euangelio, hoc studium voce φιλοτιμεῖσθαι significatur. DEINDE, quanta pericula necessum fuerit Apostolum adire, dum adeo latè per orbem, vbi non erat nominatus Christus, semina Euangelij iecit: cui resisterunt non solum Philosophi & idolorum cultores, verumetiam multi potentes in mundo, vt ex actis Apostolicis patet. Nihil enim difficilius quàm superstitionem, & potissimum à maioribus acceptam, ex animis hominum euellere. POSTREMO, vocatio Pauli ad Apostolatum hîc confirmatur Esaiæ testimonio. Nam cum ille prædicit, Euangeliũ Christi annunciandum esse gentibus, specialiter per Apostolos, & hoc per Paulum potissimum fit, Apostolatus Pauli hoc signo confirmatur. Horũ PRIMVM admoneat nos studij & alacritatis in officio nostro. SECVNDVM nos animet, vt pericula & discrimina vitæ in officio nostro contemnamus. TERTIVM doceat, vt legitima sit nostra ad ministerium Euangelij vocatio.

Quapropter impeditus etiam sum sæ-

pe ne

pe ne uenirem ad uos: Nunc autē cum non amplius locum habeam in his regionibus, desiderium autem habeam ueniendi ad uos a multis annis, quando proficiscar in Hispaniam ueniam ad uos.

Ministerio prædicandi Euangelij se impeditum dicit, quo minus hactenus ad Romanos veniret. Deinde pollicetur se venturum non solum, quia in istis locis non impediatur vt antea, verumetiam quia magno teneatur desiderio visendi Romanos, vt isthic sua voce Euangelium doceat. Hæc rursus nobis alacritatem in nostro officio commendent.

Spero enim fore, ut isthac præteriens uideam uos, & a uobis deducar illuc, si tamen uobis prius ex parte expletus fuero.

Dixit se venturum ad Romanos cum proficiscatur in Hispaniam, Verum quia euentus erat incertus, spem huius profectionis se habere testatur, & finem addit, videlicet vt videat Romanos, & ab illis deducatur in Hispaniam. Verum vt intelligant Romani, quod Apostolus magno teneatur desiderio videndi, id est, instruendi & confirmandi eos, addit: Si tamen vobis, id est, vestra

consue-

consuetudine, prius ex parte expletus fuero. Quid hinc nos discemus? PRIMVM, nullis laboribus parcendum esse, quos requirit fides vocationis nostræ. DEINDE, animum paternum erga eos gerere, quos docendos ac informandos accepimus. TVM, polliceri nobis ab ijs, quos magno labore informamus, officium mutuum. Hæc enim triã hic in Paulo cernuntur.

Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.

Prolepsis est, qua anteuertit eorum obiectionem, qui iuste quærere videbantur, cur iam statim non adueniret, ac dicit in caussa esse profectionem suam Hierosolymam versus susceptam, & ministerium quo sanctis qui illic sunt, ministret, quale autem illud ministerium fuerit explicat, dicens:

Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.

Ratio profectionis Hierosolymam versus, videlicet quod eleemosynam Ecclesiarum Græcarum esset perlaturus Hierosolymã. Unde duo notemus. PRIMVM, quod exemplo Græcarum Ecclesiarum debeamus & nos liberales esse erga pauperes

sanctos,

sanctos, & hilari animo & beneuolo conferre illis aliquid de nostris facultatibus, quo illorũ subleuetur inopia. Nam cum Paulus dicit: εὐδόκησαν, *significat eos vltro, & voluntate quadam alacri eleemosynas contulisse.* ALTERVM, *quod exemplo Pauli debeant ministri Euangelij pauperum habere curam, quam curam Apostoli sibi inuicem commendarunt, ad Galatas* 2.

Placuit enim & debitores illorum sunt.

Dixit Græcos contulisse eleemosynam pauperibus sanctis, qui erant Hierosolymis. Nunc hoc debitum fuisse officium addit, vt ipsi Romani, adeoq; omnes pij sciant, suum officium esse, aliorum, quantum in se est, inopiam subleuare.

Nam si spiritualia illorum bona gentes participarunt, debent etiam in carnalibus ministrare ipsis.

Aetiologia ex comparatione maioris & minoris sumta.

Gentes Euangelium à Iudæis acceperunt.
Ergo, Gentes obligatæ sunt ad compensationem.

Obseruetur hîc, quod Ecclesia debeat sinceris Euangelij ministris compensationem laboris in ministerio præstiti.

Hoc

Hoc igitur ubi perfecero, & eis consignauero hunc fructum, abibo per uos in Hispaniam.

Promittit se inuisurum Romanos, vbi eleemosynam Græcorum obsignauerit Hierosolymis, cum isthac scilicet iter facturus sit in Hispaniam. Notatu dignum est, quod eleemosynam Græcorũ fructum appellet, significans liberalitatem erga pauperes, & verum fidei caritatisq; fructum esse, & remunerationem habere sibi propositam & promissam, Vnde & nos monemur, vt pauperum non obliuiscamur, sed in eos ex facultatibus nostris simus liberales.

Scio uero quod cum ueniam ad uos, in plenitudine benedictionis Euangelij Christi ueniam.

Hoc ad laudem Romanorum pertinet, quos ob fidem Euangelij prædicat Apostolus: Noui, inquit, quod vbi venero ad vos, inueniam vos plene Euangelium Christi amplecti. In plenitudine benedictionis Euangelij phrasis est Hebraica, & est sensus: cum plena benedictione Euangelij Christi. Vocat autem benedictionem Euangelij duplici de caussa, PRIORI quidem, quia Euangelium prædicatum & creditum, omnis generis benedictiones affert, POSTERIORI verò, quia efficit vt

homines Euangelium Christi edocti benedicant & celebrent Deum, aliosq; fructus Euangelio dignos edant.

Precor autem uos fratres per Dominũ nostrum Iesum Christum, & per caritatem spiritus, ut mecum certetis uestris pro me apud Deum precibus.

Alia propositio, nempe precatoria, videlicet vt Romani pro se orent. Propositioni duas rationes admiscet, VNAM, cum eos obsecratur per Dominum nostrum Iesum Christum, quasi diceret: Cum negocium Christi Domini agitur, vestrum est pro me orare, vt id feliciter peragam. ALTERAM, cum addit: Et per caritatem spiritus, hoc est, per mutuam illam coniunctionem, qua Spiritus sanctus animos nostros deuincit. Obseruetur igitur, qualisnam debeat esse Christiana illa συμπάθεια, *caritatis Christianæ effectrix. Non enim secus affecti esse erga se mutuo Christiani debent, quàm membra eiusdem corporis, quæ vno eodemq; spiritu reguntur & fouentur.*

Vt liberer ab incredulis Iudæis, utq; ministerium meum erga Hierusalem acceptum sit sanctis, ut cum gaudio ueniam ad uos per uoluntatem Dei, unaque uobiscum refocillet.

Quatuor

Quatuor fines ponit, cur petat pro se Romanorum preces, quorum PRIMVS *est liberatio à periculo. Iudæi enim increduli, vitæ Pauli insidiabantur.* SECVNDVS, *vt susceptum ministerium in perferenda eleemosyna acceptum sit sanctis, id est, pijs morantibus Hierosolymis.* TERTIVS, *vt cum gaudio discedens à Hierusalem, ad Romanos per voluntatem Dei veniat.* QVARTVS, *vt refocilletur apud Romanos, audiens illorum fidem & caritatem. Hîc obseruetur* PRIMVM, *quod ea bona quæ hîc recitat, ad Deum autorem referat.* DEINDE, *quod vt eadem sunt à Deo petenda: ita petentibus ea largiatur Dominus.* TERTIO, *commendantur nobis hîc mutuæ preces.* QVARTO, *hæc Pauli petitio manifeste ex diametro pugnat cum stoica necessitate, & aperte confirmat contingentiam. Nam aliquid precibus piorum impetrari posse, quod alioqui non contingeret, significat.*

Deus autem pacis sit cum omnibus uobis, Amen.

Clausula est qua optat Romanis vt Deus pacis & concordiæ sit cum ipsis, vtq; idem in eis sit autor pacis & concordiæ.

Caput XVI.
Summma capitis decimiſexti.

VT alios Romanis commendat, & alios ſalutari ſuo nomine iubet: ita cauendos monet diſſidiorũ autores, & fugienda doctrinæ ſcandala, fauſta imprecatione claudens totam Epiſtolã.

Ordo & partes capitis decimiſexti.

Tres huius capitis partes ſunt. PRIMA *conſtat commendationibus & ſalutationibus.* ALTERA *neceſſariam admonitionem habet, nimirum vt Romani caueant diſſidiorum autores & doctrinæ corruptelas.* TERTIA *eſt votum, Nam & Dei gloriam illuſtrari optat, & omnia proſpera precatur Romanis.*

Exegeſis capitis decimiſexti cum obſeruatione doctrinarum.

Commendo

Commendo autem uobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra Eccleſiæ Cenchreenſis, ut eam ſuſcipiatis in Domino: ita, ut dignum eſt ſanctis, & aſſitis ei in quocunque uobis eguerit negocio, Etenim ipſa multis cum afuit, tum etiam mihiipſi.

Commendat Phœben Romanis honeſtiſſimam matronam, & petit vt ei aſſint, in quacunque re eorum opera opus habere videatur. Huius commendationis quinque rationes ponit. PRIMA *eſt, quod ſit ſoror, id eſt, eiuſdem religionis conſors.* SECVNDA, *quod ſit miniſtra fidelis Eccleſiæ Cenchreenſis. (Cenchree Corinthiorum nauale ſeu portus pene ſub ipſa vrbe, ad quem portum applicant qui ex Aſia nauigant.)* TERTIA *ratio ſumitur ab officio ſeruorum Chriſti, qui debent amanter complecti omnes, & potiſſimum eos qui de Eccleſia ſunt benemeriti.* QVARTA *ratio ſumitur à beneficijs huius mulieris erga totam Eccleſiam.* QVINTA, *ab ipſo miniſterio Paulo ipſi exhibito. Hinc & nos diſcamus, pios Eccleſiæ miniſtros fratribus commendare, atque omni officiorum genere proſequi,*

Salutate Priſcillam & Aquilam cooperarios meos in Chriſto Ieſu (qui pro anima mea propriam ceruicem ſuppo

ſuerunt, quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ gentium) & Eccleſiam quæ eſt in illorum domo.

Horum fit mentio Actorum 18. quos Apoſtolus laudat propter beneficia ſibi ab illis præſtita. Cum autem hos agnoſcit cooperarios ſuos in negocio Euangelij, modeſtiam ſuam nobis commendat imitandam, qui in negocio Euangelij non dedignatur conſortem habere mulierem.

Primitiæ Achaiæ in Chriſtum.

Hoc eſt, primus omnium Epænetus fuit, qui in Achaia Chriſtum amplexus eſt. Cum autem eum primitias vocat, alludit ad ſacrificia quæ fiebant ex primis fructibus, ſignificans eos qui conuertuntur ad Chriſtum, ſacrificari & dicari Deo, tanquam hoſtiæ Deo gratæ per Ieſum Chriſtum. Vide ſupra in 15.

Salutate.

Quod autem tot congerat hic Apoſtolus ſalutationes, videtur pertinere ad morem iſtius gentis. Magnum enim ſalutandi ſtudium erat Romæ, & inter magnos honores erat ſalutari, inter præcipua vero officia ſalutare. Vtraque res erat mire

mire plausibilis & popularis, multumq; faciebat ad fauorem conciliandum.

Qui sunt insignes inter Apostolos.

Hic obseruetur Apostoli nomen aliquando generaliter accipi pro quouis verbi ministro.

Salutate uos inuicem osculo sancto.

Osculum Hebræis vsitatum concordiæ & mutui amoris symbolum & testimonium fuit. Epitheton sanctum additur, vt distinguat inter purum sanctorum osculum, & impurum eorum qui perdite & nequiter amant.

Secunda pars Capitis.

Obsecro uos fratres, ut obseruetis eos qui dissidia & scandala contra doctrinam quam didicistis excitant, & ut declinetis ab eis.

Hæc propositio est secundæ partis huius capitis parænetica. Obtestatur enim Romanos vt & attente diligenterq; dissidiorum & scandalorum autores veluti hostes è specula obseruent, (Est enim hæc vis græcanicæ vocis σκοπεῖν) & cum eos agnouerint sibi ab ipsis caueant. Vt enim omni-

bus mandatum est veram de Deo doctrinam agnoscere: ita omnium est & explorare & cognitos fugere doctrinæ corruptores, sicuti ipse Christus præcipit, cum inquit: Cauete à falsis Prophetis. Item, Cauete à fermento Pharisæorum. HIC igitur vt omnibus hominibus præcipitur falsos doctores fugere: ita mandatur omnibus veros doctores audire & amanter complecti. DEINDE obseruetur fructus prauorum dogmatum. Nam dissidia & factiones excitant, ex quibus oriuntur scandala, adeo vt multi à vera doctrina deficiant, quare hoc præceptũ inprimis obseruetur. PRÆTEREA hic locus haud obscure significat, fore, vt vbicunq; sincere docetur verbum Dei, illic insidiæ struantur doctrinæ à Sathana, vt doctrinæ puritas turbetur. Nusquam enim magis vires suas omnes intendit Diabolus, quàm in Ecclesia rectè & piè constituta. Nam cum reliqua ipsi in tuto videntur, hic eius regnum inuaditur, & arma ipsius diripiuntur, quare non mirum est, plures excitari hæreses in Ecclesiis sinceram habentibus doctrinam, quàm in Turcia aut in Papatu. Huc pertinet parabola Domini de zizaniis: Cum creuisset, inquit, herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt zizania, Hoc quàm verum sit, apparet in primitiua Ecclesia, Nam quo latius spargebatur verbum Dei incorruptibile Ecclesiæ semen, & quo magis proficiebat Ecclesia, eò plures hæreses emerse-

emerſerunt. Hæc conſolentur nos aduerſus ſcandala hæreſium & diſſidiorum.

Nam qui eiuſmodi ſunt, Domino noſtro Ieſu Chriſto non ſeruiunt, ſed ſuo uentri, ac per blandiloquentiam & aſſentationem decipiūt corda ſimpliciū.

Ratio propoſitionis à periculo, cui præponit propriam falſorum doctorum notam. Ratio quidem hæc eſt: Quod decipiant corda ſimplicium, ac euertant eorum fidem, atq; ita regno Chriſti excuſſos in exitium præcipitent, idq́; hiſce artibus blandiloquentia & aſſentatione. Verum quia hæ voces in Græco ſunt ſignificantiores, clarius excutiendæ ſunt. PRIMA *eſt blandiloquentia, Græcè* χρηστολογία. *Dicitur autem* χρηστολόγος, *cum is qui verbis multum pollicetur, re autem nihil præſtat, tum is quem ſi audias, dicas eum de te & commodis tuis magis, quàm de ipſo ſolicitum eſſe.* ALTERA *vox aſſentatio, Græcè* εὐλογία, *hoc eſt, ad verbum benedictio, quæ hoc loco eſt oratio ad prædicandas alicuius laudes accommodata, cuiuſmodi aſſentatorum eſſe ſolet. Obſeruemus hoc loco notam, qua Pſeudoprophetæ à Chriſti ſeruis diſcernendi ſunt, negat enim Chriſto ſeruire, ſed proprio ipſorum ventri, qui & ipſorum Deus ad Philippenſes dicitur.*

Veſtra enim obedientia ad omnes peruenit.

Occupatio eſt qua anteuertit obiectionem eorum, qui poterant ex dictis ſuperioribus colligere, ſe leues à Paulo iudicari & faciles, ad præbendum pſeudoprophetis aures, ac ſi dicat, Non ideo vos admoneo, quod leues vos exiſtimem, Sed quia admodum facilis eſt lapſus, & variæ ſunt Diaboli inſidiæ, præmonitos vos volui.

Gaudeo igitur de uobis.

Veſtra obedientia & ſinceritas mihi gaudio eſt. Miniſtrorum igitur gaudium ſit, auditorum in pietatis curriculo progreſſio.

Sed uolo uos ſapientes eſſe ad bonum, ſimplices uero ad malum.

Quo ſpectet ſuperior admonitio, breuiſſime exponit. Volo, inquit, vos ſapientes eſſe ad bonum, id eſt, volo vos cognitione veritatis & prudentia inſtructos eſſe, vt bona amplecti, mala vitare, fraudes & laqueos pſeudoprophetarum effugere, illis quoq; aperte obſiſtere poſſitis. Deinde volo vos in malum ſimplices eſſe & innocentes, vt qui nullam prorſus nocendi artem teneatis, tantum abeſt, vt reipſa cuiquam noceatis. Sumta autem

meta-

metaphora eſt à placidis animalibus, quæ ne cornua quidem ad nocendum habent. Hoc Pauli dictum euertit fidem illam implicitam Papiſtarum, quam dicunt ſufficere ad ſalutem, ſi fuerit formata bonis operibus. Eſt autem illis fides ſimpliciter, cum quis ſe dicat credere, quod Eccleſia Catholica credit, etiamſi, quid ipſa credit Eccleſia, ignoret.

Deus autem pacis conteret Sathanam ſub pedibus ueſtris cito.

Conſolatio & promiſſio eſt contra periculum ex inſidijs doctrinæ. Promittit enim fore, vt Romani firma fiducia in Chriſto concepta firmentur, ac ita perſeuerent in doctrinæ puritate. Deus enim qui in ipſis cœpit bonum opus, vult illud etiam perficere, Nam ipſius opera ſunt ἀμεταμέλητα. *Dicitur autem tum demum Sathanas conteri ſub pedibus noſtris, & cum per fidem Chriſto Sathanæ victori inſerimur, & cum pia vita & honeſtis actionibus in Sathanæ regnum inuadimus. Huc illud Iohannis: Hæc eſt victoria mundi fides veſtra, per mundum intelligens vniuerſum Sathanæ regnum.*

Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti uobiſcum.

Clauſula

Clausula continens faustam imprecationem, qua Romanis fauorem Dei in Christo precatur. Hæc imprecatio vt fructum Euangelij continet, ita fidem Romanorum requirit.

Ei uero qui uos confirmare potest secundum Euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundū reuelationem mysterij, temporibus secularibus taciti, manifesti autem nunc, & per scripturas Propheticas, secundum æterni Dei ordinationem, in obedientiam fidei ad omnes gentes promulgati. Soli sapienti Deo per Iesum Christum huic gloria in secula, Amen.

Δοξολογία *claudit Epistolam, vnde & nos monemur, vt & ipsi quoties recolimus Dei beneficia, in laudes Dei & gratiarum actionem prorumpamus. Nam ab illo autore solo omnia bona & salutaria proficiscuntur. Verum quia in hac gratiarum actione multa sunt quæ & explanatione aliqua indigent, & vtiles doctrinas & admonitiones suppeditant, omnia sunt nobis distinctius retexenda & excutienda.* PRIMVM *itaq; cum dicit: Qui vos confirmare potest, & docet & monet. Docet quidem quàm imbecilles & vacillantes simus, nisi manu Dei fulciamur. Monet vero, vt*

ro, vt intellecta infirmitate nostra, petamus robur ab eo, qui promittit Spiritum sanctum petentibus. Ad confirmationem pertinet quod addit: Secundum Euangelium meum, hoc est, quemadmodum per Euangelium promittit Dominus. seu vt sentit Chrysostomus, hîc modus confirmationis exprimitur. Nam Deus nos fulcit per prædicationē Euangelij, in quo efficax est Spiritus sanctus. Vocat autem Paulus suum Euangelium, non caussæ, sed ministerij respectu. DEINDE breuem Euangelij definitionem addit, cum inquit: Et prædicationem Iesu Christi, hoc est, vel prædicationem quam ipse Christus prædicauit, vt interpretatur Chrysostomus, vel præconium de Iesu Christo. Est enim Euangelium proprie solenne præconium manifestati Christi, in quo promissiones ipsæ exhibentur, vnde ad Rom. 1. Quod antea promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis. PRÆTEREA quod addit: Secundum reuelationem mysterij temporibus secularibus taciti, commendatio est Euangelij à caussa & antiquitate, & simul anteuertit obiectionem eorum, qui Euangelium vt nouum doctrinæ genus contemserunt. Dicit enim Euangelium non esse nouum mysterio, sed reuelatione tantum. Cur autem mysterium appellet Euangelium, explicat, videlicet quia arcanum & occultum fuit omnibus, donec per prædicationem reuelaretur. In omnibus enim philosophorū scriptis

altum

altum ſilentium eſt de Euangelio, tantū quaſdam legis particulas agnouerunt Philoſophi. MODVM præterea reuelationis attingit, cum illud per Propheticas ſcripturas manifeſtatū eſſe dicit, idq́; non temere, ſed ex ordinatione Dei. Non igitur humano conſilio Euangelium in alijs atq; alijs locis ſubinde reuelatur, ſed ex ordinatione Dei fit. FINEM præterea addit Apoſtolus prædicati Euangelij, In obedientiam, inquit, fidei, ad omnes gentes promulgati. Ideo igitur prædicatur Euangelium, vt audientes credant & obediant Euangelio. Obſeruetur quoq; hîc vniuerſalis particula: Ad omnes, inquit, gentes. Cum itaq; omnes gentes vocet Deus ad obedientiā Euangelij, profectò ſeriò vult omnium gentium ſalutem. Sunt enim ἀμεταμέλητα donum & vocatio Dei. ADHÆC cum Deo ſoli ſapientiam tribuat, vt laudem ſapientiæ ſoli Dei vendicat: ita eam omnibus creaturis adimit. Qui igitur veram & ſalutarem ſapientiam cupit, fontem ſapientiæ Deum ipſum accedat, ac ipſius verbum audiat, & ſimul precetur ipſum, vt ſibi cor & ſapientiam tribuat.

ΤΕΛΟΣ.

ntū quasdam
sophi. Mo-
it, cum illud
tatū esse dicit,
Dei. Non igi-
n alijs atq; alijs
inatione Dei fit.
olus prædicati Eu
t, fidei, ad omnes
r prædicatur Euan
& obediant Euan-
niversalis particula:
um itaq; omnes gen-
Euangelij, profectò
salutem. Sunt enim
atio Dei. ADHÆC
unt, vt laudem sapi-
in omnibus creatu-
& salutarem sapi-
ntia Deum ipsum
m audiat, &
n, vt sibi
iam

